૫ - ભગવઈ
પાંચમું અંગસૂત્ર - ગુર્જરછાયા
શતક - ૧

૧) અર્હંત નમસ્કાર થાઓ, સિદ્ધોને નમસ્કાર થાઓ, આચાર્યોને નમસ્કાર થાઓ, ઉપાધ્યાયને નમસ્કાર થાઓ અને સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર થાઓ.

(૨) બ્રાહ્મી લિપિને નમસ્કાર થાઓ.

(૩) રાજગૃહ નગરમાં ભગવંત મહાવીરે આ શતકમાં દશ ઉદ્દેસો કહ્યા-તે આ રીતે-ચલન દુઃખ, કાંક્ષાપ્રદોષ, પ્રકૃતિ, પૃથિવિ, યાવન્ત, નૈરયિક, બાળ, ગુરુક, ચલનો.

(૪) શ્રુતને નમસ્કાર હો.

(૫) તે કાળે તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું. વર્ણક, તે રાજગૃહ નગરની બહાર ઉત્તર અને પૂર્વ દિગ્ભાગમાં ઈશાન કોણમાં ગુણસિલ નામનું ચૈત હતું. શ્રેણિક રાજા અને ચેલ્લણાદેવી રાણી હતાં.

(૬) તે કાળે, તે સમયે શ્રમણ ભગવન્ મહાવીર આદિકર, તીર્થંકર, સ્વયં તત્ત્વના જ્ઞાતા, પુરુષોત્તમ, પુરુષસિંહ, પુરુષોમાં ઉત્તમ કમલ, પુરુષોમાં ઉત્તમગંધહસ્તી, લોકોત્તમ, લોકનાથ, લોકમાં પ્રદીપ, લોકમાં પ્રદ્યોત કરનારા, અભય દેનાર, ચક્ષુ દેનાર, માર્ગને દેનાર, શરણ દેનાર, ધર્મને દેનાર, ધર્મદેશક ધર્મરૂપરથના સારથી, ધર્મને વિષે ઉત્તમ ચતુરંગ ચક્રવર્તી, અપ્રતિહત જ્ઞાનના અને દર્શનના ધારણ કરનાર, છદ્મ, શઠતારહિત રાગદ્વેષના જીતનાર, સકલ તત્ત્વના ભણનાર, બુદ્ધતત્ત્વોના જાણનાર, મુક્ત, મોચક-મુકાવનાર, સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી, એવા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર શિવ, સર્વબાધા રહિત, અચલ, રોગરહિત, અનંતપદાર્થ વિષયક જ્ઞાન-સ્વરૂપ, અક્ષય, વ્યાબાધરહિત, પુનરાવૃત્તિરહિત, ‘સિદ્ધગતિ’ સ્થાન સંપ્રાપ્તીની ઈચ્છાવાળા યાવત્ સમવસરણ સુધી વર્ણન જાણવું.

(૭) સભા નીકળી, ધર્મ કહ્યો, સભા પાછી ગઈ.

(૮) તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની પાસે ઉભડક રહેલા, નીચે નમેલ મુખવાળા અને ધ્યાનરૂપ કોષ્ટમાં પ્રવિષ્ટ તેમના મોટા શિષ્ય ઈન્દ્રભૂતિ નામના અનગાર સાધુ સંયમવડે અને તપવડે આત્માને ભાવતા વિરહે છે. જે ગૌતમગોત્રવાળા વજરૂષભનારાચસંઘયણી, સોનાની રેખા સમાન અને પદ્મકેસરો સમાન ધવલ વર્ણવાળા, ઉગ્રતપસ્વી, દીપ્તતપસ્વી, તપ્તતપસ્વી, મહાતપસ્વી, ઉદાર, ઘોર, ઘોરગુણવાળા, ઘોરતપવાળા. ઘોરબ્રહ્મચર્યમાં રહેવાના સ્વભાવવાળા, શરીરના સંસ્કારોને ત્યજનાર શરીરમાં રહેતી હોવાથી સંક્ષિપ્ત અને દૂરગામી હોવાથી વિપુલ એવી તેજોલેશ્યાવાળા, ચૌદ પૂર્વના જ્ઞાતા, ચાર જ્ઞાનને પ્રાપ્ત અને સર્વાક્ષરસંનિપાતી છે.

(૯) ત્યાર પછી જાતશ્રદ્ધ, જાતસંશય, જાતકુતૂહલ, ઉત્પન્ન-શ્રદ્ધ, ઉત્પન્નસંશય, ઉત્પન્નકુતૂહલ, સંજાતશ્રદ્ધ, સંજાતસંશય, સંજાતકુતૂહલ, સમુત્પન્નશ્રદ્ધ સમુત્પન્નસંશય અને સમુત્પન્નકુતૂહલ તે ભગવાન્ ગૌતમ ઉત્થાનવડે ઉભા થાય છે; ઉભા થઈને જે તરફ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર છે ત્યાં આવે છે; શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને ત્રણવાર પ્રદક્ષિણા કરે છે, પ્રદક્ષિણા કરી વાંદે છે, નમે છે, બહુ નિકટ નહીં તેમ બહુ દૂર નહીં એવી રીતે ભગવંતની સામે વિનયવડે લલાટે હાથ જોડી ભગવંતના વચનને શ્રવણ કરવાની ઈચ્છાવાળા ભગવંતને નમતા અને પર્યુપાસતા આ પ્રમાણે બોલ્યા :- હે ભગવન્ ! જે ચાલતું હોય તે ‘ચાલ્યુ’ ? તેમજ જે ઉદીરાતું હોય તે ‘ઉદીરાયું’ વેદાતું હોય તે ‘વેદાયું’ પડતું હોય તે ‘પડ્યુ’ છેદાતું હોય તે ‘છેદાયુ’ ભેદાતું હોય તે ‘ભેદાયું’ બળતું હોય તે ‘બળ્યું’ મરતું હોય તે ‘મર્યું’ અને નિર્જરાતું હોય તે ‘નિર્જરાયું’ (એ પ્રમાણ કહેવાય) હા ગૌતમ ! ચાલતું હોય તે ‘ચાલ્યું’ યાવત્ નિર્જરાતું ‘નિર્જરાયું’, એ પ્રમાણે કહેવાય.

(૧૦) હે ભગવન ! આ નવવ પદો શું એક અર્થવાળાં, નાના ઘોષવાળં અને નાના વ્યંજનવાળાં છે ! કે નાના અર્થવાળા, નાના ઘોષવાળાં અને નાના વ્યંજનવાળા છે ? હે ગૌતમ ! ચાલતું ચાલ્યું, ઉદીરાતું ઉદીરાયું, વેદાતું વેદાયું, પ્રક્ષીણ થતું પ્રક્ષીણ થયું, આ ચાર પદો ઉત્પન્ન પક્ષની અપેક્ષાએ એક અર્થવાળાં નાના ઘોષવાળં અને નાના વ્યંજનવાળાં છે. તથા છેદાતું-ભેદાતું, ભેદાયું-દહાતું દહાયું, મરતું-મર્યું, નિર્જરાતું-નિર્જરાયું, આ પાંચ પદો વિગતપક્ષની અપેક્ષાએ નાના અર્થવાળાં, નાના ઘોષવાળાં અને નાના વ્યંજનવાળાં છે.

(૧૧) હે ભગવન્ ! નૈરયિકોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? હે ગૌતમ ! જઘન્યથી દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિ કહી છે, ઉત્કૃષ્ટતાથી તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિ કહી છે. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાળે શ્વાસ લે છે ? અને કેટલે કાળે શ્વાસ મૂકે છે ? હે ગૌતમ ! (પન્નવણામાં) ઉચ્છ્વાસ પદમાં કહ્યું છે તેમ જાણવું. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો આહારાર્થી છે ? હે ગૌતમ ! જેમ પન્નવણના આહારપદના પહેલા ઉદ્દેશકમાં કહ્યું છે, તેમ જાણી લેવું.

(૧૨) નૈરયિકોની સ્થિતિ ઉચ્છ્વાસ, આહાર વિષયક કહેવું, શું તેઓ

આહાર કરે ? સર્વ આત્મ પ્રદેશો આહાર કરે ? કેટલામો ભાગ આહાર કરે ? અને આહારક દ્રવ્યોને કેવા વારંવાર પરિણમાવે ?

(૧૩) હે ભગવન્ ! નૈરયિકોએ પૂર્વે આહારેલા પુદ્ગલો પરિણામને પામ્યાં ? આહારેલા તથા આહરાતા પુદ્ગલો પરિણામને પામ્યાં ? જે પુદ્ગલો અનાહારિત-નહીં આહરેલા છે તે તથા આહરાશે તે પરિણામને પામ્યાં ? કે જે પુદ્ગલો નહીં આહરેલા છે તે તથા નહીં આહારાશે તે પરિણામને પામ્યાં ? કે જે પુદ્ગલો નહીં આહરેલા છે તે તથા નહીં આહારાશે તે પરિણામને પામ્યાં ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકોએ પૂર્વે આહરેલા પુદ્ગલો પરિણામને પામ્યાં, આહરેલા પુદ્ગલો પરિણામને પામ્યાં અને આહારાતાં પુદ્ગલો પરિણામને પામે છે. નહીં આહરેલા પુદ્ગલો પરિણામને પામ્યાં નથી અને જે પુદ્ગલો આહરશે તે પરિણામને પામશે. તથા નહીં આહરેલા પુદ્ગલો પરિણામને પામ્યાં નથી. અને જે પુદ્ગલો નહીં આહારાશે તે પરિણામને પામશે નહીં.

(૧૪) હે ભગવન્ ! નૈરયિકોએ પૂર્વે આહારેલા પુદ્ગલો ચયને પામ્યાં ? હે ગૌતમ ! જેવી રીતે પરિણામને પામ્યાં એ પ્રમાણે ઉપચયને પામ્યાં. ઉદીરણાને પામાયાં. વેદનને પામ્યાં તથા નિર્જરાને પામ્યાં.

(૧૫) પરિણત ચિત, ઉપચિત, ઉદીરિત, વેદિત, અને નિર્જિર્ણ એ એક એક પદમાં ચાર પ્રકારનાં પુદ્ગલો અર્થાત્ પ્રશ્ન અને ઉત્તરો થાય છે.

(૧૬) હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા પુદ્ગલ ભેદે છે ? હે ગૌતમ કર્મવર્ગણાને આશ્રીને બે પ્રકારના પુદ્ગલો ભેદાય - સૂક્ષ્મ અને બાદર. હે ભગવન્ નૈરયિકો કેટલા પ્રકારના પુદ્ગલકોનો ચય કરે ? હે ગૌતમ ! આહાર દ્રવ્ય - વર્ગણાનો અપેક્ષા એ બે પ્રકારના પુદ્ગલોનો ચય કરે છે. સૂક્ષ્મ અને બાદર. એ પ્રમાણે ઉપચયમાં પણ જાણવું. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા પ્રકારના પુદ્ગલોની ઉદીરણા કરે કર્મદ્રવ્ય વર્ગણાની અપેક્ષાએ બે પ્રકારના પુદ્ગલોની ઉદીરણા કરે - સૂક્ષ્મ અને બાદર બાકીના પદો આ પ્રમાણે કહે છે. વેદે છે, નિર્જરે છે, અપવર્તન પામ્યા છે, અપવર્તન પામે છે, અપવર્તન પામશે. સંક્રામાવ્યા છે, સંક્રમાવે છે, સંક્રમાવશે. નિધત્ત થયા છે - થાય છે અને થશે, નિકાચિત્ત થયા છે - થાય છે અને થશે આ સર્વ પદમાં કર્મદ્રવ્ય વર્ગણાનો અધિકાર કહીને (સૂક્ષ્મ તથા બાદર) પુદ્ગલો કહેવા.

(૧૭) ભેદાયા, ચય પામ્યા, ઉપચય પામ્યા, ઉદીરાયા, વેદાયા, નિર્જરાયા, સંક્રમણ, નિધત્ત અને નિકાચના (આ પાછલા ચાર પદોમાં) ત્રણ પ્રકારનો કાળ કહેવો.

(૧૮) હે ભગવન્ ! નૈરયિકો જે પુદ્ગલોને તૈજસ કાર્મણ પણે ગ્રહણ કરે છે તેને અતીતકાળમાં ગ્રહણ કરે છે ? વર્તમાનકાળમાં ગ્રહણ કરે છે કે ભાવિકાળમાં ગ્રહણ કરે છે ? હે ગૌતમ તે અતીત કે ભાવિકાળમાં ગઅહણ કરતા નથી પણ વર્તમાનકાળમાં ગ્રહણ કરે છે. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો તૈજસ કાર્મણપણા વડે ગ્રહણ કરેલા જે પુદ્ગલોની ઉદીરણા કરે તે અતીતકાળ સમયનાં (કે) વર્તમાનકાળ સમયના (કે) ભાવિકાળ સમયના પુદ્ગલોની ઉદીરણા કરે છે ? હે ગૌતમ અતીતકાળ સમયના પુદ્ગલોની ઉદીરણા કરે છે. વર્તમાન કે આગામી કાળ સમયના પુદ્ગલોની ઉદીરણા કરતો નથી. એ પ્રમાણે વેદે છે. નિર્જરે છે.

(૧૯) હે ભગવન્ ! નૈરયિકો જીવપ્રદેશથી ચલિકર્મને બાંધે છે કે અચલિત કર્મોને બાંધે છે ? હે ગૌતમ તેઓ ચલિત કર્મોને બાંધતા નથી પણ અચલિત કર્મોને બાંધે છે. એ પ્રમાણે ... ઉદીરે છે, વેદન કરે છે, અપવર્તન કરે છે, સંક્રમણ કરે છે, નિધત કરે છે, નિકાચિત કરે છે. આ સર્વે પદોમાં અચલિત કર્મને યોજવું પણ ચલિત કર્મને યોજવું નહીં. હે ભગવન્ ! શું નૈરયિકો જીવપ્રદેશથી ચલિત કર્મને નિર્જરે છે કે અચલિત કર્મોને નિર્જરે છે ? હે ગૌતમ ! ચલિત કર્મોની નિર્જરા કરે છે પણ અચલિત કર્મોની નિર્જરા કરતા નથી.

(૨૦) બંધ, ઉદય, વેદન, અપવર્તન, સંક્રમણ, નિધત્તન, અને નિકાચનને વિશે અચલિત કર્મ હોય અને નિર્જરાને વિશે તો જીવથી ચાલેલું કર્મ હોય.

(૨૧) એવી રીતે સ્થિતિ અને આહાર કહેવા સ્થિતિ-જેવી રીતે સ્થિતિપદમાં કહી છે, તેવી રીતે કહેવી, સર્વ જીવો આહાર પણ પન્નવાળાના આહારપદના પ્રથમ ઉદ્દેશમાં છે તે પ્રમાણે કહેવો. આ સૂત્રથી શરૂ કરીને હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે. હે ગૌતમ ! તેઓની સ્થિતિ જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ સાગરોપમ કરતાં વધારે કાળની કહી છે. હે ભગવન્ ! અસુરકુમારા કેટલે કાળે શ્વાસ લે છે અને નિઃશ્વાસ મૂકે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જઘન્યે સાત સ્તોકરુપ કાળવડે ને ઉત્કૃષ્ટે એક પક્ષ કરતાં વધારે કાળ પછી શ્વાસ લે અને નિઃશ્વાસ મૂકે. હે ભગવન્ ! અસુરકુમારો આહારના અભિલાષી છે ? હા, તેઓ આહારના ઈચ્છુક છે. હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોને કેટલે કાળે આહારનો અભિલાષ ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! અસુરકુમારનો આહાર બે પ્રકારનો છે, આભોગનિર્વતિત અને અનાભોગનિર્વર્તિત. તેમાં જે અનાભોગનિર્વર્તિત આહાર છે તેનો અભિલાષ તો

તેઓને અવિરહિતપણે નિરંતર થયા કરે છે. અને હે ગૌતમ ! તેમાં જે આભોગનિર્વિર્તિત-જ્ઞાનપૂર્વક આહાર છે તેનો અભિલાષ તેઓને ઓછામાં ઓછો એક દિવસ પછી અને વધારેમાં વધારે હજાર વર્ષ કરતાં વધારે કાળ પછી થાય છે. હે ભગવન્ ! અસુરકુમારો ક્યા પદાર્થનો આહાર કરે ? હે ગૌતમ ! તેઓ દ્રવ્યથી અનંત પ્રદેશવાળાં દ્રવ્યોનો આહાર કરે, ઈત્યાદિ બધું, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવસંબંધે પ્રજ્ઞાપનાના ગમવડે પૂર્વવત્ જાણી લેવું. બાકી બધું નૈરયિકોની પેઠે જાણવું. યાવત્ - હે ભગવન્ ! તે અસુરકુમારોએ ખાધેલા પુદ્ગલો કેવે રૂપે વારંવાર પરિણામ પામે ? હે ગૌતમ ! શ્રોત્રેંદ્રિયપણે, સુરુપપણે, સુવર્ણપણે, ઈષ્ટપણે, ઈચ્છિતપણે, મનોહરપણે, ઊધ્રવપણે, અધઃપણે નહીં, સુખપણે પણ દુઃખપણે નહીં, એવા રૂપે તે પુદ્ગલો વારંવાર પરિણામ પામે. હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોએ પૂર્વે આહરેલા પુદ્ગલો પરિણામને પામ્યાં ? હે ગૌતમ્ ! અસુરકુમારના અભિલાપ પૂર્વક એ બધું નૈરયિકોની પેઠે કહેવું યાવત્-ચાલેલા કર્મને નિર્જરે છે. ભગવન્ ! નાગકુમારોની સ્થિતિ કેટલા કાળસુધી કહી છે ? હે ગૌતમ ! તેઓની સ્થિતિ ઓછામાં ઓછી દશહજાર વર્ષની અને વધારેમાં વધારે કાંઈક ઊણા બે પલ્યોપમની કહી છે.

હે ભગવન્ ! નાગકુમારો કેટલે કાળે શ્વાસ લે અને નિઃશ્વાસ મૂકે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જઘન્યે સાત સ્તોકે અને ઉત્કૃષ્ટ મુહૂર્તપૃથકત્વે બે મુહુર્તથી નવ મુહૂર્તની અંદરના કોઈ કાઈ શ્વાસ લે અને નિઃશ્વાસ મૂકે. હે ભગવન્ ! નાગકુમારો આહારના અર્થી છે ? હે ગૌતમ, હા, તેઓ આહારના અર્થી છે. હે ભગવન્ ! નાગકુમારોને કેટલો કાળ ગયા પછી આહારનો અભિલાષ ઉત્પન્ન થાય છે ? તેઓને બે પ્રકારનો આહાર કહ્યો છે, આભોગનિર્વિર્તિત અને અનાભોગનિર્વિર્તિત. તેમાં જે અનાભોગનિર્વિર્તિત આહાર છે. તેનો અભિલાષ જઘન્યે એક દિવસ પછી અને ઉત્કૃષ્ટે દિવસપૃથકત્વ પછી થાય છે. બાકી બધું અસુરકુમારોની પેઠે જાણવું, યાવત્-અચલિત કર્મને નિર્જરતા નથી, એ પ્રમાણે સુવર્ણકુમારોને પણ કહેવું તથા યાવત્-અચલિત કર્મને નિર્જરતા નથી, એ પ્રમાણે સુવર્ણકુમારોને પણ કહેવું તથા યાવત્-સ્તનિત કુમારોને માટે પણ જાણવું, હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિક જીવોની સ્થિતિ કેટલા કાળ સુધી કહી છે ? હે ગૌતમ ! તેઓની સ્થિતિ જઘન્યે અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટ બાવીસહજાર વર્ષની કહી છે. હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિકો કેટલા કાળે શ્વાસ લે છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ વિમાત્રાએ - વિવિધકાળે શ્વાસ લે છે. હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિકો આહારાર્થી છે ? હા, તેઓ આહારાર્થી છે. હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિકોને કેટલે કાળે આહારનો અભિલાષ થાય છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને નિરંતર આહારનો અભિલાષ થાય છે. હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિકો શેનો આહાર કરે છે. હે ગૌતમ ! તેઓ દ્રવ્યથી અનંત પ્રદેશવાળાં દ્રવ્યનો આહાર કરે છે. ઈત્યાદિ બધું નૈરયિકોની પેઠે કહેવું અને યાવત્-તેઓ વ્યાઘાત ન હોય તો છએ દિશામાંથી આહાર લે છે, જો વ્યાઘાત હોય તો કદાચિત્ ત્રણ દિશામાંથી, ચાર દિશામાંથી અને પાંચ દિશામાંથી આહાર લે છે. વર્ણથી કાળાં, નીલાં, પીલાં, લાલ અને શુક્લ દ્રવ્યોનો આહાર કરે છે. ગંધથી સારા અને નરસાગંધવાળાનો રસથી તિક્તાદિ બધા રસવાળાનો અને સ્પર્શથી કર્કશાદિ બધા સ્પર્શવાળાનો આહાર કરે છે. બાકી પૂર્વવત્ જાણવું. હે ભગવન્ ! તેઓ કેટલા ભાગનો આહાર કરે અને કેટલા ભાગનો સ્પર્શ કરે-આસ્વાદ લે-ચાખે ? હે ગૌતમ ! તેઓ અસંખ્યેય ભાગનો આહાર કરે અને અનંત ભાગને ચાખે. યાવત્૦હે ભગવન્ ! તેઓએ ખાધેલા પુદ્ગલો કેવે રૂપે વારંવાર પરિણામ પામે ? હે ગૌતમ ! સ્પર્શેન્દ્રિય-વિવિધ પ્રકારે સ્પર્શેન્દ્રિયપણે-પરિણામ પામે. બાકી બધું નૈરયિકોની પેઠે જાણવું. યાવત્-અચલિતકર્મને નિર્જરતા નથી. એ પ્રમાણે યાવત્-જલકાયિક, અગ્નિકાયિક, વાયુકાયિક, તથા વનસ્પતિકાયિક સુધી જાણવું. વિશેષ એ કે, જેની જે સ્થિતિ હોય તે કહેવી. અને વિવિધપણે ઉચ્છ્વાસ જાણવો. બેઈંદ્રિયાવાળા જીવોની સ્થિતિ કહીને. તેઓની ઉચ્છ્વાસ વિમાત્રાએ કહેવો.

બેઈંદ્રિવાળા જીવોનો આહારવિષયક (પૂર્વવત) પ્રશ્ન કરવો. હે ગૌતમ ! અનાભોગનિર્વિર્તિત આહાર તો પૂર્વની પેઠે જાણવો, તેમાં જે આભોગનિર્વિર્તિત આહાર છે તેનો અભિલાષ વિમાત્રાએ અસંખ્યેયસામયિક અંતર્મુહૂર્ત થાય છે. બાકી બધું તેજ પ્રમાણે જાણવું યાવત્-અનંતભાગને ચાખે છે. હે ભગવન્ ! જે પુદ્ગલોને બેઈંદ્રિયજીવો આહારપણે ગ્રહણ કરે છે તો શું તેઓ તે બધા પુદ્ગલોને ખાઈ જાય છે, કે બધાને નથી ખાતા ? હે ગૌતમ ! બેઈંદ્રિય જીવોનો આહાર બે પ્રકારનો કહ્યો છે, રોમાહાર-રુંવાદ્વારા લેવાતો આહાર પ્રક્ષેપાપહાર-મુખમાં પ્રક્ષેપાઈને થતો આહાર તેમાં તેઓ જે પુદ્ગલોને રોમાહારપણે ગ્રહે છે તે બધા સંપુર્ણપણે ખાવામાં આવે છે. અને જે પુદ્ગલો પ્રક્ષેપાહારપણે લેવાઈ છે તેમાંનો અસંખ્યા ભાગ ખાવામાં આવે છે અને બીજા અનેક ભાગો ચખાયાવિના, તેમજ સ્પર્શાયા વિના જ નાશ પામે છે. હે ભગવન્ ! એ નહીં ચખાએલા અને નહીં સ્પર્શાએલા પુદ્ગલોમાં ક્યા ક્યા પુદ્ગલો અલ્પ, બહુ, તુલ્ય, અને વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ !

નહીં ચખાએલા પુદ્ગલો સૌથી થોડા છે અને નહીં સ્પર્શાએલા પુદ્ગલો અનંતગુણા છે. હે ભગવાન્ ! બેઈંદ્રિય જીવો જે પુદ્ગલોને આહારપણે લે છે, તે પુદ્ગલો તેઓને વારંવાર કેવે રુપે પરિણામે છે ! હે ગૌતમ ! તે પુદ્ગલો તેઓને વિવિધતાપૂર્વક જિહ્વેદ્રિયપણે અને સ્પર્શેંદ્રિયપણે વારંવાર પરિણામે છે. હે ભગવન્ ! બેઈંદ્રિયજીવોને પૂર્વે આહરેલા પુદ્ગલો પરિણામ્યાં ? હે ગૌતમ ! એ બધું પૂર્વ પ્રમાણેજ કહેવું યાવત્-ચલિતકર્મને નિર્જરે છે.

ત્રણ ઈંદ્રિયવાળા અને ચાર ઈંદ્રિયવાળશ જીવોની સ્થિતિમાં ભેદ છે. બાકી બધું પૂર્વ પ્રમાણે છે. યાવત્ અનેક હજાર ભાગો સુંઘાયા વિના, ચખાયા વિના અને સ્પર્શાયા વિનાજ નાશ પામે છે. હે ભગવન્ ! એ નહી સુંઘાએલા નહીં ચખાએલા અને નહીં સ્પર્શાયેલા પુદ્ગલોમાં ક્યા કોનાથી થોડા, બહુ, તુલ્ય કે વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! સૌથી થોડા નહીં સુંઘાએલા પુદ્ગલો છે તેથી અનંતગુણાં નહીં ચખાએલા અને તેથી અનંતગુણ નહીં સ્પર્શાએલા પુદ્ગલો છે. ત્રણ ઈંદ્રિયવાળા જીવોએ ખાધેલો આહાર ઘ્રાણેંદ્રિયપણે, જિભઈંદ્રિયપણે અને સ્પર્શેંદ્રિયપણે વારંવાર પરિણામે છે, અને ચાર ઈંદ્રિયોવાળા જીવોએ ખાધેલો આહાર આંખ પણે, નાક પણે જિભ પણે અને ચામડી પણે વારંવાર પરિણામે છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિકોની સ્થિતિ કહીને તેઆની ઉચ્છ્વાસ વિમાત્રાએ કહેવો. અનાભોગનિર્વિર્તિત આહાર તેઓને વિરહ વિના પ્રતિ સમયે હોય છે અને આભોગર્નિર્વિર્તિત આહાર જઘન્યે અંતર્મુહૂર્ત, તથા ઉત્કૃષ્ટે છઠભક્તે હોય છે. પ્રમાણે મનુષ્યો સંબંધી પણ જાણવું, વિશેષ એ કે, તેઓને આભોગ-નિર્વિર્તિત આહાર જઘન્યે અંતર્મુહૂર્તે અને ઉત્કૃષ્ટે અઠભક્તે હોય છે. મનુષ્યોએ ખાધેલો આહાર (પૂર્વોક્ત ચાર ઈંદ્રિયપણે અને) કાન (ઈંદ્રિય) પણે વિમાત્રાએ વારંવાર પરિણમે છે. બાકી બધું પૂર્વની પેઠે જાણવું અને યાવત્-નિર્જરે છે. વાણવ્યંતરોની સ્થિતિમાં ભેદ છે. બાકી બધું નાગકુમારોની પેઠે જાણવું. એ પ્રમાણે જ્યોતિષિક દેવો સંબંધે પણ જાણવું વિશેષ એ કે :-જ્યોતિષિક દેવોને જઘન્યે અને ઉત્કૃષ્ટે મુહૂર્તપૃથકત્વ પછી ઉચ્છ્વાસ હોય છે. અને આહાર પણ જઘન્યે અને ઉત્કૃષ્ટે દિવસ પૃથકત્વ પછી હોય છે. વૈમાનિકોની સ્થિતિ ઔધિક કહેવી. તેઓને ઉચ્છ્વાસ જઘન્યે મુહૂર્ત પૃથકત્વ પછી, અને ઉત્કૃષ્ટે તેત્રીશ પખવાડીયા પછી હોય છે આભોગનિર્વિર્તિત આહાર તેઓને જઘન્યે દિવસ પૃથકત્વ પછી ને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીશ હજાર વરસ પછી હોય છે. બાકી બધું 'ચલિતાદિક નિર્જરાવે છે' પૂર્વ પ્રમાણે જાણવું.

(૨૨) હે ભગવન્ ! શું જીવો આત્મારંભ છે ? પરારંભ છે ? તદુભયારંભ છે, કે અનારંભ છે ? હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવો આત્મરંભ પણ છે પરારંભ પણ છે. ઉભયારંભ પણ છે, પણ અનારંભ નથી, પરારંભ નથી, કેટલાંક જીવો આત્મારંભ નથી, પરારંભ નથી, ઉભયારંભ નથી, પણ અનારંભ છે. હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છે કે ગૌતમ ! જીવો બે પ્રકારના કહ્યા છે - સંસાર સમાપન્નક અને અસંસાર - સમાપન્નક તેમાં જે જીવો અસંસાર સમાપન્નક છે તેઓ સિદ્ધરુપ છે અને તેઓ આત્મારંભ, પરારંભ એ ઉભયારંભ નથી, પણ અનારંભ છે. તેમાં જે સંસારસમાપન્નક જીવો છે તે બે પ્રકારના કહ્યા છે, સંયત અને અસંયત. તેમાં જે સંયતો છે તે બે પ્રકારના કહ્યા છે. પ્રમત્તસંયત અનેન અપ્રમત્તસંયત. તેમાં જે અપ્રમત્તસંયતો છે તેઓ આત્મારંભ, પરારંભ, કે ઉભયારંભ નથી, પણ અનારંભ છે. તેમાં જે પ્રમત્તસંયતો છે તેઓ આત્મારંભ, પરારંભ, કે ઉભયારંભ નથી, પણ અનારંભ છે. તેમાં જે પ્રમત્તસંયતો છે તેઓ શુભ યોગથી અપેક્ષાએ આત્મારંભ પણ છે અને યાવત્-અનારંભ નથી. તેમાં જે અસંયતો છે તેઓ અવિરતિને આશ્રીને આત્મારંભ પણ છે અને યાવત્-અનારંભ નથી. તેમાં જે અસંયતો છે તેઓ અવિરતિને આશ્રીને આત્મારંભ પણ છે અને યાવત્-અનારંભ નથી. માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી એમ કહેવાય છે કે, યાવત્-અનારંભ પણ છે.

હે ભગવન્ ! નૈયરિકો શું આત્મારંભ, પરારંભ, તદુભયારંભ છે કે અનારંભ છે ? હે ગૌતમ ! નૈયરિકો આત્મારંભ પણ છે અને યાવત્-અનારંભ નથી. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! અવિરતિની અપેક્ષાએ-નૈરયિકો યાવત્ 'અનારભ' નથી. એ પ્રમાણે યાવત્-અસુરકુમારો પણ જાણવા. પૂર્વોક્ત સામાન્ય જીવોની પેઠે પંચેદ્રિયતિર્યંચયોનિકા અને મનુષ્યો જાણવા. વિશેષ એ કે :- તે જીવોમાંના સિદ્ધો ન કહેવા. નૈરયિકોની પેઠે વાનવ્યંતરો અને યાવત્ - વૈમાનિક જાણવા. લેશ્યાવાળા જીવો સામાન્ય જીવોની પેઠે કહેવા. કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અને નીલલેશ્યાવાળા જીવો પણ સામાન્ય જીવોની પેઠે જાણવા. વિશેષ એ કે :- અહીં તે સામાન્ય જીવોમાંનાં પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત જીવો ન કહેવા તથા તેજોલેશ્યા - પદ્મલેશ્યાવાળા અને શુક્લલેશ્યાવાળા જીવો સામાન્ય જીવોની પેઠે જાણવા તેમાં વિશેષ એ કે-તે જીવોમાંના સિદ્ધો અહીં ન કહેવા.

(૨૩) હે ભગવન્ ! જ્ઞાન ઈહભવિક છે, પારભાવિક છે કે તદુભયભાવિક છે ? હે ગૌતમ ! જ્ઞાન ઈહભવિક પણ છે, પારભવિક પણ છે અને તદુભયભયિક પણ છે. દર્શન પણ એજ પ્રમાણે જાણવું. હે ભગવન્

! ચારિત્ર ઈહભાવિક છે, પારભાવિક છે કે તદુભયભવિક છે ? હે ગૌતમ ! ચારિત્ર ઈહભવિક છે, પણ પારભવિક કે તદુભયભવિક ચારિત્ર નથી એ પ્રમાણે તપ અને સંયમ પણ જાણવા.

(૨૪) હે ભગવન્ ! શું અસંવૃત અનગાર સિદ્ધ થાય છે, બોધ પામે છે, મૂકાય છે, નિર્વાણ પામે છે, સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે ? હે ગૌતમ ! આ અર્થ ઠીક નથી. હે ભગવન્ ! તે ક્યા કારણથી યાવત્-અંતને નથી કરતો ? અસંવૃત અનગાર આયુષ્યને છોડીનેં શિથીલ બંધને બાંધેલી સાતે કર્મપ્રકૃતિઓને ધનબંધને બાંધેલી કરવાનો આરંભ કરે છે. હ્સ્વ-અલ્પકાળ સ્થિતિવાળીને દીર્ઘકાળ સ્થિતિવાળી કરવાનો આરંભ કરે છે, મંદ અનુભાગવાળીને તીવ્રઅનુભાગવાળી કરવાનો આરંભ કરે છે. અલ્પ-થોડા પ્રદેશવાળીને બહુ પ્રદેશવાળી કરવાનો આરંભ કરે છે. અને આયુષ્યકર્મનો તો કદાચિત્ બાંધે છે, તેમ કદાચિત્ બાંધતો પણ નથી. અશાતાવેદનીયકર્મને તો વારંવાર એકઠું કરે છે, તથા અનાદિ, અનંત, દીર્ઘમાર્ગવાળા, ચારગતિવાળા, સંસારારણ્યને વિષે પર્યટન કરે છે. ગૌતમ ! તે કારણથી અસંવૃત અનગાર સિદ્ધ થતો નથી, યાવત્-સર્વ દુઃખોનો અંત-નાશ કરતો નથી. હે ભગવન્ ! સંવૃત અનગાર સિદ્ધ થાય છે. યાવત્-સર્વ દુઃખોના અંતને કરે છે ? હે ગૌતમ ! હા, સિદ્ધ થાય છે, યાવત્ સર્વ દુઃખોનો અંતને કરે છે. હે ભગવન્ ! તે ક્યા અર્થથી-હેતુથી ? હે ગૌતમ ! સંવૃત અનગાર આયુને છોડીને ગાઢ બંદને બાંધેલી સાતકર્મપ્રકૃતિઓને શિથિલબંધને બાંધવાનો, દીર્ઘલાંબાકાળની સ્થિતિવાળીને હ્સ્વ-થોડા-કાળની સ્થિતિવાળી કરવાનો, તીવ્ર અનુભાગવાળીને મંદ અનુભાગવાળીને કરવાનો અને બહુ પ્રદેશાગ્રવાળીને અલ્પ પ્રદેશાગ્રવાણી કરવાનો આરંભ કરે છે આયુષ્યકર્મને બાંધતો નથી. તથા અશાતાવેદનીય કર્મનો વારંવાર ઉપચય પણ કરતો નથી. માટે અનાદિ, અનન્ત, મોટા-લાંબા માર્ગવાળા, ચાતુરન્ત, ચાર પ્રકારની ગતિવાળાં-સંસારરૂપી અરણ્યનું ઉલ્લંઘન કરે છે, હે ગૌતમ ! તે કારણથી 'સંવૃત અનગાર સિદ્ધ થાય છે' યાવત્-સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે, એ પ્રમાણે કહેવાય છે.

(૨૫) હે ભગવન્ ! અસંયત, અવિરત તથા જેણે પાપકર્મ કર્મ હણ્યાં અને વર્જ્યા નથી એવા જીવ અહીંથી ચ્યવીને પરલોકમાં દેવ થાય છે ? હે ગૌતમ ! કેટલાક (જીવો) દેવ થાય છે અને કેટલાક દેવ થતા નથી; હે ભગવન્ ! અહીંથી ચ્યવીને યાવત્-પૂર્વ પ્રમાણેના સ્વરૂપવાળા કેટલાક-પરલોકમાં-દેવ થાય છે અને કેટલાક દેવ થતા નથી; તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! જે જીવો ગામ, આકર, નગર, નિગમ, રાજધાનિ, ખેટ, કર્બટ, મડંબ, દ્રોણમુખ, પત્તન, આશ્રમ તથા સન્નિવેશમાં અકામ તૃષ્ણાવડે, અકામ ક્ષુધાવડે, અકામ બ્રહ્મચર્યવાસવડે, અકામ, ઠંડી, આતાપ, ડાંસ અને મચ્છરથી થતા દુઃખના સહવાવડે થોડા અકામ-અસ્નાન, પરસેવો, જલ્લ, મેલ, તથા પંકથી થતા પરિદાહવડે થોડા કાળ સુધી અથવા વધારે કાળસુધી આત્માને કલેશિત કરે છે, તેઓ મૃત્યુકાળે મરીને વાણવ્યંતર દેવલોકમાં દેવપણાએ ઉત્પન્ન થાય છે. હે ભગવન્ ! તે વાણવ્યંતર દેવોના દેવલોકો કેવા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! જેમ અહીં મનુષ્યલોકમાં સદા પુણ્યવાળું, મયૂરિત, લવક્તિવાળું, પુષ્પનાગુચ્છાવાળું, લતાના સમૂહવાળું, પાંદડાંઓના ગુચ્છાવાળું, સમાનશ્રેણીવાળા વૃક્ષવાળું, યુગલ વૃક્ષવાળું, પુષ્પ અને ફળોના ભારથી નમેલું, પુષ્પ અને ફળના ભારથી નમવાની શરુઆતવાળું, અત્યંત જુદી જુદી લુંબીઓ અને મંજરીઓરૂપ મુકુટોને ધારણ કરવાવાળું એવું અશોકવન, વૃક્ષોવન, ચંપાવન, આંબાવન, તુંબડાંનાવેલાઓનું વન, વડવૃક્ષોનું વન, છત્રૌધ વન, અલસીના વૃક્ષોનું વન, સરસવનું વન, કસુંબાના વૃક્ષોનું વન, સફેદ સરસવનું વન તથા બપોરીયા વૃક્ષનું વન, ઘણી ઘણી શોભાવડે અતીવ શોભતું હોય છે તેજ પ્રમાણે વાણવ્યંતરદેવોના સ્થાનો જઘન્યથી દશહજારવર્ષની સ્થિતિવાળા અને ઉત્કૃષ્ટથી પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા ઘણા વાણવ્યંતરદેવો અને દેવીઓવડે વ્યાપ્ત, વિશેષ વ્યાપ્ત, ઉપરાઉપર આચ્છાદિત, સ્પર્શ કરાએલાં, અત્યંત અવગાઢ થયેલાં શોભાવડે અતીવ અતીવ શોભતાં રહે છે. તે કારણથી હે ગૌતમ ! આ પ્રમાણે કહેવાય છે. 'અસંયત્ જીવ યાવત્-દેવ થાય છે' હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી ભગવાન્ ગૌતમ શ્રમણભગવંત મહાવીરને વાંદે છે, નમે છે, વાંદીને તથા નમસ્કાર કરીને, સંયમ તથા તપવડે આત્માને ભાવતા વિહરે છે.

શતક-૧-ઉદ્દેસો-૧-ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેસો-૨

(૨૬) રાજગૃહ નગરમાં સમવસરણ થયું, સભા નીકળી અને યાવદ્ - આ પ્રમાણે બોલ્યા કે :- હે ભગવન્ જીવ સ્વંયકૃત કર્મને વેદે છે ? હે ગૌતમ ! કેટલુંક વેદે છે અને કેટલુંક નથી વેદતો. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો. હે ગૌતમ ! ઉદીર્ણ કર્મને વેદે છે અને અનુદીર્ણ કર્મને નથી વેદતો, માટે એમ કહેવાય છે કે,'કેટલુંક વેદે છે અને કેટલુંક નથી વેદતો. એ પ્રમાણે ચોવીસે દંડકમાં યાવત્-વૈમાનિક પર્યંત જાણવું. હે ભગવન્ ! જીવો સ્વયંકૃત કર્મને વેદે છે ? હે ગૌતમ ! કેટલાંકને વેદે છે અને કેટલાંકને નથી વેદતા હે ભગવન્ ! તે આ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે

ગૌતમ ! ઉદીર્ણ કર્મને વેદે છે અને અનુદીર્ણને નથી વેદતા, યાવત્-વૈમાનિકો સુધી જાણવું. હે ભગવન્ ! જીવ સ્વયંકૃત આયુષ્યને વેદે છે ? હે ગૌતમ ! કેટલુંક વેદે છે અને કેટલુંક નથી વેદતો. જે પ્રમાણે દુ:ખ સંબંધે બે દંડક કહ્યા, તેમ આયુષ્ય સંબંધી એકવચન અને બહુવચનવાળા બે દંડક કહેવા. યાવદ્-વૈમાનિક સુધી કહેવું.

(૨૭) હે ભગવન્ ! બધા નૈરયિકા સરખા આહારવાળા, સરખા શરીરવાળા તથા સરખા ઉચ્છવાસ અને નિ:શ્વાસવાળા છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ-સંગત નથી. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો હે ગૌતમ ! નૈરયિકો બે પ્રકારના કહ્યા છે. મોટા શરીરવાળા અને નાના શરીરવાળા, તેમાં જે નૈરયિકો મોટા શરીરવાળા છે તેઓ ઘણા પુદ્ગલોનો આહાર કરે છે, ઘણા પુદ્ગલોને પરિણમાવે છે. ઘણો ઉચ્છ્વાસ અને નિ:શ્વાસ લે છે; વારંવાર આહાર કરે છે, વારંવાર પરિણમાવે છે અને વારંવાર ઉચ્છ્વાસ તથા નિ:શ્વાસ લે છે. તથા તેમાં જે નાના શરીરવાળા છે તેઓ થોડા પુદ્ગલોને પરિણમાવે છે, અને કદાચ ઉચ્છવાસ અને નિ:શ્વાસ લે છે; માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી એમ કહેવાય છે કે 'બધા નૈરયિકા સરખા આહારવાળા, સરખા શરીરવાળા અને યાવત્ સરખા ઉચ્છ્વાસ તથા નિ:શ્વાસવાળા નથી ? હે ભગવન્ ! બધા નૈરયિકો સરખા કર્મવાળા છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકો બે પ્રકારના કહ્યા છે ? પહેલાં ઉત્પન્ન થયેલાં અને પછી ઉત્પન્ન થયેલાં, તેમાં જે નૈરયિકો પહેલાં ઉત્પન્ન થયેલાં અને પછી ઉત્પન્ન થયેલાં, તેમાં જે નૈરયિકો પહેલાં ઉત્પન્ન થયેલાં છે તેઓ અલ્પ કર્મવાળા છે અને જે પછી ઉત્પન્ન થયેલાં છે તેઓ મહાકર્મવાળા છે. માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી એમ કહેવાય છે કે ''નૈરયિકો બધા સરખા કર્મવાળા નથી'' હે ભગવન્ બધા નૈરયિકો સમાન વર્ણવાળા છે ? હે ગૌતમ ? એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! પૂર્વવત્ જાણવું.

હે ભગવન્ બધા નૈરયિકો સમાન લેશ્યાવાળા છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકો પૂર્વવત બે પ્રકારના કહ્યા છે તેમાં જે નૈરયિકો પ્રથમ ઉત્પન્ન થયેલા છે તે વિશુદ્ધલેશ્યાવાળા છે અને પછી ઉત્પન્ન થયા છે તે અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા છે. હે ભગવન્ ! બધા નૈરયિકો સરખી વેદનાવાળા છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકો બે પ્રકારના કહ્યા છે. સંજ્ઞિભૂત અને અસંજ્ઞિભૂત છે તેમાં જે સંજ્ઞીભૂત છે તે મોટી વેદનાવાળા છે અને જે અસંજ્ઞીભૂત છે તે ઓછી વેદનાવાળા છે, માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી પૂર્વવત્ કહ્યું છે. હે ભગવન્ ! બધા નૈરયિકો સમાન ક્રિયાવાળા છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! નૈરકિયો ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે સમ્યગ્દષ્ટિ, મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ, તેમાં જેઓ સમ્યગ્દષ્ટિ છે તેઓને ચાર ક્રિયા હોય છે તેમાં જેઓ મિથ્યાદષ્ટિ છે, તેઓને પાંચ ક્રિયાઓ હોય છે તે આ પ્રમાણે :- આરંભિની, પારિગ્રહિની, માયાપ્રત્યયા, અપ્રત્યાખ્યાનક્રિયા, અને મિથ્યાદષ્ટિ પ્રત્યયા તથા તેમાં જેઆ સમ્યગમિથ્યાદષ્ટિ છે તેઓને પણ પૂર્વ પ્રમાણે પાંચક્રિયાઓ હોય છે, માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી એપ્રમાણે કહ્યું છે.

હે ભગવન્ ! બધા નૈરયિકો સરખી ઉમરવાળા અને સમોપપન્ન ઉત્પન્ન થએલા છે ? એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકો ચાર પ્રકારના કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે :- કેટલાક સરખી ઉમરવાળા અને કેટલાક સાથે ઉત્પન્ન થયેલા, તથા કેટલાક વિષમ ઉમરવાળા અને સાથે ઉત્પન્ન થયેલા તથા કેટલાંક સમ ઉમરવાળા અને આગળ ઉત્પન્ન થયેલા તથા કેટલાક વિષમ ઉમરવાળા અને સાથે ઉત્પન્ન થયેલા. માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું છે. હે ભગવન્ ! બદા અસુરકુમારો સરખા આહારવાળા અને સરખા શરીરવાળા છે ? ઈત્યાદિ પૂર્વની પેઠે સઘળા પ્રશ્નો કરવા. હે ગૌતમ ! અસુરકુમારો સંબંધે બધું નૈરયિકોની પેઠે કહેવું. વિશેષ એ કે, અસુરકુમારોના કર્મ, વર્ણ અને લેશ્યાઓ નૈરયિકોથી વિપરીત કહેવા. અર્થાત જે અસુરકુમારો પૂર્વોપપન્નક છે તેઓ મહાકર્મતર છે અને અવિશુદ્ધ વર્ણ તથા લેશ્યાવાળા છે. અને જે અસુરકુમારો પશ્ચાદુપપન્નક છે તેઓ પ્રશસ્ત છે. બાકી બધું એજ પ્રમાણે જાણવું. એ પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું. પૃથ્વિકાયિકોની આહાર, કર્મ, વર્ણ અને લેશ્યા એ બધું નૈરયિકોની પેઠે જાણવું. હે ભગવન્ ! બધા પૃથિવીકાયિકો અસંજ્ઞીઓ છે અને અસંજ્ઞીભૂત વેદનાને અનિર્ધારપણે વેદે છે, માટે હે ભગવન્ ! બધા પૃથિવીકાયિકો સમાન ક્રિયાવાળા છે ? હે ગૌતમ ! હા બધા પૃથિવીકાયિકો સમાન ક્રિયાવાળા છે. હે ભગવન્ ! તે આ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! બધા પૃથિવીકાયિકો માયી અને મિથ્યાદષ્ટિ છે. માટે તેઓને પાંચ ક્રિયાઓ નિયમપૂર્વક હોય છે. તે પાંચ

ક્રિયાઓ આ છે-આરંભિકી યાવદ્-મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા. માટે જેમ સમાયુ અને સમોપન્નક નૈરયિકો કહ્યા તેમ પૃથિવીકાયકો પણ કહેવા જેમ પૃથિવીકાયિકો કહ્યા તેમ બે ઈંદ્રિયો, તે ઈંદ્રિયા અને યાવત્-ચઉરિંદ્રિયો પણ કહેવા. તથા પંચેંદ્રિય તિર્યંચયોનિકો પણ નૈરયિકોની પેઠે જાણવા. માત્ર ક્રિયાઓમાં ભેદ છે.

હે ભગવન્ ! બધા પંચેંદ્રિય તિર્યંચ યોનિકો સમાન ક્રિયાવાળા છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિકો ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે સમ્યગ્દષ્ટિ, મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ તેમાં જેઓ સમ્યગ્દષ્ટિ છે તેઓ બે પ્રકારના કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે : અસંયતઅને સંયતાસંયત તેમાં જે સંયતાસંયત છે તેઓને ત્રણ ક્રિયાઓ હોય છે. તે આ પ્રમાણે :- આરંભિકી, પારિગ્રહિકી અને માયાપ્રત્યયા. તથા જે અસંયતો છે તેને ચાર અને મિથાયાદષ્ટિ તથા સમ્યગ્દષ્ટિ છે તેઓને પાંચ ક્રિયાઓ હોય છે. જેમ નૈરયિકો કહ્યા તેમ મનુષ્યો કહેવા. તેમાં ભેદ આ છે જે મનુષ્યો મોટા શરીરવાળાં છે તે ઘણા પુદ્ગલોનો આહાર કરે છે અને કદાચિત્ આહાર કરે છે. તથા જે મનુષ્યો નાના શરીરવાળા છે તે થોડા પુદ્ગલોનો આહાર કરે છે અને વારંવાર આહાર કરે છે બાકી બધું યાવદ્-વેદના સુધી નૈરયિકોની પેઠે જાણવું. હે ભગવન્ ! બધા મનુષ્યો સમાન ક્રિયાવાળા છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! મનુષ્યો ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે-સમ્યગ્દષ્ટિ, મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગમિથ્યાદષ્ટિ. તેમાં જેઓ સમ્યગદષ્ટિ છે. તેઓ ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે :- સંયત, સંયતાસંયત અને અસંયત. તેમાં જે સંયત છે તે બે પ્રકારના કહ્યા છે - સરાગસંયત. અને વીતરાગસંયત. તેમાં જે વીતરાગસંયત છે તેઓ ક્રિયા વિનાના છે. જે સરાગસંયત છે તેઓ બે પ્રકારના છે. - પ્રમત્તસંયત અને અપ્રમત્તસંયત. તેમાં જે અપ્રમત્તસંયત છે તેઓને એક માયાપ્રત્યયા ક્રિયા હોય છે. અને પ્રમત્તસંયત છે તેઓને બે ક્રિયાઓ હોય છે :- આરંભિકી અને માયાપ્રત્યયા ક્રિયા હોય છે. અને પ્રમત્તસંયત છે તેઓને બે ક્રિયાઓ હોય છે : - આરંભિકી અને માયાપ્રત્યયા. તેમાં જે સંયતાસંયત છે તેઓને પ્રથમની ત્રણ ક્રિયાઓ કહી છે, આરંભિકી, પારિગ્રાહિકી, માયાપ્રત્યયા અને અપ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યયા. મિથ્યાદષ્ટિઓને તથા સમ્યગમિથ્યાદષ્ટિઓને પાંચ ક્રિયાઓ હોય છે આરંભિકી, પરિગ્રહિકી, માયાપ્રત્યયા, અપ્રત્યાખ્યાનપ્રત્યયા, મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયાવાનવ્યંતર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક, એ બધા અસુરકુમારોની પેઠે કહેવા. વેદનામાં ભેદ છે, જે આ પ્રમાણે છે જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોમાં જે માયી મિથ્યાદષ્ટિ ઉત્પન્ન થએલા હોય તે ઓછી વેદનાવાળા હોય છે અને જે અમાયી સમ્યગ્દષ્ટિ ઉત્પન્ન થએલા હોય તે મોટી વેદનાવાળા હોય છે એમ કહેવું.

હે ભગવન્ ! લેશ્યાવાળા બધા નૈરયિકો સમાન આહારવાળા છે ? હે ગૌતમ ! ઔધિક-સામાન્ય, સલેશ્ય અને શુક્લલેશ્યાવાળા એ ત્રણેના એક ગમ કહેવો. કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અને નીલલેશ્યાવાળાઓનો પણ સમાન ગમ કહેવો. પણ તેમાં વેદનામાં ભેદ આ પ્રમાણે છે - માયી અને મિથ્યાદષ્ટિ ઉપપન્નક અને માયી તથા સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપપન્નક કહેવા. તથા કૃષ્ણ અને નીલલેશ્યામાં મનુષ્યો સરાગસંયત, વીતરાગસંયત, પ્રમત્તસંયત, કે અપ્રમત્તસંયત ન કહેવા. વળી કાપોતલેશ્યાવાળામાં પણ એજ ગમ સમજવો. વિશેષ એ કે-કાપોતલેશ્યાવાળા નૈરયિકો ઔધિકદંડકની પેઠે કહેવા. જેઓને તેજોલેશ્યા અને પદ્મલેશ્યા હોય, તેઓ ઔધિકદંડકની પેઠે કહેવા વિશેષ એ કે, મનુષ્યોના સરાગ અને વીતરાગ એવા બે ભેદ કહેવા.

(૨૮) કર્મ અને આયુષ્ય જો ઉદીર્ણ હોય તે વેદે છે. આહાર, કર્મ, વર્ણ, લેશ્યા, વેદના, ક્રિયા, અને આયુષ્ય, એ બધાની સમતા સંબંધે પૂર્વે કહ્યું છે એમ જાણવું.

(૨૯) હે ભગવન્ ! લેશ્યાઓ કેટલી કહી છે ? હે ગૌતમ ! લેશ્યાઓ છ કહી છે. તે આ પ્રમાણે :- અહીં પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં કહેલ ચાર ઉદ્દેશકવાળા લેશ્યાપદનો બીજો ઉદ્દેશક કહેવો. તે યાવત્-ઈદ્ધી-ઋદિધની વક્તવ્યતા સુધી કહેવો.

(૩૦) હે ભગવન્ ! અતીત કાળમાં આદિષ્ટ-નરકાદિ વિશેષણાવિશિષ્ટ-થએલ જીવોને સંસારસંસ્થાનનો કાળ કેટલા પ્રકારનો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! સંસારસંસ્થાનનો કાળ ચાર પ્રકારનો કહ્યો છેં. તે આ પ્રમાણે-નૈરયિક સંસારસંસ્થાનકાળ, તિર્યંચસંસારસંસ્થાનકાળ, મનુષ્યસંસારસંસ્થાનકાળ અને દેવસંસારસંસ્થાનકાળ. હે ભગવન્ ! નૈરયિકસંસારસંસ્થાનકાળ કેટલા પ્રકારનો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! ત્રણ જાતનો કહ્યો છે. તે આ પ્રમાણે :- શૂન્યકાળ, અશૂન્યકાળ, અને મિશ્રકાળ. હે ભગવન્ ! તિર્યંચયોનિકસંસારસ્થાનકાળ કેટલા પ્રકારનો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! તે બે પ્રકારનો કહ્યો છે. તે આ પ્રમાણે :- અશૂન્યકાળ અને મિશ્રકાળ. મનુષ્યોના અને દેવોના સંસારસંસ્તાનકાળના પ્રકારો નૈરયિકોની પેઠે જાણવા.

હે ભગવન્ ! એ નૈરયિક સંબંધી સંસારસંસ્થાનકાળના ત્રણ-શૂન્યકાળ, અશૂન્યકાળ, અને મિશ્રકાળરૂપ-પ્રકારોમાં ક્યો કોનાથી ઓછો, વધારે, તુલ્ય કે વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! સૌથી થોડો અશૂન્યકાળ છે, તે કરતાં મિશ્રકાળ અનંતગુણ છે અને તે કરતાં પણ શૂન્યકાળ અનંતગુણ છે. તથા તિર્યંચયોનિકસંસારસંસ્થાનકાળના બે પ્રકારમાં સૌથી થોડો અશૂન્યકાળ છે અને તે કરતાં મિશ્રકાળ અનંતગુણ છે. મનુષ્યોના અને દેવોના સંસારસંસ્થાનકાળની ન્યૂનાધિકતા નૈરયિકોના સંસારસંસ્થાનકાળની ન્યૂનાધિકતા પેઠે જાણવી. હે ભગવન્ ! નૈરયિકના, તિર્યંચયોનિકના, મનુષ્યના અને દેવના એ સંસારસંસ્થાનકાળ સૌથી થોડો છે, તે કરતાં નૈરયિકસંસારસંસ્થાનકાળ અસંખ્યેયગુણ છે, તે કરતાં દેવસંસારસંસ્થાનકાળ અસંખ્યેયગુણ છે અને તે કરતાં તિર્યંચયોનિકસંસારસંસ્થાનકાળ અનંતગુણ છે.

(૩૧) હે ભગવન્ ! જીવ અંતક્રિયા કરે અર્થાત્ જીવ મોક્ષપ્રાપ્તિ કરે ? હે ગૌતમ ! કોઈ કરે છે અને કોઈ કરતા નથી. તે માટે ‘પન્નવણા’નું ‘અંતક્રિયા’ પદ જાણવું.

(૩૨) હે ભગવન્ ! સંયમરહિત અને દેવપણું પામવાને યોગ્ય એવા જીવો અખંડિત સંયમવાળા, ખંડિત સંયમવાળા, અખંડિત સંયમાસંમવાળા, ખંડિત સંયમાસંયમવાળા, અસંજ્ઞિઓ, તાપસો, કાંદર્પિકો, ચરકપરિવ્રાજકો, કિલ્બિષિકો તિર્યંચયોનિકો, આજિવિકો, આભિયોનિકો, અને શ્રદ્ધા-ભ્રષ્ટવેષધારકો, એ બધા જો દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય તો કોનો ક્યાં ઉત્પાદ-કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! સંયમરહિત અને દેવપણું પામવાને યોગ્ય એવા જીવોનો જઘન્યે ભવનવાસિમાં અને ઉત્કૃષ્ટે ઉપરના ગ્રૈવેયકમાં ઉત્પાદ કહ્યો છે. અખંડિત સંયમવાળાઓનો જઘન્યે સૌધર્મકલ્પમાં અને ઉત્કૃષ્ટે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્પાદ કહ્યો છે. ખંડિત સંયમવાળાઓનો જઘન્યે ભવનવાસિમાં અને ઉત્કૃષ્ટે સૌધર્મકલ્પમાં, અખંડિત સંયમવાળાઓનો જઘન્યે સૌધર્મકલ્પમાં અને ઉત્કૃષ્ટે જ્યોતિષિકમાં, અસંયજ્ઞિઓને જઘન્યે ભવનવાસિમાં અને ઉત્કૃષ્ટે વાનવ્યંતરમાં ઉત્પાદ થાય છે. અને બાકી બીજા બધાનો જઘન્યે ભવનવાસિમાં ઉત્પાદ થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટે જ્યાં ઉત્પાદ થાય છે તેને હેવે કહીશ :- તાપસોનો જ્યોતિષિકોમાં કાંદાર્પિકોનો સૌધર્મકલ્પમાં, પરિવ્રાજકોનો બ્રહ્મલોકમાં કિલ્બિષિકોનો લાંતકકલ્પમાં, તિર્યંચોનો સહસ્રાર કલ્પમાં, આજિવિકોનો તથા આભિયોગિકોનો અચ્યુતકલ્પમાં અને દર્શનભ્રષ્ટ વેષધારકોનો ઉત્પાદ ઉપરના ગ્રૈવેયકમાં થાય છે.

(૩૩) હે ભગવન્ ! અસંજ્ઞિનું આયુષ્ય કેટલા પ્રકારનું છે ? હે ગૌતમ ! અસંજ્ઞિનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારનું છે, નૈરયિકઅસંજ્ઞિઆયુષ્ય, તિર્યંચઅસંજ્ઞિઆયુષ્ય, મનુષ્યઅસંજ્ઞિઆયુષ્ય અને દેવઅસંજ્ઞિઆયુષ્ય. હે ભગવન્ ? શું અસંજ્ઞી જીવ નૈરયિકનું તિર્યંચનું, મનુષ્યનું કે દેવનું આયુષ્ય કરે ? હે ગૌતમ ! હા, નૈરયિકોનું આયુષ્ય પણ કરે અને તિર્યંચનું, મનુષ્યનું કે દેવનું આયુષ્ય પણ કરે, નૈરયિકનું આયુષ્ય કરતો અસંજ્ઞી જીવ જઘન્યે દસહજાર વરસનું અને ઉત્કૃષ્ટે પલ્યોપમના અસંખ્યેયભાગ જેટલું આયુષ્ય કરે તિર્યંચયોનિકનું આયુષ્ય કરતો જઘન્યે અંતર્મુહૂર્તનું અને ઉત્કૃષ્ટે પલ્યોપમના અસંખ્યેયભાગ જેટલું આયુષ્ય કરતો જઘન્યે અંતર્મુહૂર્તનું અને ઉત્કૃષ્ટે પલ્યોપમના અસંખ્યેયભાગ જેટલું આયુષ્ય કરે, મનુષ્યનું આયુષ્ય કરતો પણ એજ પ્રમાણે કરે અને દેવનું આયુષ્ય નૈરયિકના આયુષ્યની પેઠે કરે. હે ભગવન્ ! એ નૈરયિક અસંજ્ઞિઆયુષ્ય, તિર્યંચયોનિક અસંજ્ઞિઆયુષ્ય, મનુષ્ય અસંજ્ઞિઆયુષ્ય, અને દેવ અસંજ્ઞિઆયુષ્ય એ બધામાં ક્યું કોનાથી અલ્પ, બહુ, તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! દેવ અસંજ્ઞિઆયુષ્ય સૌથી થોડું છે, તે કરતાં મનુષ્ય અસંજ્ઞિઆયુષ્ય અસંખ્યેયગુણ છે તે કરતાં તિર્યંચયોનિક અસંજ્ઞિઆયુષ્ય અસંખ્યેયગુણ છે અને તે કરતાં નૈરયિક અસંજ્ઞિઆયુષ્ય અસંખ્યેયગુણ છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, યાવત્ વિહરે છે.

(૩૪) હે ભગવન્ ! શું જીવો સંબંધિ કાંક્ષામોહનીય કર્મ કૃત-ક્રિયાનિષ્પાદ્ય છે ? હે ગૌતમ ! હા, તે ક્રિયા નિષ્પાદ્ય છે. હે ભગવન્ ! તે શું દેશથી દેશભક્ત છે, દેશથી સર્વકૃત છે, સર્વથી દેશકૃત છે, કે સર્વથી સર્વકૃત છે ? હે ગૌતમ ! તે દેશથી દેશકૃત નથી, દેશથી સર્વકૃત નથી, સર્વથી દેશકૃત નથી પણ સર્વથી સર્વકૃત છે, હે ભગવન્ ! નૈરયિકો સંબંધિ કાંક્ષામોહનીય કર્મકૃત છે ? હે ગૌતમ ! હા, તે કૃત છે. સર્વથી સર્વકૃત છે. અને એ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી દંડક કહેવો.

(૩૫) હે ભગવન્ ! જીવોએ કાંક્ષામોહનીય કર્મ કર્યું ? હે ગૌતમ ! હા કર્યું. હે ભગવન્ ! તે શું દેશથી દેશે કર્યું ? હે ગૌતમ ! સર્વથી સર્વ ક્યુ છે. એ પ્રમાણે યાવત્-વૈમાનિકો સુધી દંડક કહેવો. એજ પ્રમાણે કરે છે અને કરશે, એ બન્નેનો અભિલાપ પણ યાવત્-વૈમાનિકો સુધી કહેવો. તથા એજ પ્રમાણે ચય, ચય કર્યો, ચય કરે છે તથા ચય કરશે; ઉપચય, ઉપચય કર્યો, ઉપચય કરે છે, ઉપચય કરશે. ઉદીર્યું, ઉદીરે છે, ઉદીરશે. વેદ્યું વેદે છે, વેદશે, નિર્જર્યુ નિર્જરે છે, અને નિર્જરશે, એ બધા અભિલાપો કહેવા.

(૩૬) કૃત, ચિત્ત અને ઉપચિતમાં એક એકના ચાર ભેદ કહેવાના છે

અર્થાત્ સામાન્યક્રિયા, પછી ભૂતકાળની તથા ભવિષ્યકાળની ક્રિયા; અને પાછળના ત્રણ પદમાં - ઉદીરિત, વેદિત, અને નિર્જિર્ણમાં-એક એક પદમાં માત્ર ત્રણ કાળનીજ ક્રિયા કહેવી.

(૩૭) હે ભગવન્ ! શું જીવો કાંક્ષામોહનીય કર્મને ભેદ છે ? હે ગૌતમ ! તે તે કારણો વડે શંકાવાળાં કાંક્ષાવાળા, વિચિકિત્સાવાળા, ભેદસમાપન્ન અને કલુષસમાપન્ન, થઈને એ પ્રમાણે કાંક્ષામોહનીય કર્મને વેદ છે.

(૩૮) હે ભગવન્ ! તેજ સત્ય અને નિઃશંક છે કે જે જિનોએ જણાવ્યું છે ? હે ગૌતમ ! હા તેજ સત્ય અને નિઃશંક છે કે જે જિનોએ જણાવ્યું છે.

(૩૯) હે ભગવન્ ! એજ પ્રમાણે મનમાં ધારતો, પ્રકરતો, રહેતો, અને સંવરતો પ્રાણી આજ્ઞાનો આરાધક થાય છે ? હે ગૌતમ ! હા એ પ્રમાણે મનમાં ધારતો યાવત્-સંવરતો પ્રાણી આજ્ઞાનો આરાધક થાય છે.

(૪૦) હે ભગવન્ ! અસ્તિત્વ અસ્તિત્વમાં પરિણમે છે, નાસ્તિત્વ નાસ્તિત્વમાં પરિણમે છે ? હે ગૌતમ ! હા, તે પ્રમાણે યાવત્-પરિણમે છે. હે ભગવન્ ! જે તે અસ્તિત્વ અસ્તિવમાં પરિણમે છે અને નાસ્તિત્વ નાસ્તિત્વમાં પરિણમે છે. તે શું પ્રયોગથી-જીવના વ્યાપારથી-પરિણમે છે કે સ્વભાવથી પરિણમે છે ? હે ગૌતમ ! તે પ્રયોગથી અને સ્વભાવથી (બન્ને પ્રકારે) પરિણમે છે. હે ભગવન્ ! જેમ તારું અસ્તિત્વ અસ્તિત્વમાં પરિણમે છે. તેમ તારું નાસ્તિત્વ નાસ્તિત્વમાં પરિણમે છે ? અને જેમ તારું નાસ્તિત્વ નાસ્તિત્વમાં પરિણમે છે તેમ મારું અસ્તિત્વ અસ્તિત્વમાં પરિણમે છે. હે ગૌતમ ! હા, જેમ મારું અસ્તિત્વ અસ્તિત્વમાં પરિણમે છે તેમ તારું નાસ્તિત્વ નાસ્તિત્વમાં પરિણમે છે. અને જેમ મારું નાસ્તિત્વ નાસ્તિત્વમાં પરિણમે છે તેમ મારું અસ્તિત્વ અસ્તિત્વમાં પરિણમે છે. હે ભગવન્ ! અસ્તિત્વ અસ્તિત્વમાં ગમનીય છે ? હે ગૌતમ ! હા, જેમ 'પરિણમે છે' એ પદના બે આલાપક કહ્યા તેમ અહીં 'ગમનીય' પદ સાથે પણ બે આલાપક કહેવા. યાવત્-જેમ મારું અસ્તિત્વ અસ્તિત્વમાં ગમનીય છે.

(૪૧) હે ભગવન્ ! જેમ તારું અહીં ગમનીય છે તેમ તારું ઈહ ગમનીય છે ? જેમ તારું ઈહ ગમનીય છે તેમ તારું અહીં ગમનીય છે ? હે ગૌતમ ! હા, જેમ મારું અહીં ગમનીય છે યાવત્-તેમ મારું અહીં ગમનીય છે.

(૪૨) હે ભગવન્ ! જીવો કાંક્ષામોહનીય કર્મ બાંધે છે ? હે ગૌતમ ! હા બાંધે છે. હે ભગવન્ ! જીવો કાંક્ષામોહનીય કર્મ કેવી રીતે બાંધે છે ? હે ગૌતમ ! પ્રમાદરૂપ હેતુથી અને યોગરૂપ નિમિતથી જીવો કાંક્ષામોહનીય કર્મ બાંધે છે. હે ભગવન્ ! તે પ્રમાદ શાથી પેદા થાય છે ? હે ગૌતમ ! તે પ્રમાદયોગથી-પેદા થાય છે. તે યોગ શાથી પેદા થાય છે ? તે વીર્યથી પેદા થાય છે. તે વીર્ય શાથી પેદા થાય છે ? શરીરથી પેદા તાય છે. તે શરીર શાથી પેદા થાય છે ? જીવથી પેદા થાય છે, અને જ્યારે તેમ છે તો ઉત્થાન, કર્મ, બલ, વીર્ય, અને પુરુષાકાર પરાક્રમ છે.

(૪૩) હે ભગવન્ ! શું જીવ પોતાની મેળેજ તેને ઉદીરે છે ? પોતાની મેળેજ તેને ગર્હે છે ? અને પોતાની મેળેજ તેને સંવરે છે ? હે ગૌતમ ! હા, પોતાની મેળેજ પૂર્વ પ્રમાણ કરે છે હે ભગવન્ ! જે તે પોતાની મેળેજ ઉદીરે છે, ગર્હે છે અને સંવરે છે તે શું ઉદીર્ણને ઉદીરે છે ? અનુદીર્ણને ઉદીરે છે ? અનુદીર્ણ તથા ઉદીરણાને યોગ્યને ઉદીરે છે ? કે ઉદયાનંતર પશ્ચાત્કૃત કર્મ ઉદીરે છે ? હે ગૌતમ ! ઉદીર્ણને ઉદીરતો નથી તથા ઉદયાનંતર પશ્ચાત્કૃત કર્મને ઉદીરતો નથી પણ અનુદીર્ણ તથા ઉદીરણાને યોગ્ય કર્મને ઉદીરે છે. હે ભગવન્ ! જે તે અનુદીર્ણ તથા ઉદીરણાને યોગ્ય કર્મને ઉદીરે છે તે શું ઉત્થાનથી, કર્મથી બલથી, વીર્યથી અને પુરુષકાર પરાક્રમથી ઉદીરે છે ? હે ગૌતમ ! તે અનુદીર્ણ અને ઉદીરણાને યોગ્ય કર્મને ઉત્થાનથી, કર્મથી, બલથી, અવીર્યથી અને અપુરુષાકાર પરાક્રમથી ઉદીરતો નથી અને જ્યારે તેમ છે ત્યારે ઉત્થાન છે, કર્મ, બલ, વીર્ય અને પુરુષાકારપરાક્રમ પણ છે. હે ભગવન્ ! તે પોતાની મેળેજ ઉપશમાવે, ગર્હે અને સંવરે ? હે ગૌતમ ! હા, અહીં પણ તેમજ કહેવું. વિશેષ એ કે, અનુદીર્ણને ઉપશમાવે, બાકી ત્રણ વિકલ્પોનો નિષેધ કરવો. હે ભગવન્ ! જે તે અનુદીર્ણને ઉપશમાવે તે શું ઉત્થાનથી, યાવત્ - પુરુષ-કારપરાક્રમથી ? કે અનુત્થાનથી, યાવત્ - અપુરુષાકારપરાક્રમથી ? હે ગૌતમ ! પૂર્વ પ્રમાણેજ જાણવું. હે ભગવન્ ! તે પોતાની મેળેજ વેદે અને ગર્હે ? હે ગૌતમ ! અહીં પણ બધી પૂર્વોક્ત પરિપાટી જાણવી. વિશેષ એ કે, ઉદીર્ણને વેદે છે પણ અનુદીર્ણને વેદતો નથી, તથા એ પ્રમાણે યાવત્- પુરુષાકાર પરાક્રમથી વેદે છે.

(૪૪) હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કાંક્ષામોહનીય કર્મને વેદે છે. હે ગૌતમ ! જેમ ઔધિક-સામાન્ય-જીવો કહ્યા તેમ નૈરયિકો પણ જાણવા અને એ પ્રમાણે યાવત-સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવૂં. હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિકો કાંક્ષામોહનીય કર્મને વેદ છે ? હે ગૌતમ ! હા વેદે છે. હે ભગવન્ ! તે

પૃથિવીકાયિકજીવો કાંક્ષામોહનીય કર્મને કેવી રીતે વેંદે છે ? હે ગૌતમ !'અમે કાંક્ષામોહનીય કર્મ વેદીએ છીએ' એ પ્રમાણે તે જીવોને-પૃથ્વિકાયિકોને તર્ક, સંજ્ઞા,પ્રજ્ઞા, મન કે વચન નથી, પણ તેઓતેને વેંદે છે. હે ભગવન્ ! તે નિઃશંક અને સત્ય છે કે જે જિનોએ પ્રવેદ્યું છે ? હે ગૌતમ ! હા જિનોએ જે જણાવ્યું છે- તે નિઃશંક અને સત્ય છે યાવત્ - પુરુષકાર, પરાક્રમ વડે નિર્જરે છે. એ પ્રમાણે યાવત્-ચાર ઈંદ્રિયાવાળા જીવો સુધી જાણવું. જેમ સામાન્ય જીવો કહ્યા તેમ પંચેદ્રિયતિર્યંચયોનિકો અને યાવત્ વૈમાનિક કહેવા.

(૪૫) હે ભગવન્ ! શ્રમણ નિર્ગ્રંથો પણ કાંક્ષામોહનીય કર્મને વેંદે છે ! હે ગૌતમ !હા વેંદે છે. હે ભગવન્ ! શ્રમણ નિર્ગ્રંથો કાંક્ષામોહનીય કૅમને કેવી રીતે વેંદે છે ? હે ગૌતમ ! તે તે જ્ઞાનાંતર, દર્શનાંતર, ચારિત્રાંતર, લિગંતર, પ્રવચનાનંતર, પ્રાવચનિકાંતર, કલ્પાંતર, માર્ગાંતર, મતાંતર, ભંગાંતર, નયાંતર, નિયમાંતર અને પ્રમાણાંતરવડે શંકાવાળા, કાક્ષાંવાળા, વિચિકિત્સાવાળો ભેદસમાપન્ન અને કલુષસમાપન્ન થઈને, એ પ્રમાણે તે શ્રમણ નિર્ગ્રંથો પણ કાંક્ષામોહનીય કર્મને વેંદે છે. હે ભગવન્ ! તેજ સત્ય અને નિઃશંક છે, જે જિનોએ જણાવ્યું છે ? હે ગૌતમ ! હા, તેજ સત્ય અને નિઃશંક છે. જે જિનોએ કહેલીં છે, યાવત્-પુરુષાકારપરાક્રમથી નિર્જરે છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે.

શતક :૧-ઉદ્દેસો :૩ ની મુનિદીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક - ૪:

(૪૬) હે ભગવન ! કર્મપ્રકૃતિઓ કેટલી કહી છે ! હે ગૌતમ કર્મપ્રકૃતિઓ આઠ કહી છે, અહીં 'પ્રજ્ઞાપના'ના કર્મપ્રકૃતિ નામના ત્રેવીશમાં પદનો પ્રથમ ઉદ્દેશક જાણવો યાવત્-અનુભાગ સમાપ્ત.

(૪૭) કેટલી કર્મપ્રકૃતિ ! કેવી રીતે બાંધે છે ! કેટલાં સ્થાનોવડે પ્રકૃતિઓને બાંધે છે ! કેટલી પ્રકૃતિઓ વેંદે છે ! અને કોનો કેટલા પ્રકારનો રસ છે !

(૪૮) હે ભગવન્ ! કૃતમોહનીય કર્મ જ્યારે ઉદયમાં આવેલું હોય ત્યારે જીવ ઉપસ્થાન કરે-હે ગૌતમ ! હા ત્યારે ઉપસ્થાન કરે. હે ભગવન્ ! તે ઉપસ્થાન શું વીર્યતાથી થાય, કે અવીર્યતાથી થાય ! હે ગૌતમ ! તે ઉપસ્થાન વીર્યતાથી થાય, પણ અવીર્યતાથી ન થાય. હે ભગવન્ ! જો તે ઉપસ્થાન વીર્યતાથી થાય તો શું બાલવીર્યતાથી થાય, પંડિતવીર્યતાથી થાય કે બાલપંડિતવીર્યતાથી થાય ? હે ગૌતમ ! તે ઉપસ્થાન બાલવીર્યતાથી થાય, પણ પંડિતવીર્યતાથી કે બાલપંડિતવીર્યતાથી ન થાય. હે ભગવન્ ! કૃતમોહનીયકર્મ જ્યારે ઉદયમાં આવેલું હોય ત્યારે જીવ અપક્રમણ કરે-હે ગૌતમ ! હા અપક્રમણ કરે. હે ભગવન્ ! તે અપક્રમણ યાવત્ બાલવીર્યતાથી પંડિતવીર્યતાથી કે બાલપંડિતવીર્યતાથી થાય ? હે ગૌતમ ! બાલવીર્યતાથી થાય, અને કદાચિત્ બાલપંડિતવીર્યતાથી પણ થાય, પણ પંડિતવીર્યતાથી ન થાય. જેમ 'ઉદયમાં આવેલ' પદ સાથે બે આલાપક કહ્યા તેમ 'ઉપશાંત' સાથે પણ બે આલાપક કહેવા વિશેષ એ કે ત્યાં પંડિતવીર્યતાથી ઉપસ્થાન થાય અને બાલપંડિતવીર્યતાથી અપક્રમણ થાય. હે ભગવન્ ! તે અપક્રમણ શું આત્માવડે થાય, કે અનાત્મવડે થાય ? હે ગૌતમ ! તે અપક્રમણ આત્મા વડે થાય પણ અનાત્મા વડે ન થાય. હે ભગવન્ ! મોહનીય કર્મને વેદતો તે એ એ પ્રમાણે કેમ હોય ? હે ગૌતમ ! પહેલાં તેને એ એ પ્રમાણે રુચે છે. અને હમણા તેને એ એ પ્રમાણે રુચતું નથી, માટે તે એ એ પ્રમાણે છે.

(૪૯) હે ભગવન્ ! જે પાપ કર્મ કરેલું છે તેને વેદ્યા વિના નૈરયિકનો, તિર્યંહચયોનિકનો, મનુષ્યનો કે દેવનો મોક્ષ નથી ? હે ગૌતમ ! હા, કરેલ પાપકર્મને અનુભવ્યા વિના નૈરયિકનો, તિર્યંચયોનિકનો, મનુષ્યનો કે દેવનો મોક્ષ નથી. હે ભગવન્ ! તમે એ પ્રમાણે શા હેતુથી કહો છો કે, હે ગૌતમ ! મેં કર્મના બે પ્રકાર કહ્યા છે. પ્રદેશકર્મ અને અનુભાગકર્મ. તેમાં જે પ્રદેશકર્મ છે તે ચોક્કસ વેદવું પડે છે અને જે અનુભાવકર્મ તે છે તે કેટલુંક વેદાય છે અને કેટલુંક વેદાતું નથી. એ અર્હતદ્વારા જ્ઞાત, સ્મૃત અને વિજ્ઞાત છે કે, જીવ આ કર્મને આભ્યુપગમિક વેદના વડે વેદશે. આ જીવ આ કર્મને ઔપક્રમિક વેદના વડે વેદશે. યથાકર્મ-બાંધેલ કર્મને અનુસારે, નિકરણોને અનુસારે જેમ જેમ ભગવંતે તે જોયું છે તેમ તેમ તે વિપરિણામ પામશે. માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી એમ કહ્યું છે કે, યાવત્-કરેલ કર્મોને અનુભવ્યા વિના નૈરયિક આદિનો મોક્ષ નથી.

(૫૦) હે ભગવન્ ! 'એ પુદ્ગલ વીતેલા અનંત અને શાશ્વત કાળે હતું' એમ કહી શકાય ! હે ગૌતમ ! હા, એ પુદ્ગલ વીતેલા અનંત અને શાશ્વત કાળે હતું એમ કહી શકાય. હે ભગવન્ ! એ પુદ્ગલ વર્તમાન શાશ્વતકાળે છે, એમ કહેવાય ! હે ગૌતમ ! હા, એમ કહેવાય. હે ભગવન્ ! એ પુદ્ગલ અનંત અને શાશ્વત ભવિષ્યકાળે થશે રહેશે-એમ કહી શકાય ? હે ગૌતમ ! હા, એમ કહેવાય. એ પ્રમાણે સ્કંધ સાથે પણ ત્રણ આલાપક કહેવા. તથા જીવ સાથે પણ ત્રણ આલાપક કહેવા.

(૫૧) હે ભગવન્ ! વીતેલા અનંત શાશ્વત કાળમા છદ્મસ્થ મનુષ્ય કેવલ સંયમથી, કેવલ સંવરથી બ્રહ્મચર્યાવાસથી અને કેવલ પ્રવચનમાતાથી

સિદ્ધ થયો, બુદ્ધ થયો, અને યાવત્-સર્વ દુઃખનો નાશ કરના થયો ! હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે શા હેતુ હો છો કે, હે ગૌતમ ! જે કોઈ અંત કરે કેવા અંતિમ શરીરવાળાએ સર્વ દુઃખોના નાશને કર્યો, તેઓ કરે છે કે કરશે તે બધા ઉત્પન્નજ્ઞાન દર્શનધર, અરિહંત, જિન અને કેવલી થઈને ત્યારપછી સિદ્ધ, બુદ્ધ, અને મુક્ત થાય છે, પરિનિર્વાણ પામ્યા છે તથા તેઓએ સર્વ દુઃખોનો નાશ કર્યો છે કરે છે અને કરશે. માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી એમ કહ્યું છે કે યાવત્-સર્વ દુઃખોનો અંત કર્યો, વર્તમાનકાળમાં પણ એ પ્રમાણેજ જાણવું. વિશેષ એ કે,- 'સિદ્ધ થશે' એમ કહેવું. જેમ છદ્મસ્થ કહ્યો તેમ અધોવધિક પણ જાણવો, અને તેના ત્રણ ત્રણ આલાપક કહેવા. હે ભગવન્ ! વીતેલા અનંત શાશ્વત કાળમાં કેવલી મનુષ્યે યાવત્ સર્વદુઃખોનો નાશ કર્યો ! હે ગૌતમ ! હા, તે સિદ્ધ થયા, તેણે સર્વ દુઃખોનો નાશ કર્યો. અહીં પણ છદ્મસ્થની પેઠે ત્રણ આલાપક કહેવા. વિશેષ એ કે, સિદ્ધ થયા, સિદ્ધ થાય છે, અને સિદ્ધ થશે; એમ કહેવું. હે ભગવન્ ! વીતેલા અનંત શાશ્વતકાળને વિષે, વર્તમાન શાશ્વત સમયમાં અને અનંત શાશ્વત ભવિષ્યકાળમાં જે કોઈ અંતકરોએ, અંતિમ શરીરવાળાઓએ સર્વ દુઃખોનો નાશ કર્યો, કરે છે, અને કરશે; તે બધા ઉત્પન્નજ્ઞાન-દર્શનધર, અરિહંત, જિન અને કેવલી થઈ ત્યારપછી સિદ્ધ થાય છે, યાવત્ સર્વ દુઃખોનો નાશ કરશે ? હે ગૌતમ ! હા, વીતેલા અનંત શાશ્વત કાળને વિષે યાવત્-સર્વ દુઃખોનો નાશ કરશે. હે ભગવન્ ! તે ઉત્પન્નજ્ઞાનદર્શનધર, અરિહંત, જિન અને કેવલી પૂર્ણ-કહેવાય ! હે ગૌતમ ! હા, ત ઉત્પન્નજ્ઞાનદર્શનઘર, અરિહંત, જિન અને કેવલી પૂર્ણ કહેવાય. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્- વિહરે છે.

શતક :૧-ઉદ્દેસો :૪ ની મુનિદીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક - ૫:

(૫૨) હે ભગવન્ કેટલી પૃથિવીઓ કહી છે ! હે ગૌતમ ! સાત પૃથિવીઓ કહી છે, તે આ પ્રમાણે :- રત્નપ્રભા, યાવત્તમસ્તમાપ્રભા. હે ભગવન્ ! રત્નપ્રભા પૃથિવિમાં કેટલા લાખ નિરયાવાસો કહેલા છે ! ત્યાં ત્રીસલાખ નિરયાવાસો કહ્યા છે.

(૫૩) ૧-માં ત્રીસલાખ ૨-માં પચીશલાખ ૩-માં પંદરલાખ ૪-માં દસલાખ ૫-માં ત્રણ લાખ ૬-માં ૯૯૯૫ અને ૭ માં પાંચજ અનુત્તર નિરયાવાસ છે.

(૫૪-૫૬) હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોનો કેટલા લાખ આવાસો કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! 'અસુરકુમાર ચોસઠલાખ, નાગકુમારના, ચોર્યાસીલાખ, સુવર્ણકુમારના બોંતેર લાખ તથા દીપકુમાર, દિક્કુમાર, ઉદધિકુમાર, વિદ્યુતકુમારેન્દ્ર, સ્તનિતકુમાર અને અગ્નિકુમાર, એ છ એ યુગલકોના છોંતેરલાખ આવાસો કહ્યા છે.

(૫૭) હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિકોનાકેટલા લાખ આવાસો કહ્યા છે ! હે ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિકોના અસંખ્યેય લાખ આવાસો કહ્યા છે. અને એ પ્રમાણે યાવત્ જ્યોતિષિકોના અસંખ્યેય લાખ વિમાનવાસો જાણવા. હે ભગવન્ ! સૌધર્મકલ્પમાં કેટલા વિમાનવાસો કહ્યા છે ! હે ગૌતમ ! ત્યાં બત્રીશલાખ વિમાનવાસો કહ્યા છે.

(૫૮-૬૦) અનુક્રમે ૩૨ લાખ, ૨૮ લાખ, ૧૨ લાખ ૮ લાખ, ૮૪ લાખ, ૫૦ હજાર,૪૦ હજાર વિમાનવાસો અને છ હજાર વિમાનવાસો સહસ્રાર દેવલોકમાં છે. આનત અને પ્રાણાતકલ્પમાં ચારસો, આરણ અને અચ્યુતમાં ત્રણસો વિમાનવાસો છે ૧૧૧ વિમાનવાસો નીચલા અધસ્તનમાં, ૧૦૭ વચલા-મધ્યમાં તથા ૧૦૦ ઉપરના ઉપરિમમાં છે. અને અનુત્તર વિમાનો તો પાંચજ છે.

(૬૧) પૃથિવી વિગેરે જીવાવાસોમાં સ્થિતિ, અવગાહના શરીર, સંહનન, સંસ્થાનલેશ્યા, દષ્ટિ, જ્ઞાન, યોગ અને ઉપયોગા, એ દશ સ્થાન સંબંધે વિચારધાનું છે.

(૬૨) હે ભગવન્ ! એ રત્નપ્રભા પૃથિવીના ત્રીશલાખ નિરયાવાસોમાંના એક એક નિરયાવાસમાં રહેનારા નૈરયિકોના કેટલાં સ્થિતિસ્થાનો કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! તેઓનાં અસંખ્ય સ્થિતિસ્થાનો કહ્યાં છે :- ઓછામાં ઓછી ઉમર દશહજાર વર્ષની છે તે એક સમયાધિક બે સમયાધિક એ પ્રમાણે યાવત્-જઘન્ય સ્થિતિ અસંખ્યેય સમયાધિક તથા તેને ઉચિત ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પણ એ પ્રમાણે છે. હે ભગવન્ ! એ રત્નપ્રભા પૃથ્વીની ત્રીશ લાખ નિરયાવાસોમાંના એક એક નિરયાવાસામાં ઓછામાં ઓછી ઉમરમાં વસનારા નૈરયિકો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ? માનોપયુક્ત છે ? માયોપયુક્ત છે ? કે લોભોપયુક્ત છે ? હે ગૌતમ ! તે બધાય પણ ક્રોધોપયુક્ત હોય છે. અથવા ઘણા ક્રોધોપયુક્ત અને એકાદ માનોપયુક્ત, અથવા ઘણા ક્રોધોપયુક્ત અને એકાદ માયોપયુક્ત, અથવા ઘણા ક્રોધપયુક્ત તથા એકાદ માપોનયુક્ત અને ઘણા માયોપયુક્ત, અથવા ઘણા ક્રોધપયુક્ત, માનોપયુક્તત તથા માયોપયુક્ત, એ પ્રમાણે ક્રોધ, માયા અને લોભ સાથે પણ ચાર ભાંગા કરવા. પછી માન, માયા અને લોભની સાથે ક્રોધવડે ભાંગા

કરવા. તથા તે બધા ક્રોધને મૂક્યા શિવાયના એ પ્રમાણે સત્તાવીશ ભેદ જાણવા.

(૬૩) હે ભગવન્ ! એ રત્નપ્રભા પૃથ્વિના ત્રીસ લાખ નિરયાવાસોમાંના એક એક નિરયાવાસોમાં એક સમયાધિક જઘન્ય ઉમરમાં વર્તતા નૈરયિકો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ? માનોપયુક્ત છે ? માયોપુયુક્ત છે ? કે લોભોપયુક્ત છે ? હે ગૌતમ ! તેઓમાં એકાદ ક્રોધોપયુક્ત માનોપયુક્ત, માયોપયુક્ત, અને લોભોપયુક્ત હોય છે. અથવા ઘણા ક્રોધોપયુક્ત, માનોપયુક્ત માયોપયુક્ત, અને લોભોપયુક્ત હોય છે. અથવા કોઈ એક ક્રોધોપયુક્ત અને માનોપયુક્ત, અથવા કોઈ એક ક્રોધોપયુક્ત અને ઘણા માનોપયુક્ત, હોય છે, ઈત્યાદિ એ પ્રમાણે એંસી ભેદ જાણવા. અને એ પ્રમાણે યાવત્ સંખ્યેય સમયાધિક સ્થિતિવાળા નૈરયિકો માટે પણ જાણવું. અસંખ્યેય સમયાધિક સ્થિતિને ઉચિત ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં સત્તાવીસ ભાંગા કહેવા. હે ભગવન આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં ત્રીશલાખ નિરયાસોમાંના એક એક નિરયાવાસમાં વસતા નૈરયિકોના અવગાહસ્થાનો કેટલાં કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! તેઓના અવગાહસ્થાનો અસંખ્યેય કહ્યાં છે. તે આ પ્રમાણે :- ઓછામાં ઓછી અંગુલના અસંખ્યેય ભાગ જેટલી અવગાહના તે એક પ્રદેશાધિક, બે પ્રદેશાધિક, એ પ્રમાણે યાવત્-અસંખ્યેયપ્રદેશાધિક જાણવી. તથા જઘન્ય અવગાહના અને તેને ઉચિત ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના પણ જાણવી. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિમાં ત્રીશ લાખ નિરવાસોમાંના એક એક નિરયાવાસોમાંના એક એક નૈરવાસમાં જઘન્ય અવગાહનાએ વર્તતા નૈરયિકો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ? હે ગૌતમ ! અહીં ભેદ જાણવા. અને એ પ્રમાણે યાવત્-સંખ્યેય પ્રદેશાધિક જઘન્ય અવગાહનાએ વર્તતા નૈરયિકો માટે પણ જાણવું. અસંખ્યેય પ્રદેશાધિક જઘન્ય અવગાહનાએ વર્તતા તથા તદુચિત ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાએ વર્તતા નૈરયેયિકોના અરઅથાત્ એ બન્નેના પણ સત્તાવીશ ભાંગા કહેવા.

હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમાં ત્રીશ લાખ નિરવાયવાસોમાંના એક એક નિરયાવાસમાં વસતા અને વૈક્રિયશરીરવાળા નૈરયિકો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ? હે ગૌતમ ! અહીં સત્તાવીશ ભાંગા કહેવા. અને એ ગમ વડે બાકીના બે શરીર અર્થાત બધાં મળીને ત્રણ શરીર સંબંધે પૂર્વોક્ત પ્રમાણે જાણવું. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમાં યાવત્ વસતા નૈરયિકોનો શરીરોનું ક્યું સંઘયણ-સંહનન કહ્યું છે ! હે ગૌતમ ! તેઓનું શરીર સંઘયણ વિનાનું છે. વળી તેઓના શરીરમાં હાડકાં, નસો અને સ્નાયુ નથી. તથા જે એઓના શરીરસંઘાતપણે પરિણમે છે. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમાં છે ! હે ગૌતમ ! અહીં સત્તાવીશ ભાંગા જાણવા. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમાં યાવત્-વસતા અને છ સંઘયણમાંથી એકપણ સંઘયણ વિનાના નૈરયિકો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ! હે ગૌતમ ! અહીં સત્તાવીશ ભાંગા જાણવા. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમાં યાવત્-વસતા નૈરયિકોના શરીરો ક્યાં સંસ્થાનવાળા કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! તે નૈરયિકોના શરીરો બે પ્રકારના કહ્યાં છે. ભવધારણીય-જ્યાંસુધી જીવે ત્યાંસુધી રહેનારાં જે શરીરો બે પ્રકારના કહ્યાં છે. ભવધારણીય-જ્યાંસુધી જીવે ત્યાંસુધી રહેનારાં જે શરીરો ઉત્તરવૈક્રિય. તેમાં જે શરીરો ભવધારણીય છે તે હુંડકસંસ્થાનવાળાં કહ્યાં છે, અને જે શરીરો ઉત્તરવૈક્રિયરૂપ છે તે પણ હુંડકસંસ્થાનવાળાં કહ્યાં છે. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમાં યાવત્-હુંડકસંસ્થાને વર્તતા નૈરયિકો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ? હે ગૌતમ ! અહીં સત્તાવીશ ભાંગા કહેવા. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા ! પૃથિવીમાં વસતા નૈરયિકોને કેટલી લેશ્યા પકહી છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને એક કાપોતલેશ્યા કહી છે. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમાં વસતા કાપોતલેશ્યાવાળા નૈરયિકો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ? અહીં સત્તાવીશ ભાંગા કહેવા.

(૬૪) હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં વસતા નૈરયિકો શું સમ્યગ્દષ્ટિ છે ? મિથ્યાદષ્ટિ છે ? કે સમ્યગમિથ્યાદષ્ટિ છે ? હે ગૌતમ તેઓ ત્રણે પ્રકારનો છે ? હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથિવીમાં વસતા ને સમ્યગ્દર્શનમાં વર્તતા નૈરયિકો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ! હે ગૌતમ - અહીં સત્તાવીશ ભાંગા કહેવા. અને એ પ્રમાણે મિથ્યાદર્શન તથા સમ્યગ્ મિથ્યાદર્શનમાં એંસી ભાંગા કહેવા. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં વસતા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. જેઓ જ્ઞાની તેઓને ત્રણ જ્ઞાન નિયમપૂર્વક હોય છે અને જેઓ અજ્ઞાની છે તેઓને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાપૂર્વક હોય છે. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં રહેતા અને આભિનિબોધિક જ્ઞાનમાં વર્તમા નૈરયિકો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ? હે ગૌતમ ! અહીં સત્તાવીશ ભાંગા જાણવા. અને એ પ્રમાણે ત્રણ જ્ઞાન તથા ત્રણ અજ્ઞાન કહેવાં-જાણવાં હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં રહેનારા નૈરયિકો શું મનોયોગી છે ! વચનયોગી છે ? કે કાયયોગી છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ પ્રત્યેક ત્રણ પ્રકારના છે હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં રહેનારા અને યાવત્-મનોયોગમાં વર્તતા જીવો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ? હે ગૌતમ ! અહીં ૨૭ ભાંગા જાણવા. અને એ પ્રમાણે વચનયોગમાં તથા કાયયોગમાં કહેવું. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં

રહેનારા નૈરયિકો શું સાકારોપયુક્ત છે કે અનાકારોપયુક્ત છે ! હે ગૌતમ ! તેઓ સાકારોપયુક્ત પણ છે અને અનાકારોપયુક્ત પણ છે. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભામાં રહેનારા અને સાકારોપયોગમાં વર્તતા નૈરયિકો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ? હે ગૌતમ ! અહીં સત્તાવીશ ભાંગા કહેવા. અને એ પ્રમાણે અનાકારોપયોગમાં પણ જાણવું. તથા એ પ્રમાણે સાતે પૃથ્વીમાં પણ જાણવું. માત્ર વિશેષતા લેશ્યાઓમાં છે, તે આ પ્રમાણે છે.

(૬૫) પહેલી અને બીજી પૃથ્વીમાં કાપોતલેશ્યા છે, ત્રીજીમાં મિશ્ર લેશ્યાકાપોત અને નીલ લેશ્યા છે, ચોથામાં નીલલેશ્યા છે, પાંચમીમાં મિશ્ર-નીલ અને કૃષ્ણ લેશ્યા છે. છઠ્ઠીમાં કૃષ્ણ લેશ્યા છે અને સાતમીમાં પરમકૃષ્ણ લેશ્યા છે.

(૬૬) હે ભગવન્ ! ચોસઠલાખ અસુરકુમારવાસેમાંના એક એક અસુરકુમારવાસમાં વસતા અસુરકુમારોના સ્થિતિસ્થાનો કેટલાં કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! તેઓના સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યેય કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે :- ઓછામાં ઓછી સ્થિતિ, તે એક સમયાધિક, બે સમયાધિક, ઈત્યાદિ નૈરયિકોની પેઠે જાણવાનું છે, વિશેષ એ કે, ભેદ પ્રતિલોભ-ઉલટા કહેવાના છે. તે બધાય પણ અસુરકુમારો લોભોપયુક્ત હોય, અથવા ઘણા લોભોપયુક્ત અને એકાદ માયોપયુક્ત પણ હોય. ઈત્યાદિ એ ગમવડે જાણવું. અને એ પ્રમાણે યાવત્-સ્તનિતકુમારો સુધી. વિશેષ તેઓનું ભિન્નત્વ જાણવું.

(૬૭) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિકના અસંખ્યેય લાખ આવાસોમાંના એક એક આવાસમાં વસતા પૃથ્વીકાયિકોના સ્થિતિસ્થાનો કેટલાં કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! તેઓના સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યેય કહ્યાં છે. તેઓની ઓછામાં ઓછી સ્થિતિ જાણવી. હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિકના અસંખ્યેય લાખ આવાસોમાંના એક એક આવાસમાં વસતા અને જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકો શું ક્રોધોપયુક્ત છે ! માયોપયુક્ત છે ? કે લોભોપયુક્ત છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ ક્રોધોપયુક્ત પણ છે, યાવત્ લોભોપયુક્ત પણ છે. એ પ્રમાણે પૃથ્વિ-કાયિકોને બધાય પણ સ્થાનોમાં અભંગક છે. વિશેષ એકે-તેજોલેશ્યામાં એંશી એંશી ભાંગા કહેવા. એ પ્રમાણે-અપ્કાય પણ જાણવો. તથા તેજસ્કાય અને વાયુકાયને પણ સર્વસ્થાનોમાં અભંગક છે. વળી વનસ્પતિકાયિકનો પણ પૃથ્વિકાયિકની પેઠે જાણવા.

(૬૮) જે સ્થાનોવડે નૈરયિકોને એંસી ભંગા છે તે સ્થાનો વડે બેઈંદ્રિય, તેઈંદ્રિય અને ચઉરિંદ્રિય જીવોને પણ એંસી ભાંગા છે, વિશેષ એકે, નીચે લખેલા ત્રણ સ્થાનમાં પણ તે જીવોને એંશી ભાંગા થાય છે, તે ત્રણ સ્થાનો : સમ્યકત્વ, અભિનિબોધિકજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન અર્થાત્ આ ત્રણ સ્થાનોમાં પણ બેઈંદ્રિયાદિ જીવોન એંસી ભાંગા થાય છે અને એટલું કરતાં વધારે છે. તથા જે સ્થાનોવડે નૈરયિકોને સત્તાવીશ ભાંગા છે તે બધાય પણ સ્થાનોમાં અહીં અભંગક છે. જેમ નૈરયિકો કહ્યા તેમ પંચેદ્રિયતિર્યંચયોનિકો પણ જાણવા. વિશેષ એ કે :- જે સ્થાનોવડે નૈરયિકોમાં સત્તાવીશ ભાંગા કહ્યા છે, તે સ્થાનોવડે અહીં અભંગક કહેવું. અને જ્યાં નૈરયિકોમાં એંશી ભાંગા કહ્યા છે ત્યાં અહીં પણ એંસી ભાંગાજ કહેવા. નૈરયિકોમાં જે સ્થાનોવડે એંસી ભાંગા કહ્યા છે તે સ્થાનોવડે મનુષ્યોમાં પણ એંસી ભાંગા કહેવા. અને એ નૈરયિકોમાં જે સ્થાનોવડે સત્તાવીશ ભંગા કહ્યા છે તે સ્થાનોવડે મનુષ્યોમાં અભંગક કહેવું. વિશેષ એ કે, મનુષ્યોને જઘન્ય સ્થિતિમાં અને આહારક શરીરમાં એંસી ભાંગા છે. અને એ નૈરયિકો કરતાં મનુષ્યોમાં અધિક છે. જેમ ભવનવાસીદેવો કહ્યા તેમ વાનવ્યંતર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિકો જાણવા. વિશેષ એ કે, જેનું જુદાપણું છે તે જાણવું, અને એ પ્રમાણે અનુત્તર સુધી જાણવું. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક :-૧ ના ઉદ્દેસો-૫ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક - ૬

(૬૯) હે ભગવન્ ! અવકાશાંતરથી ઉગતો સૂર્ય શીઘ્ર નજરે જોવાય છે તેટલાજ દૂરથી આથમતો સૂર્ય પણ શીઘ્ર નજરે જોવાય છે ? હે ગૌતમ ! હા જેટલે દૂરથી ઉગતો સૂર્ય નજરે જોવાય છે તેટલાજ દૂરથી આથમતો સૂર્ય પણ શીઘ્ર નજરે જોવાય છે. હે ભગવન્ ! ઉગતો સૂર્ય પોતાના તાપદ્વારા જેટલા ક્ષેત્રને સર્વ પ્રકારે ચારે બાજુથી બધી દિશાઓમાં અને બધા ખુણામાં પ્રકાશિત કરે છે, ઉદ્યોતિત કરે છે, તપાવે છે, અને ખુબ ઉષ્ણ કરે છે, તેટલાજ ક્ષેત્રને બધી દિશાઓમાં અને બધા ખૂણામાંઆથમતો સૂર્ય પણ પોતાના તાપ દ્વારા પ્રકાશિત કરે છે ? ઉદ્યોતિત કરે છે ? તપાવે છે ? અને ઉષ્ણ કરે છે ? હે ગૌતમ ! હા, ઉગતો સૂર્ય જેટલા ક્ષેત્રને પ્રકાશે છે તેટલાજ ક્ષેત્રને આથમતો સૂર્યપણ યાવત્-ઉષ્ણ કરે છે. હે ભગવન્ ! સૂર્ય જે ક્ષેત્રને પ્રકાશે છે ? તે ક્ષેત્રથી સૂર્યથી સ્પર્શાયેલું છે ? કે, અસ્પર્શાયેલું છે ? હે ગૌતમ ! તે ક્ષેત્ર સૂર્યથી સ્પર્શાયેલું છે અને યાવત્ - તે ક્ષેત્રને છએ દિશામાં પ્રકાશિત કરે છે, ઉદ્યોતિત કરે છે, તપાવે છે. તથા અત્યંત તપાવે છે હે ભગવન્ ! સ્પર્શ કરવાના કાળસમયે - સૂર્યના સાથે સંબંધવાળા જેટલા ક્ષેત્રને સર્વ દિશાઓમાં સૂર્ય સ્પર્શે છે, તેટલું ક્ષેત્ર 'સ્પર્શાયેલું' એમ

કહેવાય ? હે ગૌતમ ! હા હે ભગવન્ ! સ્પર્શાયેલ ક્ષેત્રને સ્પર્શે છે ? કે સ્પર્શાયા વિનાના ક્ષેત્રને સ્પર્શેજ છે ? હે ગૌતમ ! સ્પર્શાએલ ક્ષેત્રને સ્પર્શે છે, યાવત્ ચોક્કસ એ છએ દિશામાં સ્પર્શે છે.

(૭૦) હે ભગવન્ ! લોકનો અંત અલોકના અંતને સ્પર્શે, અલોકનો પણ અંત લોકના છેડાને સ્પર્શે ? હા, ગૌતમ ! લોકનો છેડો અલોકના છેડાને સ્પર્શે અને અલોકનો પણ અંત લોકના છેડાને સ્પર્શે. હે ભગવન્ ! જે સ્પર્શાય છે તે શું સ્પૃષ્ટ છે ? હે ગૌતમ ! નિયમપૂર્વક છએ દિશામાં સ્પર્શાય છે હે ભગવન્ ! બેટનો છેડો સમુદ્રના છેડાને સ્પર્શે ? સમુદ્રનો છેડો પણ બેટના છેડાને સ્પર્શે ? હા, યાવત્-નિયમ છ એ દિશામાં સ્પર્શે. એ પ્રમાણે અભિલાપવડે પાણીનો છેડો વહાણના છેડાને સ્પર્શે, છિદ્રનો છેડો વસ્ત્રના છેડાને સ્પર્શ ? અને છાયાનો છેડા તડકાના છેડાને સ્પર્શે ? હે ગૌતમ ! યાવત્-નિયમે છએ દિશામાં સ્પર્શે.

(૭૧) હે ભગવન્ ! જીવો દ્વારા પ્રાણાતિપાત ક્રિયા કરાય છે ? હા, કરાય છે. હે ભગવન્ ! જે ક્રિયા કરાય છે તે શું સ્પૃષ્ટ છે ? કે અસ્પૃષ્ટ છે ? હે ગૌતમ ! યાવત્-નિર્વ્યાઘાતવડે છએ દિશાને, વ્યાઘાતને આશ્રીને કદાચ ત્રણ દિશાને, કદાચ ચાર દિશાને અને કદાચ પાંચ દિશાને સ્પર્શે છે. હે ભગવન્ ! જે ક્રિયા કરાય છે ! તે શું કૃત છે ? કે અકૃત છે ? હે ગૌતમ ! તે ક્રિયાકૃત છે. પણ અકૃત નથી. હે ભગવન્ ! જે ક્રિયા કરાય છે તે શું આત્મકૃત છે ? પરકૃત છે ! કે ઉભયકૃત છે ? હે ગૌતમ ! તે ક્રિયા આત્મકૃત છે. પણ પરકૃત કે તદુભયકૃત નથી. હે ભગવન્ ! જે ક્રિયા કરાય છે ? તે અનુક્રમપુર્વક કૃતે છે ? કે અનુક્રમ સિવાયકૃત છે ? હે ગૌતમ ! તે અનુક્રમપૂર્વક કૃત છે. પણ અનુક્રમ સિવાય કૃત નથી, વળી જે કૃત ક્રિયા કરાય છે ? અને કરાશે તે બધી અનુક્રમપૂર્વક કૃત છે. પણ અનુક્રમ સિવાય કૃત નથી એમ કહેવાય. હે ભગવન્ ! નૈરયિકોદ્વારા પ્રાણાતિપાત ક્રિયા કરાય છે ? હે ગૌતમ ! હા, કરાય છે. હે ભગવન્ ! જે ક્રિયા કરાય છે ? તે શું કૃત છે ? કે અકૃત છે ? હે ગૌતમ ! તે પૂર્વ પ્રમાણે જાણવું. યાવત્-તે અનુક્રમ સિવાય કૃત છે એમ ન કહેવાય. નૈરયિકોની પેઠે એકેંદ્રિય સિવાયના યાવત્-વૈમાનિક સુધીના બધા જીવો કહેવા. અને જીવોની પેઠે એકેંદ્રિય સિવાયના યાવત્-વૈમાનિક સુધીના બધા જીવો કહેવા. અને જીવોની પેઠે એકેંદ્રિયો કહેવા. અને જીવોની પેઠે એકેંદ્રિયો કહેવા. પ્રાણાતિપાતની ક્રિયા પેઠે મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ અને યાવત્-મિથ્યાદર્શનશલ્ય સુધી જાણવું. અને એ પ્રમાણે એ અઢાર પાપસ્થાન વિષે ચોવીશ દંડક કહેવા. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી ભગવંત મહાવીરને નમીને યાવત્ વિહરે છે.

(૭૨) તે કાલે, તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના શિષ્ય રોહ નામના અનગાર હતા, જેઓ સ્વભાવે ભદ્ર, કોમળ, વિનયી, શાંત, ઓછા ક્રોધ-માન-માયા અને લોભવાળા, અત્યંત નિરભિમાની, ગુરુને આશરે રહેનારા, કોઈને સંતાપ ન કરે તેવા અને ગુરુભક્ત હતા. તે રોહ નામના અનગાર પોતે ઉભડક રહેલા, નીચે નમેલ મુખવાળા, ધ્યાનરૂપ કોઠામાં પેઠેલા તથા સંયમ અને તાપ વડે આત્માને ભાવતા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની આજુબાજુ વિહરે છે. પછી તે રાહ નામના અનગાર જાતશ્રદ્ધ થઈ યાવત્-પર્યુપાસના કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યા :- ભગવન્ ! પહેલો લોક છે અને પછી અલો ક છે ? કે પહેલો અલોક છે ? અને પછી લોક છે ? હે રોહ ! લોક અને અલોક, એ પહેલો પણ છે અને પછી પણ છે. એ બન્ને પણ શાશ્વતા ભાવ છે. હે રોહ ! એ બેમાં 'અમુક પહેલો અને અમુક પછી' એવો ક્રમ નથી. હે ભગવન્ ! જીવો પહેલા છે ? અને અજીવો પછી છે ? કે પહેલા અજીવો છે અને પછી જીવો છે ! હે રોહા ! જેમ લોક અને અલોક વિષે કહ્યું તેમ જીવો અને અજીવો સંબંધિ પણ જાણવું. એ પ્રમાણે ભવસિદ્ધિકો, અને અભવસિદ્ધિકો, સિદ્ધિ અને અસિદ્ધિ સંસાર તથા સિદ્ધ અને સંસારિઓ પણ જાણવા. હે ભગવન્ ! પહેલાં ઈંડુ છે અને પછી કુકડી છે ? કે પહેલાં કુકડી છે અને પછી ઈંડું છે ? 'હે રોહ ! તે ઈંડુ ક્યાંથી થયું ? 'હે ભગવન્ ! તે ઈંડું કુકડીથી થયું' હે રોહ ! તે કુકડી ક્યાંથી થઈ ?' 'હે ભગવન્ ! તે કુકડી ઈંડાથી થઈ.' એજ પ્રમાણે હે રોહ ! તે ઈંડૂં અને કુકડી એ પહેલાં પણ છે અને પછી છેએ શાશ્વત ભાવ છે. પણ હે રોહ ! તે બેમાં કોઈ જાતનો ક્રમ નથી. હે ભગવન્ ! પહેલાં લોકાંત છે ? અને પછી અલોકાંત છે ? કે પહેલાં અલોકાતં છે ? અને પછી લોકાંત છે ? હે રોહ ! લોકાંત અને અલોકાંત એ બન્નેમાં યાવત્-હે રોહ કોઈ જાતનો ક્રમ નથી. હે ભગવન્ ! પહેલાં લોકાંત છે અને પછી સાતમું અવકાશાંતર છે ? ઈત્યાદિ પૂછવું. હે રોહ ! એ બેમાં કોઈ જાતનો ક્રમ નથી. એ પ્રમાણે લોકાંત, સાતમો તનુવાત, એ પ્રમાણે ધનવાત્, ધનોદધિ અને સાતમી પૃથ્વિ. એ પ્રમાણે એકએકની સાથે લોકાંત જોડવો.

(૭૩-૭૪) અવકાશાંતર, વાત, ધનોદધી, પૃથ્વિ, દ્વીપ, સાગર-ક્ષેત્ર, નૈરયિકાદિ જીવ, અસ્તિકાય, સમય, કર્મ, લેશ્યા, દષ્ટિ, દર્શન, જ્ઞાન, સંજ્ઞા, શરીર, યોગ, ઉપયોગ, દ્રવ્યપ્રદેશો, અને પર્યવો તથા કાળ પહેલાં છે અને

લોકાંત (પછી છે)

(૭૫) હે ભગવન્ ! પહેલાં લોકાંત છે અને પછી સર્વાદ્ધા છે ? હે રોહ ! જેમ લોકાંત સાથે એ બધાં સ્થાનો જોડ્યાં, તેમ આ સંબંધે પણ જાણવું. અને એ પ્રમાણે એ બધાં સ્થાનો અલોકાંત સાથે પણ જોડવાં. હે ભગવન્ ! પહેલા સાતમું અવકાશાંતર છે. અને પછી સાતમો તનુવાત છે ? હે રોહ ! એ પ્રમાણે સાતમું અવકાશાંતર બધા સાથે જોડવું. અને એ પ્રમાણે યાવત્-સર્વાદ્ધા સુધી જાણવું. હે ભગવન્ ! પહેલાં સાતમો તનુવાત છે અને પછી સાતમો ધનવાત છે ! હે રોહ ! એ પણ તે પ્રમાણે જાણવું. યાવત્-સર્વાદ્ધા. એ પ્રમાણે ઉપરના એક એકને સંયોજતાં અને જે નીચેના હોય તેને છોડતાં પૂર્વ પ્રમાણે જાણવું. યાવત્-અતીત અને અનાગતકાળ અને પછી સર્વાદ્ધા, યાવત્-હે રોહ ! એમાં કોઈ જાતનો ક્રમ નથી. હે ભગવન્ ! તે પ્રમાણે છે, યાવત્ વિહરે છે.

(૭૬) હે ભગવન્ એમ કહીને ભગવંત ગૌતમે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને યાવત્-આ પ્રમાણે કહ્યું-કે ભગવન્ ! લોકની સ્થિતિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે ગૌતમ ! લોકની સ્થિતિ આઠ પ્રકારની કહી છે. તે આ પ્રમાણે :- વાયુ આકાશના આધારે રહેલો છે. ઉદધિ વાયુના આધારે રહેલો છે. જમીન ઉદધિના આધારે રહેલા છે. ત્રસ જીવો અને સ્થાવર જીવો પૃથ્વિના આધારે રહેલા છે. અજીવો જીવના આધારે રહેલા છે. જીવો કર્મના આધારે રહેલા છે. અજીવોને જીવએ સંઘરેલા છે અને જીવોને કર્મોએ સંઘરેલા છે. હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ? હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ એક પુરુષ હોય, તે ચામડાની મસકને પવનવડે ફુલાવે. પછી તે મસકનું મુખ બંધ કરે, મસકને વચલે ભાગે ગાંઠ છોડી દે. તો હે ગૌતમ ! તે ભરેલું પાણી તે પવનની ઉપરના ભાગમાં રહે ? હા, રહે તે કારણથી યાવત્-જીવોને કર્મોએ સંઘરેલા છે' એ પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું છે. અથવા હે ગૌતમ ! 'જેમ કોઈ એક પુરુષ હોય,તે ચામડાની મસકને પવનવડે ફુલાવી પોતાની કડે બાંધે, પછી તે પુરુષ અપાર, તરી ન શકાય તેવા, અને માથોડા કરતાં વધારે ઉંડા પાણીમાં પ્રવેશ કરે. તો હે ગૌતમ ! તે પુરુષ તે પાણીની ઉપરના ભાગમાં રહે ? હા, રહે' એ રીતે લોકની સ્થિતિ આઠ પ્રકારની કહી છે, યાવત્-જીવોને કર્મોએ સંઘરેલા છે.

(૭૭) હે ભગવન્ ! જીવો અને પુદ્ગલો પરસ્પર સંબદ્ધ છે. પરસ્પર વધારે સંબદ્ધ છે. પરસ્પર એકબીજા મળી ગયેલા છે, પરસ્પર સ્નેહ ચિકાશથી પ્રતિબદ્ધ છે અને પરસ્પર ઘટ્ટ થઈને રહે છે ? હે ગૌતમ ! હા, હે ભગવન્ ! તેમ કહેવાનું શું કારણ હે ગૌતમ્ ! જેમ કોઈ એક પાણીનો ઝરો છે અને પાણીથી ભરેલો, પાણીથી છલોછલ ભરેલો, પાણીથી છલકાતો, પાણીથી વધતો છે તથા તે ભરેલા ઘડાની પેઠે રહે છે. હવે તે ઝરામાં કોઈ પુરુષ એક મોટી, સો નાના કાણાવાળી, સો મોટા કાણાવાલી નાવ નાખે. તે નાવ તે કાણાઓથી ભરાતી, વધારે ભરાતી, છલકાતી, પાણીથી વધતી થાય ? અને તે ભરેલા ઘડાની પેઠે રહે ? 'હા રહે'તે હેતુથી યાવત્-જીવો પૂર્વ પ્રમાણે રહે છે.'

(૭૮) હે ભગવન્ ! હંમેશાં સૂક્ષ્મ સ્નેહકાય, અપ્કાય માપપૂર્વક પડે છે ? હે ગૌતમ ! હા, પડે છે. હે ભગવન્ ! શું તે ઉંચે પડે છે, નીચે પડે છે, કે તીરછે પડે છે ? હે ગૌતમ્ ! તે ઉંચે પણ પડે છે. નીચે પણ પડે છે અને તીરછે પણ પડે છે. હે ભગવન્ ! તે સૂક્ષ્મ અપ્કાય આ સ્થૂલ અપ્કાયની પેઠે પરસ્પર સમાયુક્ત થઈને લાંબા કાળ સુધી રહે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થનથી - તે સૂક્ષ્મ અપકાય શીઘ્રજ નાશ પામે છે. એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક :-૧ ના ઉદ્દેસો-૬ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક - ૭

(૭૯) હે ભગવન્ ! નૈરયિકોમાં ઉપજતો નૈરયિક શું એક ભાગવડે એક ભાગને, એક ભાગવડે સર્વ ભાગને, સર્વ ભાગ વડે એક ભાગને, કે સર્વ ભાગવડે સર્વ ભાગને આશ્રીને ઉત્પન્ન થાય ? હે ગૌતમ ! તે એક ભાગવડે એક ભાગને, એક ભાગવડે સર્વ ભાગને, અને સર્વ ભાગવડે એક ભાગને આશ્રીને ઉત્પન્ન ન થાય. પરંતુ સર્વ ભાગવડે સર્વ ભાગને આશ્રીને ઉત્પન્ન થાય, જેમ નૈરયિક વિશે કહ્યું તેમ વૈમાનિક સુધી જાણવું.

(૮૦) હે ભગવન્ ! નૈરયિકોમાં ઉપજેલો નૈરયિક શું એક ભાગવડે એક ભાગને, એક ભાગવડે સર્વ ભાગને, સર્વ ભાગવડે એક ભાગને, કે સર્વ ભાગવડે સર્વ ભાગને આશ્રી આહાર કરે ? હે ગૌતમ ! તે એક ભાગવડે એક ભાગને, એક ભાગવડે સર્વ ભાગને આશ્રીને આહાર ન કરે. પણ સર્વ ભાગવડે એક ભાગને, સર્વ ભાગવડે સર્વ ભાગને આશ્રીને આહાર કરે અને એ પ્રમાણે વૈમાનિક સુધી જાણવું. હે ભગવન્ ! નૈરયિકોથી ઉદ્વર્તતો નૈરયિક શું એક ભાગવડે એક ભાગને આશ્રીને ઉદ્વર્તે ? ઈત્યાદિ પૂ ં. હે ગૌતમ ! જેમ ઉત્પદ્યમાન વિષે કહ્યું તેમ ઉદ્વર્તમાન વિષ પણ દંડક કહેવો. હે ભગવન્ ! નૈરયિકોથી ઉદ્વર્તમાન નૈરયિક શું એક ભાગવડે એક દેશને, અને સર્વ ભાગવડે સર્વને આશ્રીને આહાર કરે તથા એ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી જાણવું. હે

ભગવન્ ! નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન નૈરકિક શું એક ભાગવડે એક ભાગને આશ્રીને ઉત્પન્ન છે ? ઈત્યાદિ પૂ્ં. હે ગૌતમ ! એ દંડક પણ તેજ પ્રમાણે જાણવો. યાવત્-સર્વ ભાગ વડે સર્વ ભાગને આશ્રીને ઉત્પન્ન છે. જેમ ઉત્પદ્યમાન અને ઉદ્વર્તમાન વિષે ચાર દંડક કહ્યા તેમ ઉત્પન્ન અને ઉદ્વર્ત સંબંધે પણ ચાર દંડક કહેવા. સર્વ ભાગવડે સર્વ ભાગને આશ્રીને ઉપપન્ન સર્વ ભાગવડે એક ભાગને આશ્રીને આહાર' અને સર્વ ભાગવડે સર્વ ભાગને આશ્રીને આહાર' એ અભિલાપવડે ઉપપન્ન અને ઉદ્વર્ત વિષે પણ જાણવું. હે ભગવન્ ! નૈરયિકોમાં ઉપજતો નૈરયિક શું અર્ધભાગવડે સર્વ ભાગને, અર્ધ ભાગવડે સર્વ ભાગને, કે સર્વ ભાગવડે અર્ધ ભાગને, કે સર્વભાગવડે સર્વ ભાગને આશ્રીને ઉત્પન્ન થાય ! હે ગૌતમ ! જેમ પ્રથમ સાથે આઠ ઉત્પન્ન થાય' આ પાઠ કહેવો, માત્ર એટલોજ ભેદ છે. અને એ બધા મળીને દંડક થયા છે.

(૮૧) હે ભગવન્ ! શું જીવ વિગ્રહગતિને પ્રાપ્ત છે ? કે અવિગ્રહપતિને પ્રાપ્ત છે ? હે ગૌતમ્ ! તે કદાચ વિગ્રહતિને પ્રાપ્ત છે. અને કદાચ અવિગ્રહગતિને પ્રાપ્ત છે એ પ્રમાણે યાવત્-વૈમાનિકો સુધી જાણવું. હે ભગવન્ ! શું જીવો વિગ્રહપતિને પ્રાપ્ત છે કે અવિગ્રહગપતિને પ્રાપ્ત છે ? હે ગૌતમ ! જીવો વિહાયોગતિને પ્રાપ્ત છે અને અવિગ્રહવિહાયોગતિને પણ પ્રાપ્ત છે. હે ભગવન્ ! શું નૈરયિકો વિગ્રહગતિને પ્રાપ્ત છે કે અવિગ્રહગતિને પ્રાપ્ત છે. હે ગૌતમ ! તે બધાય અવિગ્રહગતિને પ્રાપ્ત છે. અથવા ઘણા અવિગ્રહગતિને પ્રાપ્ત છે અને એકાદ વિગ્રહગતિને પ્રાપ્ત છે. અથવા ઘણા અવિગ્રહગતિને પ્રાપ્ત છે. અને ઘણા વિગ્રહગતિને પ્રાપ્ત છે. એ પ્રમાણે સર્વત્ર ત્રણ ભાંગા જાણવા. માત્ર એકેંદ્રિયમાં ત્રણ ભાંગા ન કહેવા.

(૮૨) હે ભગવન્ ! મોટી ઋદ્ધિવાળા, મોટી દ્યુતિવાળો, મોટી કીર્તિવાળો, મોટા બળવાળો, મોટા સામર્થ્યવાળો અને મરણ સમયે ચ્યવતો મહેશ નામનો દેવ શરમને લીધે, ઘૃણાને લીધે, પરિષહને લીધે, કેટલાક કાળ સુધી આહાર કરતો નથી. પછી આહાર કરે છે અને લેવાતો આહાર પરિણત પણ થાય છે, અને છેવટ તે દેવનું આયુષ્ય સર્વથા નષ્ટ થાય છે, તેથી તે દેવ જ્યાં ઉત્પન્ન થાય થાય છે ત્યાંનું આયુષ્ય અનુભવે છે. તો હે ભગવન્ ! તે ક્યું આયુષ્ય જાણવું. - તિર્યંચયોનિકનું આયુષ્ય જાણવું. કે મનુષ્યનું આયુષ્ય જાણવું. હે ગૌતમ ! તે મહર્ધિક દેવનું-મર્યા પછી મનુષ્યનું આયુ જાણવું.

(૮૩) હે ભગવન્ ! ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થતો જીવ શું ઈંદ્રિયવાળો કે ઈંદ્રિયવિનાનો ઉત્પન્ન થાય ? હે ગૌતમ ! ઈંદ્રિયવાળો અને ઈંદ્રિયવિનાનો પણ ઉત્પન્ન થાય. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! દ્રવ્યેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ ઈંદ્રિય વિનાનો અને ભાવ ઈંદ્રિયની અપેક્ષાએ ઈંદ્રિયાવાળી ઉત્પન્ન થાય. માટે હે ગૌતમ તે કારણ પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું છે હે ભગવન્ ! ગર્ભમાં ઉપજતો જીવ શું શરીરવાળો કે શરીરવિનાનો ઉત્પન્ન થાય. હે ગૌતમ ! શરીરવાળો અને શરીરવિનાનો પણ ઉત્પન્ન થાય. હે ભગવન્ તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! ઔદારિક વૈક્રિય અને આહારક સ્થૂલ-શરીરોની અપેક્ષાએ શરીરવિનાનો અને સૂક્ષ્મ, તૈજસ તથા કાર્મણ શરીરની અપેક્ષાએ શરીરવાળો ઉત્પન્ન થાય. હે ગૌતમ ! એ કારણથી પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું છે. હે ભગવન્ ! જીવ ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થતાં વેંતજ શું ખાય છે ? હે ગૌતમ ! પરસ્પર એક બીજામાં મળેલું માતાનું આર્તવ અને પિતાનું વીર્ય, તેને તે જીવ ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થતાંવેંતજ ખાય છે. હે ભગવન્ ! ગર્ભમાં ગયો છતો હતી કે તે મુઠીના વાયુથી મારાં કેશાગ્ર વીંજયા હવે દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રે વજ્રને લઈને, મને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી પછી તેણે મને નમન કરી આ પ્રમાણે કહ્યું કેઃ- હે ભગવન્ ! તમારો આશારો લઈને અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરે મને મારી શોભાથી ભ્રષ્ટ કરવો ધાર્યો હતો. તેથી મેં ક્રોધિત થઈ અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરને મારવા તેની પાછળ વજ્ર મૂક્યું, ત્યારપછી મને આ એ પ્રકારનો આધ્યાત્મિક યાવત્-સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કેઃ- અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર પોતાના બળથી ઉપર ન આવી શકે. પછી મેં અવધિજ્ઞાનનો પ્રયોગ કર્યો અને તે દ્વારા મેં આપ દેવાનુપ્રિયે જોયા કે તુરતજ 'હા ! હા !, અહો !! હું ભરાઈ ગયો' એમ વિચારે તે ઉત્કૃષ્ટ દિવ્યગતિવડે જ્યાં આપ દેવાનુપ્રિય બિરાજો છો ત્યાં આવ્યો અને આપ દેવાનુપ્રિયથી ચાર આંગળ દૂર રહેલું વજ્ર મેં લીધું. વજ્ર લેવાને માટે અહીં આવ્યો છું, અહીં સમવસર્યો છું, અહીં સંપ્રાપ્ત થયો છું, અને અહીંજ ઉપસંઉપન્ન થઈને વિહરું છું, તો હે દેવાનુપ્રિય ! હું ક્ષમા માંગું. આપ ક્ષમા આપો, આપ ક્ષમા કરવાને યોગ્ય છો. હું વારંવાર એમ નહીં કરું-એમ કરીને મને વાંદી, નમી તે શક્ર ઈંદ્ર ઉત્તરપૂર્વના દિગ્ભાગમાં ચાલ્યો ગયો. ત્યાં જઈને તેણે (શક્રે) પૃથ્વી ઉપર ત્રણવાર ડાબો પગ પછાડ્યો અને અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની પ્રભાવથી તું બચી ગયો છે, અત્યારે મારાથી તને જરાપણ ભય નથી, એમ કરી તે શક્ર, જે દિશામાંથી આવ્યો હતો તેજ દિશામાં પાછો ચાલ્યો ગયો.

(૧૭૫) હે ભગવન્ ! એમ કરી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદ્યા, નમસ્કાર કર્યો અને તેઓએ આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે ભગવન્ ! દેવ મોટી ઋદ્ધિવાળો છે, મોટી કાંતિવાળો છે અને યાવત્-મોટા પ્રભાવવાળો છે કે,

જેથી તે પૂર્વે-પહેલાંજ પુદ્ગલને ફેંકીને પછી તેની પાછળ જઈને તેને ગ્રહણ કરવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! હા, દેવ તેમ કરવા સમર્થ છે. હે ભગવન્ ! પહેલં ફેંકેલ પુદ્ગલને, દેવ, પાછળ જઈને લઈ શકે છે, તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! જ્યારે પુદ્ગલ ફેંકવામાં આવે છે ત્યારે તેનામાં શરુઆતમાંજ શીઘ્રગતિ હોય છે. અને પછી તે મંદગતિવાળું થઈ જાય છે. તથા મોટી ઋદ્ધિવાળો દેવ તો પહેલાં પણ અને પછી પણ શીઘ્ર હોય છે. શીઘ્ર ગતિવાળો હોય છે, ત્વરિત હોય છે અને ત્વરિત ગતિવાળો હોય છે, માટે એ કારણથીજ યાવત્-દેવ, ફેંકેલ પુદ્ગલને પણ તેની પાછળ જઈને લઈ શકે છે. હે ભગવન્ ! જો મોટી ઋદ્ધિવાળો દેવ, યાવત્-પાછળ જઈને લઈ શકે છે તો પછી હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર, પોતાના હાથે અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરને પકડવા કેમ ન સમર્થ નિવડ્યો ? હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર દેવોની નીચે જવાનો વિષય શીઘ્ર, શીઘ્ર તથા ત્વરિત હોય છે અને ઉંચે જવાનો વિષય અલ્પ, અલ્પ તથા મંદ, મંદ હોય છે. વૈમાનિક દેવોને ઉંચે જવાનો વિષય શીઘ્ર, શીઘ્ર તથા ત્વરિત, ત્વરિત હોય છે અને નીચે જવાનો વિષય અલ્પ, અલ્પ તથા મંદ, મંદ હોય છે-એક સમયમાં દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર, જેટલો ભાગ ઉપર જઈ શકે છે તેટલુંજ ઉપર જવાને વજ્રને બે સમય લાગે છે અને તેટલુંજ ઉપર જવાને ચમરને ત્રણ સમયલાગે છે અર્થાત્ દેવેંદ્ર, દેવરાજ શુક્રનું ઉંચે જવાને થતું કાળમાન-સૌથી થોડું છે અને અધોલોકકંડક તેના કરતાં સંખ્યેયગણું છે. એક સમયમાં અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર, જેટલો ભાગ નીચે જઈ શકે છે તેટલુંજ નીચે જવાને શક્રને બે સમય લાગે છે અને તેટલું નીચે જવાને વજ્રને ત્રણ સમય લાગે છે અર્થાત્ અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરનું અધોલોકકંડક સૌથી થોડું છે અને ઉર્ધ્વલોકકંડક તેના કરતાં સંખ્યેય ગણું છે. એ કારણે શક્ર ચમરને પકડવા સમર્થ ન નીવડ્યો.

હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રનો ઉર્ધ્વગતિવિષય, અધોગતિવિષય અને તિર્યગ્તિવિષય; એ બધામાં ક્યો વિષય ક્યા વિષયથી અલ્પ છે, બહુ છે, સરખો છે કે વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! એક સમયે દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર સૌથી થોડો ભાગ ઉપર જાય છે, તિરછું તે કરતાં સંખ્યેય ભાગ જાય છે અને નીચે પણ સંખ્યેય ભાગ જાય છે. હે ભગવન્ ! અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરનો ઉર્ધ્વગતિવિષય, અધોગતિવિષય અને તિર્યગતિવિષય, એ બધામાં ક્યો વિષય ક્યા વિષય ક્યા વિષયથી અલ્પ છે, બહુ છે, સરખો છે કે વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર, એક સમયે થોડો ભાગ ઉપર જાય છે, તિરછું, તે કરતાં સંખ્યેય ભાગ જાય છે. અને નીચે પણ સંખ્યેય ભાગ જાય છે. વજ્ર સંબંધી ગતિનો વિષય શક્રની પેઠે જાણવો. વિશેષ એકે ગતિનો વિષય વિશેષાધિક કરવો. હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રનો નીચે જવાનો કાળ અને ઉપર જવાનો કાળ એ બે કાળમાં ક્યો કાળ કોનાથી થોડો છે, વધારે છે, સરખો છે, અને વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રનો ઉપર જવાનો કાળ સૌથી થોડો છે અને નીચે વધારે છે, સરખો છે, અને વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! વજ્રનો ઉંચે જવાનો કાળ સૌથી થોડો છે અને નીચે જવાનો કાળ વિશેષાધિક છે. હે ભગવન્ ! એ વજ્ર, વજ્રાધિપતિ-ઈંદ્ર-અને અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમર, એ બધાનો નીચે જવાનો કાળ અને ઉંચે જવાનો કાળ, એ બેમાં ક્યો કોનાથી અલ્પ છે, વધારે છે, સરખો છે કે વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! શક્રનો ઉપર જવાનો કાળ અને ચમરનો નીચે જવાનો કાળ, એ બન્ને સરખા છે અને સૌથી થોડા છે, શક્રનો નીચે જવાનો કાળ અને વજ્રનો ઉપર જવાનો કાળ, એ બન્ને સરખા છે અને સંખ્યેયગણા છે. ચમરના ઉંચે જવાનો કાળ અને વજ્રનો નીચે જવાનો કાળ, એ બન્ને સરખા અને વિશેષાધિક છે. અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર, ચમરચંચા નામની રાજધાનીમાં સુધર્માસભામાં, ચમર નામના સિંહાસનમાં બેસી વિચાર કરે છે. પછી હણાયેલ માનસિક સંકલ્પવાળા અને યાવત્-વિચારમાં પડેલા તે અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરને જોઈ સામાનિકસભામાં ઉત્પન્ન થયેલ દેવોએ હાથ જોડીને તેને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે દેવાનુપ્રિય ! તમે આજ હણાએલા માનસિક સંકલ્પવાળા થઈ યાવત્ શું વિચાર કરો છો ? ત્યારે અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરે તે સામાનિકસભામાં ઉત્પન્ન થયેલ દેવોને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે દેવાનુપ્રિયો ! મેં મારી પોતાનીજ મેળેજ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરનો આશરો લઈને દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રને તેની શોભાથી ભ્રષ્ટ કરવો ધાર્યો હતો. ત્યારે તેણે (શક્રે) મારા ઉપર કોપ કરી અને મારી પાછળ વજ્ર ફેંક્યું. પણ હે દેવાનુપ્રિયો ! શ્રમણભગવંત મહાવીરનું ભલું થાઓ, કે જેના પ્રભાવથી હું અક્લિષ્ટ રહ્યો છું, અવ્યથિત-પીડા વિનાનો-રહ્યો છું તથા પરિતાપ પામ્યા સિવાય અહીં આવ્યો છું. અહીં સમવસર્યો છું. અહીં સંપ્રાપ્ત થયો છું અને અહીંજ ઉપસંપન્ન થઈને વિહરું છું.

તો હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણે બધા જઈએ અને શ્રમણભગવંતમહાવીરને વાંદીએ, નમીએ, યાવત્-તેઓની પર્યુપાસના કરીએ, એમ કરી તે, ચોસઠહજાર સામાનિક દેવો સાથે યાવત્-સર્વ ઋદ્ધિપૂર્વક યાવત્-જે તરફ અશોકનું ઉત્તમ વૃક્ષ છે અને જે તરફ હું (મહાવીર) છું તે તરફ આવી મને ત્રણવાર પ્રદક્ષિણા દેઈ-નમસ્કાર કરી તે આ પ્રમાણે બોલ્યા કે:- હે ભગવન્

! મેં મારી પોતાની જાતેજ તમારો આશરો લઈને દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રને તેની શોભાથી ભ્રષ્ટ કરવો ધાર્યો હતો યાવત્-આપ દેવાનુપ્રિયાનું ભલું થાઓ કે જેના પ્રભાવે હું ક્લેશ પામ્યા સિવાય યાવત્-વિહરું છું. તો દેવાનુપ્રિય ! હું તે સંબંધે આપની પાસે ક્ષમા માગું છું યાવત્-એમ કહી તે ઈશાનખૂણામં ચાલ્યો ગયો યાવત્-તેણે બત્રીશ જાતના નાટ્યવિધિ દેખાડ્યો અને પછી તે, જે દિશામાંથી આવ્યો હતો, તેજ દિશામાં પાછો ચાલ્યો ગયો. હે ગૌતમ ! અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરે તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ એ પ્રમાણે લબ્ધ કરી, પ્રાપ્ત કરી અને યાવત્-સામે આણી. તે ચમરેંદ્રની આવરદા સાગરોપમની છે અને મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે યાવત્-સર્વ દુઃખનો નાશ કરશે.

(૧૭૭) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર દેવો યાવત્ સૌધર્મકલ્પસુધી ઉંચે જાય છે તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! તે તાજા ઉત્પન્ન થએલ કે મરવાની તૈયારીવાળા દેવોને આ એ પ્રકારનો આધ્યાત્મિક યાવત્-સંકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે કે, અહો ! અમે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ લબ્ધ કરી છે. પ્રાપ્ત કરી છે અને સામે આણી છે તેવીજ દિવ્ય દેવઋદ્ધિ અમે પણ સામે આણી છે. તો જોઈએ અને તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રે પણ સામે યાવત્ દિવ્ય દેવઃઋદ્ધિને જાણે. હે ગૌતમ ! એ કારણને લઈને અસુરકુમાર દેવો યાવત્-સૌધર્મકલ્પસુધી ઉંચે જાય છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે.

શતક :-૩ ના ઉદ્દેસો-૨ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક - ૩

(૧૭૮) તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. યાવત્-સભા ધર્મકતા શ્રમણ કરીને પાછી ગઈ.' તે કાળે તે સમયે યાવત્-ભગવંતના મંડિતપુત્રા નામના ભદ્રસ્વભાવવાળા શિષ્ય યાવત્-પર્યુપાસના કરતાં આ પ્રમાણે બોલ્યા :

હે ભગવન્ ! કેટલી ક્રિયાઓ કહી છે ? હે મંડિતપુત્ર ! ક્રિયાઓ પાંચ પ્રકારની કહી છે. કાયિકી, અધિકરણિકી, પ્રાદ્વેષિકી, પારિતાપનિકી, અને પ્રાણાતિ-પાતક્રિયા. હે ભગવન્ ! કાયિકી ક્રિયા કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે મંડિતપુત્ર ! કાયિકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે. અનુપરતકાયક્રિયા અને દુષ્પ્રયુક્તકાયક્રિયા. આધિકરણિકી ક્રિયા કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે મંડિતપુત્ર ! આધિકરણિકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે :- સંયોજનાધિકરણક્રિયા અને નિર્વતનાધિકરણક્રિયા. હે ભગવન્ ! પ્રાદ્વષિકી ક્રિયા કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે મંડિતપુત્ર ! પ્રાદ્વેષિકીક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે. જીવપ્રાદ્વેષિકીક્રિયા અને અજીવપ્રાદ્વેષિકીક્રિયા. હે ભગવન્ ! પારિતાપનિકીક્રિયા કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે મંડિતપુત્ર ! પારિતાપનિકીક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે :- સ્વહસ્ત પારિતાપનિકી અને પરહસ્તપરિતાપનિકી. હે ભગવન્ ! પ્રાણતિપાત ક્રિયા કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે મંડિતપુત્ર ! પ્રાણાતિપાત ક્રિયા બે પ્રકારના કહી છે, તે આ પ્રમાણે :- સ્વહસ્તપ્રાણાતિપાતક્રિયા અને પરહસ્તપ્રાણાતિ - પાતક્રિયા.

(૧૭૯) હે ભગવન્ ! પહેલાં ક્રિયા થાય અને પછી વેદના થાય કે પહેલાં વેદના થાય અને પછી ક્રિયા થાય ?: હે મંડિતપુત્ર ! પહેલાં ક્રિયા થાય અને પછી વેદના થાય, પણ પહેલાં વેદના થાય અને પછી ક્રિયા થાય' એમ ન બને.

(૧૮૦) હે ભગવન્ ! શ્રજ્ઞણ નિર્ગ્રંથોને ક્રિયા હોય ! હે મંડિતપુત્ર ! હા હોય. હે ભગવન્ ! શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને કેવી રીતે ક્રિયા હોય ? હે મંડિતપુત્ર ! પ્રમાદને લીધે અને યોગના-શરીરાદિકની પ્રવૃત્તિ શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને પણ ક્રિયાઓ હોય છે.

(૧૮૧) હે ભગવન્ ! જીવ, હંમેશા માપપૂર્વક કંપે છે, વિવિધ રીતે કંપે છે, એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે જાય છે, સ્પંદન ક્રિયા કરે છે, બધી દિશાઓમાં જાય છે, ક્ષોભ પામે છે, પ્રબળતાપૂર્વક પ્રેરણા કરે છે અને તે તે ભાવને પરિણમે છે ? હે મંડિતપુત્ર ! હા, જીવ હમેશાં માપપૂર્વક કંપે છે, અને તે તે ભાવને પરિણમે છે, ત્યાંસુધી તે જીવને મરણ સમયે અંતક્રિયા-તેની મુક્તિ થાય ? હે મંડિતપુત્ર ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ ? હે મંડિતપુત્ર ! જ્યાંસુધી તે જીવ, હંમેશા માપપૂર્વક કંપે છે યાવત્-તે તે ભાવને પરિણમે છે ત્યાંસુધી તે જીવ, આરંભ કરે છે, સંરંભ કરે છે, સમારંભ કરે છે, આરંભમાં વર્તે છે, સંરંભમાં વર્તે છે, સમારંભમાં વર્તે છે અને તે આરંભ કરતો, સંરંભ કરતો, સમારંભ કરતો તથા આરંભમાં વર્તતો, સંરંભમાં વર્તતો અને સમારંભમાં વર્તતો જીવ, ઘણા પ્રાણોને, ભૂતોને, જીવોને અને સત્ત્વોને દુઃખ પમાડવામાં, શોક કરાવવામાં, ઝૂરાવવામાં ટિપાવવામાં, પિટાવવામાં ત્રાસ પમાડવામાં અને પરિતાપ કરાવવામાં વર્તે છે - તે કારણો એમ કહ્યું કે, જ્યાંસુધી તે જીવ, માપપૂર્વક કંપે છે યાવત્-તે તે ભાવને પરિણમે છે ત્યાંસુધી તે જીવની મરણ સમયે મુક્તિ ન થાય.

હે ભગવન્ ! જીવ, હંમેશા સમિત ન કંપે અને યાવત્-તે તે ભાવને ન પરિણમે ? અર્થાત્ જીવ નિષ્ક્રિય પણ હોય ? હે મંડિતપુત્ર ! હા, જીવ હંમેશાં સમિત ન કંપે અને યાવત્-તે તે ભાવને ન પરિણમે અર્થાત્ જીવ

નિષ્ક્રિય હોય. હે ભગવન્ ! જ્યાંસુધી તે જીવ, ન કંપે યાવત્-તે તે ભાવને ન પરિણમે ત્યાંસુધી તે જીવની મરણ સમયે મુક્તિ થાય ? હે મંડિતપુત્ર ! હા, એવા જીવની મુક્તિ થાય. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે મંડિતપુત્ર ! જ્યાંસુધી તે જીવ, હમેશાં સમિત ન કંપે યાવત્-તે તે ભાવને ન પરિણમે ત્યાંસુધી તે જીવ, આરંભ કરતો નથી, સંરંભ કરતો નથી, સમારંભ કરતો નથી, આરંભમાં વર્તતો નથી, સંરંભમાં વર્તતો નથી, સમારંભમાં વર્તતો નથી અને તે આરંભ ન કરતો, સંરંભ ન કરતો, સમારંભ ન કરતો, તથા આરંભમાં ન વર્તતો નથી, સમારંભમાં ન વર્તતો, જીવ બહુ પ્રાણોને, ભૂતોને, જીવોને અને સત્ત્વોને દુઃખ પમાડવામાં નિમિત્ત થતો નથી. જેમ કોઈ કોઈ એક પુરુષ હોય અને તે સૂકા ઘાસનો પૂળાને અગ્નિમાં નાખે. તો હે મંડિતપુત્ર ! અગ્નિમાં નાખ્યો કે તુરતજ તે સૂકા ઘાસનો પૂળાને અગ્નિમાં નાખે. તો હે મંડિતપુત્ર ! અગ્નિમાં નાખ્યો કે તુરત જ તે સૂકા ખાસનો પૂળો બળી જાય, એ ખરું કે નહીં ? હા, તે બળી જાય. વળી જેમ કોઈ એક પુરુષ હોય, અને તે, પાણીના ટીપાને તપેલા લોઢાના કડાયા ઉપર નાખે. તો હે મંડિતપુત્ર ! તપેલા લોઢાના કડાયા ઉપર નાખ્યું કે તુરતજ તે તે પાણુંનુબીંદુ નાશ પામે, એ ખરું કે નહિ ? હા, તે નાશ પામી જાય.

પછી જેમ કોઈ એક ઝરો હોય પાણીથી ભરેલો હોય, પાણીથી ભરેલો હોય, પાણીથી છલોછલ ભરેલો હોય, પાણીથી છલકાતો હોય, પાણીથી વધતો હોય, તથા ભરેલ ઘડાની પેઠે બધે સ્થાને પાણીથી વ્યાપ્ત હોય અને તેમાં-તે ઝરામાં-કોઈ એક પુરુષ, સેંકડો નાના કાણાવાળી, અને સેંકડો મોટા કાણાવાળી, એક મોટી નાવને પ્રવેશાવે, હવે હે મંડિતપુત્ર ! તે નાવ, તે કાણાઓ દ્વારા પાણીથી ભરાતી રભાતી પાણીથી ભરેલી થઈ જાય, તેમાં પાણી છલોછલ ભરાઈ જાય અને પાણીથી વધ્યેજ જાય અને છેવટે તે ભરેલા ઘડાની પેઠે બધે ઠેકાણે પાણીથી વ્યાપ્ત થઈ જાય, હે મંડિતપુત્ર ! એ ખરું કે નહીં ? હા, કરું. હવે કોઈ એક પુરુષ, તે નાવનાં બધાં કાણાં બૂરી દે અને નૌકાના ચાટવાવતી તેમાંનું બધું પાણી બહાર કાઢી નાખે. તો હે મંડિતપુત્ર ! તે નૌકા, તેમાનું બધું પાણી ઉલેચાયા પચી શીધ્રજ પાણી ઉપર આવે એ ખરું કે નહીં ? હા, તે ખરું ! એજ રીતે સંવૃત્ત થએલ ઈર્યાસમિત અને યાવત્-ગુપ્ત બ્રહ્મચારી સાવધાનીથી ગમન કરનાર, સ્થિતિ કરનાર, બેસનાર, સૂનાર, વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, અને રજોહરણને ગ્રહણ કરનાર અને મૂકનાર અનગારને યાવત્-આંખને પટપટાવતાં પણ વિમાત્રાપૂર્વક સૂક્ષ્મઈર્યાપથિકી ક્રિયા થાય છે અને પ્રથમસમયમાં બદ્ધસ્પૃષ્ટ થએલી, બીજા સમયમાં વેદાએલી, ત્રીજા સમયમાં નિર્જરાને પામેલી તે ક્રિયા ભવિષ્યકાળે અકર્મ પણ થઈ જાય છે. માટે ‘જ્યાંસુધી તે જીવ, હમેશા સમિત કંપતો નથી. યાવત્-તેની મરણ સમયે મુક્તિ થાય છે.

(૧૮૨) હે ભગવન્ ! પ્રમત્ત સંયમને પાળતા પ્રમત્ત સંયમીનો બધો મળીને પ્રમત્તસંયમ-કાળ કેટલો થાય છે ? હે મંડિતપુત્ર ! એક જીવને આશ્રીને જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોટિ, એટલો પ્રમત્તસંયમકાળ-થાય છે અને અનેક જાતના જીવોને આશ્રીને સર્વ કાળ, પ્રમત્તસંયમકાળ છે. હે ભગવન્ ! અપ્રમત્ત સંયમને પાળતા અપ્રમત્તસંયમીનો બધો મળીને અપ્રમત્તસંયમ-કાળ કેટલો થાય છે ? હે મંડિતપુત્ર ! એક જીવને આશ્રીને જઘન્યે અંતર્મૂહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટે દેશોન પૂર્વકોટિ, અને અનેક જાતના જીવોને આશ્રીને સર્વ કાળ, અપ્રમત્ત સંયમ-કાળ છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી ભગવાન્ ગૌતમ મંડિતપુત્ર અનગાર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદે છે. યાવત્ આત્માને ભાવતા વિહરે છે.

(૧૮૩) હે ભગવન્ ! એમ કહી ગૌતમ શ્રમણભગવંતમહાવીરને વાંદે છે, નમે છે, અને તેમ કરી તેઓ આ પ્રમાણે બોલ્યા કેઃ- હે ભગવન્ ! લવણસમુદ્ર, ચૌદશને દિવસે, આઠમને દિવસે, અમાસને દિવસે અને પૂનમને દિવસે વધારે કેમ વધે છે ને વધારે કેમ ઘટે છે ? હે ગૌતમ ! જેમ જીવાભિગમસૂત્રમાં લવણસમુદ્ર સંબંધે કહ્યું છે તેમ અહીં જાણવું અને યાવત્-‘લોકસ્થિતિ અને લોકાનુભાવ’ એ શબ્દ સુધી જાણવું. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્-વિહરે છે.

શતક-૩-ના ઉદ્દેસા-૩-ની મુનિ દીપરત્ન સાગરે કરેલ ગુર્જરાછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૪

(૧૮૪) હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર, વૈક્રિય સમુદ્ઘાતથી સમવહત થએલા અને યાનરૂપે ગતિ કરતા દેવને જાણે, જૂએ ? હે ગૌતમ ! કોઈ દેવને જૂએ પણ યાનને ન જૂએ. કોઈ યાનને જૂએ પણ દેવને ન જૂએ. કોઈ દેવ અને યાન, એ બન્નેને જૂએ અને કોઈ તો દેવ અને યાન, એ બેમાંથી કોઈ વસ્તુને ન જૂએ. હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર, વૈક્રિઅય સમુદ્ઘાતથી સમવહત થએલી અને યાનરૂપે ગતિ કરતી એવા દેવીવાળા દેવને જાણે, જૂએ ? હે ગૌતમ ! કોઈ તે દેવીવાળા દેવને જૂએ, પણ યાનને ન જૂએ એ હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા, શું ઝાડના અંદરના ભાગને જૂએ કે બહારના ભાગને જૂએ ? હે ગૌતમ ! અહીં પણ ચાર ભાંગા કહેવા. એજ

રીતે શું મૂળને જૂએ છે ? કાંદાને જૂએ છે ? હે ગૌતમ ! પૂર્વ પ્રમાણે ચાર ભાંગા કરવા. અને એજ પ્રમાણે મૂળની સાથે બીજનો સંયોગ કરવો, એ રીતે કંદની સાથે પણ જોડવું. એ પ્રમાણે પુષ્પની સાથે બીજનો સંયોગ કરવો. હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર, શું વૃક્ષનું ફળ જૂએ કે બીજ જૂએ ? હે ગૌતમ ! અહીં ચાર ભાંગા કરવા.

(૧૮૫) હે ભગવન્ ! વાયુય, એક મોટું સ્ત્રીરૂપ પુરૂષરૂપ, હસ્તિરૂપ, યાનરૂપ, એ પ્રમાણે જુગ્ગ, ગિલ્લિ, થિલ્લિ, શિબિકા (ડોળી) અને સ્પંદમાનિકા એ બધાનું રૂપ વિકુર્વી શકે છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. પણ વિકુર્ણવા કરતો વાયુકાય, એક મોટું પતાકાના આકાર જેવું રૂપ વિકુર્વે છે. હે ભગવન્ ! વાયુકાય, એક મોટું પતાકાના આકાર જેવું રૂપ વિકુર્વી અનેક યોજન સુધી ગતિ કરવાને શક્ત છે ? હે ગૌતમ ! હા, તેમ કરવાને શક્ત છે. હે ભગવન્ ! શું તે વાયુકાય, આત્મઋદ્ધિથી ગતિ કરે છે કે પરની ઋદ્ધિથી ગતિ કરે છે ? હે ગૌતમ ! તે આત્મઋદ્ધિથી ગતિ કરે છે પણ પરની ઋદ્ધિથી ગતિ કરતો નથી. જેમ તે આત્મઋદિધથી ગતિ કરે છે તેમ તે આત્મકર્મથી અને આત્મપ્રયોગથી પણ ગતિ કરે છે' એ પ્રમાણે કહેવું. હે ભગવન્ ! શું તે વાયુકાય, ઉંચી પતાકાની પેઠે રૂપ કરી ગતિ કરે છે, કે પડી ગએલી પતાકાની પેઠે રૂપ કરી ગતિ કરે છે. હે ગૌતમ ! તે, ઉંચી પતાકાના પેઠે અને પડી ગયેલી પતાકાની પેઠે-એ બન્ને પ્રકારે રૂપ કરી ગતિ કરે છે. શું તે એક દિશામાં પતાકા હોય એવું રૂપ કરી ગતિ કરે છે કે બે દિશામાં પતાકા હોય એવું રૂપ કરી ગતિ કરે છે ? હે ગૌતમ ! તે, એક દિશામાં પતાકા હોય એવું રૂપ કરીને ગતિ કરે છે, પણ બે દિશામાં પતાકા હોય એવું રૂપ કરીને કરતો નથી. હે ભગવન્ ! તો શું તે વાયુકાય પતાકા છે ? હે ગૌતમ ! તે વાયુકાય, પતાકા નથી. હે ભગવન્ ! તો શું તે વાયુકાય પતાકા છે ? હે ગૌતમ ! તે વાયુકાય, પતાકા નથી. પણ વાયુકાય છે.

(૧૮૬) હે ભગવન્ ! બલાહક એક મોટું સ્ત્રીરૂપ યાવત્-પાલખી પરિણમાવવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! હા, તે, તેમ કરવા સમર્થ છે. હે ભગવન્ ! બલાહક, એક મોટુ સ્ત્રીરૂપ કરીને અનેક યોજનો સુધી જવા સમર્થ છે ? હા, તે, તેમ કરવા સમર્થ છે. હે ભગવન્ ! શું તે બલાહક, આત્મઋદ્ધિથી ગતિ કરે છે કે પરઋદ્ધિથી ગતિ કરે છે ? હે ગૌતમ ! તે, આત્મઋદ્ધિથી ગતિ કરતો નથી, પણ પરઋદ્ધિ ગતિ કરે છે. એ પ્રમાણે આત્મકર્મ અને આત્મપ્રયોગથી પણ ગતિ કરતો નથી પણ પરકર્મ અને પરપ્રયોગથી તે, ગતિ કરે છે. અને તે ઉંચી થયેલી કે પડી ગએલી ધજાની પેઠે ગતિ કરે છે. હે ભગવન્ ! શું તે બલાહક, સ્ત્રી છે ? હે ગૌતમ ! તે બલાહક, સ્ત્રી નથી, પણ બલાહક છે. એ પ્રમાણે પુરુષ, ઘોડો, તથા હાથી વગેરે માટે જાણવું. હે ભગવન્ ! શું તે બલાહક, એક મોટા યાનનું રૂપ પરિણમાવી અનેક યોજનો સુધી ગતિ કરી શકે છે ? હે ગૌતમ ! જેમ સ્ત્રીરૂપ સંબંધે કહ્યું તેમ યાનના રૂપ સંબંધે પણ સમજવું. વિશેષ એ કે, તે એક પૈડું રાખીને પણ ચાલે અને બન્ને તરફ પૈડું રાખીને પણ તે ચાલે. તથા તેજરીતે જુગ્ગ, ગિલ્લિ, થિલ્લિ, શિબિકા અને સ્પંદમાનિકાના રૂપ સંબંધે પણ જાણવું.

(૧૮૭) હે ભગવન્ ! જે જીવ નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે ! કેવી લેશ્યાવાળાઓમાં ઉત્પન્ન થાય ? હે ગૌતમ ! જીવ જેવી લેશ્યાવાળાં દ્રવ્યોનું ગ્રહણ કરી કાળ કરે છે તેવી લેશ્યાવાળામાં તે, ઉત્પન્ન થાય છે, તે ઉત્પન્ન થાય છે, તે આ પ્રમાણે :- કૃષ્ણ, નીલ, ને કાપોતલેશ્યાવાળામાં અર્થાત્ જે જેની લેશ્યા, તેની તે લેશ્યા કહેવી. એ પ્રમાણે બીજા પણ પ્રશ્નો કરવા યાવત્-હે ભગવન્ ! જે જીવ, જ્યોતિષિકોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે, કેવી લેશ્યાવાળાઓમાં ઉત્પન્ન થાય ? હે ગૌતમ ! જીવ, જેવી લેશ્યાવાળા દ્રવ્યોનું ગ્રહણ કરી કાળ કરે છે તેવી લેશ્યાવાળામાં તે, ઉત્પન્ન થાય છે. તે આ પ્રમાણે :- તેજેલેશ્યાવાળાઓમાં. હે ભગવન્ ! જે જીવ વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે કેવી લેશ્યાવાળાઓમાં ઉત્પન્ન થાય ? હે ગૌતમ ! જીવ, જેવી લેશ્યાવાળાં દ્રવ્યોનું ગ્રહણ કરી કાળ કરે છે તેવી લેશ્યાવાળામાં તે, ઉત્પન્ન થાય છે તે આ પ્રમાણે તેજોલેશ્યાવાળાઓમાં, પદ્મલેશ્યાવાળાઓમાં અને શુક્લલેશ્યાવાળાઓમાં.

(૧૮૮) હે ભગવન્ ! ભાવિતાતાત્મા અનગાર, બહારનાં પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કર્યા સિવાય વૈભાર પર્વતને ઓળંગી શકે છે, પ્રલંઘી શકે છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર, બહારનાં પુદ્ગલોનં ગ્રહણ કરીને વૈભાર પર્વતને ઓળંગી શકે છે, પ્રલંઘી શકે છે ? હે ગૌતમ ! હા, તે તેવી રીતે કેમ કરવા સમર્થ છે. હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર, બહારનાં પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કર્યા સિવાય, જેટલં રૂપો રાજગૃહ નગરમાં છે, તેટલાં રૂપોને વિકુર્વી વૈભાર પર્વતમાં પ્રવેશ કરી તે સમ પર્વતને વિષમ કરી શકે ? કે તે વિષમ પર્વતને સમ કરી શકે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી, એજ રીતે બીજો આલાપક પણ કહેવો. વિશેષ એ કે, પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરીને પૂર્વ પ્રમાણે કરી શકે છે' એ પ્રમાણે કહેવું. હે

ભગવન્ ! શું માયી મનુષ્ય વિકુર્વણ કરે કે અમાયી મનુષ્ય વિકુર્વણ કરે. ? હે ગૌતમ ! માયી મનુષ્ય, પ્રણીત એવું પાન ભોજન કરે છે, એવું ભોજન કરી કરીને વમન કરેછે. તે પ્રણીત પાન ભોજનદ્વારા તેના હાડ અને હાડમાં રહેલી મજ્જા તે ઘન થાય છે તથા તેનું માંસ અને લોહી પાતળા થાય છે. વળી તેના (તે ભોજનના) જે યથાબાદર પુદ્ગલો છે તેનું તેને તે તે રૂપે પરિણમન થાય છે. તે આ પ્રમાણે :- શ્રોત્રેંદ્રિયપણે યાવત્-સ્પર્શેન્દ્રિયપણે, તથા હાંડપણે, હાડની મજ્જાપણે, કેશપણે, શ્મશ્રુપણે, રોમપણે, નખપણે, વીર્યપણે અને લોહિપણે (તે પુદ્ગલો) પરિણમે છે. અને અમાયી મનુષ્ય તો લૂખું એવું ભોજન કરે છે, એવું ભોજન કરીને તે વમન કરતો નથી. તે લૂખા પાન ભોજનદ્વારા તેનાં હાડની મજ્જા પાતળા થાય છે અને તેનું માંસ અને લોહી ઘન થાય છે તથા તેના જે યથાબાદર પુદ્ગલો છે તેનું પણ તેને પરિણમન થાય છે તે આ પ્રમાણે છે :- ઉચ્ચારપણે, મૂત્રપણે અને યાવત્-લોહિપણે. તો તે કારણથી યાવત્ અમાયી મનુષ્ય વિકુર્વણ કરતો નથી ? માયી, તે કરેલી પ્રવૃત્તિનું આલોચન અને પ્રતિક્રમણ કર્યા સિવાય કાળ કરે છે માટે તેને આરાધના નથી અને અમાયી, તે પોતાની ભૂલવાળી પ્રવૃત્તિનું આલોચન અને પ્રતિક્રમણ કરીને કાળ કરે છે માટે તેને આરાધના છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે,

શતક-૩-ના ઉદ્દેસા-૪-ની મુનિ દીપરત્ન સાગરે કરેલ ગુર્જરાછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૫-

(૧૮૯) હે ભગવન્ ! ભાવિતાતાત્મા અનગાર, બહારનાં પુદ્ગલોને લીધા સિવાય એક મોટા સ્ત્રીરૂપને યાવત્-પાલખી રૂપને વિકુર્વવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર, બહારનાં પુદ્ગલોને લઈને એક મોટા સ્ત્રીરૂપને યાવત્-પાલખી રૂપને વિકુર્વવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! હા તે તેમ કરવા સમર્થ છે. હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર કેટલાં સ્ત્રીરૂપાને વિકુર્વવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ એક યુવાન, યુવતિને કાંડાથી વાળવાપૂર્વક પકડે અથવા જેમ પૈડાની ધરી આરાઓથી વ્યાપ્ત હોય તેમ ભાવિતાત્મા અનગાર વૈક્રિયસમુદ્-ઘાતથી સમવહત થઈ યાવત્-હે ગૌતમ ! ભાવિતાત્મા અનગાર આખા જંબૂદ્વીપને ઘણાં સ્ત્રીરૂપોવડે આકીર્ણ. વ્યક્તિકીર્ણ યાવત્-કરી શકે છે. હે ગૌતમ ! ભાવિતાત્મા અનગારનો આ એ પ્રકારનો માત્ર વિષય છે, પણ એ પ્રકારે કોઈવાર વિકુર્વણ થયું નથી, થતું નથી અને થશે નહિ. એજ પ્રમાણે ક્રમપૂર્વક યાવત્-પાલખીનારૂપ સંબંધે સમજવું.

હે ભગવન્ ! જેમ કોઈ એક પુરુષ તલવાર અને ઢાલ લઈને ગતિ કરે, એજ પ્રમાણે.ભાવિતાત્મા અનગાર પણ તલવાર અને ઢાલવાળા મનુષ્યની પેઠે કોઈપણ કાર્યને અંગે પોતે ઉચે આકાશમાં ઉડે ? હે ગૌતમ ! હા, ઉડે. હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર, તલવાર અને ઢાલવાળા મનુષ્યના જ કેટલાં રૂપો વિકુર્વી શકે ? હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ એક યુવાન યુવતીને કાંડાથી પકડે યાવત્-વિકુર્વણા થતા નથી અને વિર્કુવણા થશે પણ નહિં. હે ભગવન્ ! જેમ કોઈ એક પુરુષ એક પતાકા કરીને ગતિ કરે એજ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અનગાર પણ, હાથમાં એક પતાકા ધરીને ચાલનાર પુરુષના જેવાં કેટલાં રૂપો કરી શકે ? હે ગૌતમ ! પૂર્વની પેઠેજ જાણવું. અને યાવત્-વિકુર્વણ થયું નથી, થતું નથી, અને થશે નહિ. એ પ્રમાણે બે તરફ ધજાવાળી પતાકા સંબંધે પણ સમજવું. હે ભગવન્ ! જેમ કોઈ એક પુરુષ એક તરફ જનોઈ કરીને ગતિ કરે એજ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અનગર પણ, એક તરફ જનોઈ કરીને ચાલનાર પુરુષની પેઠે પોતે કોઈ કાર્યને લીધે ઉચે આકાશમાં ઉડે ? હે ગૌતમ ! હા ઉડે. હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર પોતે, કાર્ય પરત્વે એક તરફ જનોઈવાળા પુરુષના જેવાં કેટલા રૂપો વિકુર્વી શકે ? હે ગૌતમ ! તેજ પ્રમાણે જાણવું. અને યાવત્-વિકુર્વણ કર્યું નથી, વિકુર્વણ કરતો નથી અને વિકુર્વણ કરશે પણ નહિ. એ પ્રમાણે બે તરફ જનોઈવાળા પુરુષના જેવાં રૂપો સંબંધે પણ સમજવું.

હે ભગવન્ ! જેમ કોઈ એક પુરુષ એક તરફ પલોંઠી કરીને બેસે, એજ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા પણ એના જેવું રૂપ કરીને આકાશમાં ઉડે ? હે ગૌતમ ! એજ પ્રમાણે જાણવું અને યાવત્-વિકુર્વણ કર્યું નથી, વિકુર્વતા નથી. અને વિકુર્વશે પણ નહિ, એ પ્રમાણે બે તરફ પલોંઠી સંબંધે પણ સમજવું. હે ભગવન્ ! જેમ કોઈ એક પુરુષ એક તરફ પર્યંકાસક કરીને બેસે, એજ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અનગાર પણ એના જેવું રૂપ કરીને આકાશમાં ઉડે ? હે ગૌતમ ! એજ પ્રમાણે જાણવું અને યાવત્-વિકુર્વણ કર્યું નથી, વિકુર્વણ થતું નથી અને વિકુર્વણ થશે પણ નહિં, એ પ્રમાણે બે તરફના પર્યંકાસન સંબંધે પણ સમજવું. હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર બહારનાં પુદ્ગલો ગ્રહણ કર્યા સિવાય એક મોટા ઘોડાના રૂપને, હાથીના રૂપને, હાથીના રૂપને, સિંહના રૂપને, વાઘના રૂપને, નારના રૂપને, દીપડાના રૂપને, રીંછના રૂપને, નાના વાઘના રૂપને, અને શરતના રૂપને અભિયોજનવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! એ વાત સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર બહારના પુદ્ગલોને લઈને પૂર્વ પ્રમાણે કરવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! બહારના પુદ્ગલોને લઈને

તે અનગાર પૂર્વ પ્રમાણે કરી શકે છે. હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર, એક મોટા ઘોડાના રૂપને અભિયોજી અનેક યોજનો સુધી જવાને સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! તે તેમ કરવા સમર્થ છે. હે ભગવન્ ! શું આત્મઋદ્ધિથી જાય છે, પારકી ઋદ્ધિથી જાય છે ? હે ગૌતમ ! આત્મઋદ્ધિથી જાય પારકી ઋદ્ધિથી જતો નથી. પોતાના કર્મથી જાય પારકાના કર્મથી જતો નથી, પોતાના પ્રયોગથી જાય પારકાના પ્રયોગથી જતો નથી. તથા તે સીધો પણ જઈ શકે વિપરીત પણ જઈ શકે છે.

હે ભગવન્ ! શું તે અનગાર અશ્વ કહેવાય હે ગૌતમ ! તે અનગાર છે, પણ ઘોડો નથી. એ પ્રમાણે શરભના રૂપ સુધીના બધા આરૉપસંબંધી જાણવું. હે ભગવન્ ! શું તે વિકુર્વણ માયી અનગાર કરે, કે અમાયી અનગાર પણ કરે ? હે ગૌતમ ! તે વિકુર્વણા માયી અનગાર કરે અમાયી અનગાર ન કરે. હે ભગવન્ ! તે પ્રકારનું વિકુર્વણ કર્યા પછી તે સંબંધી આલોચન કે પ્રતિક્રમણ કર્યા સિવાય જો તે વિકુર્વણ કરનાર માયી કરનાર માયી સાધુ કાળ કરે, તો તે ક્યાં ઉત્પન્ન થાય ? હે ગૌતમ ! તે સાધુ, કોઈ એક જાતના અનાભિયોગિક દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થાય ? હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે.

(૧૯૦) સ્ત્રી, તરવાર, પતાકા, જનોઈ અને પર્યંકાસન, એ બધાં રૂપોનો અભિયોગ અને વિકુર્વણ માયી સાધુ કરે એ હકીકત આ ઉદ્દેશકમાં છે.

શતક-૩-ના ઉદ્દેસા-૫-ની મુનિ દીપરત્ન સાગરે કરેલ ગુર્જરાછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૬-

(૧૯૧) હે ભગવન્ ! રાજગૃહ નગરમાં રહેલો મિથ્યાદષ્ટિ અને માયી-કષાયી ભાવિતાત્મા અનગાર વીર્યલબ્ધિથી, વૈક્રિયલબ્ધિથી અને વિભંગજ્ઞાનલબ્ધિથી વાણારસી નગરીનું વિકુર્વણ કરીને (તદ્ગત) રૂપોને જાણે, જૂએ ? હે ગૌતમ ! હા, તે, તે, રૂપોને જાણે અને જૂએ. હે ભગવન્ ! શું તે તથાભાવે જાણે અને ન જૂએ, પણ અનયથાભાવે જાણે અને જૂએ હે ભગવન્ ! તેમ થવાનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! તે સાધુના મનમાં એમ થાય છે કે-વારાણસીમાં રહેલો હું રાજગૃહ નગરની વિકુર્વણા કરીને (તદ્ગત) રૂપોને જાણું છું અને જોઉં છું. એવું તેનું દર્શન વિપરીત હોય છે માટે આ કારણથી તે, અન્યથા ભાવે જાણે જૂએ છે. હે ભગવન્ ! વારાણસીમાં રહેલો માયી, મિથ્યાદષ્ટિ ભાવિતાત્મા અનગાર યાવત્-રાજગૃહ નરગનું વિકુર્વણ કરીને (તદ્ગત) રૂપોને જાણે અને જૂએ ? હે ગૌતમ ! હા, તે તે, રૂપોને જાણે અને જૂએ. યાવત્-તે સાધુના મનમાં એમ થાય છે કે, રાજગૃહ નગરમાં રહેલો હું વારાણસી નગરીની વિકુર્વણા કરીને રૂપોને જાણું છું અને જોઉં છું; એવું તેનું દર્શન વિપરીત હોય છે માટે આ હેતુથી તે અન્યથાભાવે જાણે છે અને જૂએ છે.

હે ભગવન્ ! માયી મિથ્યાદષ્ટિ ભાવિતાત્મા અનગાર વીર્યલબ્ધિથી, વૈક્રિયલબ્ધિથી અને વિભંગજ્ઞાનલબ્ધિથી વારાણસી નગરી અને રાજગૃહ નગરની વચ્ચે એક મોટા મનુષ્ય સમુદાયની વિકુર્વણા કરે અને તેમ કર્યા પછી તે વારાણસી નગરી અને રાજગૃહ નગરની વચ્ચે એક મોટા જનસમૂહ વર્ગને જાણે અને જૂએ ? હે ગૌતમ ! હા, તે તેને જાણે અને જૂએ ? હે ભગવન્ ! શું તે, તેને તથાભાવે જાણે જૂએ, કે અન્યથાભાવે જાણે જૂએ. હે ગૌતમ ! તે, તેને તથાભાવે ન જાણે અને ન જૂએ; પણ અન્યથાભાવે જાણે અને જૂએ. હે ભગવન્ તે પ્રકારે જાણે અને જૂએ, યાવત્-તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! તે સાધુના મનમાં એમ થાય છે કે, આ વારાણસી નગરી છે અને આ રાજગૃહ નગર છે, તથા એ બેની વચ્ચે આવેલો આ એક મોટા જનપદ વર્ગ છે, પણ તે મારી વીર્યલબ્ધિ, વૈક્રિયલબ્ધી કે વિભંગજ્ઞાનલબ્ધી નથી, તથા મેં મેળવેલાં પ્રાપ્ત કરેલાં અને મારી પાસે રહેલાં ઋદ્ધિ, દ્યુતિ, યશ, બળ, વીર્ય કે પુરુષાકાર પરાક્રમ નથી, તેવું તે સાધુનું દર્શન વિપરીત થાય છે તે કારણથી યાવત્-તે, તે પ્રમાણે જાણે છે અને જૂએ છે.

(૧૯૨) હે ભગવન્ ! વારાણસી નગરીમાં રહેલો અમાયી, સમ્યગ્દષ્ટિ ભાવિતાત્મા અનગાર વીર્યલબ્ધિથી, વૈક્રિયલબ્ધિથી, અને અવધિજ્ઞાનલબ્ધિથી રાજગૃહ નગરનું વિકુર્વણ કરીને રૂપોને જાણે અને જૂએ ? હે ગૌતમ ! હા, તે, તે રૂપોને જાણે અને જૂએ. હે ભગવન્ ! શું તે, તે રૂપોને તથાભાવે જાણે જૂએ,. કે અન્યથાભાવે જાણે જૂએ ? હે ગૌતમ !, તે રૂપોને તથાભાવે જાણે અને જૂએ, પણ અન્યથાભાવે ન જાણે અને જૂએ. હે ભગવન્ ! તેમ થવાનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! તે સાધુના મનમાં એમ થાય છે કે, વારાણસી નગરીમાં રહેલો હું રાજગૃહ નગરની વિકુર્વણ કરીને રૂપોને જાણું છું, તથા જોઉં છું. તેવું તેનું દર્શન વિપરીતતા વિનાનું હોય છે, તે કારણથી હે ગૌતમ ! 'તે તથાભાવે જાણે છે અને જૂએ છે' એમ કહ્યું છે. બીજો આલાપક પણ એ રીતે કહેવો. વિશેષ એ કે,-વિકુર્વણા વારાણસીની સમજવી અને રાજગૃહમાં રહીને જોવું જાણવું સમજવું સમજવું.

હે ભગવન્ ! અમાયી, સમ્યગ્દષ્ટિ ભાવિતાત્મા અનગાર વીર્યલબ્ધિથી, વૈક્રિયલબ્ધિથી અને અવધિજ્ઞાનલબ્ધિથી રાજગૃહ નગર અને વારાણસી

નગરીની વચ્ચે એક મોટો જનપદ વર્ગ વિકુર્વે અને પછી રાજગૃહ નગર અને વારાણસી નગરીની વચ્ચે એક મોટા જનસમૂહવર્ગને જાણે અને જૂએ ? હે ગૌતમ ! હા, તે, તેને જાણે અને જૂએ. હે ભગવન્ ! શું તે સાધુ, તેને તથાભાવે જાણે અને જૂએ, કે અન્યથાભાવે હે ગૌતમ ! તે, તેને તથાભાવે જાણેઅને જૂએ, પણ અન્યથાભાવે ન જાણે ન જૂએ . હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! તે સાધુના મનમાં એમ થાય છે કે, એ રાજગૃહ નગર નથી, એ વારાણસી નગરી નથી અને એ બેની વચ્ચેનો એક મોટો જનપદ વર્ગ નથી; પણ એ માણી વીર્યલબ્ધિ, વૈક્રિયલબ્ધિ, કે અવધિજ્ઞાનલબ્ધિ છે; એ મેં મેળ-વેલાં, પ્રાપ્ત કરેલાં અને મારી પાસે રહેલાં ઋદ્ધિ, દ્યુતિ, યશ, બળ, વીર્ય ને પુરુષાકાર પરાક્રમ છે; તેનું દર્શન અવિપરીત હોય છે. તે કારણથી હે ગૌતમ ! એમ કહેવાય છે હે ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગાર બહારનાં પુદ્ગલો મેળવ્યા સિવાય એક મોટા ગામના રૂપને, નગરના રૂપને, યાવત્-સંનિવેશના રૂપને વિકુર્વવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. એ પ્રમાણે બીજો આલાપક કહેવો. વિશેષ એ કે, બહારનાં પુદ્ગલોને મેળવીને તે સાધુ તેવાં રૂપોને વિકુર્વવાને સમર્થ છે ? ભાવિતાત્મા અનગાર કેટલં ગ્રામ રૂપોને વિકુર્વવાને સમર્થ છે ? જેમ કોઈ એક યુવાન પુરુષ પોતાના હાથે યુવતિના હાથને મજબૂત પકડીને વાળે એ રીતે સાધુ ગ્રામયાવત્ સંનિવેશરૂપોને વિકુર્વે.

(૧૯૩) હે ભગવન્ ! અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરના આત્મરક્ષક દેવો કેટલા હજાર કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! ચમરના આત્મરક્ષક દેવો ૨૫૬ હજાર છે, અહીં આત્મરક્ષક દેવોનું વર્ણન સમજવું, અને સઘળા ઈંદ્રોમાં જેટલા આત્મરક્ષક દેવો હોય તે બધા સમજવા. હે ભગવન્ તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી વિહરે છે.

શતક-૩-ના ઉદ્દેસા-૬-ની મુનિ દીપરત્ન સાગરે કરેલ ગુર્જરાછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૭-

(૧૯૪) રાજગૃહ નગરમાં યાવત્-પર્યુપાસના કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યા કે :- હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રને કેટલા લોકપાલો કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! તેને ચાર લોકોપાલો કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે :- સોમ, યમ, વરુણ અને વૈશ્રમણ. હે ભગવન્ ! એ ચારે લોકપાલોને કેટલાં વિમાનો કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! એઓને ચાર વિમાનો કહ્યાં છે. તે આ પ્રમાણે સંધ્યાપ્રભ, વરશિષ્ટ, સ્વંયજવલ, અને વલ્ગુ. હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના લોકપાલ સોમ નામના મહારાજાનું સંધ્યાપ્રભ નામનું મોટું વિમાન ક્યાં રહેલું છે ?

હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતની દક્ષિણે આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીની બહુસમ રમણીય ભૂમિભાગથી ઉંચે ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહગણ, નક્ષત્ર અને તારારૂપો આવે છે. અને ત્યાંથી બહુ યોજન ઉંચે યાવત્-પાંચ અવતંસકો કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે અશોકાવતંસક, સપ્તપર્ણાવતંસક, ચંપકાવતંસક, ચૂતાવતંસક અને વચ્ચે સૌધર્માવતંસક છે. તે સૌધર્માવતંસક મહાવિમાનની પૂર્વે સૌધર્મકલ્પ છે, તેમાં અસંખ્ય યોજન દૂર ગયા પછી-અહીં-દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના લોકપાલ સોમ નામના મહારાજાનું સંધ્યપ્રભ નામનું મહાવિમાન કહ્યું છે, તે વિમાનની લંબાઈ અને પહોળાઈ સાડાબાર-લાખ યોજનની છે. તેનો ઘેરાવો ૩૯૫૨૮૪૮ યોજન કરતાં કાંઈક વધારે છે. એ સંબંધે સૂર્યાભદેવની વિમાન વક્તવ્યતાની પેઠે બધી હકીકત કહેવી. અને તે દેવને બદલે સોમદેવ કહેવો. સંધ્યાપ્રભ મહાવિમાનની બરાબર નીચે અસંખ્ય યોજન આગળ અવગાહ્યા પછી અહીં દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના સોમ મહારાજાની સોમા રાજધાની છે. તે રાજધાનીની લંબાઈ અને પહોળાઈ એક લાખ યોજનની છે. આ રાજધાનીમાં આવેલા કિલ્લા વગેરેનું પ્રમાણ વૈમાનિકોના કિલ્લા વગેરેના પ્રમાણ કરતાં અડધું કહેવું અને એ પ્રમાણે ઘરના પીઠ બંધ સુધી જાણવું. ઘરના પીઠબંધનો આયામ અને વિષ્કંભ ૧૬૦૦૦ યોજન છે અને તેનો ઘેરાવો ૫૦૫૯૭ યોજન કરતાં કાંઈક વિશેષાધિક છે. પ્રાસોદોની ચાર પરિપાટીઓ કહેવી અને બાકીની નથી.

(૧૯૫) દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના સોમ મહારાજાની આજ્ઞામાં, ઉપપાતમાં, કહેણમાં અને નિર્દેશમાં આ દેવો રહે છે :- સોમકાયિકો, સોમદેવકાયિકો, વિદ્યુત્કુમારો, વાયુકુમારીઓ, ચંદ્રો, સૂર્યો, ગ્રહો, નક્ષત્રો, તારારૂપો અને તેવાજ પ્રકારના બીજા પણ બધા દેવો તેની ભક્તિવાળા, તેના પક્ષવાળા અને તેને તાબે રહેનારા છે - એ બધા દેવો તેની આમામાં ઉપપાતમાં, કહેણમાં અને નિર્દેષમાં રહે છે. જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતની દક્ષિણે જે આ પેદા થાય છે :- ગ્રહદંડો - મંગલ વિગેરે ત્રણ ચાર ગ્રહો એક શ્રેણીએ તીચ્છા આવે તે, ગ્રહમુસલો-મંગલ વિગેરે ચાર ગ્રહો ઉંચી શ્રેણીએ આવે તે, ગ્રહગર્જિતા-ગ્રહોને ફરવાની વખતે ગર્જારવ થાય તે, ગ્રહયુદ્ધો - એક નક્ષત્રમાં ઉત્તર દક્ષિણ ગ્રહોનું સમશ્રેણીપણે રહેવું થાય તે. ગૃહશૃંગાટકો-એક નક્ષત્રમાં ગૃહનું સીંઘોડાના આકારે રહેવું તે, ગ્રહાપસવ્યો-ગ્રહોનું પ્રતિકુલ ગમન. અભ્રવૃક્ષો-વૃક્ષોના આકારનાં વાદળાં. સંધ્યા, ગાંધર્વનગરો, ઉલ્કાપાતો, દિગ્દાહો નીચે અંધારું હોવા સાથે ઉપર મોટું નગર

બળતું હોય તેવો પ્રકાશ. ગર્જારવો, વિજળીઓ, ધૂળની વૃષ્ટિ, યૂપોકશુલ્પક્ષના પહેલા ત્રણ દિવસની ચંદ્રની ઝાંકી, ધૂમિકા-પીળાશવાળી ઝાકળ, મહિકાકંઈક ધોળાશવાળી ઝાકણ, રજનો ઉદ્ઘાત-દિશામાં ધૂળનો સમૂહ, ચંદ્રગ્રહણો, સૂર્યગ્રહણો, સૂર્યપરિવેષો, પ્રતિચંદ્રો, પ્રતિસૂર્યો, ઈંદ્રધનુષ, ઉદકમત્સ્ય-ખંડિત એવું ઈંદ્રધનુષ, કપિહસિત-આકાશમાં વાદળાં ન હોય ને વિજળી થાય તે અમોઘ-ઉગતા અને આથમતા સૂર્યની વખતે તે કિરણના અંધકારથી થાય તે. પૂર્વ દિશાના પવનો, પશ્ચિમના પવનો, ગ્રામદાહો યાવત્-સંનિવેશદાહો-પ્રાણક્ષય, જનક્ષય, ધનક્ષય, કુલક્ષય, યાવત્-વ્યસનભૂત અનાર્ય તથા તેવાજ પ્રકારના બીજા પણ બધા, દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના સોમ મહારાજાથી અજાણ્યા નથી, અણાજોએલા નથી, અણસાંભળેલા નથી, અણસમરેલા નથી અને અવિજ્ઞાત નથી દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના સોમ મહારાજને આ દેવો અપત્યરૂપ માનીતો છે :-અંગારક, મંગલ, વિકોલિક લોહિતાક્ષ શનૈશ્વર, ચંદ્ર, સૂર્ય, બુધ, બૃહસ્પતિ અને રાહુ. દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના સોમ મહારાજાની આવરદા ત્રણ ભાગ સહિત પલ્યોપમની છે અને તેના અપાયરૂપ, અભિમત દેવોની આવરદા એક પલ્યોપમની કહી ચે, - એ પ્રકારની મોટી ઋદ્ધિવાળો અને યાવત્ મોટા પ્રભાવશાળી સોમ મહારાજા છે.

હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના યમ મહારાજાનું વરશિષ્ટ નામનું મહાવિમાન ક્યાં આવ્યું કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! સૌધર્મવતંસક મહાવિમાનની દક્ષિણે ધર્મકલ્પ છે. ત્યાંથી અસંખ્યહજાર યોજનો મૂક્યા પછી-અહીં-દેવેન્દ્ર, દેવરાજ શક્રના યમ મહારાજાનું વરશિષ્ટ નામનું મહાવિમાન કહ્યું છે. તેની લંબાઈ અને પહોળાઈ સાડાબારલાખ યોજનની છે, ઈત્યાદિ બધું સોમના વિમાનની પેઠે જાણવું અને યાવત્-અભિષેક, રાજધાની અને પ્રાસાદની પંક્તિઓ સંબંધે પણ તેજ રીતે સમજવું. દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના યમ મહારાજાની આજ્ઞામાં યાવત્ - આ દેવો રહે છે :- યમકાયિક, યમદેવકાયિક, પ્રેતકાયિક, પ્રેતદેવકાયિક, અસુરકુમાર, અસુરકુમારીઓ, કંદર્પો, નરકપાલો, અભિયોગો અને તેવા પ્રકારના બીજા પણ બધા દેવો તેની ભક્તિવાળા, તેના પક્ષવાળા, અને તેને તાબે રહેનારા છે - તે બધા દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના યમ મહારાજાની આજ્ઞામાં યાવત્-રહે છે. જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતની દક્ષિણે જે આ ઉત્પન્ન થાય છે :- ડિંબો, ડગરો, કલહો, બોલો, ખારો, મહાયુદ્ધો, મહાસંગ્રામો, મહાશસ્ત્રનિપતનો, એ પ્રમાણે મહાપુરુષનાં મરણો, મહારુધિરનાં નિપતનો, દૂર્ભૂતો, કુલરોગો, ગ્રામરોગો, મંડલરોગો, નગરરોગો. માથાનો દુઃખાવો, આંખની પીડા, કાનની વેદના, નખનો રોગ, દાંતની પીડા, ઈંદ્રના વળગાડો, સ્કંદગ્રહો, કુમારગ્રહો, યક્ષગ્રહો, ભૂતગ્રહો, એ કાંતરીઓ તાવ, બે આંતરિઓ તાવ, ત્રણ આંતરિઓ તાવ, ચોથીઓ તાવ, ઉદ્વેગો, ખાંસી, શ્વાસ, દમ, બળનાશક તાવ, દાહ, શરીરના અમુક ભાગનું સડી જવું, અજીરણ, પાંડુરોગ, હરસ, ભગંદર, છાતીનું શૂળ, માથાનું શૂળ, યોનિનું શૂળ, પડખાનું શૂળ, કાંખનું શૂળ, ગામની મરકી, ખેટ, કર્બટ, દ્રોણમુખ, મંડબ, પટ્ટન, આશ્રમ, સંબાધ, અને સન્નિવેશની મરકી, પ્રાણક્ષય, જનક્ષય, કુલક્ષય, વ્યસનભૂત અનાર્ય અને તેવાજ પ્રકારના બીજા બધા પણ દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના યમ મહારાજાથી અથવા યમકાયિક દેવોથી યાવત્-અજાણ્યા નથી દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના યમ મહારાજાને આ દેવો અપત્યરૂપ અભિપત છે :-

(૧૯૬-૧૯૮) અંબ, અંબરીષ, શ્યામ, સબલ, રુદ્ર, ઉપરુદ્ર, કાલ, મહાકાલ, અસિપત્ર ધનુષ, કુંભ, વાલુ, વૈતરણી, ખરસ્વર, મહાઘોષ એમ એ પન્નર છે. દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના યમ મહારાજાની આવરદા ત્રણ ભાગ સહિત પલ્યોપમની છે અને તેના અપત્યરૂપ, અભિમત દેવોની આવરદા એક પલ્યોપમની છે - એવી મોટી ઋદ્ધિવાળા યાવત્-એ યમ મહારાજા છે.

(૧૯૯) હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના વરુણ મહારાજાનું સ્વયંજ્વલ નામનું મહાવિમાન ક્યાં આવ્યું કહ્યું છે હે ગૌતમ ! સૌધર્માવતંસક વિમાનની પશ્ચિમે સૌધર્મકલ્પ છે, ત્યાંથી અસંખ્યેય હજાર યોજન મૂક્યા પછી - અહીં વરુણ મહારાજાનું સ્વયંજ્વલ નામનું મહાવિમાન આવે છે. આ સંબંધીનો સર્વ વૃત્તાંત સોમ મહારાજાની પેઠે જાણવો. તેમજ વિમાન, રાજધાની, અને યાવત્પ્રાદાવતંસકો સંબંધે પણ એજ રીતે સમજવું. વિશેષ એ કે, નામનો ભેદ જાણવો. દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના વરુણ મહારાજાની આજ્ઞામાં યાવત્ આ દેવો રહે છે : - વરુણકાયિકો, વરુણદેવકાયિકો, નાગકુમારો, નાગકુમારીઓ, ઉદધિકુમારો, ઉદધિકુમારીઓ, સ્તનિતકુમારો, સ્તનિતકુમારીઓ અને બીજા પણ બધા તેવા પ્રકારના દેવો તેની ભક્તિવાળા યાવત્-રહે છે. જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતની દક્ષિણે જે આ ઉત્પન્ન થાય છે :- અતિવૃષ્ટિ, મંદવૃષ્ટિ, સુવૃષ્ટિ, દુર્વૃષ્ટિ, પહાળની તળેટી વિગેરે ભાગમાંથી પાણીનું વહેવું. તળાવ વિગેરેમાં પાણીનો સમૂહ, પાણીના નાના રેલાઓ વાટે વહેવું, પાણીનો પ્રવાહ, ગામનું તણાઈ જવું. સંનિવેશનું તણાઈ જવું. પ્રાણક્ષય, એ બધા વરુણ મહારાજાને આ દેવો અપમત્યરૂપ અભિમત છે. કર્કોટક, કર્દમક, અંજન, શંખપાલક, પુંડ્ર, પલાશ, મોદ, જય, દધિમુખ, અયંપુલ, અને કાતરિક, દેવરાજ દેવેન્દ્રશક્રના વરુણ મહારાજાની આવરદા બે

પલ્યોપમ કરતાં કાંઈક ઓછી રહી છે અને માનીતા દેવોની એક પલ્યોપમની કહી છે એવી મોટી ઋદ્ધિવાળો વરુણ મહારાજા છે.

(૨૦૦) હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના વૈશ્રમણ મહારાજાનું વલ્ગુ નામનું મહાવિમાન ક્યાં કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! તેનું વિમાન, સૌધર્માવતંસક નામના મહાવિમાનની ઉત્તરે છે. આ સંબંધી સર્વ હકીકત સોમ મહારાજાની પેઠે જાણવી ને તે યાવત્-રાજધાની તથા યાવત્પ્રાસાદવતંસક સંબંધે પણ તેમજ જાણવું. દેવેન્દ્ર, દેવરાજ શક્રના વૈશ્રમણ મહારાજાની આજ્ઞામાં, ઉપપાતમાં કહેણમાં, અને નિર્દેષમાં આ દેવો રહે છે :- વૈશ્રમણ મહારાજાની આજ્ઞામાં, ઉપપાતમાં કહેણમાં, અને નિર્દેષમાં આ દેવો રહે છે : વૈશ્રમણકાયિક, વૈશ્રમણદેવકાયિક, સુવર્ણકુમારો, સુવર્ણકુમારીઓ, દ્વીપકુમારો, દ્વીપકુમારીઓ, દિક્કુમારો, દિક્કુમારીઓ વાનવ્યંતર, વાનવ્યંતરીઓ તથા તેવા પ્રકારના બીજા પણ દેવો તેની ભક્તિવાળા છે. જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતની દક્ષિણે જે આ ઉત્પન્ન થાય છે :- લોઢાની ખાણો, કલાઈની ખાણો, તાંબાની ખાણો, સીસાની ખાણો, હિરણ્યની, સોનાની, રત્નની, અને વજ્રનો ખાણો, વસુધારા, હિરણ્યની, સુવર્ણની, રત્નની, વજ્રની, ઘરેણાની, પાંદડાની, ફુલની, ફળની, બીજની, માળાની, વર્ણની, ચૂર્ણની, ગંધની અને વસ્ત્રની, વર્ષાઓ, તથા ઓછી કે વધારે હિરણ્યની, સુવર્ણની, રત્નની, વજ્રની, આભરણની, પત્રની, પુષ્પની, ફળની, બીજની, માલ્યની, વર્ણની, ચૂર્ણની, ગંધની, વસ્ત્રની, ભાજનની, અને ક્ષીરની વૃષ્ટિ, સુકાળ, દુકાળ, સોંઘારત, મોંઘારત, ભિક્ષાની સમૃદ્ધિ, ભિક્ષાની હાનિ, ખરીદી, વેચાણ, ઘી અને ગોળ વિગેરેનો સંઘરો કરવો, અનાજનું સંઘરવું, તથા નિધિઓ, ઘણાં જૂનાં નષ્ટ ઘણિવાળાં, જેની સંભાળ કરનાર જણ ઓછા છે એવાં, પ્રહીન માર્ગવાળાં, જેના ઘણિના ગોત્રોનાં ઘરો વિરલ થયાં છે એવાં, નઘણિઆતાં, જેની સંભાળ કરનાર જનો નામશેષ છે એવાં, જેના ઘણીનાં ગોત્રોનાં ઘરો નામશેષ છે એવાં અને સિંગોળાના ઘાટવાળા માર્ગમાં, તરભેટામાં, ચોકમાં, ચત્વરમાં, ચાર શેરીઓ જ્યાં ભેગી થાય એવા માર્ગમાં, રાજમાર્ગોમાં અને સામાન્ય-માર્ગોમાં, નગરની પાણીની ખાળોમાં, ગટરોમાં, મસાણમાં, પહાડ ઉપરના ઘરમાં, ગુફામાં, શાંતિઘર-ધર્મક્રિયા કરવાના ઠેકાણમાં પહાડને કોતરીને બનાવેલ ઘરમાં, સભાને સ્થાન અને રહેવાના ઘરમાં રાખેલાં લાખો રૂપીયાના નીધાનો, અને દાટેલી લાખો રૂપિયાની દોલત, એ બધું દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના વૈશ્રમણ મહારાજાથી, કે વૈશ્ર-મણકાયિક દેવોથી અજાણ્યું નથી, અણજોયું નથી, અસાંભળ્યું નથી, અણસમરેલ નથી અને અવિજ્ઞાત નથી. દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના વૈશ્રમણ મહારાજાને આ દેવો અપત્યરૂપ અભિમત છે :- પૂર્ણભદ્ર, મણિભદ્ર, શાલિભદ્ર, સુમનોભદ્ર, ચક્ર, રક્ષ, પૂર્ણરક્ષ, સદ્વાન, સર્વયશાઃ, સર્વકામ, સમૃદ્ધ, અમોઘ, અને અસંગ દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના વૈશ્રમણ મહારાજાની આવરદા બે પલ્યોપમની છે અને તેના અપત્યરૂપ અભિમત દેવોની આવરદા એક પલ્યોપમ છે એ રીતે વૈશ્રમણ મહારાજા મોટી ઋદ્ધિવાળો છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે.

શતક-૩-ઉદ્દેસો-૭ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૮

(૨૦૧) રાજગૃહ નગરમાં યાવત્-પર્યુપાસના કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યાઃ- હે ભગવત્ ! અસુરકુમારદેવો ઉપર કેટલા દેવો અધિપતિપણું ભોગવતા યાવત્-વિહરે છે ? હે ગૌતમ ! અધિપતિપણું ભોગવતા યાવત્-દસ દેવો રહે છે, અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમર, સોમ, યમ, વરુણ, વૈશ્રમણ, વૈરોચનેંદ્રવૈરોચનરાજ બલિ, સોમ, યમ, વરુણ અને વૈશ્રમણ. હે ભગવન્ ! નાગકુમાર દેવો ઉપર કેટલા દેવો અધિપતિપણું ભોગવતા વિહરે છે ? હે ગૌતમ ! અધિપતિપણું ભોગવતા યાવત્-દસ દેવો રહે છે, તે આ પ્રમાણે :- નાગકુમારેંદ્ર, નાગકુમારરાજ ધરણ, કાલવાલ, કોલવાલ, શૈલપાલ, શંખપલ, નાગકુમારેંદ્ર નાગકુમારરાજ, ભૂતાનંદ, કાલવાલ, કોલવાલ, શખવાલ અને શૈલપાલ, જેમ નાગકુમારોના ઈંદ્રો સંબંધે એ વ્યક્તવ્યતાથી જણાવ્યું તેમ આ દેવો સંબંધે પણ સમજવું. સુવર્ણકુમારોના ઉપરીઓ, વણુદેવ, વેણુદાલિ, ચિત્ર વિચિત્ર, ચિત્રપક્ષ અને વિચિત્રપક્ષ છે. વિદ્યુત્કુમારોના ઉપરીઓ, પૂર્ણ, વિશિષ્ટ, રૂપ, રૂપાંશ, રૂપકાંત, અને રૂપપ્રભ છે ઉદધિકુમારોના ઉપરીઓ-જલકાન્ત, જલપ્રભ, જલુ જલરૂપ, જલ-કાન્ત અને જલપ્રભ છે. દિક્કુમારોના ઉપરીઓ-અમિતગતિ, અમિતવાહન, ત્વરિત-ગિત, ક્ષિપ્રગતિ, સિંહગતિ અને સિંહવિક્રમગતિ છે. વાયુકુમારોના ઉપરીઓ :- ઘોષ, મહાઘોષ, આવર્ત, વ્યાવર્ત, નંદિકાવર્ત, અને મહાનંદિકાવર્ત છે. એ પ્રમાણે બધું અસુરકુમારોની પેઠે કહેવું. દક્ષિણ ભવનપતિના ઈંદ્રોના પ્રથમ લોકપાલોના નામો આ પ્રમાણે છે :- સોમ, કાલવાલ, ચિત્ર, પ્રભ, તેજસ રૂપ, જલ, ત્વરિતગતિ, કાલ ને આયુક્ત. હે ભગવન્ ! પિશાચકુમારો ઉપર અધિપતિપણું ભોગવતા કેટલા દેવો છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ ઉપર અધિપતિપણું ભોગવતા યાવત્ બે બે દેવો વિહરે છે :

(૨૦૨-૨૦૪) કાલ અને મહાકાલ, સુરૂપ અને પ્રતિરૂપ, પૂર્ણભદ્ર,

અને અમરપતિ મણિભદ્ર, ભીમ અને મહાભીમ, કિંનર અને કિંપુરુષ, સત્પુરુષ અને મહાપુરુષ, અતિકાયય અને મહાકાય, ગીતરતિ અને ગીતયશ એ બધા વાનવ્યંતર દેવોના ઈંદ્રો છે. જ્યોતિષિક દેવોની ઉપર અધિપતિપણું ભોગવતા બે બે દેવો છે :- ચંદ્ર અને સૂર્ય. હે ભગવન્ ! સૌધર્મ અને ઈશાનકલ્પમાં અધિપતિપણું ભોગવતા યાવત્-કેટલા દેવો રહે છે ? હે ગૌતમ ! ત્યાં અધિપતિપણું ભોગવતા યાવત્-દશ દેવો રહે છે:- દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર, સોમ, યમ, વરુણ, વૈશ્રમણ અને દેવેંદ્ર, દેવરાજઈશાન, સોમ, યમ, વરુણ, અને વૈશ્રમણ એ બધી વક્તવ્યતા બધાય કલ્પોમાં જાણવી અને જે ઈંદ્રો છે તે કહેવા. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી વિહરે છે.

શતક-૩-ઉદ્દેસો-૮ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૯

(૨૦૫) રાજગૃહ નગરમાં યાવત્-આ પ્રમાણે બોલ્યા કે:- હે ભગવન્ ! ઈંદ્રિયના વિષયો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! ઈંદ્રિયોના વિષયો પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે :- શ્રોત્રેંદ્રિયના વિષય ઈત્યાદિ આ સંબંધે જીવાભિગમસૂત્રમાં કહેલો આખો જ્યોતિષિક ઉદ્દેશક જાણવો.

શતક-૩-ઉદ્દેસો-૯ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૧૦

(૨૦૬) રાજગૃહ નગરમાં યાવત્ આ પ્રમાણે બોલ્યા કે:- હે ભગવન્ ! અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમરને કેટલી સભાઓ કહી છે ! હે ગૌતમ ! તેને ત્રણ સભાઓ કહી છે. તે આ પ્રમાણે :- શમિકા ચંડા જાતા એ પ્રકારે ક્રમપૂર્વક અચ્યુતકલ્પ સુધી જાણવું. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્-વિહરે છે.

શતક-૩-ઉદ્દેસો-૧૦ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક :૩-ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક :૪

ઉદ્દેસા - ૧ થી ૮

(૨૦૭) ચાર ઉદ્દેશકમાં વિમાન સંબંધી હકીકત છે. બીજા ચાર ઉદ્દેશકમાં રાજધાની સંબંધી હકીકત છે અને એક ઉદ્દેશક નૈરયિકો સંબંધે છે તથા એક ઉદ્દેશક લેશ્યા સંબંધે છે :- એ રીતે આ શતકમાં દશ ઉદ્દેશાઓ છે.

(૨૦૮) રાજગૃહ નગરમાં - આ પ્રમાણે બોલ્યા કે :- હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનને કેટલા લોકપાલ કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! તેને ચાર લોકપાલો કહ્યા છે સોમ, યમ, વૈશ્રમણ અને વરુણ. હે ભગવન્ ! એ લોકોપાલોને કેટલાં વિમાનો કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને ચાર વિમોનો કહ્યાં છે :- સુમન, સર્વતોભદ્ર, વલ્ગુ. અને સુવલ્ગુ. દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાના સોમ મહારાજાનું સુમન નામનું મહાવિમાન ક્યાં કહ્યું છે.

હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતની ઉત્તરે આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિ યાવત્-ઈશાન નામે કલ્પ કહ્યો છે. તેમાં યાવત્-પાંચ અવતંસકો કહ્યા છે. અંકાવતંસક, સ્ફટિકાવતંસક, રત્નાવતંસક અને જાતરૂપાવતંસક, એ ચાર અવતંસ-કોની વચ્ચે ઈશાનવતંસક છે. તે ઈશાનાવતંસક નામના મહાવિમાનની પૂર્વે તિરછું અસંખ્યેય હજાર યોજન મૂક્યા પછી - દેવેંદ્રદેવરાજ ઈશાનના સોમ મહારાજાનું સુમન નામનું મહાવિમાન કહ્યું છે. તેનો આયામ અને વિષ્કંભ સાડાબારલાખ યોજન છે, ઈત્યાદિ બધી વક્તવ્યતા પેઠે અહીં ઈશાનના સંબંબધમાં પણ કહેવી. યાવત્-રાખી અર્ચનિકા સુધી કહેવી. એ રીતે ચારે લોકપાલોના પ્રત્યેક વિમાનની હકીકત પૂરી થાય ત્યાં એક ઉદ્દેશક જાણવો. ચારે વિમાનની હકીકત પૂરી થતાં પૂરા ચારે ઉદ્દેશક સમજવા. વિશેષ એ કે, સ્થિતિ આવરદામાં ભેદ સમજવો.

(૨૦૯) આદિના બે નો-સોમની અને યમની આવરદા ત્રણ ભાગ ઉણા પલ્યોપમ જેટલી છે, વૈશ્રમણની આવરદા ત્રણ ભાગ સહિત બે પલ્યોપમની છે. તથા અપાયરૂપ દેવોની આવરદા એક પલ્યોપમની છે.

(૨૧૦) રાજધાનીઓના સંબંધમાં પણ એક એક રાજધાની સંબંધી હકીકત પૂરી થતાં એક એક ઉદ્દેશક પૂરો સમજવો. અને એ રીતે રાજધાનીઓના સંબંધમાં ચાર ઉદ્દેશકો પૂરા સમજવા. યાવત્-એ રીતે વરુણ મહારાજા મોટી ઋદ્ધિવાળો છે.

શતક-૪-ઉદ્દેસો-૧ થી ૯ મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૧૦

(૨૧૧) હે ભગવન્ ! નૈરયિક હોય તે, નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય કે અનૈરયિક હોય તે, નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય ? પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં કહેલો લેશ્યાપદનો ત્રીજો ઉદ્દેસો અહીં કહેવો અને તે યાવત્ જ્ઞાનીની હકીકત સુધી કહેવો.

(૨૧૨) હે ભગવન્ ! કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યાનો સંયોગ પામી તે રૂપે

અને તે વર્ણે પરિણમે ? પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં કહેલો લેશ્યાપદનો ચોથો ઉદ્દેશક અહીં કહેવો અને તે યાવત્-'પરિણામ' ઈત્યાદિ દ્વાર ગાતા સુધી કહેવો.

(૨૧૩-૨૧૪) પરિણામ, વર્ણ, રસ, ગંધ, શુદ્ધ, અપ્રશસ્ત, સંક્લિષ્ટ, ઉષ્ણ, ગતિ, પરિણામ, પ્રદેશ, અવગાહના, વર્ગણા, સ્થાન, અને અલ્પબહુત્વ; એ બધું લેશ્યાઓ સંબંધે કહેવું. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક-૪-ઉદ્દેસો-૯-૧૦ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક-૪-ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક ૫

ઉદ્દેશક ૧

(૨૧૫) ચંપાનગરીમાં સૂર્યવિશે પ્રશ્નો, વાયુ, ગ્રંથિકા, શબ્દ છદ્મસ્થો, આયુ, પુદ્ગલોના કંપન, નિર્ગ્રંથીપુત્ર, રાજગૃહ, ચંદ્ર સંબંધી આલોચના એ પ્રમાણે આ પાંચમાં શતકમાં દસ ઉદ્દેશક છે જીવ શું ખાય છે ? માતાએ ખાધેલા અનેક પ્રકારના રસવિકારોના એક ભાગ સાથે માતાના આર્તવને ખાય છે.

હે ભગવન્ ! ગર્ભમાં ગએલ જીવને વિષ્ટા, મૂત્ર, શ્લેષ્મ, નાસિકોનો મેલ, વમન અને પિત્ત હોય ? એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! ગર્ભમાં ગયા પછી જે આહારને ખાય છે. ચય કરે છે, તે આહારને કાનપણે ચામડીપણે, હાડકાપણે, મજ્જપણે, વાળવણે, દાઢીપણે, રુંવાપણે અને નખપણે પરિણમાવે છે માટે હે ગૌતમ ! તે કારણથી ગર્ભમાં ગએલા જીવને વિષ્ટાદિક નથી હોતું. હે ભગવન્ ! ગર્ભમાં ગએલો જીવ મુખદ્વારા કોળિયારુપ આહારને લેવા શક્ત છે ! હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! ગર્ભમાં ગએલો જીવવ સર્વ આત્માવડે આહાર કરે છે, પરિણમાવે છે, ઉચ્છ્વાસ લે છે, નિઃશ્વાસ લે છે, કદાચિત આહાર કરે છે, કદાચિત્ પરિણમાવે છે, ઉચ્છ્વાસ લે છે, અને કદાચિત નિઃશ્વાસ પણ લે છે. તથા પુત્રના જીવને રસ પહોંચાડવામાં કારણભૂત અને માતાનો રસ લેવામાં કારણભૂત જે માતૃવજીવરસ-નાડી છે તે માતાના જીવ સાથે સંબંદ્ધ છે અને પુત્રના જીવને અડકેલી છે તેનાથી પુત્રનો જીવ આહાર લે છે અને આહારને પરીણમાવે છે. તથા બીજી પણ એક નાડી છે, જે પુત્રના જીવ સાથે સંબદ્ધ છે અને માતાના જીવને અડકેલી છે, તેનાથી પુત્રનો જીવ આહાર લે છે અને આહારનો ચય અને ઉપચય કરે છે. હે ગૌતમ તે કારણથી ગર્ભમાં ગએલો જીવ મુખદ્વારા કોળિયારુપ આહાર લેવા શક્ત નથી. હે ભગવન્ ! માતાના અંગો કેટલાં કહ્યાં છે ? માતાના અંગો ત્રણ કહ્યાં છે. માંસ, લોહી, અને માથાનું ભેજું હે ભગવન્ ! પિતાના અંગો કેટલાં કહ્યા છે ? પિતાના અંગો ત્રણ કહ્યાં છે. હાડકાં, મજ્જન અને દેશ, દાઢી, રોમ તથા નખ, હે ભગવન્ ! માતા તથા પિતાના અંગો સંતાનના - શરીરમાં કેટલા કાળ સુધી રહે ? હે ગૌતમ ! સંતાનનું ભવધારણીય શરીર જેટલા કાળસુધી ટકે, તેટલા કાળસુધી તે અંગો રહે. અને જ્યારે તે ભવધારણીય શરીર સમયે સમયે હીન થતું છેવટને સમયે નષ્ટ થાય છે ત્યારે માતપિતાનાં અંગો પણ નાશ પામે છે.

(૮૪) હે ભગવન્ ! ગર્ભમાં ગયા પછી જીવ નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! કોઈ થાય અથવા કોઈ ન પણ થાય. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! સંજ્ઞી પંચેદ્રિય, અને સર્વ પર્યાપ્તિથી પૂર્ણ થએલો જીવ વીર્યલબ્ધિ વડે, વૈક્રિયલબ્ધિ વડે શત્રુનું લશ્કર આવેલું સાંભળી, અવધારી, આત્મપ્રદેશોને ગર્ભથી બહારના ભાગે ફેંકે છે, ફેંકી વૈક્રિયસમુદ્ઘાતવડે સમવહણી, ચતુરંગી સેનાને વિકુર્વે છે, એવી સેનાને વિકુર્વી તે સેનાવડે શત્રુના લશ્કર સાથે યુદ્ધ કરે છે. અને તે પૈસાનો, રાજ્યનો, ભોગનો અને કામનો, લાલચુ, પૈસામાં, રાજ્યમાં, ભોગમાં અને કામમાં લંપટ. પૈસાનો તરસ્યો, રાજ્યનો, ભોગનો અને કામનો તરસ્યો જીવ તેમાં ચિત્તવાળો, તેમાં અધ્યવાસનાવાળો, તેમાં સાવધાનતા વાળો, તેને માટે ક્રિયાઓનો ભોગ આપનાર, અને તેનાજ સંસ્કારવાળો એ સમયે જો મરણ પામે તો નૈરયિકમાં ઉત્પન્ન થાય. માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી યાવત્-કોઈ જીવ નરકે જાય અને કોઈ જીવ નરકે ન જાય. હે ભગવન્ ! ગર્ભમાં ગએલો જીવ દેવલોકમાં જાય ? હે ગૌતમ ! કોઈ જાય અને કોઈ ન જાય. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ હે ગૌતમ ! તે સંજ્ઞી પંચેદ્રિય અને સર્વ પર્યાપ્તિથી પૂર્ણ થએલો જીવ તથારૂપ શ્રમણ કે માહણ પાસે એક પણ ધાર્મિક વચન સાંભળી, અવધારી, તુરતજ સંવેગથી ધર્મમાં શ્રદ્ધાળું બની, ધર્મમાં તીવ્ર અનુરાગથી રંગાએલો તે જીવ ધર્મનો, પુણ્યનો, સ્વર્ગનો અને મોક્ષનો લાલચુ, ધર્મમાં પુણ્યમાં, સ્વર્ગમાં અને મોક્ષમાં રક્ત. ધર્મનો પુન્યનો સ્વર્ગનો અને મોક્ષના તરસ્યો. તેમાં ચિત્તવાળો, મનવાળો, આત્મપરિણામવાળો અને અધ્યવસિત થએલો, તેમાં તીવ્ર પ્રયત્નવાળો, તેમાં સાવધાનતાવાળો, તેમાં ક્રિયાઓનો ભોગ આપનારો અને તેનાજ સંસ્કારવાળો એ સમયે મરણ પામે તો દેવલોકે જાય. માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું છે. હે ભગવન્ ! ગર્ભમાં ગએલો જીવ ચતો હોય, પડખાભેર હોય, કેરીની જેમ

કુબ્જ હોય, ઉભેલો હોય ? બેઠેલો હોય, કે સૂતેલો હોય ? તથા જ્યારે માતા સુતી હોય, ત્યારે સૂતો હોય ! જ્યારે માતા જાગતી હોય ત્યારે જાગતો હોય ? માતા સુખી હોય ત્યારે સુખી હોય ? અને જ્યારે માતા દુઃખી હોય ત્યારે દુઃખી હોય ? હે ગૌતમ ! ગર્ભમાં ગએલો જીવ યાવત્-જ્યારે માતા દુઃખી ત્યારે દુઃખી. હવે જો તે ગર્ભ પ્રસવ સમયે માથાદ્વારા, કે પગદ્વારા બહાર આવે, તો સરખી રીતે આવે અને જે આડો થઈને બહાર આવે તો મરણ પામે. (જો કદાચ જીવતો આવે તો) અને તે જીવના કર્મો અશુભ રીતે બદ્ધ હોય, સ્પૃષ્ટ હોય, કૃત હોય, પ્રસ્થાપિત હોય, અભિનિવિષ્ટ હોય, અભિસમન્વાગત હોય, ઉદીર્ણ હોય, અને ઉપશાંત ન હોય, તો તે જીવ કદરૂપો, દુર્વર્ણાવાળો, દુર્ગંધવાળો, ખરાબ રસવાળો, કરાબ સ્પર્શવાળો, અનિષ્ટ, અકાંત, અપ્રિય, અશુભ, અમનોજ્ઞ, સ્વરવાળો અપ્રિયસ્વરવાળો, અને અનાદય વચન થાય.. અને જો તે જીવના કર્મ અશુભ રીતે બદ્ધ ન હોય તો બધું પ્રશસ્ત જાણવું. યાવત્-તે જીવવ આદેય વચન થાય છે હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે,એમ કહી યાવત્ વિચરે છે.

શતક-૧ નો ઉદ્દેસો-૭ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૮

(૮૫) રાજગૃહ નગરમાં સમવસરણ થયું, અને યાવત્-આ પ્રમાણે બોલ્યા- હે ભગવન્ ! એકાંત બાળક મનુષ્ય શું નૈરયિકનું, તિર્યંચનું, મનુષ્યનું કે દેવનું આયુષ્ય બાંધે ? અને નૈરયિકનું આયુષ્ય બાંધી નૈરયિકમાં જાય, તિર્યંચનું આયુષ્ય બાંધી તિર્યંચમાં જાય, મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધી મનુષ્યમાં, કે દેવનું આયુષ્ય બાંધી દેવલોકમાં જાય ? હે ગૌતમ ! એકાંત બાલક મનુષ્યનું યાવ્ દેવનું પણ આયુષ્ય બાંધે. તથા નૈરયિકનું આયુષ્ય બાંધી નૈરયિકોમાં, તિર્યંચનું આયુષ્ય બાંધી તિર્યંચમાં, મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધી મનુષ્યમાં, અને દેવનું આયુષ્ય બાંધી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય.

(૮૬) હે ભગવન્ ! એકાંત પંડિત મનુષ્ય શું નૈરયિકનું આયુષ્ય બાંધે, કે યાવત્-દેવનું આયુષ્ય બાંધે, અને દેવનું આયુષ્ય કરી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય ? હે ગૌતમ ! એકાંત પંડિત મનુષ્યનું કદાચ આયુષ્ય બાંધે, અને કદાચ ન પણ બાંધે. જો તે આયુષ્ય બાંધે તો નૈરયિકનું, તિર્યંચનું અને મનુષ્યનું આયુષ્ય ન બાંધે. તથા નૈરયિકનું, તિર્યંચનું અને મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધ્યા વિના નૈરયિકમાં, તિર્યંચમાં અને મનુષ્યમાં ન જાય. પણ તે દેવનું આયુષ્ય કરી દેવમાં ઉત્પન્ન થાય. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! સર્વ એકાંત પંડિત મનુષ્યની માત્ર બે ગતિઓ કહી છે. અંતક્રિયા અને કલ્પોપપત્તિકા. માટે તે હેતુથી હે ગૌતમ ! યાવત્-દેવનું આયુષ્ય બાંધી દેવમાં ઉત્પન્ન થાય. હે ભગવન્ બાલપંડિત મનુષ્ય શું નૈરયિકનું આયુષ્ય બાંધે કે યાવત્-દેવનું આયુષ્ય બાંધી દેવમાં ઉત્પન્ન થાય ? હે ગૌતમ ! તે નૈરયિકનું આયુષ્ય ન કરે અને યાવત્-દેવનું આયુષ્ય બાંધી દેવમાં ઉત્પન્ન થાય હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! બાલપંડિત મનુષ્ય તથા પ્રકારના શ્રમણ કે બ્રાહ્મણની પાસેથી એક પણ ધાર્મિક અને આર્યવચન સાંભળી અવધારી, કેટલીક પ્રવૃત્તિથી અટકે છે અને કેટલીક પ્રવૃત્તિથી નથી અટકતો. કેટલા પચ્ચકખાણ કરે છે અને કેટલાકનું પચ્ચ-કખાણ નથી કરતો. માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી નૈરયિકનું આયુષ્ય બાંધતો નથી યાવત્-દેવનું આયુષ્ય બાંધી દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે કારણથી પૂર્વવત્ કહ્યું છે.

(૮૭) હે ભગવન્ ! હરણોથી આજીવીકા ચલાવનાર, હરણોની શિકારી અને હરણોને મારવા માટે તલાલીન એવો કોઈ પુરુષ હરણને મારવા માટે નદીના પાણીથી ઘેરાયલા ઝાડીવાળા સ્થાનમાં ઝરા તરફ, પાણીના વહેળામાં, ઘાસ વગેરેના ઢગલામાં, ગોળાકાર નદીના વાંકાચુકા ભાગમાં, અંધારાવાળી જગ્યાએ, જંગલમાં, પર્વતના એક ભાગમાં રહેલા વનમાં, પર્વતના ડુંગરાવાળા પ્રદેશવનમાં, તથા અનેક વૃક્ષોવાળા વનમાં જઈ ‘એ મૃગો છે’ એમ કહી એક મૃગના વધ માટે ખાડા અને જાળ રચે. તો હે ભગવન્ ! તે પુરુષ કેટલી ક્રિયાવાળો કહેવાય ? હે ગૌતમ ! તે પુરુષ કચ્છમાં યાવત્-જળ રચે તો કદાચ ત્રણ ક્રિયાવાળો, કદાચ ચાર ક્રિયાવાળો અને કદાચ પાંચ ક્રિયાવાળો કહેવાય. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? જ્યાંસુધી તે પુરુષ તે જાળને દારણ કરે છે, અને મૃગોને બાંધતો નથી, તથા મારતો નથી, ત્યાંસુધી તે પુરુષ કાયિકી, અધિકરણિકી અને પ્રાદ્વેષિકી ક્રિયાઓથી સ્પર્શાયલો છે. વળી જ્યાંસુધી તે પુરુષ તે જાળને ધરી રાખે છે અને મૃગોને બાંધે છે પણ મૃગોને મારતો નથી ત્યાંસુધી તે પુરુષ કાયિકી, અધિકરણિકી, પ્રાદ્વેષિકી અને પરિતાપનિકી ક્રિયાઓથી સ્પર્શાએલો છે વળી જ્યાંસુધી તે પુરુષ કાયિકી, અધિકરણિકી, પ્રાદ્વેષિકી, પારિતાપનિકી અને પ્રાણાતિપાતક્રિયા એ પાંચ ક્રિયાવાળો કહેવાય છે. માટે હૈ ગૌતમ ! તે હેતુથી પાંચ ક્રિયાવાળો કહેવાય છે.

(૮૮) હે ભગવન્ ! અનેક વૃક્ષોવાળા વનમાં કોઈ પુરુષ તરણાંને ભેગા કરીને બાળે તો તે કેટલી ક્રિયાવાળો કહેવાય ? હે ગૌતમ ! તે પુરુષ કદાચ ત્રણ, ચાર અને પાંચ ક્રિયાવાળો કહેવાય. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! જ્યાંસુધી તે પુરુષ તરણાંને ભેગાં કરે ત્યાંસુધી ત્રણ

ક્રિયાવાળો, અને આગ મૂકે પરંતુ બાળે નહિ ત્યાંસુધી ચાર ક્રિયાવાળો, અને આગ મૂકી બાળે ત્યારે તે કાયિકી વિગેરે પાંચ ક્રિયાવાળો કહેવાય માટે હે ગૌતમ ! તે કારણથી પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું છે.

(૮૯) હે ભગવન્ ! હરણોથી આજીવિકા ચલાવનાર, હરણોના શિકારી અને હરણોના શિકારમાં તલાલીન એવો કોઈ પુરુષ હરણને મારવા માટે કચ્છમાંવૃક્ષોવાળા વનમાં જઈ 'એ મૃગ છે' એમ કહી કોઈ એક હરણને મારવા બાણને ફેંકે છે, તો તે પુરુષ કેટલી ક્રિયાવાળો કહેવાય ? હે ગૌતમ ! તે પુરુષ કદાચ ત્રણ, ચાર, અને પાંચ ક્રિયાવાળો પણ કહેવાય. હે ભગવન્ ! તેને શું કારણ ? હે ગૌતમ ! તે પુરુષ બાણને ફેંકે પરંતુ મૃગને વિંધે નહિ, મારે નહિં, ત્યાંસુધી ત્રણ ક્રિયાવાળો, અને તે પુરુષ બાણને ફેંકે અને મૃગને વિંધે છે પણ મારતો નથી ત્યાંસુધી ચાર ક્રિયાવાળો, વળી બાણને ફેંકે, વિંધે અને મૃગને મારે ત્યાંસુધી પાંચ ક્રિયાવાળો કહેવાય.

(૯૦) હે ભગવન્ ! પૂર્વ પ્રકાશવાળો કોઈ એક પુરુષ કચ્છમાં-યાવત્ કોઈ એક મૃગના વધ માટે કાનસૂધી લાંબા કરેલા બાણને પ્રયત્નપૂર્વક ખેંચીને ઉભો રહે, અને બીજો પાછળથી આવીને ઉભેલા પુરુષનું માથું પોતાના હાથથી તરવારવડે કાપી નાંખે. પછી તે બાણ પૂર્વના ખેંચાણથી ઉછળીને તે મૃગને વિંધે. તો હે ભગવન્ ! શું તે પુરુષ મૃગના વૈરથી સ્પૃષ્ટ છે કે પુરુષના વૈરથી સ્પૃષ્ટ છે ? હે ગૌતમ ! જે પુરુષ મૃગને મારે છે, તે પુરુષ મૃગના વૈરથી સ્પૃષ્ટ છે કે પુરુષના વૈરથી સ્પૃષ્ટ છે ? હે ગૌતમ ! જે પુરુષ મૃગને મારે છે, તે પુરુષ મૃગના વૈરથી સ્પૃષ્ટ છે. અને જે પુરુષ પુરુષને મારે છે તે પુરુષ પુરુષના વૈરથી સ્પૃષ્ટ છે. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ હે ગૌતમ ! તે નિશ્ચિત છે કે, કરાતું હોય તે કરાયું કહેવાય. સંધાતું હોય તે સંધાયું કહેવાય. વળાતું હોય તે વળાયું કહેવાય અને ફેંકાતું હોય તે ફેંકાયું કહેવાય ? માટે હે ગૌતમ ! તે હેતૂથી જે મૃગને મારે તે મૃગના વૈરથી સ્પૃષ્ટ કહેવાય. અને જો મારનાર છ માસની અંદર મરે તો મરનાર પુરુષ કાયિકી યાવત્ પાંચ ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ કહેવાય અને જો મરનાર છ માસ પછી મરે તો મારનાર કાયિકી યાવત્-પરિતાપનિકી ક્રિયાથી-ચાર ક્રિયાથી સ્પૃષ્ટ કહેવાય.

(૯૧) હે ભગવન્ ! કોઈ એક પુરુષ બીજા પુરુષને બરછીવડે મારે, અથવા પોતાના હાથથી તલવાર વડે તે પુરુષનું માથું કાપી નાખે, તો તે પુરુષ કેટલી ક્રિયાવાળો કહેવાય ? હે ગૌતમ ! જ્યાંસુધી તે પુરુષ પુરુષને બરછીવડે મારે અથવા પોતાના હાથે તલવારવડે તે પુરુષનું માથું કાપી નાખે ત્યાંસુધી તે પુરુષ કાયિકી, અધિકરણિકી,યાવત્-પ્રાણાતિપાત ક્રિયાવાડે-પાંચ ક્રિયાવડે સ્પૃષ્ટ છે. અને તે પુરુષ આસન્નવધક તથા બીજાના પ્રાણની દરકાર નહીં રાખનાર પુરુષવૈરથી સ્પર્શાય છે.

(૯૨) હે ભગવન્ ! સરખા, સરખી ચામડીવાળા, ઉમરવાળા, દ્રવ્યવાળા તથા સમાના ઉપકરણવાળા કોઈ એક પુરુષ હોય અને તે પુરુષો પરસ્પર લડાઈ કરે તેમાં એક પુરુષ જીતે અને એક પુરુષ હારે, હે ભગવન્ ! તે કેવી રીતે બને ? હે ગૌતમ ! જે પુરુષ વીર્યવાળો હોય તે જીતે છે અને વીર્યરહિત હોય તે હારે છે. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! જે પુરુષે વીર્યરહિત કર્મો નથી બાંધ્યા, નથી સ્પર્શ્યા, યાવત્-નથી પ્રાપ્ત કર્યા અને તેના તે કર્મો ઉદીર્ણ નથી, પણ ઉપશાંત છે તે પુરુષ જીતે છે. અને જે પુરુષે વીર્યરહિત કર્મો બાંધ્યા છે, સ્પર્શ્યા છે અને યાવત્-તેના તે કર્મો ઉદયમાં આવેલા છે પણ ઉપશાંત નથી તે પુરુષ પરાજય પામે છે. માટે હે ગૌતમ ! તે કારણથી એમ કહ્યું છે કે, વીર્યવાળો પુરુષ જીતે છે અને વીર્યરહિત પુરુષ હારે છે.

(૯૩) હે ભગવન્ ! શું જીવો વીર્યવાળા છે ? કે વીર્યવિનાના છે ? હે ગૌતમ ! જીવો વીર્યવાળા પણ છે અને વીર્યરહિત પણ છે હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! જીવો બે પ્રકારના કહ્યા છે - સંસારસમાપન્નક અને અસંસારસમાપન્નક તેમાં જે જીવો અસંસારસમાપન્નક છે તે સિદ્ધો છે, અને તેઓ વીર્યરહિત છે તથા તેમાં જે જીવો સંસારસમાપન્નક છે તે બે પ્રકારના કહ્યા છે. - શૈલપ્રતિપન્ન અને અશૈલપ્રતિપન્ન. તેમાં જે શૈલપ્રતિપન્ન છે તે લબ્ધીવીર્યવડે સવીર્ય છે અને કરણવીર્યવડે અવીર્ય છે. તથા જેમાં જે અશૈલેશીપ્રતિપન્ન છે તે લબ્ધિવીર્યવડે સવીર્ય હોય છે. પણ કરણવીર્યવડે તો સવીર્ય તથા અવીર્ય પણ હોય છે. માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી એમ કહ્યું છે કે, જીવો બે જાતના છે વીર્યવાળા અને વીર્યવિનાના પણ છે' હે ભગવન્ ! શું નૈરયિકો વીર્યવાળા છે કે વીર્યવિનાના છે ! હે ગૌતમ ! તે નૈરયિકો લબ્ધિવીર્યવડે સવીર્ય છે અને કરણવીર્યવડે સવીર્ય અને અવીય પણ છે. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! જે નારકીઓ ઉત્થાન, કર્મ બલ, વીર્ય અને પુરુષાકર પરાક્રમ છે, તે નૈરયિકા લબ્ધીવીર્યવડે અને કરણવીર્યવડે અવીર્ય છે. માટે હે ગૌતમ ! હે હેતુથી પૂર્વ પ્રમાણે જાણવું. એ પ્રમાણે યાવત્-પંચેદ્રિયતિર્યંચયોનિકો સુધીના જીવો વિષે નૈરયિકોની પેઠે જાણવું અને સામાન્ય જીવોમાં આવતા સિદ્ધોની પેઠે મનુષ્યા ન જાણવા. તથા વાનવ્યંતરો જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો નૈરયિકોની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, યાવત્થ વિહરે છે.

શતક-૧-ઉદ્દેસો-૮ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૯

(૯૪) હે ભગવન્ ! શું સાતમો અવકાશાંતર ભારે છે, હળવો છે, ભારે હળવો છે, કે અગુર લઘુ-મારે હળવા સિવાયનો છે ? હે ગૌતમ ! તે ભારે નથી, હળવો નથી, ભારે હળવો નથી પણ અગુરુલઘુ-ભારે હળવા સિવાયનો છે. હે ભગવન્ ! સાતમો તનુવાત ભારે છે, હળવો છે, ભારે હળવો છે કે અગુરુલઘુ છે ? હે ગૌતમ ! તે ભારે નથી, હળવો નથી, ભારે હળવો છે પણ અઘુરુલઘુ નથી.

(૯૫) એ પ્રમાણે સાતમો ધનવાત, ધનોદધિ, સાતમી પૃથ્વિ અને બધાં અવકાશાંતરો જાણવાં. સાતમા અવકાશાંતર વિષે તનુવાત વિષે જેમ કહ્યું છે-એ પ્રમાણે ધનોદધિ પૃથ્વિ, દ્વીપ, સમુદ્રો, અને ક્ષેત્રો વિષે પણ જાણવું. હે ભગવન્ ! શું નૈરયિકો ભારે છે, યાવત્-અગુરુલઘુ છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ ભારે નથી, હળવા નથી, ભારે હળવા છે અને ભારે હળવા સિવાયના પણ છે. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકો વૈક્રિય અને તૈજસ શરીરની અપેક્ષાએ ભારે નથી, હળવા નથી, અને ભારે હળવા સિવાયના નથી. પરંતુ ભારેહળવા છે. અને જીવ તથા કર્મની અપેક્ષાએ ભારે નથી, હળવા નથી. ભારે હળવા નથી, પણ ભારે હળવા સિવાયના છે. હે ગૌતમ ! તે કારણથી પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું છે. અને એ પ્રમાણે યાવત્-વૈમાનિકો સુધી જાણવું. વિશેષ એ કે, શરીરોનો ભેદ જાણવો. તથા ધર્માસ્તિકાય અને યાવત્-જીવાસ્તિકાય એ બધા અગુરુલઘુ જાણવા. હે ભગવન્ ! શું પુદ્ગલાસ્તિકાયગુરુ છે, લઘુ છે, ગુરુલઘુ છે, કે અગુરુલઘુ છે ? હે ગૌતમ ! પુદ્ગલાસ્તિકાય ગુરુ નથી, લઘુ નથી પણ ગુરુલઘુ છે, કે અગુરુલઘુ પણ છે. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ! હે ગૌતમ ! ગુરુલઘુ દ્રવની અપેક્ષાએ ગુરુ નથી, લઘુ નથી, અગુરુલઘુ નથી પણ ગુરુલઘુ છે અને અગુરુલઘુ દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ ગુરુ નથી, લઘુ નથી, ગુરુલઘુ નથી, પણ અગુરુલઘુ છે. સમયો અને કર્મો અગુરુલઘુ છે. હે ભગવન્ ! શું કૃષ્ણલેશ્યા ગુરુ છે, યાવત્-અગુરુલઘુ છે. સમયો અને કર્મો અગુરુલઘુ છે. હે ભગવન્ ! શું કૃષ્ણલેશ્યા ગુરુ છે, યાવત્-અગુરુલઘુ છે ? હે ગૌતમ ! તે ગુરુ નથી. લઘુ નથી, પણ ગુરુલઘુ છે અને અગુરુલઘુ પણ છે. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ! હે ગૌતમ ! દ્રવ્યલેશ્યાની અપેક્ષાએ કૃષ્ણલેશ્યા ગુરુલઘુ છે અને ભાવેલેશ્યાની અપેક્ષાએ કૃષ્ણલેશ્યા અગુરુલઘુ છે. એ પ્રમાણે યાવત્-શુક્લલેશ્યા સુધી જાણવું. તથા દષ્ટિ, દર્શન, જ્ઞાન, અજ્ઞાન. અને સંજ્ઞાને અગુરુલઘુ જાણવા. હેઠળના ચાર શરીર ગુરુલઘુ જાણવા. કાર્મણ શરીરને ગુરુલઘુ જાણવું મન યોગા વચન-યોગ, શબ્દ, સાકાર ઉપયોગ અને નિરાકાર ઉપયોગ. એ બધા અગુરુલઘુ જાણવા. તથા કાયયોગ-શરીર, ગુરુલઘુ જાણવો. સર્વ પ્રદેશો, અને સર્વ પર્યવો પુદ્ગલાસ્તિકાયનીપેઠે જાણવા. અતીતકાળ, અનાગતકાળ, અને સર્વકાળ ચોથા પદવડે અગુરુલઘુ જાણવા.

(૯૬) હે ભગવન્ ! લાઘવ, અલ્પેચ્છા, અમૂર્ચ્છા અનાસ્તિક, અને અપ્રતિબદ્ધતા; એ બધું શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને માટે પ્રશસ્ત છે ? હે ગૌતમ ! હા લાઘવ, અને યાવત્-અપ્રતિબદ્ધતા એ બધું નિર્ગ્રંથો માટે પ્રશસ્ત છે હે ભગવન્ ! અક્રોધપણું, અમાનપણું, અકપટપણું, અને અલોભપણું, એ બધું શ્રમણ નિર્ગ્રંથોના માટે પ્રશસ્ત છે ? હે ગૌતમ ! હા, અક્રોધપણું, અમાનપણું, એ બધું પ્રશસ્ત છે. હે ભગવન્ ! કાંક્ષાપ્રદોષક્ષીણ થયા પછી શ્રમણ નિર્ગ્રંથ અંતકર અને અંતિમ શરીરવાળો થાય ? અથવા પૂર્વની અવસ્થામાં બહુ મોહવાળો થઈ વિહાર કરે અને પછી સંવરયુક્ત થઈને કાળ કરે તો પછી સિદ્ધ થાય ? યાવત્-સર્વ દુઃખના નાશને કરે ? હે ગૌતમ ! હા, કાંક્ષાપ્રદોષણીય થયા પછી યાવત્-સર્વ દુઃખના નાશને કરે.

(૯૭) હે ભગવન્ ! અન્ય મતાવલંબીઓ આ પ્રમાણે કહે છે, આ પ્રમાણે ભાખે છે, આ પ્રમાણે જણાવે છે અને આ પ્રમાણે પ્રરૂપે છે કે, એકજીવ એક સમયે બે આયુષ્ય કરે છે. તે આ પ્રમાણે - ૧ આ ભવનું આયુષ્ય અને પરભવનું આયુષ્ય. જે સમયે આ ભવનું આયુષ્ય કરે છે તે સમયે પરભવનું આયુષ્ય કરે છે અને જે સમયે પરભવનું આયુષ્ય કરે છે તે સમયે આ ભવનું આયુષ્ય કરે છે આ ભવનું આયુષ્ય કરવાથી પરભવનું આયુષ્ય કરે છે અને પરભવનું આયુષ્ય કરવાથી આ ભવનું આયુષ્ય કરે છે. એ પ્રમાણે એક જીવ એક સમયે બે આયુષ્ય કરે છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે કેવી રીતે છે ? હે ગૌતમ ! અન્યતીર્થીઓ જે એ પ્રમાણે કહે છે યાવત્-પરભવનું આયુષ્ય. તે ખોટું કહ્યું છે. વળી હે ગૌતમ ! હું એ પ્રમાણે કહું છું કે, એક જીવ એક સમયે એક આયુષ્ય કરે છે. અને તે આ ભવનું આયુષ્ય કરે છે. અથવા પરભવનું આયુષ્ય કરે છે. જે સમયે આ ભવનું આયુષ્ય કરે છે તે સમયે પરભવનું આયુષ્ય નથી કરતો અને જે સમયે પરભવનું આયુષ્ય કરે છે. તે સમયે આ ભવનું આયુષ્ય કરતો નથી. તથા આ ભવનું આયુષ્ય કરવાથી પરભવનું આયુષ્ય કરતો નતી અને પરભવનું આયુષ્ય કરવાથી આ ભવનું આયુષ્ય કરતો નથી. અને એ પ્રમાણે એક જીવ

એક સમયે એક આયુષ્ય કરે છે - આ ભવનું અથવા પરભવનું આયુષ્ય હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, યાવત્ વિહરે છે.

(૯૮) તે કાલે તે સમયે પાર્શ્વનાથના વંશમાં થએલા કાલાસ્યવેષિપુત્ર નામના અનગારે જે તરફ સ્થવિર ભગવંતો હતા. તે તરફ જઈને તે સ્થવિર ભગવંતોને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે સ્થવિરો ! તમે સામાયિક જાણતા નથી, સામાયિકનો અર્થ જાણતા નથી તમે પચ્ચકખાણ જાણતા નથી. પચ્ચકખાણનો અર્થ જાણતા નથી. સંયમને જાણતા નથી, સંયમના અર્થને નથી જાણતા. સંવર જાણતા નથી, સંવરના અર્થને નથી જાણતા. તમે વિવેક જાણતા નથી. વિવેકના અર્થને જાણતા નથી. વ્યુત્સર્ગને જાણતા નથી. અને વ્યુત્સર્ગને અર્થને નથી જાણતા. ત્યારે તે સ્થવિર ભગવંતોએ કાલાસ્યવેષિપુત્ર નામના અનગારને આ પ્રમાણે કહ્યું કે, હે આર્ય ! સામાયિકને જાણીએ છીએ સામાયિકના અર્થના જાણીએ છીએ. યાવત્ વ્યુત્સર્ગના અર્થને જાણીએ છીએ. ત્યારે તે કાલાસ્યવેષિપુત્ર નામના અનગારે તે સ્થવિર ભગવંતોને આ પ્રમાણે કહું કે, હે આર્યો ! જો તમે સામાયિકને સામાયિકના અર્થને યાવત્- વ્યુત્સર્ગના અર્થને જાણો છો, તો હે આર્યો ! સામાયિક એ શું ? સામાયિકનો અર્થ એ શું ? અને યાવત્-હે આર્યો ! વ્યુત્સર્ગનો અર્થ એ શું ? ત્યારે તે સ્થવિર ભગવંતોએ તે કાલાસ્ય-વેષિપુત્ર નામના અનગારને આ પ્રમાણે કહ્યું કે-હે આર્ય ! અમારો આત્મા એ સામાયિક છે અને એજ સામાયિકનો અર્થ છે. તથા યાવત્-એજ વ્યુત્સર્ગનો અર્થ પણ છે. ત્યારપછી તે કાલાસ્યવેષિપુત્ર નામના અનગારે તે સ્થવિર ભગવંતોને આ પ્રમાણે કહ્યું કે, હે આર્યો ! જો આત્મા એ સામાયિક છે, આત્મા એ સામાયિકનો અર્થ છે અને એ પ્રમાણે યાવત્-આત્મા એ વ્યુત્સર્ગનો અર્થ છે, તો તમે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનો ત્યાગ કરી શા માટે તે ક્રોધ વિગેરે નિંદો છો ? હે કાલાસ્યવેષિપુત્ર ! સંયમને માટે અમે ક્રોધાદિકને નિંદીએ છીએ. હે ભગવંત શું ગર્હા એ સંયમ છે કે અગર્હા એ સંયમ છે ? હે કાલાસ્વવેષિપુત્ર ! ગર્હા એ સંયમ છે. પણ અગર્હા એ સંયમ નથી. ગર્હા બધા દોષોનો નાશ કરે છે - અને એ પ્રમાણે અમારો આત્મા સંયમમાં સ્થાપિત છે, એ પ્રમાણે અમારો આત્મા સંયમમાં પુષ્ટ છે, એ પ્રમાણે અમારો આત્મા સંયમમાં ઉપસ્થિત છે. હવે અહીં તે કાલાસ્ય-વેષિપુત્ર અનગાર સંબુદ્ધ થયા અને તેમણે તે સ્થવિર ભગવંતોને વાંદ્યા, નમસ્કાર કર્યો. પછી તે કાલાસ્યવેષુપુત્ર અનગારે આ પ્રમાણે કહ્યું કે, હે ભગવંતો ! પૂર્વે-એ પદોને નહીં જાણવાથી, શ્રુતરહિતપણું હોવાથી, અબોધિપણું હોવાથીત, અનભિગમ હોવાથી નહીં જોએલા હોવાથી, ચિંતવેલા ન હોવાથી, નહીં સાંભળવાથી, વિશેષ નહીં જાણવાથી, કહેલાં નહીં હોવાથી, ચિંતવેલા ન હોવાથી, નહીં સાંભળવાથી, વિશેષ નહીં જાણવાથી, કહેલાં નહીં હોવાથી, અનિર્ણીત હોવાથી, ઉદ્ધરેલાં ન હોવાથી, અને પદો અનવદ્ધારિત હોવાથી એ અથર્મે મેં શ્રદ્ધા કરી ન હતી, પ્રીતિ કરી ન હતી, રુચી કરી ન હતી, અને હે ભગવતં ! હમણાં એ પદો જાણ્યા હોવાથી શ્રુતસહિતપણું હોવાથી, બોધિપણું હોવાથી, સઅભિગમ હોવાથી જોએલાં હોવાથી, ચિંતવેલા હોવાથી, સાંભળ્યા હોવાથી, વિશેષ જાણ્યા હોવાથી, કહેલાં હોવાથી, નિર્ણીત હોવાથી, ઉદ્ધરેલાં હોવાથી, અને એ પદો અવધારીત હોવાથી એ અર્થમાં હું શ્રદ્ધા કરું છું, પ્રીતિ કરું છું, રુચિ કરું છું. તેમ જેમ એ કહો છો તે એ એ પ્રમાણે છે, ત્યારે સ્થવિર ભગવંતોએ કાલાસ્યવેષિપુત્ર અનગારને આ પ્રમાણે કહ્યું કે,-હે આર્ય ! જેમ અમે એ કહીએ છીએ તેમ તું શ્રદ્ધા રાક, પ્રીતિ રાખ અને રુચિ રાખ. ત્યારપછી તે કાલાસ્યવેષિપુત્ર અનગારે તે સ્થવિર ભંગ-વંતોને વાંદ્યા, નમસ્કાર કર્યો અને કહ્યું કે હે ભગવંતો તમારી પાસે ચાર મહાવ્રતવાળો ધર્મ (ત્યજી) પ્રતિક્રમણસંયુક્ત પાંચ મહાવ્રતવાળો ધર્મ પ્રાપ્ત કરી વિહરવા ઈચ્છું છું, હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ સુખ થાય તેમ કર, વિલંબ ન કરે. પછી તે કાલાસ્યવેષિપુત્ર અનગારે તે સ્થવિરોને વાંદી, નમસ્કાર કરી અને ચતુર્થ મહાવ્રતયુક્ત ધર્મ ત્યજીને પ્રતિક્રમણ યુક્ત એવા પંચમહાવ્રતવાળા ધર્મને અંગીકાર કર્યો. અને તેમ કરી તે અનગાર વિહરે છે. ત્યારપછી તે કાલસ્યવેષીપુત્ર નામના અનગાર ઘણા વર્ષો સુધી સાધુપણું પાળી. અને જે પ્રયોજનસારું નગ્નપણું, મુંડિતપણું, સ્નાન ન કરવું, દાતણર ન કરવું, છત્ર ન રાખવું, ભોયં સંથારો કરવો, પાટીયા ઉપર સુવું, લાકડાપર સુવું, કેશનો લોચ કરવો, બ્રહ્મચર્યપૂર્વક રહેવું (ભિક્ષા માટે) બીજા ઘરે જવું ? ક્યાંય મળે અથવા ન મળે, અનુકૂળ અથવા પ્રતિકૂળ એવા બાવીસ પરીષહોને સહન કરવાદિ કર્યું. આરાધના કરી છેલ્લા શ્વાસે સિદ્ધ થયા, બુદ્ધ થયા, મુક્ત થયા, પરિનિવૃત થયા અને સર્વ દુઃખથી મુક્ત થયા.

(૯૯) હે ભગવન્ ! એમ કહી ભગવંત ગૌતમે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદી, પ્રણામ કરી આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- એક શેઠ, એક દરિદ્ર, એક લોભીઓ, અને એક ક્ષત્રિય રાજા એ બધા એક સાથે, અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા કરે ? હે ગૌતમ ! હા, શેઠ અને યાવત્-એ બધા એકી સાથે પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા કરે. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! અવિરતિને આશ્રીને એમ કહ્યું છે તે એક શેઠ, એક દરિદ્ર અને એ બધા યાવત્-એક

સાથે અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા કરે છે.

(૧૦૦) હે ભગવન્ ! આધાકર્મ દોષવાળા અન્નને ખાતો શ્રમણ નિર્ગ્રંથ શું બાંધે છે ? શું કરે છે ? શાનો ચય કરે છે અને શાનો ઉપચય કરે છે ? હે ગૌતમ ! આધાકર્મ દોષવાળા અન્નને ખાતો શ્રમણ નિર્ગ્રંથ આયુષ્ય સિવાયની અને પાંચે બંધને બંધાએલી સાત કર્મપ્રકૃતિઓને મજબૂત બંધને બાંધેલી કરે છે, અને યાવત્ સંસારમાં વારંવાર ભમે છે. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? કે યાવત્-તે સંસારમાં વારંવાર ભમે છે ? હે ગૌતમ ! આધાકર્મ દોષવાળા અન્નને ખાતો શ્રમણ નિર્ગ્રંથ પોતાના ધર્મને ઓળંગી જાય છે. અને પોતાના ધર્મને ઓળંગતો તે શ્રમણ પૃથ્વિકાયના જીવની દરકાર કરતો નથી. અને યાવત્-ત્રસકાયના જીવની દરકાર કરતો નથી. તથા જે જીવોની દરકાર કરતો નથી અને યાવત્-ત્રસકાયના જીવની દરકાર કરતો નથી. તથા જે જીવોના શરીરને તે ખાય છે તે જીવોની પણ દરકાર કરતો નથી. માટે હે ગૌતમ ! તે હેતુથી એમ કહ્યું છે કે : આધાકર્મ દોષવાળા અન્નને ખાતો શ્રમણ આયુષ્ય સિવાયની સાત પ્રકૃતિઓને મજબૂત બાંધે છે. અને સંસારમાં વારંવાર ભમે છે. હે ભગવન્ ! પ્રાસુક અને નિર્દોષ આહારને ખાતો શ્રમણ નિર્ગ્રંથ શું બાંધે છે ? અને યાવત્-શેનો ઉપચય કરે છે ? હે ગૌતમ ! પ્રાસુક અને નિર્દોષ આહારને ખાતો શ્રમણ નિર્ગ્રંથ આયુષ્ય સિવાયની અને મજબૂત બંધાએલી સાત કર્મ પ્રકૃતિઓને ઢીલી કરે છે. તથા અને સંવૃતા અનગારની પેઠે જાણવો. વિશેષ એ કે, આયુષ્ય કર્મને કદાચિત્ બાંધે છે, અને કદાચિત્ નથી બાંધતો, યાવત્ સંસારને ઓળંગી જાય છે. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! પ્રાસુક અને નિર્દોષ આહારને ખાતો શ્રમણ નિર્ગ્રંથ પોતાના ધર્મને ઓળંગતો નથી, અને પોતાના ધર્મને નહીં ઓળંગતો તે શ્રમણ નિર્ગ્રંથ પોતાના ધર્મને ઓળંગતો નથી, અને પોતાના ધર્મને નહીં. ઓળંગતો તે શ્રમણ નિર્ગ્રંથ પૃથ્વિકાયિક જીવોની દરકાર કરે છે, યાવત્-ત્રસકાયના જીવોની દરકાર કરે છે, અને જે જીવોનાં શરીનરો તે આહાર કરે છે, તે જીવોની પણ તે દરકાર કરે છે. માટે તે હેતુથી યાવત્-તે સાધુ સંસારને ઓળંગી જાય છે.

(૧૦૧) હે ભગવન્ ! અસ્થિર પદાર્થ બદલાય છે ? સ્થિર પદાર્થ નથી બદલાતો ? અસ્થિર પદાર્થ ભાંગે છે ? સ્થિર પદાર્થ નથી ભાંગતો ? બાલક શાશ્વત છે ? બાલકપણું અશાશ્વત છે ? પંડિત શાશ્વત છે ? અને પંડિતપણું અશાશ્વત છે. હે ગૌતમ ! અસ્થિર પદાર્થ બદલાય છે યાવત્ પંડિતપણું અશાશ્વત છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતકઃ૧-ઉદ્દેસો-૯ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૧૦

(૧૦૨) હે ભગવન્ ! અન્યતીર્થિકો આ પ્રમાણે કહે છે યાવત્-આ પ્રમાણે પ્રરૂપે છે કે ''ચાલતું હોય તે ચાલ્યું ન કહેવાય અને નિર્જર્જરાતું તે નિર્જરાયું ન કહેવાય.'' બે પરમાણું પુદ્ગલો એક એકને ચોંટતા નથી. બે પરમાણું પુદ્ગલો એક એકને શા માટે ચોંટતા નથી ? બે પરમાણુ પુદ્ગલોમાં ચીકાશ નથી મટે તે બે પરમાણુ પુદ્ગલો એક એકને ચોંટતા નથી.'' ત્રણ પરમાણુ પુદ્ગલો એક એકને પરસ્પર ચોંટી જાય છે. ત્રણ પરમાણુ પુદ્ગલો એક એકને પરસ્પર ચોંટે છે તેનું શું કારણ ? ત્રણ પરમાણુ પુદ્ગલોમાં ચીકાશ હોય છે. માટે તે ત્રણ પરમાણુ પુદ્ગલો એક એકને પરસ્પર ચોંટી જાય છે. વળી જો તેના બે ભાગ પણ થઈ શકે છે અને ત્રણ ભાગ પણ થઈ શકે છે, જો તે ત્રણ પરમાણુ પુદ્ગલના બે ભાગ કરવામાં આવે તે એક તરફ દોઢ પરમાણુ આવે છે અને બીજી તરફ પણ દોઢ પરમાણુ આવે છે. ને જો તે ત્રણ પરમાણુ પુદ્ગલના ત્રણ ભાગ કરવામાં આવે તો ત્રણે પરમાણુ પુદ્ગલો એક એક અમે જુદા જુદા થઈ જાય છે. એ પ્રમાણે યાવત્-ચાર પરમાણુ પુદ્ગલો વિષે પણ જાણવું. ''પાંચ પાંચ પરમાણુ પુદ્ગલો એકએકને પરસ્પર ચોંટી જાય છે અને દુઃખપણે કર્મપણે-થાય છે તે દુઃખ કર્મ શાશ્વત છે અને હંમેશા સારી રીતે ઉપચય પામે છે તથા અપચય પામે છે તે દુઃખ કર્મ શાશ્વત છે અને હંમેશાં સારી રીતે ઉપચય પામે છે તથા અપચય પામે છે.'' ''બોલવાના સમયની પૂર્વે જે ભાષાના પુદ્ગલો છે જે ભાષા છે બોલવાના સમયની જે ભાષા છે અને બોલવાના સમય પછીને-જે (ભાષા) બોલાએલી છે તે ભાષા છે.'' ''જે તે પૂર્વની ભાષા ભાષા છે, બોલતી ભાષા અભાષા છે અને બોલવાના સમય પછીની જે (ભાષા) બોલાએલી છે તે ભાષા છે, તો શું તે બોલતા પુરુષોની ભાષા છે ? અણબોલતા પુરુષોની ભાષા છે. પણ તે બોલતા પુરુષની તે ભાષા નથીજ'' જે તે પૂર્વની ક્રિયા છે તે દુઃખ હેતુ છે. કરાતી ક્રિયા દુઃખ હેતુ નથી. અને કરવાના સમય પછીની જે ક્રિયા છે તે દુઃખ હેતુ છે તો શું તે કરણથી દુઃખ હેતુ છે કે અકરણથી દુઃખ હેતુ છે ? તે અકરણાથી દુઃખ હેતુ છે પણ કરણથી દુઃખ હેતુ નથીજ. તે એ પ્રમાણે વક્તવ્ય છે. ''અકૃત્ય દુઃખ છે, અસ્પૃશ્ય દુઃખ છે-અક્રિયમાણકૃત દુઃખ છે; તેને નહીં કરીને, પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્વો વેદનાને વેદે છે તે એ

પ્રમાણે છે.''

હે ભગવન્ ! એ તે કેવી રીતે એ પ્રમાણે હોય ? હે ગૌતમ ! જે તે અન્યતીર્થિકો કહે છે કે, વેદનાને વેદે, એમ કહેવાય. તેઓએ જે એ પ્રમાણે કહ્યું છે. તે ખોટું કહ્યું છે. વળી હે ગૌતમ ! હું એમ કહું છું કે, ચાલતું હોય તે ચાલ્યું કહેવાય અને યાવત્-નિર્જરાતું હોય તે નિર્જરાયું કહેવાય. ''બે પરમાણુ પુદ્ગલો એક એક પરસ્પર ચોંટી જાય છે. અને તે બે પરમાણુ પુદ્ગલો પરસ્પર ચોંટી જાય છે. અને તે બે પરમાણુ પુદ્ગલોના બે ભાગ થઈ શકે છે. જો તે બે પરમાણુ પુદ્ગલોના બે ભાગ કરવામાં આવે તો એક તરફ એક પરમાણુ પુદ્ગલ અને બીજી તરફ એક પરમાણુ પુદ્ગલ છે.'' ત્રણ પરમાણુ પુદ્ગલો એક એક પરસ્પર ચોંટી જાય છે. અને તે ત્રણ પરમાણુ પુદ્ગલો પરસ્પર ચોંટી જાય છે તેનું શું કારણ ? ત્રણ પરમાણુ પુદ્ગલોમાં ચીકાશ છે માટે ત્રણ પરમાણુ પુદ્ગલો એક એક પરસ્પર ચોંટી જાય છે. અને તે ત્રણ પરમાણુ પુદ્ગલના બે તથા ત્રણ ભાગ થઈ શકે છે. જો તેના બે ભાગ કરવામાં આવે તો એક તરફ એક પરમાણુ પુદ્ગલ આવે છે અને એક તરફ બે પ્રદેશવાળો એક સ્કંધ આવે છે. જો તેના ત્રણ ભાગ કરવામાં આવે તો એક એક એક એમ ત્રણે પરમાણુઓ જુદા જુદા થઈ જાય છે. આ પ્રમાણે ચાર પરમાણુઓ સંબંધે પણ જાણવું.'' પાંચ પરમાણુ પુદ્ગલો એક એક પરસ્પર ચોંટી જાય છે. અને તે પરસ્પર ચોંટી ગયા પછી એક સ્કંધરુપે બની જાય છે તથા તે સ્કંધ અશાશ્વત છે અને હંમેશાં સારી રીતે ઉપચય પામે છે, અપચય પામે છે. ''પૂર્વની ભાષા અભાષા છે. બોલાતી ભાષા ભાષા છે. અને બોલ્યા પછીની ભાષા અભાષા છે'' જે તે પૂર્વની ભાષા અભાષા છે, બોલાતી ભાષા અભાષા છે અને બોલ્યા પછીની અભાષા છે. તો શું તે બોલતા પુરુષની ભાષા છે કે અબોલતા પુરુષની ભાષા છે ? તે બોલતા પુરુષની ભાષા છે. પણ અબોલતા પુરુષની તો ભાષા નથીજ.'' પૂર્વની ક્રિયા દુઃખ હેતુ નથી, તેને પણ ભાષાની પેઠેજ જાણવી. કરણથી તે દુઃખ હેતુ છે. પણ અકરણથી તે દુઃખ હેતુ નથીજ. એ પ્રમાણે કહેવાય.'' કૃત્ય દુઃખ છે, સ્પૃશ્ય દુઃખ છે. પણ અકરણથી તે દુઃખ હેતુ નથીજ. એ પ્રમાણે કહેવાય.'' કૃત્ય દુઃખ છે, સ્પૃશ્ય દુઃખ છે, ક્રિયામાણકૃત દુઃખ છે, તેને કરી કરીને પ્રાણો, ભૂતો જીવો અને સત્વો વેદનાને વેદે છે. એમ કહેવાય.

(૧૦૩) હે ભગવન્ ! અન્યતીર્થિકો કહે છે કે, યાવત્-એક જીવ એક સમયે બે ક્રિયાઓ કરે છે. તે આ પ્રમાણે :- ઐર્યાપથિકી અને સાંપરાયિકી. જે સમયે ઐર્યાપથિકી ક્રિયા કરે છે તે સમયે સાંયરાયિકી ક્રિયા કરે છે અને જે સમયે સાંપરાયિકી ક્રિયા કરે છે.

(૧૦૪) હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી નારકી ઉત્પાત વિનાની કહી છે. અહીં એ પ્રમાણે વ્યુત્ક્રાંતિપદ આખું કહેવું. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક:૧-ઉદ્દેસો-૧૦ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક-૧-ની ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક :૨

ઉદ્દેશક ૧

(૧૦૫) ૧-ઉદ્દેશોમાં શ્વાસોચ્છ્વાસ અને સ્કંદકનામના અનગાર વિષે, ૨-સમુદ્ઘાત વિષે વિવેચન, ૩-પૃથ્વિ વિષે વિચાર, ૪-ઈંદ્રિયો વિષે સિચાર, ૫-અન્યતીર્થિકોનો અધિકાર, ૬-ભાષા સંબંધે વિવેચન, ૭-દેવનો અધિકાર, ૮-ચમરચંચા નામની વાત છે, ૯-સમયક્ષેત્રનું સ્વરૂપ, ૧૦-અસ્તિકાય વિવેચન છે.

(૧૦૬) તે કાલે અને તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું, જાણી લેવું. સ્વામી સમોસર્યા. તેઓની દેશના સાંભળવા સભા મળી. તેઓએ ધર્મ કહ્યો તે સાંભળી સભા વિસર્જીત થઈ. તે કાલે તે સમયે ભગવંતના મોટા શિષ્ય પર્યુપાસના કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યા :- હે ભગવન્ ! જે બે ઈંદ્રિયવાળા, ત્રણ ઈંદ્રિયવાળા ચાર ઈંદ્રિયવાળા અને પાંચ ઈંદ્રિયવાળા જીવો છે. એઓના અંદરના અને બહારના ઉચ્છવાસને અને નિઃશ્વાસને જાણીએ છીએ, દેખીએ છીએ પણ જે એક ઈંદ્રિયાવાળા પૃથ્વિના જીવો છે, યાવત્-વનસ્પતિના જીવો છે. તેઓના અંદરના અને બહારના ઉચ્છ્વાસને તથા નિઃશ્વાસને જાણતા નતી, દેખતા નથી, તો શું હે ભગવન્ ! તે એક ઈંદ્રિયવાળા જીવો અંદરના અને બહારના ઉચ્છ્વાસને લે છે ? તથા અંદરના અને બહારના નિઃશ્વાસને મૂકે છે ? હે ગૌતમ ! હા, એ એક ઈંદ્રિયવાળા જીવો પણ બહારના અને અંદરના ઉચ્છ્વાસને લે છે તથા નિઃશ્વાસને મૂકે છે.

(૧૦૭) હે ભગવન્ ! તે જીવો કેવા પ્રકારનાં દ્રવ્યોને બહારના અને અંદરના શ્વાસમાં લે છે ? તથા નિઃશ્વાસમાં મૂકે છે ? હે ગૌતમ ! દ્રવ્યોને, ક્ષેત્રથી અસંખ્યા પ્રદેશમાં રહેલાં દ્રવ્યોને કાળથી કોઈપણ જાતની સ્થિતિવાળાં દ્રવ્યોને, બહારના અને અંદરના નિઃશ્વાસમાં મૂકે છે. હે ભગવન્ ! તે જીવો ભાવથી વર્ણવાળાં જે દ્રવ્યોને બહારના અને અંદરના શ્વાસમાં લે છે તથા મૂકે

છે તે દ્રવ્યો શું એક વર્ણવાળાં જે દ્રવ્યોને બહારના અને અંદરના શ્વાસમાં લે છે તથા મૂકે છે તે દ્રવ્યો શું એક વર્ણવાળાં છે ? હે ગૌતમ ! અહીં આહારગમ જાણવો અને તે યાવત્-પાંચ દિશા તરફથી શ્વાસ અને નિઃશ્વાસના અણુઓ મેળવે છે. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેવા પ્રકારનાં દ્રવ્યોને બહારના અને અંદરના શ્વાસમાં લે છે ? અને નિઃશ્વાસમાં મૂકે છે ? હે ગૌતમ તે સંબંધે પૂર્વ પ્રમાણેજ જાણવું ને નિયમે છએ દિશામાંથી બહારના અને અંદરના શ્વાસ અને નિઃશ્વાસના અણુઓને મેળવે છે. જીવો અને એકેંદ્રિયો સંબંધે એમ કહેવું કે, તેઓને જો કાંઈ વ્યાઘાત ન હોય તો તેઓ બધી દિશાઓમાંથી શ્વાસ અને નિઃશ્વાસના અણુઓ મેળવે છે. અને જો તેઓને કાંઈ અડચણ હોયતો તે છએ દિશામાંથી શ્વાસ અને નિઃશ્વાસના અણુઓ મેળવી શકતા નથી, પણ કોઈવાર ત્રણ દિશામાંથી કોઈવાર ચાર દિશામાંથી કોઈવાર પાંચ દિશામાંથી શ્વાસ અને નિઃશ્વાસના અણુઓ મેળવે છે અને બાકી બધા જીવો ચોક્કસ છએ દિશામાંથી શ્વાસ તથા નિઃશ્વાસ મેળવે છે. હે ભગવન્ ! વાયુકાય વાયુકાયોનેજ અંદરના અને બહારના શ્વાસમાં લે છે ? તથા તેઓનેજ અંદરના અને બહારના નિઃશ્વાસમાં મૂકે છે ? હે ગૌતમ ! હા તે તેમજ છે.

(૧૦૮) હે ભગવન્ ! વાયુકાય વાયુકાયમાંજ અનેકવાર મરીને પાછો ત્યાંજ ઉત્પન્ન થાય ? હે ગૌતમ મ! તે પાછો ત્યાંજ આવે. હે ગવન્ ! તે વાયુકાય સ્વજાતિના અથવા પરજાતિના જીવો સાથે અથડાવાથી મરણ પામે ? કે કોઈ સાથે અથડાયા સિવાય મરણ પામે ? હે ગૌતમ ! અથડાવાથી મરણ પામે. પણ કોઈ સાત અથડાયા સિવાય તે મરે નહિં. હે ભગવન્ ! તે શરીરવાળો થઈને જાય છે કે શરીરવિનાનો થઈને જાય છે હે ગૌતમ ! વાયુકાયને ચાર શરીર કહ્યાં છે. ઔદારિક, વૈક્રિય, તૈજસ, અને કાર્મણ. તેમાં ઔદારિક અને વૈક્રિય શરીરને છોડીને જાય છે માટે શરીરવિનાનો થઈને જાય છે અને તૈજસ તથા કાર્મણ શરીરને સાથે લઈને જાય છે માટે શરીરવાળો થઈને જાય છે.

(૧૦૯) હે ભગવન્ ! જેણે સંસારને નિરોધ્યોનથી, પ્રપંચોને નિરોધ્યા નથી, જેનો સંસાર ક્ષીણ થયો નથી, જેનું સંસાર વેદનીય કર્મક્ષીણ થયું નથી, જેનો સંસાર વ્યુછિન્ન નથી, જેનું સંસાર વેદનીય કર્મવ્યુચ્છિન્ન થયું નથી, જે સિદ્ધપ્રયોજન નથી તેવો મૃતાદી અનગાર શું ફરીને પણ તુરત મનુષ્યપણા આદિક ભવને પામે હે ગૌતમ ! પૂર્વ પ્રમાણેના સ્વરૂપવાળો સાધુ ફરીને પણ તુરત મનુષ્યાદિક ભવને પામે.

(૧૧૦) હે ભગવન્ ! તે નિર્ગ્રંથના જીવને ક્યા શબ્દથી બોલાવાય ? હે ગૌતમ ! તે કદાચ 'પ્રાણ' કહેવાય, કદાચ ભૂત કહેવાય, કદાચ 'જીવ' કહેવાય કદાચ સત્ત્વ કહેવાય, કદાચ 'વિજ્ઞ' કહેવાય, અને કદાચ 'વેદ' કહેવાય, તથા કદાચ 'પ્રાણ' 'ભૂત' 'જીવ' 'સત્ત્વ' 'વિજ્ઞ' અને વેદ પણ કહેવાય. હે ભગવન્ ! તે 'પ્રાણ' કહેવાય અને 'વેદ' કહેવાય, તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! તે નિર્ગ્રંથનો જીવ બહાર અને અંદર શ્વાસ તથા નિઃશ્વાસ લે છે માટે તે પ્રાણ કહેવાય. તથા તે થવાના સ્વભાવવાળો છે, થાય છે, અને થશે માટે ભૂત કહેવાય, તથા જીવે છે અને જીવપણાને અનુભવે છે માટે 'જીવ' કહેવાય. તથા શુભ અને અશુભ કર્મોવડેસંબંદ્ધ છે માટે 'સત્ત્વ' કહેવાય છે. તથા કડવા, કષાયેલા, ખાટા અને મીઠા રસોને જાણે છે માટે 'વિજ્ઞ' કહેવાય છે. અને સુખ તથા દુઃખને ભોગવે છે માટે 'વેદ' કહેવાય છે માટે તે હેતુથી તે નિર્ગ્રંથનો જીવ 'પ્રાણ' અને 'વેદ' કહેવાય છે.

(૧૧૧) હે ભગવન્ ! જેણે સંસારને રોક્યો છે, જેણે સંસારના પ્રપંચને રોક્યો છે, યાવત્-જેનું કાર્ય, સમાપ્ત કાર્યની પેઠે પૂર્ણ છે તેવો મૃતાદી નિર્ગ્રંથ શું ફરની પણ શીઘ્ર મનુષ્યાદિક ભવોને ન પામે ? હે ગૌતમ ! હા, પૂર્વ પ્રમાણોનો મૃતાદી નિર્ગ્રંથ ફરીને પણ તુરત મનુષ્યાદિક ભવોને ન પામે. હે ભગવન્ ! તે નિર્ગ્રંથનો જીવ ક્યા શબ્દથી બોલાવાય ? હે ગૌતમ ! તે 'સિદ્ધ' કહેવાય. 'બુદ્ધ' કહેવાય. મૂક્ત કહેવાય. પરંપરાગત અર્થાત્ પારને પામેલો' - કહેવાય. અને 'સિદ્ધ' 'બુદ્ધ' 'મુક્ત' 'પરિનિવૃત' 'અંતકૃત' તથા 'સર્વ દુઃખ પ્રક્ષીણ' કહેવાય. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણષ છે, હે ભગવન્ ! એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

(૧૧૨) તે કાળે, તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે રાજગૃહ નગરની પાસે આવેલા ગુણશિલ ચૈત્યથી નીકળ્યા. તેઓએ બહારના દેશમાં વિહાર કર્યો. તે કાળે તે સમયે કૃતંગલા નામની નગરી હતી. તે કૃતંગલા નગરીની બહારના પ્રદેશમાં ઉત્તર અને પૂર્વ દિશાના ભાગમાં 'છત્રપલાશક નામનું ચૈત્ય હતું. તે સમયે ઉત્પન્ન થયેલ જ્ઞાન દર્શનના ધારક શ્રમણભગવંત મહાવીરપ્રભુ ત્યાં પધાર્યા. સમવસરણ થયું. સભા નિકળી. તે કૃતંગલા નગરીની પાસે શ્રાવસ્તી નામની નગરી હતી. તે શ્રાવસ્તી નગરીમાં કાત્યાયનગોત્રનો, ગર્દભાલ નામના પરિવ્રાજકનો શિષ્ય સ્કંદક નામનો પરિવાજક રહેતો હતો. તે ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અને અથર્વવેદ એ ચાર વેદનો ઈતિહાસનો તથા નિઘંટુ નામના કોશનો સાંગોપાંગ અને રહસ્ય, સહિત પ્રવર્તક, યાદ કરનાર, તથા તેમાં થતી ભૂતોનો અટકાવનાર હતો. વેદાદિ શાસ્ત્રોનો ધારક હતો. વેદ

વિગેરેનો પારગામી અને છ અંગનો જ્ઞાતા હતો તથા શષ્ટિતંત્રમાં વિશારદ હતો. વળી ગણિત શાસ્ત્રમાં શિક્ષા, આચાર, વ્યાકરણ, છંદ વ્યુત્પત્તિ, જ્યોતિષ, શાસ્ત્રમાં અને બીજા ઘણા બ્રાહ્મણ અને પરિવ્રાજક સંબંધી નીતિ તથા દર્શનશાસ્ત્રમાં પણ ઘણો ચતુર હતો. તેજ શ્રાવસ્તી નગરીમાં વૈશાલીકનો શ્રાવક પિંગલ નામનો નિર્ગ્રંથ રહેતો હતો.

તે વખતે વૈશાલિકના વચનને સાંભળવામાં રસિક પિંગલ નામના સાધુએ કોઈ એક દિવસે, જે ઠેકાણે કાત્યાયનગોત્રનો સ્કંદક તાપસ રહેતો હતો, તે તરફ જઈને તેને આક્ષેપપૂર્વક આ પ્રમાણે પૂછ્યું કે, હે માગધ ! શું લોક અંતવાળો છે કે અંત વિનાનો છે ? જીવ અંતવાળોછે કે અંત વિનાનો છે ? સિદ્ધિ અંતવાળી છે કે અંત વિનાની છે ? સિદ્ધો અને ઘટે ? તું આટલા પ્રશ્નોનો તો ઉત્તર કહે. જ્યારે વૈશાલિક શ્રાવક પિંગલક નિર્ગ્રંથ તે સ્કંદક તાપસને પૂર્વ પ્રમાણે પૂછ્યું ત્યારે તે સ્કંદક તાપસ, 'એ પ્રશ્નોનો શું આ ઉત્તર હશે કે બીજો' એમ શંકાવાળો થયો, 'આ પ્રશ્નોનો જવાબ મને કેવી રીતે આવડે' એમ કાંક્ષાવાળો થયો, 'હું જવાબ આપીશ તેથી પૂછનારને પ્રતીતિ થશે કે કેમ ? એ પ્રમાણે અવિશ્વાસુ થયો, તથા એની બુદ્ધિ બુંઠી થઈ ગઈ અને તે ક્લેશયુક્ત થયો. પણ તે તાપસ વૈશાલિક શ્રાવક પિંગલક સાધુને કાંઈપણ ઉત્તર આપી શક્યો નહિ. અને ચુપચુપ બેઠો. તે વખતે વૈશાલિક શ્રાવક પિંગલક સાધુએ કાત્યાયન ગોત્રના સ્કંદક પરિવ્રાજકને બે ત્રણવાર પણ પૂર્વ પ્રમાણે આક્ષેપપૂર્વક પૂછ્યું હે માગધ ! શું લોક અંતવાળો છે ? યાવત્-જીવ કેવી રીતે મરે તો તેનો સંસાર વધે અને ઘટે ? તું મારા એ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપ ? જ્યારે ફરીને પણ તે વૈશાલિક પિંગલ નિર્ગ્રંથે તે સ્કંદક તાપસને પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે પણ તે સ્કંદક તાપસ શંકાવાળો થયો, કાંક્ષાવાળો થયો, યાવત્ ક્લેશને પ્રાપ્ત થયો. પરંતુ કાંઈ જવાબ આપી શક્યો નહિં અને ચુપચાપ બેઠો. તે વખતે શ્રાવસ્તી નગરીમાં ત્રણ ખૂણાવાળા માર્ગમાં, મનુષ્યોની ગડદીવાળા માર્ગમાં, ચાલતી વખતે વ્યૂહરુપે ગોઠવાએલ મનુષ્યોવાળા સભા માર્ગમાં નીકળે છે.

ત્યાં અનેક મનુષ્યોના મુખથી શ્રીમહાવીરપ્રભુ આવ્યાની વાત સાંભળી કાત્યાયનગોત્રી સ્કંદક તાપસના મનમાં પોતાના વિષે સ્મરણરૂપ અને અભિલાષરૂપ આ પ્રકારનો વિચાર થયો કે, શ્રમણ ભગવંત મહાવીર કૃતંગલા નગરીની બહાર છત્રપલાસક નામના ચૈત્યમાં સંયમ અને તપવડે આત્માને ભાવતા વિહરે છે. માટે હું તેની પાસે જાઉં, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદું, નમસ્કાર કરું, અને શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદીને નમીને, તેઓનો સત્કાર કરીને તથા તઓને સન્માન આપીને અને કલ્યાણરૂપ, મંગલરૂપ, દેવરૂપ, અને ચૈત્યરૂપ શ્રીમહાવીરની પર્યુપાસના કરીને આ એ પ્રકારના અર્થોને, હેતુઓને પ્રશ્નોને કારણોને, વ્યાકરણોને પૂછું તો મારું કલ્યાણ છે. એ નક્કી છે. એ પૂર્વ પ્રમાણે સ્કંદક તાપસે વિચારીને, જ્યાં પરિવ્રાજકોનો મઠ છે ત્યાં જઈને ત્યાંથી ત્રિદંડ, કુંડી, રુદ્રાક્ષની માળા, કરોટિકા માટીનું વાસણ, બેસવાનું આસન, વાસણ લૂછવાનો કપડાનો ટુકડો. ત્રિગડી, અંકુશક, વીંટી, ગણેત્રિકા, છત્ર, પગરખાં, પાવડી, ભગવા રંગેલો વસ્ત્રોને લઈને નીકળે છે. નીકળી ત્રિદંડ, કુંડી, યાવત્ વીંટી, ઘરેણું, એ બધી વસ્તુઓને, હાથમાં રાખી, છત્ર ઓઢી, પગરખાં પહેરી, તથા ભગવા વસ્ત્રોને શરીર ઉપર પહેરી તે સ્કંદક તાપસ શ્રાવસ્તી નગરીની મધ્યભાગમાંથી નીકળે છે. નીકળી જે તરફ કૃતંગલા નગરી છે, જે તરફ છત્રપલાશક ચૈત્ય છે, અને જે તરફ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર છે તે તરફ જવાનો તે તાપસે સંકલ્પ કર્યો.

હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે આમંત્રી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે ભગવન્ ! ગૌતમને આ પ્રમાણે કહ્યું :- હે ગૌતમ ! હું તેને ક્યારે, કેવી રીતે અને કેટલા સમયે જોઈશ ? હે ગૌતમ ! તે કાળે તે સમયે શ્રાવસ્તી નામની નગરી હતી. ત્યાં શ્રાવસ્તી નગરીમાં ગર્દભાલ નામના તાપસના, કાત્યાયનગોત્રીય શિષ્ય સ્કંદક નામે પરિવ્રાજક રહેતા હતા. તે સંબંધીની બધી હકીકત આગળ કહ્યા પ્રમાણે જાણવી. યાવત્-તે સ્કંદક પરિવ્રાજક જે તરફ હું છું તે તરફ મારી પાસે આવવાને સંકલ્પ કર્યો છે. અને તે સ્કંદક પરિવ્રાજક લગભગ પાસે પહોંચવા આવ્યા છે. ઘણો માર્ગ ઓળંગી ગયા છે, માર્ગ ઉપર છે, વચગાળાના માર્ગે છે. અને હે ગૌતમ ! તે સ્કંદક પરિવ્રાજકને તું આજેજ જોઈશ. 'પછી હે ભગવન્' ! એમ કહી ભગવન્ ગૌતમે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદી, નમી, આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે ભગવન્ ! તે કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદક પરિવ્રાજક આપ દેવાનુપ્રિયની પાસે મુંડ થઈને, અગારપણું તજીને અણગારપણું લેવાને શક્ત છે ? હે ગૌતમ ! હા, તે સ્કંદક પરિવ્રાજક મારી પાસે અનગાર થવા ક્ત છે. જ્યારે શ્રમણભગવતંમહાવીર, ગૌતમને પૂર્વ પ્રમાણેની વાત કહેતા હતા તેવામાંજ તે કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદકપરિવ્રાજક તે ઠેકાણે શ્રીમહાવીર પાસે તુરંત આવ્યા.

પછી ભગવન્ ગૌતમ કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદક પરિવ્રાજકને પાસે આવેલા જાણીને, તુરતજ આસનથી ઉભા થઈને તે પરિવ્રાજકની સામે ગયા. અને જ્યાં કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદક પરિવ્રાજક હતા ત્યાં આવ્યા.તથા ત્યાં આવીને શ્રી ગૌતમે કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદક પરિવ્રાજકને આ પ્રમાણે કહ્યું કે

:- હે સ્કંદક ! તમને સ્વાગત છે, હે સ્કંદક તમને સુસ્વાગત છે, હે સ્કંદ ! તમને અન્વાગત છે, હે સ્કંદક ! તમને સ્વાગત અન્વાગત છે, પછી ગૌતમે તે સ્કંદકને આ પ્રમાણે કહ્યું કે:- 'હે સ્કંદક ! શ્રાવસ્તી નગરીમાં વૈશાલિક શ્રાવક પિંગલક નામના નિર્ગ્રંથી તમને આ પ્રમાણે આક્ષેપપૂર્વક પૂછ્યું હતું કે, હે માગધ ! લોક અંતવાળો છે કે અંત વિનાનો છે ? ઈત્યાદિ બધું પૂર્વની પેઠે કહેવું. યાવત્-તેના પ્રશ્નોથી મુંઝાઈ તમો અહીં શીઘ્ર આવ્યા.' હે સ્કંદક એ કહો, એ વાત સાચી કે કેમ ? હા, એ વાત સાચી છે.પછી કાત્યાયનગોત્રીય તે સ્કંદક પરિવ્રાજકે ગૌતમને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! એ તેવા પ્રકારના જ્ઞાની અને તપસ્વી પુરુષ કોણ છે, કે જેઓએ મારી ગુપ્તવાત તમને શીઘ્ર કહી દીધી ! જેથી તમે મારી ગુપ્ત વાતને જાણો છો. ત્યારપછી ભગવાન્ ગૌતમે કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદક પરિવ્રાજકને આ પ્રમાણે કહ્યું : હે સ્કંદક ! મારા ધર્મગુરુ, ધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવંત મહાવીર ઉત્પન્ન જ્ઞાન દર્શનના ધારક છે અર્હંત છે, જિન છે, કેવળી છે, ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળના જાણકારા છે. તથા સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી છે, જેણે મને તમારી ગુપ્ત વાત શીઘ્ર કહી દીધી છે અને હે સ્કંદક ! જેથી હું તેને જાણું છું. પછી કાત્યાયનેગોત્રીય સ્કંદક પરિવ્રાજકે ભગવાન્ ગૌતમને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :-

હે ગૌતમ ! તારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક, શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે જઈએ અને તેઓને વંદન કરીએ. નમન કરીએ યાવત્ તેની પર્યુપાસના કરીએ. હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ તમને ઠીક લાગે તેમ કરો. વિલંબ ન કરો. પછી ગૌતમે તે કાત્યાયન-ગોત્રીય સ્કંદક પરિવ્રાજક સાથે જ્યાં શ્રમણ ભગવંત મહાવીર બિરાજ્યા છે ત્યાં જવાનો સંકલ્પ કર્યો. તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર બિરાજ્યા છે ત્યાં જવાનો સંકલ્પ કર્યો. તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર વ્યાવૃત્તભોજી હતા. તે વ્યાવૃત્તભોજી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરનું શરીર ઉદાર, શણગારેલા જેવું, કલ્યાણરૂપ, શિવરૂપ, ધન્ય મંગલરૂપ, અલંકારો વિના શોભતું હતું. સારાં લક્ષણો વ્યંજનો અને ગુણોથી યુક્ત એવું શરીર અત્યંત શોભતું હતું. પછી તે કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદકપરિવ્રાજક, વ્યાવૃત્તભોજી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરનું પૂર્વ પ્રકારનું ઉદાર યાવત્-અત્યંત શોભાયમાન શરીર જોઈ હર્ષ પામ્યો, સંતોષ પામ્યો, આનંદયુક્ત ચિત્તવાળો થયો, પ્રીતિયુક્ત મનવાળો થયો, પરમ સૌમનસ્યને પામ્યો તથા હર્ષે કરીને પ્રફુલ્લ હૃદયવાળો થઈ જ્યાં શ્રમણ ભગવંત મહાવીર બીરાજ્યા છે તે તરફ જઈ, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને ત્રણવાર પ્રદક્ષીણા કરી તેઓની પર્યુપાસના કરે છે.

પછી 'હે સ્કંદક' ! એમ કહી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદક પરિવ્રાજકને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે સ્કંદક ! શ્રાવસ્તી નગરીમાં રહેતા વૈશાલિક શ્રાવક પિંગલક નામના નિર્ગ્રંથે તને આ પ્રમાણે આક્ષેપપૂર્વક પૂછ્યું હતું કે હે માગધ ! શું લોક અંતવાળો છે કે અંત વિનાનો છે ? એ બધું આગળ કહ્યો પ્રમાણે જાણી લેવું યાવત્-તેના પ્રશ્નોથી મુંઝાઈને તું મારી પાસે શીઘ્ર આવ્યો છું.' હે સ્કંદક ! કેમ એ સાચી વાત છે ? હા, તે સાચી વાત છે. વળી હે સ્કંદક ! તારા મનમાં જે આ પ્રકારનો સંકલ્પ થયો હતો કે, 'શું લોક અંતવાળો છે ? કે અંત વિનાનો છે ? તેનો પણ આ અર્થ છે :- મેં લોકને ચાર પ્રકારનો જણાવ્યો છે. તે આ પ્રમાણે :- દ્રવ્યથી - દ્રવ્યલોક, કાળથી-કાળલોક અને ભાવથી-ભાવલોક. તેમાં જે દ્રવ્યલોક છે તે એક છે અને અંતવાળો છે જે ક્ષેત્રલોક છે તે અસંખ્યા કોડાકોડી યોજન સુધી લંબાઈ પહોળાઈવાળો છે, તથા તેની પરિધિ અસંખ્ય યોજન કોડાકોડીનો કહ્યો છે અને વળી તેનો અંત છે. તથા જે કોળલોક છે તે કોઈ દિવસ ન હતો એમ નથી અને કોઈ દિવસ નથી એમ પણ નથી. તે હંમેશ હતો, હંમેશ હોયછે અને હંમેશાં રહેશે, તે ધ્રુવ, નિયત, શાશ્વત, અક્ષત, અવ્યય, અવસ્થિત અને નિત્ય છે. વળી તેનો અંત નથી. તથ જે ભાવલોક છે તે અનંત વર્ણપર્યવરૂપ છે, અનંત ગંધ, રસ અને સ્પર્શપર્યવરૂપ છે, અનંત સંસ્થાન પર્યવરૂપ છે અનંત ગુરુલઘુ પર્યવરૂપ છે તથા અનંત અગુરુલઘુ પર્યવરૂપ છે, વળી તે અંત નથી. તો હે સ્કંદક ! તે પ્રમાણે દ્રવ્યલોક અને અંતવાળો છે, ક્ષેત્રલોક અંતવાળો છે, કાળલોક અંત વિનાનો છે. અને ભાવલોક અંત વિનાનો છે. લોક અંતવાળો છે અને અંતવિનાનો પણ છે.

વળી હે સ્કંદક ! તને જે આ વિકલ્પ થયો હતો કે, શું જીવ અંતવાળો છે. કે અંત વિનાનો છે ? તેનો પણ આ ખુલાસો છે. યાવત્-દ્રવ્યથી જીવ એક છે અને અંતવાળો છે, ક્ષેત્રથી જીવ અસંખ્ય પ્રદેશવાળો છે અને અસંખ્ય પ્રદેશમાં અવગાઢ છે, તથા તેનો અંત પણ છે. કાળથી જીવ કોઈ દિવસ ન હતો, એમ નથી, યાવત્-નિત્ય છે અને તેનો અંત નથી, ભાવથી જીવ અનંત જ્ઞાન પર્યાયરૂપ છે, અનંતદર્શન પર્યાયરૂપ છે, અનંત અગુરુલઘુ પર્યાયરૂપ છે અને તેનો છેડો નથી. તો હે સ્કંદક ! એ પ્રમાણે દ્રવ્યજીવ અંતવાળો છે, ક્ષેત્રજીવ અંતવાળો છે, કાળજીવ અંત વિનાનો છે, તથા ભાવજીવ અંત વિનાનો છે, વળી હે સ્કંદક ! તને જે આ વિકલ્પ થયો હતો

કે. સિદ્ધિ અંતવાળી છે કે અંત વિનાની છે ? તેનો પણ આ ઉત્તર છે - હે સ્કંદક ! મેં સિદ્ધિ ચાર પ્રકારની કહી છે, તે આ પ્રમાણે-દ્રવ્યથી સિદ્ધિ એક છે અને અંતવાળી છે, ક્ષેત્રથી સિદ્ધિની લંબાઈ પહોળાઈ પીસ્તાલીશ લાખ યોજનની છે. અને તેની પરિધી એક ક્રોડ, બેંતાલીશ લાખ, ત્રીસહજાર, બસોને ઓગણપચાસ યોજન કરતાં કાંઈક વિશેષાધિક છે. તથા તેનો અંત પણ છે. કાળથી સિદ્ધિ કોઈ દિવસ ન હતી એમ નથી, કોઈ દિવસ નથી એમ નથી. અને કોઈ દિવસતે નહીં હશે એવું પણ નથી. તથા ભાવથી સિદ્ધિ ભાવલોકની પેઠે કહેવી. તેમાં દ્રવ્યસિદ્ધિ અને ક્ષેત્રસિદ્ધિ અંતવાળી છે, તથા કાળસિદ્ધિ અને ભાવસિદ્ધિ અંત વિનાની છે - સિદ્ધિ અંતવાળી પણ છે અને અંત વિનાની પણ છે. વળી હે સ્કંદક ! તને જે આ સંકલ્પ થયો હતો કે, સિદ્ધો અંતવાળા છે કે અંત વિનાના છે ? તેનો પણ આ ઉત્તર છે :- એહીં બધું આગળની પેઠે કહેવું. યાવત્-દ્રવ્યથી સિદ્ધ એક છે અને અંતવાળા છે, ક્ષેત્રથી સિદ્ધ અસંખ્ય પ્રદેશવાળા છે અને અસંખ્ય પ્રદેશમાં અવગાઢ છે. તથા તેનો અંત પણ છે. કાળથી સિદ્ધ આદિવાળા છે અને અંત વિનાના છે તેનો અંત નથી ભાવથી સિદ્ધ અનંત જ્ઞાનપર્યાયરૂપ છે, અનંત દર્શનપર્યાયરૂપ છે, યાવત્-અનંત અગુરુલઘુ પર્યવરૂપ છે અને તેનો અંત નથી અર્થાત્ દ્રવ્યથી અને ક્ષેત્રથી અંતવાળો છે તથા કાળથી અને ભાવથી સિદ્ધ અનંત અંત વિનાની છે. સિદ્ધો અંતવાળા પણ છે અને અંત વિનાના પણ છે.

વળી હે સ્કંદક ! તને જે આ સંકલ્પ થયો હતો કે, જીવ કેવી રીતે મરે તો તેનો સંસાર વધે અને ઘટે ? તેનો ઉત્તર આ રીતે છે :- હે સ્કંદક ! મેં મરણના બે પ્રકાર જણાવ્યા છે તે આ પ્રમાણે :- એક બાલમરણ અને બીજું પંડિતમરણ, બાલમરણ એ શું ? બાલમરણના બાર ભેદ કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે :- બલન્મરણ (તરફડતા મરવું) વશાર્તમરણ (શસ્ત્રાદિકના લાગવાથી) તદ્ભવમરણ (મરી ગયા બાદ પુન:તેજ ગતિમાં આવવું) પહાડથી પડીને મરવું, ઝાડથી પડીને મરવું, પાણીમાં ડૂબીને મરવું, અગ્નિમાં પેસીને મરવું, ઝેર ખાઈને મરવું, ઝાડ વિગેરે સાથે ગળાફાંસાં ખાઈને મરવું, અને ગીધ આદિ જંગલી જાનવરો ઠોલે તેથી મરવું, હે સ્કંદક ! એ બાર પ્રકારના બાલમરણવડે મરતો જીવ પોતે અનંતવાર નારકીના ભવોને પામે છે. તિર્યંચ, મનુષ્ય, અને દેવગતિરૂપ, અનાદિ અનંત તથા ચાર ગતિવાળા સંસારરૂપ વનમાં તે જીવ રખડે છે. એ બાલમરણની હકીકત છે. પંડિતમરણ એ શું ? પંડિતમરણ બે પ્રકારનું કહ્યું છે. નિર્હારિમ અને અનિર્હારિમ એ બન્ને જાતનું પાદોપગમન મરણ પ્રતિકર્મ વિનાનુંજ છે. એ પ્રમાણે પાદોપગમન એ શું ? પાદોપગમન બે પ્રકારનું કહ્યું છે. નિર્હારિમ અને અનિર્હારિમ એ બન્ને જાતનું પાદોપગમન મરણ પ્રતિકર્મ વિનાનુંજ છે. એ પ્રમાણે પાદોપગમન મરણની હકીકત છે ભક્તપ્રત્યાખ્યાન એ શું ? ભક્તપ્રત્યાખ્યાન મરણ બે પ્રકારનું કહ્યું છે. નિર્હારિમ અને અનિર્હારિમ. એ બન્ને જાતનું ભક્તપ્રત્યાખ્યાન મરણ પ્રતિકર્મવાળુંજ છે. એ પ્રમાણે ભક્તપ્રત્યાખ્યાન મરણની હકીકત છે. હે સ્કંદક ! એ બન્ને જાતના પંડિતમરણવડે મરતો જીવ પોતે નૈરયિકના અનંત ભવને પામતો નથી, યાવત્ સંસારરૂપ વનને વટી જાય છે. એ પ્રમાણે મરતા જીવનો સંસાર ઘટે છે. એ પ્રમાણે પંડિત મરણની હકીકત છે. સ્કંદક ! એ-પૂર્વોક્ત બે પ્રકારના-મરણવડે મરતા જીવનો સંસાર વધે છે અને ઘટે છે.

(૧૧૩) કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદકપરિવ્રાજક બોધ પામ્યો અને તેણે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદી, નમી આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે ભગવન્ ! તમારા મુખથી કેવળીએ કહેલ ધર્મને સાંભળવાને ઈચ્છું છું. હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ ઠીક લાગે તેમ કર, વિલંબ ન કરે. ત્યારે પછી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદક પરિવ્રાજકને અને ત્યાં મળેલી મોટી સભાને ધર્મ કહ્યો. પછી તે કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદક પરિવ્રાજક શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના મુખથી ધર્મને સાંભળી, અવધારી, હર્ષ પામ્યો, સંતુષ્ટ થયો, યાવત્-વિકસિત હૃદયવાળો થયો અને પછી તેણે ઉભા થઈ, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને ત્રિ:પ્રદક્ષીણા દઈ આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે ભગવન્ ! નિર્ગ્રંથના પ્રવચનમાં શ્રદ્ધા રાખું છું. પ્રીતિ રાખું છું. રુચી રાખું છું, સ્વીકાર કરું છું, હે ભગવન્ ! એ એ પ્રમાણે છે. એ રીતે છે. સત્ય છે. સંદેહ વિનાનું છે. તે ઈષ્ટ છે. તે ઈષ્ટ પ્રતીષ્ટ છે, જે તમે કહો છો. એમ કરીને તે સ્કંદક તાપસ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદે છે, નમે છે, પછી ઉત્તર પૂર્વની દિશાના ભાગમાં જઈને તે સ્કંદક પરિવ્રાજકે ત્રિદંડને, કુંડિકાને, યાવત્ ભગવા વસ્ત્રોને એકાંતે મૂક્યાં અને પછી જ્યાં શ્રમણ ભગવંત મહાવીર બિરાજ્યા છે ત્યાં આવી, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી તે સ્કંદક પરિવ્રાજક આ પ્રમાણે બોલ્યા -

હે ભગવન્ ! ઘડપણ ને મોતના દુ:ખથી આ સંસાર સળગેલો છે, વધારે સળગેલો છે જેમ કોઈ એક ગૃહસ્થ હોઈ અને તેનું ઘર સળગતું હોય, તથા તે સળગતા ઘરમાં તેનો બહુ મૂલ્યવાળો અને ઓછા વજનવાળો સામાન હોય, તે સામાનને તે ગૃહસ્થ બળવા દેતો નથી. પણ તે સામાનને લઈને એકાંતે જાય છે કારણકે તે ગૃહસ્થ એમ વિચારે છે કે, જો થોડો સામાન બચે તો મને તે આગળ પાછળ હિતરૂપ, સુખરૂપ, કુશળરૂપ, અને છેવટે

કલ્યાણરૂપ થશે. એ પ્રમાણેજ હે દેવાનુપ્રિય ! મારો પણ આત્મા એક જાતના સામાન્યરૂપ છે અને તે ઈષ્ટ, કાંત, પ્રિય, સુંદર, મનગમતો, સ્થિરતાવાળો, વિશ્વાસપાત્ર, સંમત, અનુમત, બહુમત, અને ઘરેણાના કંડિયા જેવો છે, માટે તેને ટાઢ, તડકો, ભુખ, તૃષા. ચોર વાઘ કે સર્પ, ડાંસ, મચ્છર, વાત, પિત, શ્લેષ્મ, વગેરે અને સન્નિપાત વગેરે વગેરે અનેક પ્રકારના રોગો અને જીવલેણ દરદો તથા પરિષહ અને ઉપસર્ગો નુકશાન ન કરે અને જો હું તેને પૂર્વોક્ત વિઘ્નોથી બચાવી લઉં તો તે મારો આત્મા મને પરલોકમાં હિતરૂપ, સુખરૂપ, કુશલરૂપ, અને પરંપરાએ કલ્યાણરૂપ થશે. માટે હે દેવાનુપ્રિય ! હું ઈચ્છું છું કે આપની પાસે હું દીક્ષિત થાઉં. મુંડિત થાઉં, પ્રતિલેખન આદિ ક્રિયાઓને શીખું. સૂત્ર અને તેના અર્થોને જાણું, તથા હું ઈચ્છું છું કે તમે આચારને વિનયને, વિનયના ફળને, ચારિત્રને, પિંડવિશુદ્ધયાદિક કારણને, સંયમ યાત્રાને અને સંયમના નિર્વાહક આહારના નિરૂપણને અર્થાત્ એવા પ્રકારના ધર્મને કહો.

પછી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પોતેજ તે કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદક પરિવ્રાજકને પ્રવ્રજિત કર્યો અને યાવત્-પોતેજ ધર્મ કહ્યો કે :- હે દેવાનુપ્રિય ! આ પ્રમાણે જવું, આ પ્રમાણે રહેવું. આ પ્રમાણે બેસવું, આ પ્રમાણે સુવું, આ પ્રમાણે ખાવું, આ પ્રમાણે બોલવું, અને આ પ્રમાણે ઉઠીને પ્રાણ, ભૂત, જીવ તથા સત્ત્વો વિષે સંયમ-પૂર્વક વર્ત્તવું, તથા આ બાબતમાં જરાપણ આળસ ન રાખવી. પછી તે કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદક મુનિએ તે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરનો એ પૂર્વ પ્રમાણેનો ધાર્મિક ઉપદેશ સારી રીતે સ્વીકાર્યો. અને જે પ્રમાણે મહાવીર આજ્ઞા દે છે તે પ્રમાણે તે સ્કંદક મુનિ ચાલે છે, રહે છે, બેસે છે, સુવે છે, ખાય છે, બોલે છે, તથા ઉઠીને પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્ત્વો તરફ દયાપૂર્વક વર્તે છે તથા એ બાબતમાં જરા પણ આળસ રાખતા નથી. હવે તે કાત્યાયનગોત્રીય સ્કંદક અનગાર થયા, તથા ચાલવામાં સાવધાનતાવાળા, બોલવામાં સાવધાનતાવાળા, ખાનપાન અને લેવામાં સાવધાનતાવાળા, પોતાના ઉપકરણને તથા પાત્રોને લેવામાં અને મૂકવામાં, કાળજીવાળા, વડીનીતિ, લઘુનીતિ કરવામાં મુખ તથા કંઠનો મેલ કાઢવામાં, કોઈપણ જાતનો મેલ નાસિકાનો મેલ નાખવામાં સાવધાન, શરીરની ક્રિયામાં સાવધાન, મન, વચન અને કાયાને વશ રાખનાર, સર્વને વશ રાખનાર, ઈંદ્રિયને વશ રાખનાર, ગુપ્ત બ્રહ્મચારી, ત્યાગી, સરળ, ધન્યથી ક્ષમાથી સહન કરનાર, જીતેંદ્રિય, વ્રત વિગેરેના શોધક, કોઈપણ જાતની આકાંક્ષા વિનાના, ઉતાવળ વિનાના સંયમ સિવાય બીજે સ્થળ ચિત્તને નહીં રાખનાર, સુંદર સાધુપણામાં લીન, અને દાંત એવા સ્કંદક અનગાર આજ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનને આગળ કરી વિહરે છે.

(૧૧૪) હવે પછી શ્રીશ્રમણભગવંત મહાવીર કૃતંગલા નગરીથી છત્રપલાશક નામના ચૈત્યથી બહાર નીકળી જનપદ વિહરે છે. ત્યારબાદ તે સ્કંદક અનગાર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના તથારૂપ સ્થવિરો પાસે સામાયિક વિગેરે અગીયાર અંગોને શીખે છે અને શીખીને, જ્યાં શ્રમણ ભગવંત મહાવીર બિરાજ્યા છે ત્યાં જઈને, વાંદી, નમી, આ પ્રમાણે બોલ્યા કે :- હે ભગવન્ ! જો તમે અનુમતિ આપો તો માસિક ભિક્ષુપ્રતિમાને ધારણ કરી વિચરવા ઈચ્છું છું, હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ સુખ થાય તેમ કરો, વિલંબ ન કરો, પછી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની અનુમતિ લઈ તે સ્કંદક અનગાર હર્ષવાળા થઈ યાવત્-શ્રી મહાવીરને નમી માસિક ભિક્ષુપ્રતિમાને ધારણ કરી વિહરે છે. ત્યારબાદ તે સ્કંદક અનગાર માસિક ભિક્ષુપ્રતિમાને સૂત્રને અનુસારે, આચારને અનુસારે, માર્ગને અનુસારે સત્યતાપૂર્વક અને સારી રીતે કાયાવડે સ્પર્શે છે, પાળે છે, શોભાવે છે, સમાપ્ત કરે છે, અને તેને આજ્ઞાપૂર્વક આરાધે છે; તથા તેને કાયવડે સ્પર્શીને યાવત્-આરાધીને, જ્યાં શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે બિરાજ્યા છે ત્યાં આવીને, યાવત્-નમીને શ્રી સ્કંદક અનગાર આ પ્રમાણે બોલ્યા :- હે ભગવન્ ! જો તમે અનુમતિ આપો તો હું દ્વિમાસિક ભિક્ષુપ્રતિમાને ધારણ કરીને વિહરવા ઈચ્છું છું. હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો, વિલંબ ન કરો. એ પ્રમાણે ત્રિમાસિક, ચતુર્મા-સિક, પંચમાસિક, છમાસિક, પ્રથમ સાત રાત્રિદિવસની, બીજી સાતરાત્રિદિવસની, ત્રીજી સાતરાત્રિદિવસની, ચોથી અહોરાત્રિની અને પાંચમી રાત્રીદિવસની, ત્રીજી સાતરાત્રિદિવસની, ચોથી અહોરાત્રિની અને પાંચમી રાત્રીદિવસની એ પ્રમાણે ભિક્ષુપ્રતિમાને આરાધે છે. તથા છેલ્લી એક રાત્રીદિવસની ભિક્ષુપ્રતિમાને સૂત્રાનુસારે આરાધી, જ્યાં શ્રમણ-ભગવંત મહાવીર બિરાજ્યા છે ત્યાં આવી, નમી, તે સ્કંદક અનગાર આ પ્રમાણે બોલ્યા :- હે ભગવન્ ! જો તમે અનુજ્ઞા આપો તો હું ગુણરત્ન સંવત્સર તપ કરવા ઈચ્છું છું. હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ ઠીક પડે તેમ કરો, વિલંબ ન કરો.

પછી તે સ્કંદક અનગાર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની અનુમતિ લઈ, યાવત્-તેમને નમી ગુણરત્ન સંવત્સર નામના તપકર્મને ધારણ કરીને વિહરે છે. (તે તપનો વિધિ) આ પ્રમાણે :- પહેલા માસમાં નિરંતર ઉપવાસ કરવા, અને દિવસે સૂર્યની સામી નજર માંડી જ્યાં તડકો આવતો હોય તેવી જગ્યામાં ઉભડક બેસી રહેવું. તથા રાત્રિએ કાંઈપણ વસ્ત્રો ઓઢ્યા કે પહેર્યા વિના

વીરાસને બેસી રહેવું. એ પ્રમાણે બીજે મહિને નિરંતર ઉપવાસ કરવા. ચોથે માસે ચાર ચાર ઉપવાસ, પાંચમે માસે પાંચ ઉપવાસ, છઠ્ઠે માસે છ ઉપવાસ, સાતમે માસે સાત, આઠમે માસે આઠ, નવમે માસે નવ, દશમે માસે દશ, અગીયારમે માસે અગીયાર, બારમે માસે બાર, તેરમે માસે તેર, ચૌદમે માસે ચૌદ, પંદરમેં માસે પંદર. અને સોળમે માસે સોળ ઉપવાસ કરવા. અને સૂર્યની સામી નજર માંડી તડકાવાળી જગ્યાએ ઉભડક બેસી તડકો લેવો તથા રાત્રીએ કાંઈપણ પહેર્યાં કે ઓઢ્યા શિવાય વીરાસને બેસી રહેવું, પછી તે સ્કંદક અનગાર ગુણરત્નસંવત્સર નામના તપકર્મને સૂત્રાનુસારે, આચારાનુસારે, આરાધીને જ્યાં શ્રમણ ભગવંત મહાવીર બિરાજ્યા છે ત્યાં આવી શ્રમણભગવંત મહાવીરને વાંદી, નમી અનેક ઉપવાસ છઠ, અઠમ, દશમ, તથા દ્વાદશરૂપ તપકર્મવડે અને માસ ખમણ તથા અર્ધમાસખમણરૂપ વિચિત્ર તપકર્મવડે આત્માને ભાવતા વિહરે છે.

હવે તે સુંદર અણગાર પૂર્વોક્ત પ્રકારના ઉદાર, વિપુલ, પ્રદત્ત, પ્રગૃહીત, કલ્યાણરૂપ, શિવરૂપ, ધન્યરૂપ, મંગલરૂપ, શોભાયુક્ત, ઉત્તમ, ઉદાત્ત, ઉજ્જવલ, સુંદર ઉદાર, અને મોટા પ્રભાવવાળા તપકર્મથી શુષ્ક થયા. રૂક્ષ થયા .... યાવત્ ... તેના શરીર ઉપર બધી નાડીઓ તરી આવી હવે તે માત્ર પોતાના આત્મબળથી જ ગતિ અને સ્થિતિ કરે છે. એવા દુર્બળ થયા છે કે બોલતા પણ કષ્ટ પડે છે, જેમ કોઈ એક લાકડાથી ભરેલ કે પાંદડાથી ભરેલ કે બીજા કોઈ સુકા સામાનથી ભરેલી કે એરડા આદિના લાકડાથી ભરેલ સગડી હોય તે બધી સગડીને તડકે સુકવ્યા પછી ઢસડવામાં આવે ત્યારે તે સગડીઓ અવાજ કરતા કરતા ગતિ કરે છે. અને ઉભી રહે છે. એ જ પ્રમાણે સ્કંદક અણગાર પણ જ્યારે ચાલે છે કે ઉભા રહે છે ત્યારે ખડખડ શબ્દ થાય છે. પણ તે અણગાર તપથી પુષ્ટ છે. માંસ તથા લોહીથી ક્ષીણ છે. પણ તપના તેજ વડે અતીવ શોભે છે.

(૧૧૫) તે કાળે અને તે સમયે રાજગૃહ નગરમાં સમવસરણ થયું ... યાવત્... ધર્મ સાંભળીને પર્ષદા પાછી ગઈ. હવે કોઈ એક દિવસ રાત્રિના પાછલા પહોરે જાગતા જાગતા ધર્મ વિચારણા કરતા સ્કંદક અણગારને આવો સંકલ્પ થયો. હું પૂર્વોક્ત ઉદાર તપ વડે યાવત્ દુર્બળો થયો છું. મારી બધી નાડીઓ બહાર તરી આવી છે. તથા હું માત્ર આત્મ બળથી ગતિ અને સ્થિતિ કરી રહ્યો છું ... યાવત્ ... ચાલુ કે બેસુ ત્યારે ખડખડ શબ્દ થાય છે. આવી સ્થિતિમાં પણ મને ઉત્થાન છે, કર્મ છે, બળ છે, વીર્ય છે અને પુરુષકાર પરાક્રમ પણ છે. તો જ્યાં સુધી આ બધું છે, જ્યાં સુધી મારું ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક અને શુભાર્થી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર વિચરે છે. ત્યાં સુધી મારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક અને શુભાર્થી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર વિચરે છે. ત્યાં સુધી મારું કલ્યાણ છે. આવતી કાલે વહેલી પ્રભાતે કમળ ખીલે - હરણીની આંખો ખૂલે .. યાવત્. રાતા પ્રકાશવાળો સૂર્ય ઉગે ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે જઈ, વંદી નમી યાવત્ પર્યુપાસના કરી તેમની અનુમતી લઈ પાંચ મહાવ્રત આરોપી શ્રમણ - શ્રમણીઓને ખમાવી, તેવા પ્રકારના યોગ્ય સ્થવિરો સાથે વિપુલ પર્વત ઉપર ધીમે ધીમે ચડી મેઘના સમૂહ જેવા વર્ણવાળા અને દેવોને ઉતરવાના સ્થાન રૂપ પૃથ્વીશીલા પટ્ટકનુ પ્રતિલેખન કરી, ડાભનો સંથારો કરી, આત્મને સંલેખણા તથા ઝોસણાથી યુક્ત કરી, અનસન કરી, વૃક્ષની પેઠે સ્થિર રહી મારે કાળની અવકાંક્ષા ન કરતાં વિહરવું જોઈએ એ પ્રમાણે વિચારી સવારે જ્યાં શ્રમણ ભગવંત મહાવીર છે ત્યાં જઈને ... યાવત્ ... પર્યુપાસના કરે છે ... ત્યારે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર કહે છે કે હે સ્કંદક રાત્રે તે ધર્મ ચિંતવન કરતા આ પ્રમાણે સંકલ્પ કરેલ છે ... યાવત્ .. હે દેવાનુપ્રિય જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો પણ વિલંબ ન કરો.

(૧૧૬) પછી તે સ્કંદક અનગાર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની અનુમતિ લઈને હર્ષવાળા, સંતુષ્ટ થઈ, યાવત્-વિકસિત હૃદયવાળા થઈને ઉભા થાય. ઉભા થઈ શ્રમણ-ભગવંત મહાવીરને ત્રણવાર પ્રદક્ષીણા કરી નમસ્કાર કરી પોતાની મેળેજ પાંચ મહાવ્રતોને ગ્રહણ કરે છે, ગ્રહણ કરી સાધુ અને સાધ્વીઓને ખમાવે છે, ખમાવી તેવા પ્રકારના યોગ્ય સ્થવિરો સાથે વિપુલ પર્વત ઉપર ધીમે ધીમે ચડી, મેઘના સમૂહની જેવા પ્રકાશવાળા અને દેવના રહેઠાણરૂપ પૃથ્વિશિલાપટ્ટકને પડિલહે-ચારે બાજુ તપાસે છે, તેમ કરી વડીનીતિ અને લઘુનીતિ કરવાના સ્થાનને તપાસે છે. પછી તે શીલપટ્ટક ઉપર ડાભનો સંથારો પાથરી, પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખી પર્યંકાસને બેસી, દશે નખ સહિત બન્ને હાથને ભેગા કરી, માથા સાથે અડકાવી, બન્ને હાથને જોડી આ પ્રમાણે બોલ્યા :- અરિહંત ભગવંતને યાવત્-અચળ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થએલાઓને નમસ્કાર થાઓ. તથા અચળ સ્થાનને પામવાની ઈચ્છાવાળા શ્રમણભગવંત મહાવીરને નમસ્કાર થાઓ. ત્યાં રહેલા શ્રમણભગવંતમહાવીરને અહીં રહેલો હું વાંદું છું, ત્યાં રહેલા શ્રમણભગવંત-મહાવીર અહીં રહેલા મને જૂઓ, એમ કરી ભગવંતને વાંદી, નમી, આ પ્રમાણે બોલ્યા કે :- મેં પહેલાં શ્રમણભગવંત મહાવીરની પાસે કોઈપણ જીવનો વિનાશ ન કરવો, કોઈપણ પ્રકારે કોઈને દુઃખ ન દેવું' એવો નિયમ જ્યાંસુધી જીંદગી ટકે

ત્યાંસુધી લીધો હતો અને યાવત્-'વસ્તુનું જ્ઞાન, જેવી વસ્તુ હોય તેવુંજ કરવું, પણ તેથી જુદું કે ઉલટું ન સમજવું' એવો પણ નિયમ જ્યાંસુધી જીવું ત્યાંસુધી પાળવાનો નિર્ણય કર્યો હતો અને હમણા પણ શ્રમણભગવંતમહાવીર પાસે જ્યાંસુધી જીવું ત્યાંસુધી 'કોઈને કોઈપણ પ્રકારે દુઃખ ન દેવું' અને યાવત્ 'વસ્તુનું જ્ઞાન, તેના સ્વભાવ ઉપરથી કરવું' પણ તેથી જુદું ન કરવું' એવા નિયમો મિષ્ટાનનો, અને સર્વ પ્રકારના મસાલા તથા મુખવાસોનો એમ ચારે જાતના આહારનો જ્યાંસુધી જીવું ત્યાંસુધી ત્યાગ કરું છું. વળી જે આ દુઃખને ન દેવા લાયક યાવત્-ઈષ્ટ, કાંત અને પ્રિય મારું શરીર છે, તેને પણ હું મારા છેલ્લા શ્વાસોચ્છ્વાસે ત્યાગ કરી દઈશ, એમ કરી તેને સંલેખના અને ઝૂષણા કરી, ખાન, પાનનો ત્યાગ કર્યો. તથા તે ઝાડની પેઠે સ્થિર રહી કાલની અવકાંક્ષા ન કરતાં વિહરે છે, રહે છે. હવે તે સ્કંદક અનગાર શ્રમણ ભગવંતમહાવીરના તેવા પ્રકારના સ્થવિરો પાસે સામાયિક વગેરેર અગ્યાર અંગોને ભણીને પૂરેપૂરાં બાર વર્ષો સુધી સાધુપણું પાળી, એક મહિનાની સંલેક્નાવડે આત્માને સંયોજી, સાઠ ટંક ખાધા વિનાના વિતાવી, આલોચન અને પ્રતિક્રમણ કરી, સમાધિ પ્રાપ્ત કરી, ક્રમપૂર્વક કાળધર્મને પામ્યા.

(૧૧૭) પછી તે સ્કંદક અનગારને મરણ પામેલા જાણી, તેના પરિનિર્વાણ નિમિત્તે કાયોત્સર્ગ કરે છે. તેના વસ્ત્રો અને પાત્રો લે છે. પછી તે વિપુલ પર્વત ઉપરથી ધીમે ધીમે ઉતરી, જ્યાં શ્રીશ્રમણભગવંતમહાવીર બિરાજ્યા છે ત્યાં આવી શ્રણભગવંતમહાવીરને વાંદી, નમી તે સ્થવિરોએ આ પ્રમાણે કહ્યું કે : આપ દેવાનુપ્રિય શિષ્ય સ્કંદક નામના અનગાર, જે સ્વભાવે ભદ્ર, વિનયી, શાંત, ઓછા ક્રોધ, માન, માયા અને લોભવાળા, અત્યંત નિરભિમાની, ગુરુની સાથે રહેનારા, કોઈને સંતાપે નહીં, એવા અને ગુરુભક્ત હતા. તથા જે આપ દેવાનુપ્રિયની અનુમતિથી પોતાની મેળેજ પાંચ મહાવ્રતોને આરોપી, સાધુ, સાધ્વીઓને ખમાવી, અમારી સાથે વિપુલ પર્વત ઉપર આવ્યા હતા. યાવત્-તે ક્રમપૂર્વક કાળધર્મને પામ્યા છે. અને આ તેના ઉપકરણો છે. હવે 'ભગવન્' ! એમ કહી ભગવન્ ! ગૌતમે શ્રમણભગવંતમહાવીરને વાંદી, નમી આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- આપ દેવાનુપ્રિયના શિષ્ય સ્કંદક નામના અનગાર કાલમાસે કાળ કરી ક્યાં ગયા છે અને ક્યાં ઉત્પન્ન થયા છે ? ત્યારે હે ગૌતમ વગેરે' એમ કહી આમંત્રી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે ભગવાન્ ગૌતમને આ પ્રમાણે કહ્યું કે, - હે ગૌતમ ! તે સ્વભાવે ભદ્ર આરોપી, આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરી, સમાધિ પામી કાલમાસે કાળ કરી અચ્યુતકલ્પમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા છે. તે કલ્પમાં કેટલાક દેવોનું પણ બાવીશ હે ભગવન્ ! તે સ્કંદક દેવ, તે આયુષ્યનો ક્ષય થયા પછી, તે ભવનો ક્ષય થયા પછી અને તે સ્થિતિનો ક્ષય થયા પછી તે દેવલોકથી ચ્યવીને તુરતજ ક્યાં જશે ? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? હે ગૌતમ ! તે સ્કંદક દેવ મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે, બુદ્ધ થશે, મુક્ત થશે, પરિનિર્વાણ પામશે અને સર્વ દુઃખોનો વિનાશ કરશે.

(૧૧૮) હે ભગવન્ ! કેટલા સમુદ્ઘાતો કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! સમુદ્ઘાતો સાત કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે :-વેદના સમુદ્ઘાત વિગેરે તે માટે પન્નવણાનું છેલ્લું સમુદ્ઘાતપદ જાણવું, પરંતુ તેમાં આવતી છાદ્મસ્થિક સમુદ્ઘાતની હકીકત ન કહેવી અને એ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી જાણવું તથા કષાયસમુદ્ઘાતો અને અલ્પબહુત્વ કહેવું એ ભગવન્ ! ભાવિતાત્મા અનગારને કેવલિસમુદ્ઘાત આખા ભવિષ્યકાળસુધી શાશ્વતી રીતે રહે ? હે ગૌતમ ! અહીં પણ સમુદ્ઘાતપદ-જાણવું.

શતક-૨-ના-ઉદ્દેસાઃ૨ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેસો-૩

(૧૧૯-૧૨૧) હે ભગવન્ ! પૃથિવીઓ કેટલી છે ? હે ગૌતમ ! જીવાભિગમ સૂત્રમાં કહેલો, નૈરયિકોનો બીજો ઉદ્દેશક જાણવો. તે ઉદ્દેશકમાં પૃથિવીઓ સંબંધી હકીકત છે, તથા નારકો, નરકપૃથિવીના જાડાઈ, તેઓના સંસ્થાન, અને બીજી પણ હકીકત છે. હે ભગવન્ ! શું સર્વ જીવો ઉપપન્નપૂર્વક છે ? અર્થાત્ શું બધા જીવો રત્નપ્રભા પૃથિવીનાં ત્રીશલાખ નરકોમાં આવી ગએલા છે ? હે ગૌતમ ! હા, અનેકવાર બધા જીવો રત્નપ્રભા પૃથિવીના ત્રીશલાખ નરકોમાં આવી ગયા છે. પૃથિવી ઉદ્દેશો કહેવા.

શતક-૨-ના-ઉદ્દેસાઃ૨ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેસો-૪

(૧૨૨) હે ભગવન્ ! કેટલી ઈંદ્રિયો કહી છે ? હે ગૌતમ ! પાંચ ઈંદ્રિયો કહી છે. તે આ પ્રમાણે સ્પર્શ વગેરે. અહીં પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં કહેલો ઈંદ્રિય સંબંધી ઉદ્દેશક કહેવો. તથા તેમાં કહ્યા પ્રમાણે ઈંદ્રિયનો ઘાટ, જાડાઈ, અને પહોળાઈ પણ કહેવી તથા અલોક સુધીના વિવેચનવાળો આખો ઈંદ્રિય ઉદ્દેશક કહેવો.

શતક-૨-ના-ઉદ્દેસાઃ૪ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેસો-૫

(૧૨૩) હે ભગવન્ ! અન્યતીર્થિકો આ પ્રમાણે કહે છે, ભાષે છે, જણાવે છે. અને પ્રરૂપે છે કે. ''કોઈપણ સાધુ કાળ કર્યા પછી દેવ થાય

અને તે દેવ ત્યાં બીજા દેવો સાથે અથવા બીજા દેવોની દેવીઓ સાથે વિષયસેવન કરતો નથી. તેમજ પોતાની દેવીઓને વશ કરીને તેઓની સાથે પણ પરિચારણા કરતો નથી, પણ તે દેવ, પોતેજ પોતાનાં નવાં બે રૂપ ધારણ કરે છે. તેમાં એક રૂપ દેવનું અને બીજું રૂપ દેવીનું હોય છે એ પ્રમાણે બે રૂપ બનાવીને તે દેવ દેવી સાથે વિષયસેવન કરે છે. એ પ્રમાણે એક જીવ એકજ કાળે બે વેદને અનુભવે છે :- પુરુષવેદ અને સ્ત્રીવેદ. આ પ્રમાણે અન્યમતાવલંબીઓની વક્તવ્યતા કહેવી.'' હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે કેમ થાય ? હે ગૌતમ ! જે તે અન્યતીર્થિકો એ પ્રમાણષ કહે છે, સ્ત્રીવેદ અને પુરુષવેદ. તે અન્યમતાવલંબીઓએ જે પ્રમાણે કહ્યું છે તે અસત્ય કહ્યું છે. વળી હે ગૌતમ ! હું તો આ પ્રમાણે કહું છું, ભાષું છું, જણાવું છું, અને પ્રરૂપું છું કે કોઈપણ નિર્ગ્રંથ મર્યા પછી કોઈ એક દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, જે દેવલોકો મોટી ઋદ્ધિવાળા મોટા પ્રભાવશાળા, દૂર જવાની શક્તિવાળા અને લાંબા આયુષ્યવાળા હોય છે. એવા દેવલોકમાં જઈને તે સાધુ મોટી ઋદ્ધિવાળો અને દેશ દિશાને પ્રકાશિત કરતો, શોભાયમાન કરતો. તે સ્વરૂપવાન દેવ થાય છે અને ત્યાં તે દેવ બીજા દેવો સાથે તથા બીજા દેવની દેવીઓ સાથે તેઓને વશ કરીને પરિચારણા કરે છે તેમજ પોતાની દેવીઓને વશ કરીને પરિચારણા કરે છે. પણ પોતે પોતાના બે રુપ બનાવીને પરિચારણા કરતો નથી. એક જીવ એક વેદને અનુભવે છે :- સ્ત્રીવેદ, કે પુરુષ-વેદ. જે સમયે સ્ત્રીવેદને વેદે છે, તે સમયે પુરુષવેદને નથી વેદતો. જે સમયે પુરુષવેદને વેદે છે તે સમયે સ્ત્રીવેદને નથી વેદતો. સ્ત્રીવેદના ઉદયથી પુરુષવેદને નથી વેદતો. પુરુષ-વેદના ઉદયથી સ્ત્રીવેદને નથી વેદતો. માટે એક જીવ એક સમયે એક વેદને વેદે છે. તે આ પ્રમાણે :- સ્ત્રીવેદ, કે પુરુષવેદ. જ્યારે સ્ત્રીવેદના ઉદય થાય ત્યારે સ્ત્રી પુરુષને પ્રાર્થે છે અને જ્યારે પુરુષવેદનો ઉદયથાય ત્યારે પુરુષ સ્ત્રીને પ્રાર્થે છે.

(૧૨૪) હે ભગવન્ ! ઉદક ગર્ભ એ કેટલા સમય સુધી 'ઉદક ગર્ભ રૂપે રહે ? હે ગૌતમ ! તે ઓછામાં ઓછું એક સમય સુધી અને વધારેમાં વધારે છ મહિના સુધી 'ઉદક ગર્ભ' રૂપે કહે. હે ભગવન્ ! તિર્યગ્યોનિકગર્ભ એ કેટલા સમય સુધી 'તીર્યગ્યોનિક ગર્ભરૂપે રહે ? હે ગૌતમ ! તે ઓછામાં ઓછું અંતર્મુહૂર્ત સુધી અને વધારેમાં વધારે આઠ વરસ સુધી તિર્યગ્યોનિક ગર્ભરૂપે રહે. હે ભગવન્ ! મનુષીગર્ભ એ કેટલા સમય સુધી મનુષીગર્ભરૂપે રહે ? હે ગૌતમ ! તે ઓછામાં ઓછું અંતર્મુહૂર્ત સુધી અને વધારેમાં વધારે આઠ વરસ સુધી તિર્યગ્યોનિક ગર્ભરૂપે રહે. હે ભગવન્ ! મનુષીગર્ભ એ કેટલા સમય સુધી મનુષીગર્ભરૂપે રહે ? હે ગૌતમ ! તે ઓછામાં ઓછું અંતર્મુહૂર્ત સુધી અને વધારેમાં વધારે બાર વરસ સુધી 'મનુષીગર્ભ' રૂપે કહે.

(૧૨૫) હે ભગવન્ ! કાયભવસ્થ એ કેટલા સમય સુધી 'કાયભવસ્થ'રૂપે રહે ? હે ગૌતમ ! તે ઓછામાં ઓછું અંતમુહૂર્ત સુધી અને વધારેમાં વધારે ચોવીશ વરસ સુધી.

(૧૨૬) હે ભગવન્ ! મનુષી અને પંચેદ્રિય તિર્યંચણી સંબંધી યોનિગત બીજ તે કેટલા કાળ સુધી 'યોનિભૂત' રૂપે રહે. હે ગૌતમ ! તે ઓછામાંઓછું અંતરમુહૂર્ત સુધી અને વધારેમાં વધારે બારમુહૂર્ત 'યોનિભૂત' રૂપે રહે છે.

(૧૨૭) હે ભગવન્ ! એક જીવને એક ભવમાં કેટલા પુત્ર થાય ? હે ગૌતમ ! એક જીવ ઓછામાં ઓછા એકનો કે ત્રણનો અને વધારેમાં વધારે બસેંથી નવસેંનો પુત્ર થાય.

(૧૨૮) હે ભગવન્ ! એક જીવ એક ભવમાં કેટલા પુત્રો થાય ? હે ગૌતમ ! ઓછામાં ઓછા એક, બે કે ત્રણ અને વધારેમાં વધારે બેથી નવલાખ જેટલા પુત્ર થાય ? હે ગૌતમ ! ભગવન્ ! તેમ થવાનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! સ્ત્રી અને પુરુષને કર્મકૃત યોનિમાં મૈથુનીક નામનો સંયોગ ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યારપછી તે બન્ને વીર્ય અને લોહીનો સંબંધ કરે છે અને પછી તેમાં ઓછામાં ઓછા એક, બે કે ત્રણ અને વધુમાં વધુ નવ લાખ સુધી જીવો પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે. હે ગૌતમ ! તે માટે પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું છે.

(૧૨૯) હે ભગવન્ ! મૈથુનને સેવતા મનુષ્યને કેવા પ્રકારનો અસંયમ હોય ? હે ગૌતમ ! 'જેમ કોઈ એક પુરુષ હોય અને તે તપાવેલા સોનાના સળીયાવડે રૂઈની નળીને કે બલોખાંની નળીને બાળી નાખે. હે ગૌતમ ! તેવા પ્રકારના મૈથુનને સેવતા મનુષ્યને અસંયમ હોય. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી વિહરે છે.

(૧૩૦) ત્યારપછી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર રાજગૃહ નગરથી, ગુણશિલક નામના ચૈત્યથી નીકળી બહાર જનપદ વિહારે વિહરે છે. તે કાળે તે સમયે તુંગિકા નામની નગરી હતી. તે તુંગિકા નગરીમાં ઉત્તર અને પૂર્વના દિગ્ભાગમાં પુષ્પવતી નામનું ચૈત્ય હતું. ત્યાં તુંગિકા નગરીમાં ઘણા શ્રાવકો રહેતા હતા. તે શ્રાવકો અઢળક ધનવાળા અને દેદીપ્યમાન હતા. તેઓનાં રહેવાનાં આવાસો મોટા અને ઉંચાં હતાં તથા તેઓની પાસે પથારીઓ, આસનો, ગાડાં વગેરે વહાણા અને બળદ વગેરે વાહનો પુષ્કળ હતાં, તેઓની

પાસે ધન, સોનું અને રૂપું પણ ઘણું હતું તેઓ વ્યાપાર વાણીજ્ય કરી ધનને વધારવામાં તેમજ બીજી અનેક કળાઓમાં કુશળ હતા. વળી તેઓને ત્યાં ભોજન સામગ્રી ઘણી થતી હતી કારણકે તેઓને ઘરે અનેક માણસો ભોજન કરતાં હતા. વળી વિવિધ પ્રકારનાં ખાનપાનાદિ હતાં તેઓને ત્યાં અનેક નોકરો અને ચાકરડીઓ, ગાયો, પાડાઓ, અને ઘેંટાઓનો સમૂહ હતો. બીજા ઘણા માણસોની અપેક્ષાએ તેઓ ચઢીયાતા હતા તેઓ જીવ અને અજીવના સ્વરૂપને સારી રીતે સમજતા હતા, વળી પુન્ય અને પાપનો ખ્યાલ હતો તેઓ આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, ક્રિયા, અધિકરણ, બંધ અને મોક્ષ, તેમાં ક્યું ગ્રાહ્ય અગ્રાહ્ય છે એ સારી પેઠે જાણતા હતાઃ તેઓ કોઈપણ કાર્યમાં પરાવલંબી ન હતા, તેઓ નિર્ગ્રંથના પ્રવચનમાં એવા તો ચુસ્ત હતા કે સમર્થ દેવો, અસુરો, નાગો, જ્યોતિષ્કો, યક્ષો, રાક્ષસો, કિંનરો કિંપુરૂષો, સુવર્ણકુમારો, ગંધર્વો અને મહારોગ વિગેરે બીજા દેવા પણ તેઓને નિર્ગ્રંથના પ્રવચનથી કોઈ રીતે ચલાયમાન કરી શકતા નહીં, તેઓ નિર્ગ્રંથના પ્રવચનમાં શંકા અને વિચિકિત્સા વિનાના હતા, તેઓએ શાસ્ત્રના અર્થોને મેળવ્યા હતા, શાસ્ત્રના અર્થને ચોક્કસતાપૂર્વક ગ્રહ્યા હતા, શાસ્ત્રના અર્થમાં સંદેહવાળાં ઠેકાણા પૂછી નિર્ણીત ક્ર્યાં હતાં, શાસ્ત્રના અર્થોને અભિગમ્યા હતા અને શાસ્ત્રોના અર્થનું રહસ્ય તેઓએ નિર્ણયપૂર્વક જાણ્યું હતું. તથા તેઓને સાધુઓના પ્રવચન ઉપર અનહદ પ્રેમ વ્યાપી ગયો હતો, તેને લઈને તેઓ એમ કહેતા હતા કે-''હે ચિરંજીવ ! આ નિર્ગ્રંથને પ્રવચન એજ અર્થ અને પરમાર્થરૂપ છે અને બાકી બીજું સર્વ અનર્થરૂપ છે, વળી તેઓની ઉદારતાને લીધે તેઓના દરવાજાની પછવાડે રહેતો ઉલાળીયો હંમેશાં ઉંચોજ રહેતો હતો, વળી તે શ્રાવકો જેને ઘરે કે જેના અંતઃપુરમાં જતા તેઓને પ્રીતિ ઉપજાવતા, તથા શીલવ્રત, ગુણવ્રત, વિરમણ, પ્રત્યાખ્યાન, પૌષધ અને ઉપવાસો વડે ચૌદશ, અઠમ, અમાસ, તથા પૂનમને દિવસે પરિપૂર્ણ પૌષધને સારી રીતે આચરતા તથા શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને નિર્દોષ અને ગ્રાહ્ય ખાન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ, વસ્ત્ર, પાત્ર, કામળ, રજોહરણ, પાટીયું, શય્યા, સંથારો અને ઔષધ. એ બધું આપી યથાપ્રતિગૃહીત તપકર્મવડે આત્માને ભાવતા વિહરે છે.

(૧૩૧) તે કાળે તે સમયે પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પરંપરાવાળી સ્થવિર ભગવંતો કે જેઓ ઉત્તમ જાતિવાળા, ઉત્તમ બળવાળા, ઉત્તમ રૂપવાળા, વિનયવાળા, જ્ઞાનવાળા, દર્શનવાળા, ચારિત્રવાળા, લજ્જા-સંજમવાળા, લાઘવ-ઓછી ઉપધિવાળા, મનના બળવાળા, તેજવાળા, બોલવામાં નિપુણ, તેમજ ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ, ઈંદ્રિય અને પરિષહોને જીતનારા તથા જીવવાની ઈચ્છા અને મરણનો ભય એ બન્નેથી રહિત યાવત્-ત્રણ જગતની વસ્તુઓ મળે તેવી દુકાન જેવા પ્રભાવવાળા બહુ શ્રુત, ઘણા પરિવારવાળા એવા હતા, તેઓ પાંચસે સાધુઓની સાથે પરિવારવાળા અનુક્રમે ચાલતા ગામેગામ વિહાર કરતા સુખે સંયમ પાળતા જે સ્થળે તુંગિયા નગરી છે, જે સ્થળી પુષ્પવતી નામનું ચૈત્ય છે ત્યાં પધાર્યા અને આવી સાધુને લાયક એવી જગ્યાની માગણી કરીને સંયમ અને તપથી આત્માને વાસીત કરતા થકા વિચરે છે.

(૧૩૨) એવી વાત તુંગિકા નગરીના સિંઘોડાના આકારવાળા રસ્તામાં, ત્રણ, ચાર, અને પાંચ શેરી મળે તેવા રસ્તામાં રાજમાર્ગ તથા સામાન્ય શેરીઓમાં વિસ્તાર પામી. તેથી તે નગરીમાં રહેલા શ્રમણોપાસક તે વાતને સાંભળીને હર્ષીત થયા ને સંતુષ્ટ થયા, તથા તેઓએ એક બીજા શ્રમણોપાસકને બોલાવી આ પ્રમાણે વાતચીત કરી કે :- હે દેવાનુપ્રિય ! પાર્શ્વનાથના શિષ્ય-સ્થવિર ભગવંતો યથાપ્રતિરૂપ અવગ્રહને ધારણ કરી સંયમ અને તપવડે આત્માને ભાવતા વિચરે છે. તો હે દેવાનુપ્રિય ! તથારૂપ સ્થવિર ભગવંતોનું નામ કે ગોત્ર પણ મોટું ફળ છે, તો પછી તેઓની સામે જવાથી, તેઓને વાંદવાથી, નમવાથી, કુશલ વર્તમાન પૂછવાથી અને તેઓની સામે જવાથી, તેઓને વાંદવાથી, નમવાથી, કુશલ વર્તમાન પૂછવાથી અને તેઓની સેવા કરવાથી તો કલ્યાણ થાય તેમાં આશ્ચર્ય શું ? માટે હે દેવાનુપ્રિય ! આપણે બધા તે સ્થવિર ભગવંત પાસે જઈએ અને તેઓને વાંદીએ, નમીએ અને તેઓની પર્યુપાસના કરીએ. એ કાર્ય આપણને આ ભવ અને પરભવમાં હિતરૂપ છે તથા પરંપરાએ કલ્યાણરૂપ થશે એ પ્રમાણે વાર્તાલાપ કરી તથા પરસ્પર સ્વીકાર કરી અને પછી તેઓ પોતાના ગૃહ તરફ જાય છે. ઘરે જઈ સ્નાન કરી, ગોત્રદેવીનું પૂજન કરી, કૌતુક અને મંગલરૂપ પ્રાયશ્ચિત કરી બહાર જવાને યોગ્ય અને મંગલરૂપ શુદ્ધ વસ્ત્રોને ઉત્તમતાપૂર્વક પહેરી તેઓ પોતપોતાને ઘરેથી બહાર નીકળે છે અને તે બધા એક ઠેકાણે મળે છે, પછી પગે ચાલીને શહેરના મધ્યભાગની વચ્ચેથી નીકળે છે, જે તરફ પુષ્પવતી ચૈત્ય છે ત્યાં આવી સ્થવિર ભગવંતોને પાંચ પ્રકારના અભિગમ છે તે આ પ્રમાણે :- સચિત્તદ્રવ્યોને બાજુએ મૂકે છે, અચિત્તદ્રવ્યને સાથે રાખે છે, એક શાટિક ઉત્તરાસંગા કરે છે, તેમને જુએ કે તરતજ હાથ જોડે છે, અને મનને એકાગ્ર કરે છે. એ પ્રમાણે પાંચ અભિગમો સાચવી તે શ્રમણપાસકો તે સ્થવિર ભગવંતોની પાસે જઈ, ત્રણ પ્રદક્ષિણા દે છે ત્રણ જાતની સેવાવડે પર્યુપાસના

કરે છે.

(૧૩૩) પછી તે સ્થવિર ભગવંતોએ તથા તે મોટામાં મોટી સભાને ચાર મહાવ્રતવાળા ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો અને કેશિસ્વામીની પેઠે તે શ્રમણોપાસકે પોતાની શ્રમણોપાસકતા વડે તે સ્થવિર ભગવંતોની આજ્ઞાનું આરાધન કર્યું અને એ પ્રમાણે ધર્મ કહ્યો. તે શ્રમણોપાસકો તે સ્થવિર ભગવંતો પાસેથી ધર્મને સાંભળી, અવધારી, હર્ષવાળા, સંતુષ્ટ, અને વિકસિત હૃદયવાળા થયા અને તેઓએ તે સ્થવિરોને ત્રણવાર પ્રદક્ષિણા કરી ત્રણ જાતની સેવાવડે તે સ્થવિરોની પર્યુપાસના કરી આ પ્રમાણે કહ્યું કે : હે ભગવન્ ! સંયમનું ફળ શું છે ? હે ભગવન્ ! તપનું ફળ શું છે ? ત્યારપછી તે સ્થવિર ભગવંતોએ તે શ્રમણોપાસકને આ પ્રમાણે કહ્યું કે : - હે આર્યો ! સંયમનું ફળ આસ્રવરહિતપણું છે અને તપનું ફળ વ્યવધાન છે. હે ભગવન્ ! દેવ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેનું શું કારણ ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર દેવા તે સ્થવિરોમાંના કાલિકપુત્ર નામના સ્થવિરે તે શ્રમણોપાસકને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે આર્યો ! પૂર્વના તપવડે દેવો દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. પચી તે સ્થવિરોમાં મેઘિલ નામના સ્થવિરે તે શ્રમણોપાસકોને આ પ્રમાણે કહ્યું કે : - હે આર્યો ! પૂર્વના તપવડે દેવો દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. પછી તેં સ્થવિરોમાંના મેઘિલ નામના સ્થવિરે તે શ્રમણોપાસકોને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે આર્યો ! પૂર્વના સંયમવડે દેવો દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. પછી તેમાંના આનંદરક્ષિત નામના સ્થવિરે તે શ્રમણો પાસકોને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે આર્યો ! કર્મિપણાને લીધે દેવો દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને પછી તેમાંના કાશ્યપ સ્થવિરે તે શ્રમણોપાસકને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે આર્યો ! સંગિપણાને લીધે દેવો દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એ વાત સાચી છે માટે કહી છે. પણ અમે અમારા અભિમાનથી કહેતા નથી. પછી જ્યારે તે સ્થવિર ભગવંતોએ તે શ્રમણોપાસકોને એ પૂર્વ પ્રકારના જવાબો આપ્યા ત્યારે તેઓએ હર્ષવાળા અને સંતુષ્ટ થઈ તે સ્થવિર ભગવંતોને વાંદી, નમી, બીજા પણ પ્રશ્નો પૂછ્યા અને તેઓના અર્થોને અવધાર્યા. પછી ઉઠીને તે સ્થવિરોને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈને, વાંદી, નમી તે સ્થવિરો પાસેથી અને પુષ્પવતી નામના ચૈત્યથી નીકળી તેઓ જ્યાથી આવ્યા હતા ત્યાં પાછા ગયા અને તે સ્થવિરોએ પણ અન્ય કોઈ દિવસે તેઓ જ્યાતી આવ્યા હતા ત્યાં પાછા ગયા અને તે સ્થવિરોએ પણ અન્ય કોઈ દિવસે તુંગિકા નગરીથી, પુષ્પવતી નામના ચૈત્યથી બહાર નીકળી જનપદ વિહારે વિહાર કર્યો.

(૧૩૪) તે કાળે તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું. સભા પાછી ફરી. તે કાળે તે સમયે શ્રમણભગવંત મહાવીરના મોટા શિષ્ય ઈંદ્રભૂતિ નામના અનગાર હતા, જેઓ સંક્ષિપ્ત અને વિપુલ તેજોલેશ્યાવાળા હતા અને જેઓ નિરંતર છઠ્ઠ છઠ્ઠના તપકર્મ પૂર્વક સંયમને અને તપવડે આત્માને ભાવતા વિહરે છે. પછી તે ભગવાન્ ગૌતમ છઠ્ઠના પારણાને દિવસે પહેલી પૌરુષીએ સ્વધ્યાય કરે છે, બીજી પૌરુષીએ ધ્યાન ધ્યાવે છે અને ત્રીજી પૌરુષીએ શારીરિક તથા માનસિક ચપળતા રહિત થઈ અસંભ્રાત જ્ઞાનવાળા તે ગૌતમ ભગવંત મુહપત્તીનેં પડિલેહે છે, પછી ભોજન કરવાના પાત્રોને અને વસ્ત્રોને પડિલેહે છે, પાત્રોને લઈને શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની પાસે આવી, નમી, વાંદે તે ગૌતમ અનગારે આ પ્રમાણે કહ્યું કે : હે ભગવન્ આજે છઠ્ઠના પારણાને દિવસે આપની આજ્ઞા હોય તો હું રાજગૃહ નગરમાં ઉચ્ચ, નીચે અનેન મધ્યમ વર્ગના કુલોમાં ભિક્ષા મેળવવા માટે જવાને ઈચ્છું છું. દેવાનુપ્રિયય ! જેમ સુખ થાય તેમ કર. પ્રતિબંધ ન કર. શ્રમણભગવંતમહાવીરની આજ્ઞા મળ્યા પછી ભગવાન્ ગૌતમ શ્રમણભગવંત મહાવીરની પાસેથી, ગુણશીલક નામના ચૈત્યથી નીકળે છે નીકળી શારીરિક અને માનસિક ઉતાવળને છોડી દઈ અસંભ્રાત જ્ઞાનવાળા તે ભગવાન્ ગૌતમ યુગાંતર (સાડાત્રણ હાથ) દૃષ્ટિથી ઈર્યાસમિતિને પાળતા પાળતા રાજગૃહ નગરમાં આવી ત્યાં રહેલ ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુટુંબોમાં વિધિપૂર્વક ભિક્ષા માટે ફરે છે.

ત્યાં રાજગૃહ નગરમાં ભિક્ષાને માટે ફરતા ભગવાન ગૌતમે ઘણા માણસોના મોઢે આ પ્રમાણે સાંભળ્યું કે :- હે દેવાનુપ્રિય ! તુંગિકા નગરીથી બહાર, પુષ્પવતી નામના ચૈત્યમાં પાર્શ્વનાથના શિષ્યો સ્થવિર ભગવંતો પધાર્યા હતા અને ત્યાંના શ્રાવકોએ તેઓને આ પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા કે :- હે ભગવન્ ! સંયમનું ફળ શું છે ? તપનું શું ફળ છે ? ત્યારે તે સ્થવિર ભગવંતાએ તે શ્રમણપાસકોને આ પ્રમાણે જવાબ આપ્યો કે :- હે આર્યો ! આસ્રવરહિતપણું એ સંયમનું ફળ છે અને કર્મનો નાશ કરવો એ તપનું ફળ છે અને પૂર્વના તપવડે, પૂર્વના સંયમવડે, કર્મિપણાથી અને સંગિપણાને લીધે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એ વાત સાચી છે માટે કહી છે પણ અમારા અભિમાનથી કહી નથી, એ તે એ પ્રમાણે કેમ મનાય ? એ પ્રકારની વાત લોકોના મોઢેથી સાંભળી શ્રમણભગવંત ગૌતમ ! તે વાતની જિજ્ઞાસામાં શ્રદ્ધાવાળા થયા અને તે વાતને માટે તેઓને આશ્ચર્ય લાગ્યું. હવે ભગવન્ ગૌતમ જોઈએ તેટલી ભિક્ષા મેળવીને, રાજગૃહ નગરથી બહાર નીકળી, ધીરે ધીરે ઈર્યાસમિતિને પાળતા ગુણશિલક નામના ચૈત્ય તરફ

શ્રમણભગવંતમહાવીરની પાસે આવ્યા, આવીને તેઓની પાસે રહી જવા આવવા સંબંધી અતિચારોનું ચિંતવન કરી તથા ભિક્ષા લેતા દોષોનું આલોચન કર્યું. પછી લાવેલો આહાર અને પાણી શ્રમણભગવંતમહાવીરની દષ્ટિએ પાડી અને પછી તેઓ આ પ્રમાણે બોલ્યા કે :- હે ભગવન્ ! જ્યારે હું આપની આજ્ઞાથી રાજગૃહ નગરમાં ઉત્કૃષ્ટ જઘન્ય અને મધ્યમ કુટુંબોમાં ભિક્ષા લેવાને ફરતો હતો ત્યારે મેં ઘણા માણસોને મોઢેથી આ પ્રમાણે સાંભળ્યું છે :- હે દેવાનુપ્રિય ! તુંગિકા નગરીથી બહાર પુષ્પવતી નામના ચૈત્યમાં પાર્શ્વનાથના શિષ્યો સ્થવિર ભગવંતો પધાર્યા હતા કે:- હે ભગવન્ ! સંયમનું ફળ શું છે ? અને તપનું ફળ શું છે ? એ વાત સત્ય છે માટે કહી છે, પરંતુ અમારી મોટાઈને માટે કહી નથી.

તો હે ભગવન્ ! શું તે સ્થવિર ભગવંતો તે શ્રમણોપાસકોને એવા પ્રકારનો જવાબ દેવા સમર્થ છે ? કે અસમર્થ છે ? અભ્યાસવાળા છે, કે અનભ્યાસી છે ? ઉપગોગવાળા છે ? કે ઉપયોગ વિનાના છે ? વિશેષજ્ઞાની છે ? કે સાધારણ ? હે ગૌતમ ! તે સ્થવિર ભગવંતો તે શ્રમણોપાસકને તેવા પ્રકારનો જવાબ દેવાને સમર્થ છે, પણ અસમર્થ નથી. તે સ્થવિર ભગવંતો તેવા પ્રકારનો જવાબ દેવાને સમર્થ છે, પણ અસમર્થ નથી. તે સ્થવિર ભગવંતો તેવા પ્રકારનો જવાબ દેવાને અભ્યાસવાળા છે, ઉપયોગવાળા છે અને વિશેષજ્ઞાની છે તે વાત સાચી છે માટે કહી પરંતુ આત્માની વડાઈને માટે કહી નથી. વળી હે ગૌતમ ! હું પણ એમ કહું છું, ભાખું છું, જણાવું છું, અને પ્રરૂપં છું, કે પૂર્વના તપવડે, પૂર્વનાસંયમવડે, કર્મિપણાથી અને સંગીપણાને લીધે દેવો દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે એ વાત સાચી છે માટે કહી છે પરંતુ અમારી બડાઈ કરવા કહી નથી' એ પ્રમાણે સ્થવિર ભગવંતોનું કથન સાચું છે.

(૧૩૫) હે ભગવન્ ! તેવા પ્રકારના શ્રમણ કે બ્રાહ્મણની પર્યુપાસના મનુષ્યોને તેની સેવાનું ફળ શું મળે ? હે ગૌતમ ! શાસ્ત્રો શ્રવણ કરવાનું ફળ મળે છે. હે ભગવન્ ! શ્રવણનું શું ફળ ? જ્ઞાન જાણવાનું મળે છે. હે ભગવન્ ! તે જાણવાનું ફળ શું છે ? હે ગૌતમ ! વિવેચનપૂર્વક જાણી શકાય છે. હે ભગવન્ ! તે વિવેચનયુક્ત જાણ્યાનું ફળ શું છે ? હે ગૌતમ ! તેનું ફળ પ્રત્યાખ્યાન છે. હે ભગવન્ ! તે વિવેચનયુક્ત જાણ્યાનું ફળ શું છે ? હે ગૌતમ ! તેનું ફળ પ્રત્યાખ્યાન છે. હે ભગવન્ ! તે પ્રત્યાખ્યાન ફળ શું છે ? હે ગૌતમ ! તેનું ફળ સંયમ છે હે ભગવન્ ! સંયમનું ફળ શું છે ? હે ગૌતમ ! તેનું ફળ આસ્રવરહિતપણું છે ? હે ભગવન્ ! તે આસ્રવરહિતપણાનું ફળ શું છે ? હે ગૌતમ ! તેનું ફળ તપ છે. હે ભગવન્ ! તપનું ફળ શું છે ? હે ગૌતમ ! કર્મરૂપી મેલને સાફ કરે છે હે ભગવન્ ! કર્મરૂપી મેલ સાફ થયાથી શું થાય ? હે ગૌતમ ! તે સાફ થયા પછી નિષ્ક્રિયાપણું પ્રાપ્ત થયા. હે ભગવન્ ! તે નિષ્ક્રિયપણાથી શું લાભ થાય ? તેનું ફળ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય.

(૧૩૬) શ્રવણથી જ્ઞાન, જ્ઞાનથી વિજ્ઞાન, વિજ્ઞાનથી પચ્ચકખાણ, પચ્ચકખાણથી સંયમ, સંયમથી અનાસ્રવપણું અનાસ્રવથી તપ, તપથી કર્મનાશ કર્મનાશથી અક્રિય, અક્રિયાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.

(૧૩૭) હે ભગવન્ ! અન્યતીર્થિકો આ પ્રમાણે કહે છે, ભાષે છે, જણાવે છે અને પ્રરૂપે છે કે :- 'રાજગૃહ નગરથી બહાર વૈભારપર્વતની નીચે એક મોટો પાણીનો ઝરો આવેલો છે. તે ઝરાની લંબાઈ અને પહોળાઈ અનેક યોજન જેટલી છે. તથા તે ઝરાનો આગળનો ભાગ અનેક જાતના વૃક્ષખંડોથી સુશોભિત છે, શોભાવાળો છે, અને જોનારાઓની આંખોને ગમે તેવો છે. તે ઝરામાં અનેક ઉદાર મેઘો સંસ્વેદે છે, સંમૂર્છે છે અને વરસે છે વળી તે ઉપરાંત ઝરામાંથી હંમેશા ઉનું ઉનું અપ્કાય પાણી ઝર્યા કરે છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે કેવી રીતે છે ? હે ગૌતમ ! તે અન્યતીર્થિકો જે કાંઈ કહે છે અને યાવત્ કહ્યું છે તે ખોટું કહ્યું છે, વળી હે ગૌતમ ! હું તો આ પ્રમાણે કહું છું, ભાષું છું, જણાવું છું, અને પ્રરૂપું છું કે રાજગૃહ નગરની બહાર વૈભારપર્વતની પાસે 'મહાતપોપતીરપ્રભવ' નામનું ઝરણું છે. તેની લંબાઈ અને પહોળાઈ પાંચસો ધનુષ્ય જેટલી છે, તેનો આગળનો ભાગ અનેક જાતના વૃક્ષખંડોથી સુશોભિત છે, સુંદર છે, પ્રસન્નતા પમાડે તેવો છે. દર્શનીક છે, રમણીય છે, અને જોનારને સંતોષ ઉપજાવે તેવો છે. તે ઝરણમાં અનેક ઉષ્ણયોનિવાળા જીવો અને પુદ્ગલો પાણીરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, નાશ પામે છે, ચ્યવે છે અને ઉપચય પામે છે તે ઉપરાંત તે ઝરણમાંથી હંમેશાં ઉષ્ણોષ્ણા પાણી ઝર્યા કરે છે. હે ગૌતમ ! એ મહાતપોપતીપ્રભવ નામના ઝરણાનો અર્થ છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી ભગવંત ગૌતમ શ્રવણ ભગવંત મહાવીરને વાંદે છે, અને નમે છે.

શતક :૨-ઉદ્દેસા-૫-ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૬

(૧૩૮) હે ભગવન્ ! 'ભાષા અવધારિણી છે. એમ હું માનું ? હે ગૌતમ ! તે માટે પન્નવણા સૂત્રનું સંપૂર્ણ ભાષાપદ જાણવું.

શતક :૨-ઉદ્દેસા-૬-ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૭

(૧૩૯) હે ભગવન્ ! દેવો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! દેવો ચાર પ્રકારના કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે :- ભવનપતિ, વાનવ્યંતર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક. હે ભગવન્ ! ભવનવાસી દેવોનાં સ્થાનો કયે ઠેકાણે આવેલાં છે ? હે ગૌતમ ! તે રત્નપ્રભા પૃથ્વિના, નીચે છે ઈત્યાદિબધું સ્થાનપદમાં કહેલ દેવોની વક્તવ્યતાની પેઠે કહેવું. વિશેષ એ કે, અને તેઓનાં ઉપપાત લોકના અસંખ્ય ભાગમાં થાય છે એ બધું કહેવું યાવત્-સિદ્ધગંડિકા પૂરી કહેવી. વળી કલ્પોનું પ્રતિષ્ઠાન, જાડાઈ, ઉંચાઈ, અને આકાર, એ બધું જીવાભિગમસૂત્રમાં કહેલ છે. યાવત્-વૈમાનિક ઉદ્દેશકની પેઠે કહેવું.

શતક :૨-ઉદ્દેસા-૭-ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૮

(૧૪૦) હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોના ઈંદ્ર અને તેઓના રાજા ચમરની સુધર્મા નામની સભા ક્યાં કહેલી છે ? હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં રહેલ મંદર-મેરુ પર્વતની દક્ષિણ બાજુમાં તીરછા અસંખ્ય દ્વીપ અને સમુદ્રો ઓળંગ્યા પછી અરુણવર નામનો દ્વીપ આવે છે, તે દ્વીપની વેદિકાના બહારના છેડાથી આગળ વધીએ ત્યારે અરુણોદય સમુદ્રમાં ૪૨ લાખ યોજન ઉંડા ઉતર્યા પછી તે ઠેકાણે અસુરના ઈંદ્ર અને રાજા ચમરનો નિગિચ્છકકૂટ નામનો ઉત્પાદ પર્વત આવે છે, તેની ઉંચાઈ ૧૭૨૧ યોજન છે, તેનો ઉદ્વેધ ૪૩૦ યોજન અને એક કોશ છે. આ પર્વતનું માપ ગોસ્તુભ નામના આવાસ પર્વતના માપની પેઠે જાણવું. વિશેષ એ કે :- ગોસ્તુભના ઉપરના ભાગનું જે માપ છે તે માપ અહીં વચલા ભાગ માટે સમજવું અર્થાત્ તે પર્વતનો વિષ્કંભ મૂળમાં ૧૦૨૨ યોજન છે. વચ્ચે ૪૨૪ યોજન છે અને ઉપલો વિષ્કંભ ૭૨૬ યોજન છે. તેનો પરિક્ષેપ મૂળમાં ૩૨૩૨ યોજન તથા કાંઈક વિશેષોન છે અને ઉપલો પરિક્ષેપ ૨૨૮૬ યોજન તથા કાંઈક વિશેષોન છે તે મૂળમાં વિસ્તૃત છે, વચ્ચે સાંકડો છે અને ઉપર વિશાળ છે. તેનો વચલો ભાગ ઉત્તમ વજ્ર જેવો છે, મોટા મુકુન્દના ઘાટ જેવો છે અને તે પહાડ આખો રત્નમય છે, સુંદર છે, તથા પ્રતિરૂપ છે. તે પર્વત ઉત્તમ કમળની એક વેદિકાથી અને એક વનખંડથી સર્વ પ્રકારે ચારે બાજુથી વીંટાએલ છે. આ સ્થલે તે વેદિકા અને વનખંડનું વર્ણન જાણવું. તે તિગિચ્છકકૂટ નામના ઉત્પાતપર્વતનો ઉપરનો ભાગ તદ્દન સરખો, ખાડાખડીયા વિનાનો અને મનોહર છે, તેનું પણ વર્ણન અહીં જાણવું. તે તદ્દન સરખા અને રમણીય ઉપલા ભાગની વચ્ચે એક મોટો પ્રાસાદાવતંસક-મહેલ છે. તે મહેલની ઉંચાઈ ૨૫૦ યોજન છે, તેનો વિષ્કંભ ૧૨૫ યોજન છે, અહીં તે મહેલનું વર્ણન કરવું.

આઠ યોજનની મણિપીઠિકા છે ચમરનું સિંહાસન પરિવારસહિત કહેવું. હવે તે તિગિચ્છકકૂટ પર્વતની દક્ષિણે અરુણોદય સમુદ્રમાં, ૬૫૫૩૫૫૫ હજાર યોજન તીરછું ગયા પછી નીચે રત્નપ્રભા પૃથ્વિનો ૪૦ હજાર યોજન જેટલો ભાગ અવગાહ્યા પછી એ ઠેકાણે-અસુરેંદ્ર અને અસુરના રાજા ચમરચંચા નામની રાજધાની છે તે રાજધાનીનો આયામ અને વિષ્કંભ એક લાળ યોજન છે તે રાજધાની જંબૂદ્વીપ જેવડી છે. તેનો કિલ્લો ૧૫૦ યોજન ઉંચો છે, તે કિલ્લાના મૂળો વિષ્કંભ પચાસ યોજન છે, તેના ઉપરના ભાગનો વિષ્કંભ સાડાતેર યોજન છે, તેનાં કાંગારાની લંબાઈ અડધો યોજન છે અને પહોળાઈ એક કોશ છે તથા તે કાંગારાની ઉંચાઈ અડધા યોજનથી કાંઈક ઊણી છે. વળી એક બાહુમાં પાંચસો પાંચસો દરવાજા છે અને તેની ઉંચાઈ ૨૫૦ યોજન છે ઉંચાઈ કરતાં અડધો વિષ્કંભ છે, ઘરની પછીતના બંધ જેવા ભાગને આયામ અને વિષ્કંભ સોળહજાર યોજન છે. અને તેનો પરિક્ષેપ ૫૦૫૯૭ યોજન કરતાં કાંઈક વિશેષોન છે. સર્વ પ્રમાણવડે વૈમાનિકના પ્રમાણ કરતાં અહીં બધું અર્ધું પ્રમાણ જાણવું. સુધર્માસભા, ઉત્તર અને પૂર્વમાં જિનગૃહ, ત્યારબાદ ઉપપાત સભા, હ્રદ, અભિષેક અને અલંકાર એ સઘળું વિજયની પેઠે કહેવું. ઉપપાત, સંકલ્પ, અભિષેક, વિભૂષણા, વ્યવસાય, અછનિકા, અને સિદ્ધાયતન સંબંધી ગમ તથા ચમરનો પરિવાર અને તેનું ઋદ્ધિસંપન્નપણું.

શતક :૨-ઉદ્દેસા-૮-ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૯

(૧૪૧) હે ભગવન્ ! આ સમયક્ષેત્ર એ શું કહેવાય ? હે ગૌતમ ! અઢી દ્વીપ અને બે સમુદ્ર, એટલું એ સમયક્ષેત્ર કહેવાય, તેમાં જે આ જંબૂદ્વીપ નામનો દ્વીપ છે તે બધા દ્વીપ અને સમુદ્રોની વચોવચ છે. એ પ્રમાણે સર્વ જીવાભિગમસૂત્રમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે કહેવું. યાવત્- અભ્યંતર પુષ્કરાર્ધ. પણ તેમાં જ્યોતિષિકની હકીકત ન કહેવી.

શતક :૨-ઉદ્દેસા-૯-ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૧૦

(૧૪૨) હે ભગવન્ ! અસ્તિકાયો કેટલા કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! અસ્તિકાયો પાંચ કહ્યા છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય અને પુદ્ગલાસ્તિકાય. હે ભગવન્ ! ધર્માસ્તિકાયમાં કેટલા રંગ છે ? કેટલા ગંધ છે, અને કેટલા રસ છે અને કેટલા સ્પર્શ છે ? હે ગૌતમ

! સંક્ષેપથી પાંચ પ્રકાર છે :- દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી કાલથી ભાવથી ગુણથી દ્રવ્યથી ધર્માસ્તિકાય એક છે. ક્ષેત્રથી તે લોક પ્રમાણ જેવડો છે. કાળથી તે કદાપિ ન હતો એમ નથી, કદાપિ નથી એમ નથી અને યાવત્ તે નિત્ય છે. ભાવથી રંગ વિનાનો, ગંધ વિનાનો, રસ વિનાનો અને સ્પર્શ વિનાનો છે. ગુણથી તે ગતિગુણવાળો છે. એ પ્રમાણે અધર્માસ્તિકાય સંબંધી પણ સમજવું. વિશેષ એ કે, તે ગુણથી સ્થિતિવાળો છે. આકાશાસ્તિકાય સંબંધે પણ એજ પ્રકારે જાણવું. વિશેષ એ કે : તે આકાશાસ્તિકાય ક્ષેત્રથી લોકાલોક પ્રમાણ છે, અનંત છે અને યાવત્ ગુણથી તે અવગાહના ગુણવાળો છે. હે ભગવન્ ! જીવાસ્તિકાયમાં કેટલાં રંગ છે, કેટલા ગંધ છે, કેટલા રસ છે અને કેટલા સ્પર્શ છે ? હે ગૌતમ ! તે રંગ વિનાનો છે અને યાવત્-અરૂપી છે, તે જીવ છે, શાશ્વત છે, અને અવસ્થિત લોકદ્રવ્ય છે. તેના પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે :- દ્રવ્યથી જીવાસ્તિકાય અને યાવત્-ગુણથી જીવાસ્તિકાય. જીવાસ્તિકાય અનંત જીવદ્રવ્યરૂપ છે, ક્ષેત્રથી માત્ર લોકપ્રમાણ છે, કાળથી તે કદાપિ ન હતો નહીં યાવત્ એમ તે નિત્ય છે, વળી ભાવથી તે જીવાસ્તિકાય રંગ વિનાનો, ગંધ વિનાનો, રસ વિનાનો, અને સ્પર્શ વિનાનો છે તથા ગુણથી તે ઉપયોગગુણવાળો છે. પુદ્ગલાસ્તિકાયમાં કેટલા રંગ છે, કેટલા ગંધ છે, કેટલા રસ છે અને કેટલા સ્પર્શ છે ? હે ગૌતમ ! પુદ્ગલાસ્તિકાયમાં પાંચ રંગ, પાંચ રસ, બે ગંધ અને આઠ સ્પર્શ છે. તે રૂપવાળો છે, અજીવ છે, શાશ્વત છે અને અવસ્થિત લોકદ્રવ્ય છે. તેના પાંચ પ્રકાર છે :- દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી અને ગુણથી. દ્રવ્યથી પુદ્ગલાસ્તિકાય અનંત દ્રવ્યરૂપ છે, ક્ષેત્રથી તે માત્ર લોક જેવડો છે, કાળથી તે કદાપિ ન હતો એમ નથી અને યાવત્-નિત્ય છે, ભાવથી રંગવાળો, ગંધવાળો, રસવાળો અને સ્પર્શવાળો છે તથા ગુણથી તે ગ્રહણગુણવાળો છે.

(૧૪૩) હે ભગવન્ ! ધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ તે 'ધર્માસ્તિકાય' કહેવાય ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. એજ રીતે બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દશ પ્રદેશ. સંખ્યેય અને અસંખ્યેય પ્રદેશો પણ ધર્માસ્તિકાય; એમ ન કહેવાય. હે ભગવન્ ! ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો એ 'ધર્માસ્તિકાય' એ પ્રમાણે કહેવાય ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! તેમ કહેવાનું શું કારણ કે,'ધર્માસ્તિકાય'નો એક પ્રદેશ અને યાવત્-જ્યાંસુધી એક પ્રદેશ ઉણો હોય ત્યાંસુધી ધર્માસ્તિકાય ન કહેવાય. હે ગૌતમ ! ચક્રનો ભાગ તે ચક્ર કહેવાય કે આખું ચક્ર તે ચક્ર કહેવાય ? હે ભગવન્ ! ચક્રનો એક ભાગ તે ચક્ર ન કહેવાય, પણ તેનો આખો ભાગ ચક્ર કહેવાય. એ પ્રમાણે છત્ર, ચર્મ, દંડ, વસ્ત્રાદિ સંબંધે જાણવું હે ગૌતમ ! તે કારણથી એમ કહ્યું છે કે, ધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ અને યાવત્-જ્યાંસુધી એક પ્રદેશ ઉણો હોય ત્યાંસુધી ધર્માસ્તિકાય ન કહેવાય. હે ભગવન્ ! ત્યારે 'ધર્માસ્તિકાય' એ પ્રમાણે શું કહેવાય ? હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાયમાં અસંખ્ય પ્રદેશ છે. જ્યારે તે બધા, કૃત્સ્ન-પૂરેપૂરા, પ્રતીપૂર્ણ, એક પણ બાકી ન રહે એવા અને એક શબ્દથીજ કહી શકાય તેવા હોય ત્યારે તે ધર્માસ્તિકાય એમ કહેવાય. એ પ્રમાણે અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય અને પુદ્ગલાસ્તિકાય વિષે એ પ્રમાણેજ જાણવું. વિશેષ એ કે; ત્રણ દ્રવ્યના-આકાશાસ્તિકાય અને પુદ્ગલાસ્તિકાય વિષે એ પ્રમાણેજ જાણવું. વિશેષ એ કે; ત્રણ દ્રવ્યના-આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય અને પુદ્ગલાસ્તિકાયના-અનંત પ્રદેશો જાણવા. બાકી બધું તેજ પ્રમાણે સમજવું.

(૧૪૪) હે ભગવન્ ! 'ઉત્થાનવાળો, કર્મવાળો, બળવાળો, વીર્યવાળો, અને પુરુષાકાર પરાક્રમવાળો જીવ આત્મભાવવડે જીવભાવને દેખાડે' એમ કહેવાય ? હે ગૌતમ ! હા, તેવા પ્રકારનો જીવ યાવત્-'તે જીવભાવને દેખાડે' એમ કહેવાય. હે ગૌતમ ! જીવ અભિનિબોધિક જ્ઞાનના અનંત પર્યવોના, એ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, કેવલજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન, વિભંગઅજ્ઞાન, ચક્ષુદર્શન, અચીદર્શન, અવધિદર્શન, કેવળદર્શન, દરેકના અનંત પર્યવોના ઉપયોગને પ્રાપ્ત કરે છે-જીવ એ ઉપયોગરૂપ છે. હે ગૌતમ ! તે કારણથી એમ કહ્યું છે કે, 'ઉત્થાનવાળો જીવ યાવત્-જીવભાવને દેખાડે એમ કહેવાય.

(૧૪૫) હે ભગવન્ ! આકાશનો કેટલા કહ્યા છે ! હે ગૌતમ ! આકાશના બે પ્રકાર કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે :- લોકાકાશ અને અલોકાકાશ. હે ભગવન્ ! લોકાકાશ એ જીવો છે. જીવના દેશો છે, જીવના પ્રદેશો છે, અજીવો છે, અજીવના દેશો છે કે અજીવના પ્રદેશો છે ? હે ગૌતમ ! તે જીવો પણ છે, જીવના દેશો પણ છે, જીવના પ્રદેશો પણ છે, અજીવો પણ છે, અજીવના દેશો પણ છે. અને અજીવના પ્રદેશો પણ છે. જે જીવો છે તે ચોક્કસ એકેંદ્રિયો, બે ઈંદ્રિયો, તેઈંદ્રિયો, ચતુરિંદ્રિયો ચેંદ્રિયો અને અનિંદ્રિયો છે. જે જીવના દેશો છે તે ચોક્કસ એકેંદ્રિયના દેશો છે અને યાવત્-અનીંદિયના પ્રદેશો છે. જે અજીવો છે તે બે પ્રકારના કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે :- રૂપી અને અરૂપી. જે રૂપી છે તેના ચાર પ્રકાર કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે :- સ્કંધ, સ્કંધદેશ સ્કંધપ્રદેશ અને પરમાણુપુદ્ગલ. જે અરૂપી છે તેના પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે :- ધર્માસ્તિકાય અને

ધર્માસ્તિકાયનો દેશ, ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો, અધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાયનો દેશ અને અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો તથા અદ્ધાસમય.

(૧૪૬) હે ભગવન્ ! શું અલોકાકશ એ જીવો છે ? ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ પૂ઼. હે ગૌતમ ! તે (અલોકાકાશ) જીવો નથી યાવત્-અજીવના પ્રદેશો પણ નથી. તે એક અજીવ દ્રવ્યદેશ છે, અગુરુલઘુ છે. તથા અગુરુલઘુરૂપ અનંતગુણોથી સંયુક્ત છે અને નઅંત ભાગણી ઊણું સર્વ આકાશરૂપ છે. હે ભગવન્ ! લોકાકાશમાં કેટલા વર્ણ છે ? ઈત્યાદિ પૂ઼. હે ગૌતમ ! લોકાકાશમાં વર્ણ નથી, ગંધ નથી, યાવત્-સ્પર્શ નથી. તે એક અજીવ દ્રવ્યદેશ છે, અગુરુલઘુ છે, અગુરુલઘુરૂપ અનંત ગુણોથી સંયુક્ત છે અને સર્વ આકાશના અનંત ભાગરૂપ છે.

(૧૪૭) હે ભગવન્ ! ધર્માસ્તિકાય કેટલો મોટો કહ્યો છે ! હે ગૌતમ ! તે લોકરૂપ છે, લોકમાત્ર છે, લોક પ્રમાણ છે, અને લોકને સ્પર્શેલો તથા લોકને જ અડકીને રહેલો છે. એ પ્રમાણે અધર્માસ્તિકાય, લોકાકાશ, જીવાસ્તિકાય, અને પુદ્ગલાસ્તિકાય સંબંધે પણ સમજવું. એ પાંચે સંબંધે એક સરખોજ અભિલાપ છે.

(૧૪૮) હે ભગવન્ ! ધર્માસ્તિકાયના કેટલા ભાગને અધોલોક સ્પર્શે છે ? હે ગૌતમ ! અધોલોક ધર્માસ્તિકાયના અડધાથી વધારે ભાગને સ્પર્શે છે. હે ભગવન્ ! ધર્માસ્તિકાયના કેટલા ભાગને તિર્યગ્લોક સ્પર્શે છે ? હે ગૌતમ ! અસંખ્યેય ભાગને સ્પર્શે છે. હે ભગવન્ ! ધર્માસ્તિકાયના કેટલા ભાગને ઉર્ધ્વલોક સ્પર્શે છે ? હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાયના દેશોન-કાંઈક ઓછા-અર્ધ ભાગને ઉર્ધ્વલોક સ્પર્શે છે.

(૧૪૯) હે ભગવન્ ! આ શું રત્નપ્રભા પૃથ્વિ ધર્માસ્તિકાયના સંખ્યેય ભાગને અડકે છે, અસંખ્યેય ભાગોને અડકે છે કે તેને આખાને અડકે છે ? હે ગૌતમ ! તે સંખ્યેય ભાગને અડકતી નથી, પણ અસંખ્યેય ભાગોને અડકે છે. તથા તે સંખ્યેય ભાગોને, અસંખ્યેય ભાગોને અને આખાને પણ અડકતી નથી. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિનો ઘનોદધિ, ધર્માસ્તિકાયના કેટલા ભાગને સ્પર્શે છે, શું સંખ્યેય ભાગને સ્પર્શે છે ? ઈત્યાદિ પૂ઼. હે ગૌતમ ! જેમ રત્નપ્રભા સંબંધે કહ્યું તેમ ઘનોદધિ સંબંધે પણ જાણવું અને તેજ પ્રમાણે ઘનવાત તથા તનુવાત સંબંધે પણ સમજવું. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિનું અવકાશાંતર શું ધર્માસ્તિકાયના સંખ્યેય ભાગને અડકે કે યાવત્ તેને આખાને અડકે. હે ગૌતમ ! તે સંખ્યેય ભાગને અડકે પણ અસંખ્યેય ભાગોને ન અડકે અનેં તેને આખાને પણ ન અડકે. એજ રીતે બધાં અવકાશાંતરો જાણવાં. રત્નપ્રભા સંબંધે કહેલ વક્તવ્યતાની પેઠે યાવત્-સાતમી પૃથ્વિ સુધી સમજવું. તથા જંબૂદ્રીપાદિક દ્રીપો અને લવણસમુદ્રાદિક સમુદ્રો, સૌધર્મકલ્પ, યાવત્-ઈષત્પ્રાગ્ભારા પૃથ્વિ તે બધા અસંખ્યેય ભાગને સ્પર્શે. બાકીના ભાગની સ્પર્શનાનો નિષેધ કરવો. એ પ્રમાણે અધર્માસ્તિકાય અને લોકાકાશને અડકવા વિષે પણ જાણવું. પૃથ્વિ, ઉદધિ, ઘનવાત, તનુવાત, કલ્પ, ગ્રૈવેયક, અનુત્તરો અને સિદ્ધિ. એ બધાનાં અંતરો ધર્માસ્તિકાયના સંખ્યેય ભાગને અડકે છે અને બાકી બધા ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્ય ભાગને અડકે છે.

શતક-૨-ના ઉદ્દેસા-૧૦ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલી ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

શતક-૨-ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક :3

ઉદ્દેશક ૧

(૧૫૧) ચમર નામના ઈંદ્રમાં વિકુર્વણ શક્તિ કેવી છે ? ચમરનો ઉત્પાત કાયિકી વગેરે ક્રિયાઓના, દેવે વિકુર્વેલ યાનને સાધુ જાણે ? સાધુ બહારના પુદ્ગલોને લઈને સ્ત્રી વગેરેનાં વૈક્રિય રૂપો કરી શકે, નગર, લોકપાલોના સ્વરૂપ, અસુર વગેરેના ઈંદ્રો કેટલા છે ? ઈંદ્રિયોના વિષય, ચમરની સભા એમ દશ ઉદ્દેસકો છે.

(૧૫૨) તે કાળે તે સમયે નામની નગરી હતી, તે મોકા નગરીની બહાર ઉત્તર પૂર્વની દિગ્ભાગમાં નંદન નામનું ચૈત્ય હતું. તે કાળે તે સમયે શ્રીમહાવીરસ્વામી પધાર્યા, સભા નીકળે છે અને ધર્મ શ્રવણ કરી સભા પાછી ચાલી ગઈ. તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના બીજા શિષ્ય અગ્નિભૂતિ નામના અનગાર પર્યુપાસના કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યા :- હે ભગવન્ ! અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર કેવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે, કેવી મોટી કાંતિવાળો છે, કેવા મોટા બળવાળો છે, કેવી મોટી કીર્તિવાળો છે, કેવા મોટા સુખવાળો છે, કેવા મોટા પ્રભાવવાળો છે અને તે કેટલું વીકુર્વણ કરી શકે છે ? હે ગૌતમ ! અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમર મોટી ચમર કોટી ઋદ્ધિવાળો છે, યાવત્-મોટા પ્રભાવવાળો છે:- તે ત્યાં ચોત્રીસલાખો ભવનવાસો ઉપર ચોસઠહજાર સામાનિક દેવો ઉપર અને તેત્રીશ ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો ઉપર, સત્તાધીશપણું ભોગવતો યાવત્-વિહરે છે, અર્થાત તે ચમર એવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે અને યાવત્-એવા મોટા પ્રભાવવાળો છે. તથા તેની વિકુર્વણ કરવાની શક્તિ પણ આટલી છે :- હે ગૌતમ ! વિકુર્વણ કરવા માટે અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર વૈક્રિય સમુદ્ઘાતવડે સમવહત થાય છે, સંખ્યેય યોજનસુધી

લાંબા દંડને નિસર્જે છે-બનાવે છે અને તે દ્વારા રત્નનો યાવત્-રિષ્ટ રત્નોના સ્થૂલ પુદ્ગલોને સંખેરી નાખે છે, તથા સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરે છે. બીજીવાર પણ વૈક્રિયસમુદ્ઘાત-વડે સમવહત થાય છે. વળી હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ યુવાન પુરુષ પોતાના હાથવડે જુવાન સ્ત્રીના હાથને પકડે અર્થાત્ પરસ્પર કાકડા વાળેલા હોવાથી તે બન્ને વ્યક્તિઓ સંલગ્ન જણાય છે, અથવા જેમ પૈડાની ધરીમાં આરાઓ સુસંબદ્ધ હોય, એવીજ રીતે અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને ઘણી અસુરકુમાર દેવીઓવડે આખા જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપને આકીર્ણ કરી શકે છે, તેમજ વ્યતિવર્ણ, ઉપસ્તીર્ણ સંસ્તીર્ણ, સ્પૃષ્ટ અને અવગાઢાવગાઢ કરે છે અર્થાત્ તે ચમર બીજાં રૂપો એટલાં બધાં વિકુર્વી શકે છે, કે જેને લઈને પૂર્વ પ્રમાણે આખો જંબૂદ્વીપ પણ ભરાઈ જાય છે. વળી હે ગૌતમ ! અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ, ચમર ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને ઘણી અસુરકુમાર દેવીઓવડે આ તિરર્છાલોકમાં પણ અસંખ્ય દ્વીપ અને સમુદ્ર સુધીનું ફળ આકીર્ણ કરે છે, તથા વ્યતિકીર્ણ, ઉપસ્તીર્ણ સંસ્તીર્ણ, સ્પૃષ્ટ અને અવગાઢાવગાઢ કરી શકે છે. હે ગૌતમ ! પૂર્વ કહ્યા પ્રમાણે એટલાં રૂપો કરવાની અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરની માત્ર શક્તિ છે પણ કોઈ વખતે તે ચમરે પૂર્વ પ્રમાણે કર્યાં નથી, કરતો નથી અને કરશે પણ નહિ.

હે ભગવન્ ! જો અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમર એવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે અને યાવત્- તે ઘણું વિકુર્વણ કરી શકે છે, તો હે ભગવન્ ! અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરના સામાનીક દેવો કેવી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે, અને તેઓની વીકુર્વણ શક્તિ કેટલી છે ? હે ગૌતમ ! અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમરના લોકપાલ દેવો એવી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે, અને યાવત્-મહાપ્રભાવવાળા છે તેઓ ત્યાં પોતે પોતાનાં ભવનો ઉપર, પોતપોતાના સામાનિકો ઉપર અને પોતપોતાની પટ્ટરાણીઓ ઉપર સત્તાધીશ-પણું ભોગવતા, યાવત્-દિવ્ય ભોગોને ભોગવતા વિહરે છે. અને એઓ એવી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે. અને તેઓની વિકુર્વણ શક્તિ આટલી છે કે :- હે ગૌતમ ! વિકુર્વણ કરવા માટે તેઓ-અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરના એક એક સામાનિક દેવો-વૈક્રિયસમુદ્ઘાતવડે સમવહત થાય છે. અને જુવાન પુરુષ પોતાને હાથે જુવાન સ્ત્રીના હથને પકડે, અર્થાત્ પરસ્પર કાકડા વાળેલા હોવાથી જેમ તે બન્ને વ્યક્તિઓ સંલગ્ન જણાય છે; અથવા જેમ પૈડાની ધરીમાં આરાઓ સંલગ્ન-સુસંબદ્ધ હોય એવીજ રીતે અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરના સામાનિક દેવો આખા જંબૂદ્વીપને ઘણા અસુરકુમાર દેવો તથા ઘણી અસુરકુમાર દેવીઓ વડે આકીર્ણ, વ્યતિવર્ણ, ઉપસ્તીર્ણ, સંસ્તીર્ણ, સ્પૃષ્ટ અને અવગાઢાવ-ગાઢ કરી શકે છે. વળી હે ગૌતમ ! અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમનરનો એક એક સામાનિક-દેવીઓ તિરછાલોકમાં અસંખ્યયે દ્વીપ સમુદ્રો સુધીનું સ્થળ ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને ઘણી અસુરકુમાર દેવીઓ વડે આકીર્ણ, વ્યતિકીર્ણ, ઉપસ્તીર્ણ, સંસ્તીર્ણ, સ્પૃષ્ટ અને અવગાઢાવગાઢ કરી શકે છે. હે ગૌતમ ! અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરના પ્રત્યેક સામાનિકમાં પૂર્વ પ્રમાણે વિકુર્વણ કરવાની શક્તિ છે - વિષય છે, વિષયમાત્ર છે, પણ તેઓ સંપ્રાપ્તિવડે કોઈવાર વિકુર્વ્યા નથી, વિકુર્વતા નથી, અને વિકુર્વશે નહિ.

(૧૫૩) હે ભગવન્ ! અસુરેંદ્ર, અસુરાજ ચમરના સામાનિક દેવો એવી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે અને યાવત્-એટલું વિકુર્વણ કરવા સમર્થ છે તો હે ભગવન્ ! અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમરના ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો કેવી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે ? હે ગૌતમ ! જેમ સામાનિકો કહ્યા તેમ ત્રેયીસ્ત્રંશકો પણ કહેવા. તથા લોકપાલો સંબંધે પણ એમ કહેવું. વિશેષ એ કે, તેઓ પોતાના બનાવેલ રૂપોથી અનેક અસુરકુમારો અને અસુરકુમારીઓથી - સંખ્યેય દ્વીપ સમુદ્રોને ભરી શકે છે. હે ભગવન્ ! જો અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમરના લોકપાલ દેવો એટલી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે અને યાવત્ તેઓ એટલું વિકુર્વણ કરી શકે છે, તો અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમરની પટ્ટરાણી દેવીઓ કેવી મોટી ઋદ્ધિવાળી છે અને તેઓ કેટલું વિકુર્વણ કરે છે ? હે ગૌતમ ! અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમરની પટ્ટરાણી દેવીઓ મોટી ઋદ્ધિવાળી છે, અને યાવત્-મોટા પ્રભાવવાળીઓ છે. તેઓ ત્યાં પોતપોતાના ભવનો ઉપર, પોતપોતાના હજાર સામાનિક દેવો ઉપર, પોતપોતાની મિત્રરૂપ મહત્તરિકા દેવીઓ ઉપર અને પોતપોતાની સમિતિનું સ્વામીપણું ભોગવતી રહે છે. યાવત્-તે પટ્ટરાણીઓ એવી મોટી ઋદ્ધિવાળીઓ છે. તે સંબંધેની બીજી બધી હકીકત લોકપાલોની પેઠે કહેવી. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે.

(૧૫૪) એમ કહી ગૌતમ અગ્નિભૂતિ અણગારે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદી, નમી, જે તરફ તૃતીય વાયુભૂતિ અનગાર હતા તે તરફ જવાનું કર્યું અને ત્યાં જઈને તે અગ્નિભૂત અનગારે વાયુભૂતિ અનગારને આ પ્રમાણે કહ્યું કે :- હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે નિશ્ચિત છે કે, અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમર, એવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે, ઈત્યાદિ બધું ચમરથી માંડીને તેની પટ્ટરાણીઓ સુધીનું અપૃષ્ટ વ્યાકરણ - રૂપ વૃત્તાંત અહીં કહેવું. ત્યારપછી અગ્નિભૂતિ અનગારે પૂર્વ પ્રમાણે કહેલી, ભાષેલી, જણાવેલી અને પ્રરૂપેલી એ વાતમાં તે ગૌતમ વાયુભૂતિ અનગારને શ્રદ્ધા બેસતી નથી, વિશ્વાસ આવતો નથી અને એ

વાત તેઓને રૂચતી નથી. હવે એ વાતમાં અશ્રદ્ધા કરતા, અવિશ્વાસ આણતા અને એ વાત તરફ અણગમાવાળા તે ગૌતમ વાયુભૂતિ અનગાર પોતાના આસનથી ઉઠી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર તરફ ગયા અને ત્યાં જઈ તેઓની પર્યુપાસના કરતા આ રીતે બોલ્યા :- હે ભગવન્ ! ગૌતમ અગ્નિભૂતિ અનગારે મને સામાન્ય પ્રકારે કહ્યું, વિશેષ પ્રકારે કહ્યું જણાવ્યું અને પ્રરૂપ્યું કે ''અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ભોગવે છે, ઈત્યાદિ બધું પટ્ટરાણીઓ સુધીનું વૃત્તાંત અહીં પૂરેપુર કહેવું'' એ તેજ પ્રમાણે કેવી રતી છે ? હે 'ગૌતમ' વગેરે આમંત્રી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે તે ગૌતમ વાયુભૂતિ અનગારે તને જે સામાન્ય પ્રકારે કહ્યું, વિશેષ પ્રકારે કહ્યું, જણાવ્યું અને પ્રરપ્યું કે,-હે ગૌતમ ! અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર મોટી ઋદ્ધિવાળો છે, ઈત્યાદિ બધું તેની પટ્ટરાણીઓ સુધીનું વૃત્તાંત અહીં કહેવું'' એ વાત સાચી છે અને હું પણ એમજ કહું છું, ભાષું છું, જણાવું છું, અને પ્રરૂપું છું કે અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર મોટો રૂદ્ધિવાળો છે ઈત્યાદિ તેજ રીતે યાવત્-પટ્ટરાણીઓ સુધીની હકીકતવાળો બીજો ગમ કહેવો. અને એ વાત સાચી છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! એમ કહી ગૌતમ વાયુભૂતિ અનગાર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદી, નમી અને જે તરફ ગૌતમ અગ્નિભૂતિ અનગાર છે ત્યાં આવી, તેઓને વાંદી, નમી, 'તેઓની વાત ન માની' તે માટે તેઓની પાસે વારંવાર વિનયપૂર્વક સારી રીતે ક્ષમા માગે છે.

(૧૫૫) ત્યારપછી તે ગૌતમ વાયુભૂતિ અનગાર, ગૌતમ અગ્નિભૂતિ નામના અનગારની સાથે જ્યાં શ્રમણ ભગવંત મહાવીર છે ત્યાં આવ્યા; અને ત્યાં તેઓની પર્યુપાસના કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યા કેઃ- હે ભગવન્ ! જો અસુરરાજ ચમર એવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે અને યાવત્-એટલું વિકુર્વણ કરી શકે છે, તો ભગવન્ ! વૈરોચનેંદ્ર, બલિ, કેવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે, યાવત્-તે કેટલું વિકુર્વણ કરવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! વૈરોચનેંદ્ર, વૈરોચનરાજ બલી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે. યાવત્-મહાનુભાગ છે, વળી તે ત્યાં ત્રીસલાખ ભવનોનો, તથા સાઠહજાર સામાનિકોનો અધિપતિ છે. જેમ ચમર સંબંધે હકીકત કહી તેમ બલિ વિષે પણ જાણવું. વિશેષ એ કે, તે પોતાની વિકુર્વણ શક્તિથી આખા જંબૂદ્વીપ કરતાં વધારે ભાગમાં પોતાના રૂપો ભરી શકે છે, બાકી બધું તેજ પ્રમાણે કહેવું. વિશેષ એ કે, ભવનો અને સામાનિકો વિષે જૂદાઈ જાણવી. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્-ત્રીજા ગૌતમ વાયુભૂતિ અનગાર વિહરે છે.

પછી તે ગૌતમ અગ્નિભૂતિ અનગાર શ્રમણભગવંતમહાવીરને વાંદે છે, નમે છે, નમીને તેઓ આ પ્રમાણે બોલ્યા કે :- હે ભગવન્ વૈરોચન ઈંદ્ર, વૈરોચન-રાજબલિ એવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે યાવત્ તે કેટલું વિકુર્વણ કરી શકે છે ? હે ગૌતમ ! તે નાગકુમારોનો ઈંદ્ર, નાગકુમારોનો રાજા ધરણ મોટી ઋદ્ધિવાળો છે, યાવત્-ત્યાં ૪૪ લાખ ભવનવાસો છે, છ હજાર સામાનિક દેવો, તેત્રીશ ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો ઉપર, ચાર લોકપાલો, પરીવારવાળી છ પટ્ટરાણીઓ ઉપર સ્વીમીપણું ભોગવતો વિહરે છે. તથા તેની વિકુર્વણ શક્તિ આટલી છે-જેમ કોઈ જુવાન હાથને પકડે, અને પરસ્પર કાકડા વાળેલ હોવાથી જેમ તે સંલગ્ન જણાય છે તેમ ઘણા નાગકુમાર અને ઘણી નાગકુમારીઓ વડે-આખા જંબૂદ્વીપનો અને તિરછે સંખ્યેય દ્વીપસમુદ્રનોને ભરી શકે છે : પણ યાવત્-તે તેવું કોઈ દિવસ કરશે નહિં. તેના સામાનિકો, આદિ વિશે ચમરની માફક કહેવું. વિશેષ એ કે : તેઓની વિકુર્વણશક્તિ માટે સંખ્યેય દ્વીપ સમુદ્રો કહેવા. અને એ પ્રમાણે યાવત્-સ્તનિતકુમારો, વાનવ્યંતરો, તથા જ્યોતિષિકો પણ જાણવા. વિશેષ એ કે - દક્ષિણ દિશાના બધા ઈન્દ્રો વિષે અગ્નિભૂતિ પૂછે છે અને ઉત્તર દિશાના બધા ઈંદ્રો વાયુભૂતી પૂછે છે.

હે ભગવન્ ! એમ કહી ગૌતમ અગ્નિભૂતિ અનગાર શ્રમણ-ભગવંત મહાવીરને વાંદે છે, અને નમે છે નમીને તેઓ આ પ્રમાણે બોલ્યા કેઃ જો જ્યોતિષિકેંદ્ર, જ્યોતિષિક રાજા એવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે અને એટલું વિકુર્વણ કરી શકે છે તો દેવેંદ્ર દેવરાજાશક્ર કેવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે યાવત્-કેટલું વિકુર્વણ કરી શકે છે ? હે ગૌતમ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર મોટી ઋદ્ધિવાળો છે યાવત્ મોટા પ્રભાવવાળો છે. તે ત્યાં બત્રીશલાખ વિમાનવાસો ચોરાસીહજાર સામાનિકદેવો, યાવત્-૩,૩૬,૦૦૦ આત્મરક્ષક દેવો અને બીજાઓ ઉપર સત્તાધીશપણું ભોગવતો યાવત્-વિહરે છે. અર્થાત્ શક્ર ઈંદ્ર એવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે તેની વિકુર્વણ શક્તિ સંબંધે ચમરની પેઠે કહેવું. વિશેષ એ કે, તે એટલાં બધાં રૂપો વિકુર્વી શકે છે, કે જે રૂપોથી આખા બે જંબૂદ્વીપો ભરાઈ શકે છે. બાકી બધું તેજ પ્રમાણે જાણવું. વળી હે ગૌતમ ! દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રનો માત્ર એ વિષય છે, અર્થાત્ પૂર્વે જણાવેલી વિકુર્વણા શક્તિ તે માત્ર શક્તિરૂપ છે, પણ સંપ્રાપ્તિવડે તેમ તેમ વિકુર્વ્યું નથી, વિકુર્વતો નથી અને વિકુર્વશે પણ નહિ.

(૧૫૬) હે ભગવન્ ! જો દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર એવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે અને એટલું વિકુર્વણ કરવા શક્ત છે તો સ્વભાવે ભદ્ર અને વિનીત, તથા હંમેશાં છઠ્ઠ છઠ્ઠની તપસ્યા કરતો આત્માને ભાવતો, પૂરેપૂરાં આઠ વર્ષ સુધી

સાધુપણું પાળીને માસિક સંલેખનાવડે આત્માને સંયોજીને તથા સાઠ ટંક સુધીનું અનશન પાળીને, આલોચન તથા પ્રતિક્રમણ કરીને, સમાધી પામીને, કાળમાસે કાળ કરીને આપ દેવાનુપ્રિયનો શિષ્ય તિષ્યક નામનો અનગાર, સૌધર્મકલ્પમાં પોતાના વિમાનમાં, ઉપપાત, સભાના દેવશયનીયમાં દેવવસ્ત્રથી ઢંકાએલ અને આગળના અસંખ્ય ભાગમાત્ર જેટલી અવગાહનમાં દેવેંદ્ર, દેવરાજના સામાનિકપણે ઉત્પન્ન થયો છે. પછી તુરતમાંજ ઉત્પન્નથયેલો તે તિષ્યકદેવ પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિવડે પર્યાપ્તપણાને પામે છે અર્થાત્ તે આહરપર્યાપ્તિવડે, શરીરપર્યાપ્તિવડે, ઈંદ્રિયપર્યાપ્તિવડે, આનપ્રાણપર્યાપ્તિવડે અને ભાષામનપર્યાપ્તિવડે પોતાના શરીરને સંપૂર્ણપણે રચે છે. જ્યારે તે તિષ્યકદેવવ પૂર્વોક્ત પાંચ પર્યાપ્તિવડે પોતાના શરીરને સંપૂર્ણપણે રચે છે. જ્યારે તે તિષ્યકદેવ પૂર્વોક્ત પાંચ પર્યાપ્તિવડે પોતાના શરીરની બનાવટ પૂરેપૂરી કરી લે છે ત્યારે સામાનિક સમિતિના દેવો તેની પાસે આવી, હાથ જોડવાપૂર્વક દશે નખને ભેગા કરી માથે અડાડી, માથે અંજલી કરીને જય અને વિજયથી વધાવે છે અને પછી આ પ્રમાણે કહે છે કે અહો ! આપ દેવાનુપ્રિયે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ, દિવ્ય દેવકાંતિ અને દિવ્ય દેવપ્રભાવ લબ્ધ કર્યો છે, પ્રાપ્ત કર્યો છે, અને સામે આણ્યો છે વળી જેવી દિવ્ય દેવઋદ્ધિ, દિવ્ય દેવકાંતિ અને દિવ્ય દેવપ્રભાવ આપ દેવાનુપ્રિયે લબ્ધ કર્યો છે, પ્રાપ્ત કર્યો છે અને સામે આણ્યો છે તેવી દિવ્ય દેવઋદ્ધિ આપ, દેવાનુપ્રિયે સામી આણી છે તો હે ભગવન્ ! તે તિષ્યકદેવ કેવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે અને કેટલું વિકુર્વણ કરી શકે છે ? હે ગૌતમ ! તે તિષ્યકદેવ મોટી સમૃદ્ધિવાળો છે મોટા પ્રભાવવાળો છે. તે ત્યાં પોતાના વિમાન ઉપર, ચાર હજાર સામાનિક દેવો પરિવારયુક્ત ચાર પટ્ટરાણીઓ, ત્રણ સભાઓ, સાત સેના, સાત સેનાધિપતિ, સોળહજાર આત્મરક્ષક દેવો અને બીજા ઘણા વૈમાનિકદેવો તથા દેવી ઉપર સત્તાધીશપણું ભોગવતો વિહરે છે તે આવી મહાન્ સમૃદ્ધિવાળો છે આટલું વિકુર્વણ કરી શકે છે જેમ કોઈ યુવાન પુરુષ જ જુવાન સ્ત્રીને હાથે કાકડા વાળી પકડે જેથી તેઓ સંલગ્ન લાગે તેમ તે બીજાંરૂપો કરી શકે છે. તે શક્રની જેટલી વિકુર્વણાશક્તિવાળો છે વળી હે ગૌતમ ! તિષ્યક દેવની જે વિકુર્વણ શક્તિ છે તે તેનો વિષય છે, પણ તેણે સંપ્રાપ્તિવડે વિકુવયું નથી, વિકુર્વતો નથી અને વિકુર્વશે પણ નહિ.

હે ભગવન્ ! જો તિષ્યકદેવ એવી મહાન્ ઋદ્ધિસંપન્ન છે અને આટલું બધું વિકુર્વણ કરી શકે છે તો દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના બાકીના-બીજા બધા સામાનિક દેવો કેવી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે ? હે ગૌતમ ! તેજ પ્રમાણે બધું જાણવું, યાવત્-હે ગૌતમ ! દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રના પ્રત્યેક સામાનિક દેવોનો એ વિષય છે, વિષયમાત્ર છે, પણ સંપ્રાપ્તિથી કોઈએ વિકુર્વ્યુ નથી, વિકુર્વતો નથી અને વિકુર્વશે પણ નહીં. શક્રના ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો વિષે, લોકપાલો વિષે, અને પટ્ટરાણીઓ વિષે ચમરની પેઠે કહેવું. વિશેષ એ કે તેઓની વિકુર્વણશક્તિ આખા બે જંબૂદ્વીપ જેટલી કહેવી અને બાકી બધું તેજ પ્રમાણે કહેવું. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી બીજા ગૌતમ વિહરે છે.

(૧૫૭) હે ભગવન્ ! એમ કહી ત્રીજા ગૌતમ વાયુભૂતિ અનગાર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને નમીને યાવત્-આ પ્રમાણે બોલ્યા કે હે ભગવન્ ! જો દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર યાવત્-એવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે અને યાવત્ એટલું વિકુર્વણ કરી શકે છે; તો હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર દેવરાજ ઈશાન કેવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે ? હે ગૌતમ ! તે સંબંધે બધું તેમજ જાણવું. વિશેષ એ કે, તેની વિકુર્વણા શક્તિ આખા બે જંબૂદ્વીપ કરતાં પણ વધારે જાણવી.

(૧૫૮) હે ભગવન્ ! જો દેવેંદ્ર દેવરાજ ઈશાન, એવી મોટી રૂદ્ધિવાળો હોય અને એટલું વિકુર્વણ કરી શકતો હોય તો સ્વભાવે ભદ્ર, યાવત્-વિનીત, તથા નિરંતર અઠમ અઠમ અને પારણે આંબીલ, એવા આકરા તપવડે આત્માને ભાવતો, ઉંચે હાથ રાખી, સૂર્યની સામે ઉભો રહી આતાપનાભૂમિમાં આતાપન લેતો, તડકાને સહતો, પૂરેપૂરા છ માસ સાધુપણું પાળી, પન્નર દિવસની સંલેખના વડે આત્માને સંયોજી, ત્રીસ, ટંક સુધી અનશન પાળી, આલોચન અને પ્રતિક્રમણ કરી, સમાધિ પામી, કાળમાસે કાળ કરી આપ દેવાનુપ્રિયાનો શિષ્ય કુરુદત્ત અનગાર ઈશાનકલ્પમાં પોતાના વિમાનમાં ઈશાનેંદ્રના સામાનિકપણે દેવ થયો છે. જે વક્તવ્યતા તિષ્યકદેવ સંબંધે આગળ કહી છે તે બધી અહીં કુરુદત્ત દેવ વિષે પણ કહેવી. તો તે કુરુદત્તપુત્ર દેવ કેવી મોટી ઋદ્ધિવાળો છે ? વિશેષ એ કે, કુરુદત્તપુત્રની વિકુર્વણા શક્તિ આખા બે જંબૂદ્વીપ જેટલી છે બાકી બધું તેજ પ્રમાણે જાણવું. એ પ્રમાણે બીજા સામાનિક દેવો, ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો, લોકપાલો તથા પટ્ટરાણીઓ સંબંધે પણ સમજવું. વળી હે ગૌતમ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનની પ્રત્યેક પટ્ટરાણીની એ વિકુર્વણાશક્તિ, તે વિષયરૂપ છે વિષયમાત્ર છે, પણ કોઈએ સંપ્રાપ્તિવડે વિકવ્રયું નથી, વિકુર્વતા નથી અને વિકુર્વશે પણ નહીં.

(૧૫૯) એ પ્રમાણે સનત્કુમાર દેવલોક સંબંધે પણ જાણવું. વિશેષ એ કે, તેની વિકુર્વણાશક્તિ આખા ચાર જંબૂદ્વીપ છે. અને તિરછે તેની વિકુર્વણાશક્તિ અસંખ્યેય છે. એ પ્રમાણે સામાનિક દેવો, ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો,

લોકાપાલો અને પટ્ટરાણીઓ એ બધા અસંખ્યેય દ્વીપ, સમુદ્રો સુધી વિકુર્વી શકે છે. એ પ્રમાણે માહેંદ્રમાં પણ જાણવું. વિશેષ એ કે, આખા ચાર જંબૂદ્વીપ કરતાં પણ વધારે વિકુર્વણ શક્તિ છે. એ પ્રમાણે બ્રહ્મલોકમાં પણ જાણવું. વિશેષ એ કે તેઓની વિકુર્વણાશક્તિ આખા આઠ જંબૂદ્વીપ કરતાં પણ વધારે શક્તિ છે. મહાશક્રના દેવોની વિકુર્વણાશક્તિ સોળ જંબૂદ્વીપ કરતાં પણ અધિક છે. સહસ્રારનાદેવોની વિકુર્વણાશક્તિ સોળ જંબૂદ્વીપ કરતાં પણ અધિક છે. અને પ્રાણતના દેવોની વિકુર્વણની શક્તિ બત્રીશ જંબૂદ્વીપ જેટલી છે. અને અચ્યુતદેવની વિકુર્વણાશક્તિ આખા બત્રીસ જંબૂદ્વીપ કરતાં પણ કંઈક વધારે છે. બાકી સઘળું તેજ પ્રમાણે જાણવું હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી ત્રીજા ગૌતમ વાયભૂતિ અનગાર શ્રમણભગવંત મહાવીરને વાંદે છે, નમે છે, અને યાવત્-વિહરે છે.

(૧૬૦) ત્યારપછી કોઈ એક દિવસે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર મોકા નગરીના નંદન નામના ચૈત્યથી બહાર નીકળી જનપદ વિહારે વિહરે છે. તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું. યાવત્-સભા પર્યુપાસે છે. તે કાળે તે સમયે દેવેંદ્ર દેવરાજ, હાથમાં શૂળને ધારણ કરનાર, બળદના વાહનવાળો, લોકના ઉત્તરાર્ધનો ધણી, અઠ્ઠાવીસલાખ વિમાનાનો સત્તાધીશ ઈશાનેંદ્ર, આકાશ જેવો નિર્મળવસ્ત્રને પહેરી, માળાથી યુક્તત મુકુટને માથે મૂકી, નવા સોનાના સુંદર, વિચિત્ર અને ચંચળ કુંડકોથી ગાલો દેદીપ્યમાન કરતો, દશે દિશાઓને પ્રકાશિત કરતો, તે ઈશાનકલ્પમાં, ઈશાનાવંતસક વિમાનમાં રાયસેણીયમાં કહ્યા પ્રમાણે દિવ્ય દેવઋદ્ધિને અનુભવતો યાવત્-જે દિશામાંથી પ્રકાશમાન થયો હતો, તેજ દિશાને વિષે પાછો ચાલ્યો ગયો. હવે હે ભગવન્ ! અહો ! દેવેંદ્ર દેવરાજ ઈશાન મોટો ઋદ્ધિવાળો છે. હે ભગવન્ ! ઈશાનેંદ્રની તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ ક્યાં પેસી ગઈ ? હે ગૌતમ ! તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ શરીરમાં પેસી ગઈ. હે ભગવન્ ! તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ શરીરમાં ગઈ. એમ કહેવાનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ એક કુટાકારશિખરની આકારવાળું ઘર હોય, અને તે બન્ને બાજુથી લિંપેલું હોય, ગુપ્ત હોય, પુત્ર દ્વારવાળું હોય, જેમાં પવન ન પેસે એવું ઉંડું હોય યાવત્ ફૂટાકારશાળા પેઠે જાણવું.

હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર દેવરાજ ઈશાનને તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ, દિવ્ય દેવકાંતી અને દિવ્ય દેવપ્રભાવ કેવી રીતે લબ્ધ કર્યો, કેવી રીતે પ્રાપ્ત કર્યો અને કેવી રીતે સામે આણ્યો ? તથા તે પૂર્વભવમાં કોણ હતો ? તેનું નામ અને ગોત્ર શું હતું ? અને તે ક્યા ગામમાં, ક્યા નગરમાં, તથા ક્યા સંનિવેશમાં રહેતો હતો ? તથા તેણે શું સાંભળ્યું હતું, શું દીધું હતું, શું ખાધું હતું ? શું કર્યું હતું, શું આચર્યું હતું ? અને તથા પ્રકારના ક્યા શ્રમણ યા બ્રાહ્મણની પાસે એવું એક પણ આર્ય અને ધાર્મિક વચન સાંભળી અવધાર્યું હતું કે જેને લઈને દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાન તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ યાવત્ સામે આણી ?

હે ગૌતમ ! તે કાળે તે સમયે આજ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારત વર્ષમાં તામ્રલિપ્તી નામની નગરી હતી. તે તામ્રલિપ્તી નગરીમાં તામલી ના મનો મૌર્યપુત્ર ગૃહપતિ રહેતો હતો. તે તામલીગૃહપતિ ધનાઢ્ય અને દીપ્તિવાળો હતો, યાવત્-ઘણા માણસોથી તે ચઢીયાતો હતો. હવે એક દિવસે તે મૌર્યપુત્ર તામલી ગૃહ-પતિને રાત્રીના આગળના અને પાછળના ભાગમાં કુટુંબની ચિંતા કરતાં એવાં પ્રકારનો સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે પૂર્વે કરેલં જૂનાં સારી રીતે આચરેલાં,સુપરાક્રમયુક્ત, શુભ અને કલ્યાણરૂપ મારા કર્મોને કલ્યાણરૂપ પ્રભાવ હજુ સુધી જાગતો છે કે જેથી મારા ગૃહને વિષે હિરણ્ય વધે છે, સુવર્ણ વધે છે, ધન વધે છે, ધાન્યો વધે છે, પુત્રો વધે છે, પશુઓ વધે છે, અને પુષ્કળ ધન, કનક, રત્ન, મણિ, મોતી, શંખ, ચંદ્રકાંત વગેરે પત્થર, પ્રવાળાં, તથા માણેકરૂપ સારવાળું ધન મારે ઘરને ઘણું ઘણું વધે છે. તો શું હું પૂર્વે કરેલાં, સારી રીતે આચરેલાં યાવત્-જૂનાં કર્મોનો તદ્દન નાશ થાય તો જોઈ રહું-તે નાશની ઉપેક્ષા કરતો રહું, પણ જ્યાંસુધી હિરણ્યથી વૃદ્ધિ પામું છું, અને મારે ઘરે ઘણું ઘણું વધે છે, તથા જ્યાંસુધી મારા મિત્રો, મારી નાતીલાઓ, મારા પિત્રાઈઓ, મારા મોસાળિઆ કે મારા સાસરીઆ અને મારો નોકરવર્ગ મારો આદર કરે છે, મને સ્વામી તરીકે જાણે છે, મારો સત્કાર કરે છે, મારું સન્માન કરે છે અને મને કલ્યાણરૂપ, મંગલરૂપ અને દેવરૂપ જાણી ચૈત્યની-પેઠે વિનયપૂર્વક મારી સેવા કરે છે ત્યાંસુધી મારે મારું કલ્યાણ કરી લેવાની જરૂર છે, આવતી કાલે પ્રકાશવાળી રાત્રી થયા પછી મારે મારી પોતાનીજ મેળે લાકડાનું પાત્ર કરી, પુષ્કળ ખાનપાન મેવા મિષ્ટાન અને મશાલા વિગેરે તૈયાર કરાવી, મારા મિત્ર, નાત, પિત્રાઈ, મોસાળિઆ કે સાસરીઆ અને મારા નોકરચાકરને નોતરી, તે મિત્ર નોકરચાકરને પુષ્કળ ખાનપાન મેવા મિષ્ટાન અને મશાલા વિગેરેથી જમાડીને કપડાં અત્તર વગેરે સુગંધી વસ્તુ, માળાઓ ઘરેણા વગેરેથી તેનો સત્કાર કરીને, તેઓનું સન્માન કરીને તથા તેજ મિત્ર, જ્ઞાતિ, પિત્રાઈ, મોસાળિઆ કે સાસરીઆ અને નોકરચાકરની સમક્ષ મારા મોટા પુત્રને કુટુંબમાં સ્થાપીને-તેના ઉપર કુટુંબનો ભાર મૂકીને-તે મિત્ર, યાવત્ નોકરવર્ગને પૂછીને મારી પોતાની મેળેજ

લાકડાંનું પાતરું લઈને, સુંદર મુંડ થઈને 'પ્રાણામા' નામના દીક્ષાવડે દીક્ષિત થાઉં.

વળી હું દીક્ષિત થયો કે તુરતજ આ અભિગ્રહ ધારણ કરીશ કે, - હું જીવું ત્યાંસુધી નિરંતર છઠ્ઠ કરીશ તથા સૂર્યન સામે ઉંચા હાથ રાખી તડકો સહન કરતો રહીશ આતાપના લઈશ. વળી છઠ્ઠના પારણને દિવસે તે આતાપના લેવાની જગ્યાથી નીચે ઉતરી પોતાની મેળેજ લાકડાનું પાત્ર લઈ તામ્રલિપ્તિ નગરીમાં ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ અને જઘન્ય કુળોમાંથી ભિક્ષા લેવાની વિધિપૂર્વક શુદ્ધ ઓદન-લાવી તેને પાણીવડે એકવીસવાર ધોઈ ત્યારપછી તેને ખાઈશ' એ પ્રમાણે વિચારી કાલે મળસકું થયા પછી સૂર્ય પ્રકાશિત થયા પછી પોતાની મેળેજ લાકડાનું પાત્ર કરાવીને, પુષ્કળ ખાનપાનાદિક મેવા મિઠાઈ અને મશાલા વગેરેને તૈયાર કરાવીને પછી સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી, કૌતુક, મંગળ અને મશાલા વગેરેને તૈયાર કરાવીને પચી સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી, કૌતુક, મંગળ અને પ્રાયશ્ચિત કરી, શુદ્ધ અને પહેરવા યોગ્ય માંગલિક ઉત્તમ વસ્ત્રોને સારી રીતે પહેરી, વજન વિનાના અને મહામૂલ્ય ઘરેણાઓથી શરીરને અલંકૃત કરી ભોજનની વેળાએ તે તામલી ગૃહપતિ ભોજનનાં મંડપમાં આવી સારા આસન ઉપર સારી રીતે બેઠો. ત્યાર પછી મિત્ર, નાત, પિત્રાઈ સાસરીયા કે મોસાળીઆ અને નોકરચાકરોની સાથે તે પુષ્કળ ખાણું પીણું મેવા મિઠાઈ અને મશાલા વિગેરેને ચાખતો, વધારે સ્વાદ લેતો, પરસ્પર દેતો, જમાડતો, અને જમતો તે તામલી ગૃહપતિ વિહરે છે-રહે છે. તે તામલી ગૃહપતિ જમ્યો અને જમ્યા પછી તુરતજ તેણે કોગળા ર્ક્યા, સ્વચ્છ થયો, અને તે પરમ શુદ્ધ બન્યો. પછી તેણે પોતાના મિત્ર યાવત્-નોકરચાકરને પુષ્કળ વસ્ત્ર, અત્તર વગેરે સુગંધી દ્રવ્ય, માળા અને ઘરેણાઓથી સત્કારી તથા તે મિત્ર, યાવત્-નોકરચાકરની સમક્ષ પોતાના મોટા પુત્રને કુટુંબમાં સ્થાપી, તે સર્વેને પૂછીને તામલી ગૃહપતિ મુંડ થઈ 'પ્રાણામા' નામની દીક્ષાવડે દીક્ષિત થયો.

હવે તે તામલી ગૃહપતિએ 'પ્રાણામા' નામની દીક્ષા લીધી અને સાથેજ તેનો આવો અભિગ્રહ ર્ક્યો કે :- હું જ્યાંસુધી જીવું ત્યાં સુધી છઠ્ઠ છઠ્ઠનુંતપ કરીશ ને યાવત્-પૂર્વ પ્રમાણેનો આહાર કરીશ' એ પ્રમાણે અભિગ્રહ કરી યાવજજીવ નિરંતર છઠ્ઠ છઠ્ઠના તપપૂર્વક ઉંચે હાથ રાખી સૂર્યની સામે ઉભા રહી તડકાને સહતા તે તામલી તપસ્વી વિહરે છે, છઠ્ઠના પારણાને દિવસે આતાપનભૂમિથી નીચે ઉતરી, પોતાની મેળેજ તે લાકડાંનું પાતરું લઈ, તામ્રલિપ્સી નગરીમાં ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ અને જઘન્ય કુળોમાંથી ભિક્ષા લેવાની વિધિપૂર્વક ભિક્ષા માટે ફરી તે, એકલા ચોખાને લઈ આવે છે અને તે ચોખાને એકવીશ વખત ધોઈ તેનો આહાર કરે છે. હે ભગવન્ ! તામલિએ લીધેલી પ્રવ્રજ્યા 'પ્રાણામા' કહેવાય તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! જેને 'પ્રાણામા' પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી હોય તે, જેને જ્યાં જોવે તેને અર્થાત્ ઈંદ્રને, સ્કંદને, રુદ્રને, શિવને, કુબેરને આર્યા-પાર્વતીને, મહિષાસુરને કુટતી ચંડિકાને, રાજાને યાવત્ સાર્થવાહને, કાગડાને, કુતરાને તથા ચાંડાળને પ્રણામ કરે છે ઉંચાને જોઈને ઉંચી રીતે અને નીચાને જોઈને નીચી રીતે પ્રણામ કરે છે, જેને જેવી રીતે જૂએ છે તેને તેવી રીતે પ્રણામ કરે છે. તે કારણથી તે પ્રવ્રજ્યાનું નામ 'પ્રાણામા' પ્રવ્રજ્યા છે.

ત્યાર પછી તે મૌર્યપુત્ર તામલી તે ઉદાર, વિપુલ, પ્રદત્ત અને પ્રગૃહીત બાલતપકર્મવડે સુકાઈ ગયા, લુખા થયા, તેની બધી નાડીઓ ઉપર દેખાઈ આવી એવા તે દુર્બલ થયા. ત્યાર પછી કોઈ એક દિવસે મધરાતે જાગતા જાગતા અનિત્યતા સંબંધે વિચાર કરતાં તે તામલી બાલતપસ્વીને આ એ પ્રકારનો યાવત્ વિકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે :- હું આ ઉદાર, વિપુલ, યાવત્- ઉદગ્ર, ઉદત્ત, ઉત્તમ અને મહાપ્રભાવશાલિ તપકર્મવડે સુકાઈ ગયો છું, રુક્ષ થયો છું, અને યાવત્-મારી બધી નસો શરીર ઉપર દેખાઈ આવી છે. માટે જ્યાંસુધી મને ઉત્થાન છે, કર્મ છે, બળ છે, વીર્ય છે અને પુરુષાકાર પરાક્રમ છે ત્યાંસુધી મારું શ્રેય એમાં છે કે હું કાલે જ્વલંત સૂર્યનો ઉદય થયા પછી તામ્રલિપ્સી નગરીમાં જઈ મેં દેખીને બોલાવેલા પુરુષોને, પાખંડસ્થાને, ગૃહસ્થોને, મારા આગળના ઓળખિતાઓને, તપસ્વી થયા પછીના મારા પૂછીને, તામ્રલિપ્સી નગરીની વચોવચ નીકળીને, ચાખડી, કુંડી વગેરે ઉપકરણોને અને લાકડાના પાતરાને એકાંતે મૂકી તામ્રલિપ્સી નગરીના ઉત્તરપૂર્વના દિગ્ભાગમાં ઈશાનખૂણામાં, નિર્વર્તિનિક મંડળને આળેખી સંલેખના તપવડે આત્માને સેવી, ખાવા પીવાનો ત્યાગ કરી, વૃક્ષની પેઠે સ્થિર રહી, કાળની અવકાંક્ષા સિવાય વિહરવું શ્રેયસકર છે. એમ વિચારી કાલે જ્વલંત સૂર્યનો ઉદય થયા પછી, પૂછે છે, તેઓને પૂછી તે તામલી તપસ્વીએ પોતાના ઉપકરણોને એકાંતે મૂક્યાં, યાવત્-તેણે આહાર પાણીનો ત્યાગ ર્ક્યો અને પાદોપગમન નામનું અનશન ર્ક્યું.

(૧૬૧) તે કાળે તે સમયે બલિચંચા રાજધાની ઈંદ્ર અને પુરોહિત વિનાની હતી. ત્યારે તે બલિચંચા રાજધાનીમાં વસનારા ઘણા અસુરકુમાર દેવોએ અને દેવીઓએ તે તામલી બાલતપસ્વીને અવધિવડે જાયો, જોયા પછી તેઓએ એક બીજાને બોલાવી આ પ્રમાણે કહ્યું કે-હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણે

બધા ઈંદ્રને તાબે રહેનારા તથા અદિષ્ઠિત છીએ, આપણું બધું કાર્ય ઈંદ્રને તાબે છે હે દેવાનુપ્રિયો ! આ તામલી બાલતપસ્વી તામ્રલિપ્તી નગરીની બહાર ઈશાન ખૂણામાં નિર્વર્તનિક મંડળને આળેખી, સંલેખનાવડે આત્માને સેવી, ખાવા પીવાનો ત્યાગ કરી અને પાદપોપગમન અનશનને ધારણ કરીને રહ્યો છે. તો આપણે એ શ્રયરૂપ છે કે, હે દેવાનુપ્રિયો ! તે તામલી બાલતપસ્વીને બલિચંચા રાજધાનીમાં ઈંદ્ર તરીકે આવવાનો સંકલ્પ કરાવીએ એમ કરીને પરસ્પર એક બીજાની પાસે એ વાતને મનાવીને તે બધા અસુરકુમારો બલિચંચા રાજધાનીના મધ્યભાગમાંથી નીકળી તે તરફ રુચકેંદ્ર ઉત્પાત પર્વત છે તે તરફ આવે છે, આવી વૈક્રિયસમુદ્‌ઘાતવડે સમવહણીને ઉત્તરવૈક્રિયરૂપોને વિકુર્વી ઉત્કૃષ્ટ ત્વરિત, ચપલ, ચંડ, જયવતી નિપુણ, સિંહ જેવી, શીઘ્ર ઉદ્ધૃત અને દિવ્ય દેવગતિવડે તિરછા અસંખ્યેય દ્વીપ સમુદ્રોની વચોવચ જે તરફ જંબૂદ્વીપ નામે દ્વીપ છે, જે તરફ ભારતવર્ષ છે, તે તરફ આવ્યા, આવી તામલી બાલતપસ્વીની ઉપર, સમક્ષ સપ્રતિદિશે અર્થાત બરાબર સામે રહી દિવ્ય દેવઋદ્ધિને, દિવ્ય દેવકાંતિને, દિવ્ય દેવપ્રભાવને અને બત્રીશ જાતના દિવ્ય નાટકવિધિને દેખાડી, તામલી બાલતપસ્વીને ત્રણવાર પ્રદક્ષિણા કરી, વાંદી અને નમી તે અસુરકુમાર દેવો આ પ્રમાણે બોલ્યા છે:-

હે દેવાનુપ્રિય અમે બલિચંચા રાજધાનીમાં રહેનારા ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને ઘણી અસુરકુમાર દેવીઓ આપને વાંદીએ છીએ, નમીએ છીએ, અને આપની પર્યુપાસના કરીએ છીએ. હે દેવાનુપ્રિયો ! હાલ અમારી બલિચંચા રાજધાની ઈંદ્ર અને પુરોહિત વિનાની છે અને હે દેવાનુપ્રિય ! અમે આ બધા ઈંદ્રને તાબે રહેનારા છીએ અને અમારું કાર્ય પણ ઈંદ્રને તાબે છે. તો હે દેવાનુપ્રિય ! તમે બલિચંચા રાજધાનીનો આદર કરો, તેનું સ્વામિપણું સ્વીકારો, તને મનમાં લાવો, તે સંબંધી નિશ્ચય કરો, નિદાન કરો અને બલિચંચા રાજધાનીના સ્વામી થવાનો સંકલ્પ કરો. જો તમે અમે કહ્યું તેમ કરશો તો અહીંથી કાલમાસે કાળ કરી તમે બલિચંચા રાજધાનીમાં ઉત્પન્ન થશો. ત્યાં ઉત્પન્ન થયા પછી તમે અમારા ઈંદ્ર થશો, તથા અમારી સાથે દિવ્ય ભોગ્યભોગને ભોગવતા તમે આનંદ અનુભવશો. જ્યારે તે બલિચંચા રાજધાનીમાં રહેનારા ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓએ આમ કહ્યું અને તે વાતને તે બાલતપસ્વીએ આદરી નહિં. સ્વીકારી નહિં, પણ ત્યારે તે બલીચંચા રાજધાનીમાં રહેનારા ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓએ તે તામલી મૌર્યપુત્રને બીજીવાર અને ત્રીજીવાર પણ ત્રણ ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને પૂર્વની વાત કહી. તે અસુરકુમારોએ પૂર્વ પ્રમાણે બે, ત્રણવાર યાવત્-કહ્યું તો પણ તે તામલી મૌર્યપુત્રે કાંઈપણ જવાબ ન દીધો, મૌન ધારણ કર્યું. પછી છેવટે જ્યારે તામલી બાલતપસ્વીએ તે બલિચંચા રાજધાનીમાં રહેનારા ઘણા અસુરકુમાર દેવોને અને દેવીઓને અનાદર કર્યો, તેઓનું કથન માન્યું નહીં ત્યારે તે દેવો જે દિશામાંથી આવ્યા હતા તેજ દિશામાં પાછા ચાલ્યા ગયા.

(૧૬૨) તે કાળે, તે સમયે ઈશાન કલ્પ ઈંદ્ર અને પુરોહિત વિનાનો હતો. તે વખતે તામલી બાલતપસ્વીએ પૂરેપૂરાં સાઈઠહજાર વર્ષ સુધી સાધુ પર્યાયને પાળીને, બે માસ સુધીની, સંલેખનાવડે આત્માને સેવીને, એકસોનેવીસ ટંક અનશન પાળીને કાળમાસે કાળ કરીને ઈશાનકલ્પમાં, ઈશાનવતંસક, વિમાનમાં, ઉપપાત સભામાં, દેવશય્યામાં, દેવવસ્ત્રથી ઢંકાએલ અને આંગળની અસંખ્યેય ભાગ જેટલી અવગાહનામાં ઈશાનકલ્પમાં દેવેંદ્રની ગેરહાજરીમાં ઈશાનદેવેંદ્રપણે જન્મ ધારણ કર્યો. હવે તે તાજા ઉત્પન્ન થએલ દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાન પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિવડે પર્યાપ્તિપણાને પામે છે. હવે, બલિચંચા રાજધાનીમાં રહેનારા ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓએ એમ જાણ્યું કે, તામલી બાલતપસ્વી કાળધર્મને પામ્યો, અને તે ઈશાનકલ્પમાં દેવેંદ્રપણે ઉત્પન્ન થયો. તેથી તેઓએ ઘણો ક્રોધ કર્યો, કોપ કર્યો, ભયંકર આહાર ધારણ કર્યો, અને તેઓ બહુ ગુસ્સે ભરાણા. પછી તેઓ બધા બલીચંચા રાજધાનીના મધ્યભાગમાં થઈ નીકળ્યા. અને તે ઉત્કૃષ્ટગતિવડે જે તરફ ભારતવર્ષ છે, તામ્રલિપ્તી નગરી છે, તામલી બાલતપસ્વીનું શરીર છે તે તરફ આવીને તે દેવો તે તામલી મૌર્યપુત્રના મુડદાને ડાબે પગે દોરી બાંધી, તેના મોઢામાં ત્રણવાર થુંકી, એને તામ્રલિપ્તી નગરીમાં સિંગોડાના ઘાટવાળા માર્ગમાં, ત્રણ શેરી ભેગી થાય તેવા માર્ગમાંત્રિકામં, ચોકમાં, ચતુર્મખ માર્ગમાં, અને મહામાર્ગમાં, તે મુડદાને ઢસળતા ઢસળતા અને બુલંદ અવાજે ઉદ્‌ઘોષણા કરતા તે દેવો આ પ્રમાણે બોલ્યા કે :- 'હે ! પોતાની મેળેજ તપસ્વીના વેષને ધારણ કરનાર અને 'પ્રાણામા' નામની પ્રવ્રજ્યાથી પ્રવ્રજીત પ્રવ્રજીત થયેલા તે તામલી બાલતપસ્વી કોણ ? તથા ઈશાનકલ્પમાં થયેલ દેવેંદ્ર દેવરાજ ઈશાન કોણ ? એમ કરીને તામલી બાલતપસ્યીના શરીરની હીલના કરે છે, નિંદા કરે છે, ખિંસા કરે છે, ગર્હા કરે છે, અપમાન કરે છે, તર્જના કરે છે, માર મારે છે, કદર્થના કરે છે, તેને હેરાન કરે છે, અને આડું અવળું જેમ ફાવે તેમ ઢસળે છે, તથા તેમ કરીને તેના શરીરને એકાંતે નાખી જે દિશામાંથી તે દેવો પ્રકટ્યા હતા તેજ દિશામાં ચાલ્યા ગયા.

(૧૬૩) હવે તે ઈશાનકલ્પમાં રહેનારા ઘણા વૈમાનિક દેવો અને દેવીઓએ આ પ્રમાણે જોયું કે, બલીચંચા રાજધાનીમાં રહેનારા ઘણા

અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓ બાલતપસ્વી તામલિના શરીરને હીલે છે, નિંદે છે, ખિંસે છે, અને તેના શરીરને આડું અવળું જેમ ફાવે તેમ ઢસડે છે. ત્યારે તે વૈમાનિક દેવો પૂર્વ પ્રમાણે જોવાથી અતિશય ગુસ્સે ભરાણા અને ક્રોધથી મિસમીસાટ કરતા (વૈમાનિક) દેવોએ દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનની પાસે જઈને બન્ને હાથ જોડીને દશે નખને ભેગા કરીને માથે અંજલિ કરી તે ઈંદ્રને જય અને વિજયથી વધાવ્યો. તેઓ આ પ્રમાણે બોલ્યા કે:- હે દેવાનુપ્રિય ! બલિચચા રાજધાનીમાં રહેનારા ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓ, આપ, દેવાનુપ્રિયને કાળને પ્રાપ્ત થએલા જાણી, તથા ઈશાનકલ્પમાં ઈંદ્રપણે ઉત્પન્ન થએલા જોઈ તે અસુરકુમારો ઘણા ગુસ્સે ભરાણા અને યાવત્-તઓએ આપના મૃતક દેહને ઢસડીને એકાંતમાં મૂક્યું. પછી જેઓ ત્યાંથી આવ્યા હતા ત્યાં પાછા ચાલ્યા ગયા. જ્યારે તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાને તે ઈશાનકલ્પમાં રહેનારા બહુ વૈમાનિક દેવો અને દેવીઓ દ્વારા એ વાતને સાંભળી અને અવધારી, ત્યારે તેને ઘણો ગુસ્સો થયો અને યાવત્-ક્રોધથી મિસમિસાટ કરતો, ત્યાંજ દેવશય્યામાં સારી રીતે રહેલા તે ઈશાન ઈંદ્રે કપાળમાં ત્રણ આડ પડે તેમ ભવાં ચડાવી, તે બલિચંચા રાજધાનીની બરાબર સપક્ષે અને સપ્રતિદિશે જોયું. જે સમયે દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રે ઈશને પૂર્વ પ્રમાણે બલિચંચા રાજધાનીની બરાબર સામે જોયું અને સપ્રતિદિશે જોયું તેજ સમયે તે દિવ્ય પ્રભાવવડે બલિચંચા રાજધાની અંગારા જેવી થઈ ગઈ, આગના કણીયા જેવી થઈ ગઈ, રાખ જેવી થઈ ગઈ, તપેલી રેતીના કણિમા જેવી થઈ અને અતિ ઉષ્ણ લાઈ જેવી થઈ ગઈ. હવે જ્યારે તે બલિચંચા રાજધાનીમાં રહેનારા ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓ તે બલીચંચા રાજધાનીને અંગારા જેવી થએલી અને યાવત્-ખૂબ તપેલી લાય જેવી થયેલી જોઈ, તેવી જોઈને અસુરકુમારો ભય પામ્યા, સુકાઈ ગયા, ઉદ્વેગવાળા થયા અને ભયથી વ્યાપી ગયા તથા તેઓ બધા ચારે તરફ દોડવા લાગ્યા, ભાગવા લાગ્યા, અને એક બીજાનો આશ્રય લેવા લાગ્યા. જ્યારે તે બલીચંચા રાજધાનીમાં રહેનારા અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓએ દેવેન્દ્ર, દેવરાજ ઈશાન કોપ્યો છે' એમ જાણ્યું ત્યારે તેઓ દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાની સામે, ઉપર, સપક્ષે, અને સપ્રતિદિશે બેસી, દશે નખ ભેગા થાય તેમ બન્ને હાથ જોડવાપૂર્વક શિરસાવર્તયુક્ત માથે અંજલી કરી તે ઈશાન ઈંદ્રને જય અને વિજયવડે વધામણી આપી કહ્યું કે

અહો ! આપ દેવાનુપ્રિયે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ યાવત્-પ્રાપ્ત કરેલી, અને આપ દેવાનુપ્રિયે લબ્ધ કરેલી, પ્રાપ્ત કરેલી અને સામે આણેલી એવી દિવ્ય દેવઋદ્ધિ અમે જોઈ ? હે દેવાનુપ્રિય ! અમે આમની પાસે ક્ષમા માંગીએ છીએ, હે દેવાનુપ્રિય ! આપ અમને ક્ષમા આપો, હે દેવાનુપ્રિય ! તમે ક્ષમા કરવાને યોગ્ય છો, વારંવાર પુનઃએમ નહીં કરીએ, એમ કહી વિનયપૂર્વક એ અપરાધ બદલ તેની પાસે વિનયપૂર્વક સારી રીતે ક્ષમા માગે છે. હવે જ્યારે તે બલીચંચા રાજધાનીમામં રહેનારા ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓએ પોતાના અપરાધ બદલ તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનની પાસે વિનયપૂર્વક સારી રીતે ક્ષમા માગે છે. હવે જ્યારે તે બલીચંચા રાજધાનીમાં રહેનારા ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓએ પોતાના અપરાધ બદલ તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનની પાસે વિનયપૂર્વક સારી રીતે વારંવાર ક્ષમા માગી ત્યારે તે ઈશાન ઈંદ્રે તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિને અને તેજોલેશ્યાને પાછી ખેંચી લીધી. અને હે ગૌતમ ! ત્યારથી જ માંડીને તે બલિચંચા રાજધાનીમાં રહેનારા અનેક અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓ તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનનો સત્કાર કરે છે, તેની સેવા કરે છે તથા ત્યારથીજ દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનની આજ્ઞામાં, સેવામાં, આદેશમાં, અને નિર્દેશમાં તે અસુરકુમાર દેવો તથા દેવીઓ રહે છે. હે ગૌતમ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાને તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ એ પ્રમાણે મેળવી. હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનની સ્થિતિ કેટલા કાળ સુધી કહી છે ? હે ગૌતમ ! તેની સ્થિતિ બે સાગરોપમ કરતાં કાંઈક અધિક કહી છે. હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાન પોતાના આયુષ્યનો ક્ષય-થયા પછી તે દેવલોકથી ચ્યવીનેં ક્યાં જશે ? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? હે ગૌતમ ! તે, મહાવિદેહક્ષેત્રમાં જઈને સિદ્ધ થશે, અને યાવત્-પોતાના સઘળા દુઃખોનો અંત કરશે ?

(૧૬૪) હે ભગવન્ ! શું દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રના વિમાનો કરતાં દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનનના વિમાનો જરાક ઉંચાં છે, જરાક ઉન્નત છે ? અને દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનના વિમાનો કરતાં દેવેંદ્ર, દેવરાજશક્રના વિમાનો જરાક નીચાં છે, જરાક નિમ્ન છે ? હે ગૌતમ ! હા, તે પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તેમ કહેવાનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ એક હાથનું તળિઉં-એક ભાગમાં ઉંચુ હોય, એક ભાગમાં ઉન્નત હોય, તથા એક ભાગમાં નીચું હોય અને એક ભાગમાં નિમ્ન હોય, તેજ રીતે વિમાનો સંબંધી પણ જાણવું.

(૧૬૫) હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનની પાસે પ્રકટ થવાને સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! હા, હે ભગવન્ ! જ્યારે તે, તેની પાસે આવે ત્યારે તેનો આદર કરતો આવે કે અનાદર કરતો આવે ? હે ગૌતમ ! જ્યારે તે શક્ર ઈશાનની પાસે આવે ત્યારે તેનો આદર કરતો આવે પરંતુ અનાદર કરતો ન આવે. હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાન દેવેંદ્ર,

દેવરાજ શક્રની પાસે આવવાને સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! હા, હે ભગવન્ ! જ્યારે તે (ઈશાનેંદ્ર) તેની પાસે આવે ત્યારે તે (શક્રેંદ્ર) નો આદર કરતો આવે કે અનાદર કરતો આવે ? આદર કરતો અને અનાદર કરતો પણ આવે. હે ભગવાન્ ! દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્ર દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનની ચારે તરફ જોવાને સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! જેમ પાસે આવવા સંબંધે બે આલાપક કહ્યા. તેમ જોવા સંબંધે પણ બે આલાપક કહેવા. હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર, દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનની સાથે વાર્તાલાપ કરવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! હા, તે વાતચીત કરવા માટે સમર્થ છે તથા પાસે આવવા સંબંધે જણાવ્યું તેમ વાતચીત સંબંધે પણ સમજવું. હે ભગવન્ ! તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર અને ઈશાન વચ્ચે પ્રયોજન કે વિધેયકાર્ય હોય છે. હે ગૌતમ ! હા, હોય છે. હે ભગવન્ ! હમણા તેઓ પોતપોતાના કાર્યોને કેવી રીતે કરે છે ? હે ગૌતમ ! જ્યારે દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રને કાર્ય હોય ત્યારે તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાનની પાસે આવે છે. અને જ્યારે દેવેંદ્ર દેવરાજ ઈશાનને કાર્ય હોય ત્યારે તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રની પાસે આવે છે. તેઓની પરસ્પર બોલવાની રીતી આવી છે :- હે દક્ષિણ લોકાર્ધના ધણી દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્ર ! અને હે ઉત્તર લોકાર્ધના ધણી દેવેંદ્ર દેવરાજ ઈશાન ! એ પ્રમાણે સંબોધી તેઓ પોતપોતાનું કાર્ય કરે છે.

(૧૬૬) હે ભગવન્ ! તે બન્ને દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર અને દેવેંદ્ર, દેવરાજ ઈશાન-વચ્ચે વિવાદો થાય છે ? હે ગૌતમ હા, તે બન્ને વચ્ચે વિવાદ થાય છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે તે બે વચ્ચે વિવાદ થાય છે ત્યારે ઓ શું કરે છે ? હે ગૌતમ ! જ્યારે તે બે વચ્ચે વિવાદ થાય છે ત્યારે તેઓ, દેવેંદ્ર દેવરાજ સનત્કુમારને સંભારે છે અને સંભારતાંજ તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ સન્તકુમાર દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર અને ઈશાનની પાસે આવે છે. તથા તે આવીને જે કહે છે તેને તેઓ માને છે-તે ઈંદ્રો તેની આજ્ઞામાં, સેવામાં, આદેશમાં અને નિર્દેશમાં રહે છે.

(૧૬૭) હે ભગવન્ ! શું દેવેંદ્ર, દેવરાજ સનત્કુમાર ઘણા શ્રમણ, ઘણી શ્રમણીઓ ઘણા શ્રાવક અને ઘણી શ્રાવિકાઓની હિતેચ્છુ છે. સુખેચ્છું છે, પથ્યેચ્છુ છે, તેઓના ઉપર અનુકંપા કરનાર છે, તેઓનું નિઃશ્રેયસ ઈચ્છનાર છે તથા તેઓના હિતનો, સુખનો અને નિઃશ્રેયસનો ઈચ્છુક છે, માટે હે ગૌતમ ! તે સનત્કુમાર ઈંદ્ર ભવસિદ્ધિક છે યાવત્-તે ચરમ છે, પણ અચરમ નથી. હે ભગવન્ ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ સનત્કુમારની સ્થિતિ કેટલા કાળ સુધીની કહી છે ? હે ગૌતમ ! તેની સ્થિતિ સાત સાગરોપમની કહી છે હે ભગવન્ ! તેની આવરદા પૂરી થયા પછી તે, દેવલોકથી ચ્યવી યાવત્-ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? હે ગૌતમ ! તે મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે, યાવત્-તેનાં સર્વ દુઃખનો નાશ કરશે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે.

(૧૬૮-૧૬૯) તિષ્યક શ્રમણનો તપ છઠ્ઠ અને એક માસનું અનશન છે. કુરુદત્ત શ્રમણનો તપ અઠ્ઠમ અને અડધા માસનું અનશન છે. તિષ્યક શ્રમણનો સાધુ પર્યાય આઠ વર્ષની અને કુરુદત્ત શ્રમણનો સાધુ પર્યાય છ માસનો છે અર્થાત્ એ બે શ્રમણોને લગતી બીના આ ઉદ્દેશકમાં આવી છે. બીજી વિગત-વિમાનોની ઉંચાઈ, ઈંદ્રનું ઈંદ્રની પાસે જવું, જોવું, સંલાપ, કાર્ય, વિવાદની ઉત્પતિ, તેનો નિવેડો અને સનત્કુમારમાં ભવ્યપણું, એ બીનાઓ પણ આ ઉદ્દેશકમાં કહી છે. મોકા સમાપ્ત.

શતક :૩-ના ઉદ્દેસા :૧-ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૨

(૧૭૦) તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું. યાવત્ સભા પર્યુપાસના કરે છે. તે કાળે તે સમયે અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર, ચમરચંચાનામની રાજધાનીમાં સુધર્માસભામાં ચમર નામના સિંહાસનમાં બેઠેલો તથા ચોસઠહજાર સામાનિક દેવોથી વીંટાએલો (તે) નાટ્યવિધિને દેખાડીને જે દિશામાંથી આવ્યો હતો તે દિશામાં પાછો ગયો. 'હે ભગવન્ !' એમ કહી ભગવન્ ગૌતમ, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદે છે, નમે છે, અને આ પ્રમાણે બોલ્યા :- હે ભગવન્ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વિની નીચે અસુરકુમાર દેવો રહે છે, અને આ પ્રમાણે બોલ્યા :- હે ભગવન્ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વિની નીચે અસુરકુમાર દેવો રહે છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી એ પ્રમાણે યાવત્-સાતમી પૃથ્વિની નીચે, સૌધર્મકલ્પ તથા બીજા કલ્પોની નીચે અસુરકુમાર દેવો રહેતો નથી. હે ભગવન્ ! ઈષત્પ્રાગભારા પૃથ્વિની નીચે અસુરકુમાર દેવો રહે છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! ત્યારે ક્યું એવું પ્રસિદ્ધ સ્થાન છે કે, જ્યાં અસુરકુમાર દેવો નિવાસ કરે છે ? હે ગૌતમ ! એક લાખ અને એંશીહજાર યોજનની જાડાઈવાળા આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિના મધ્યભાગે તે અસુરકુમાર દેવો રહે છે. અહીં અસુરકુમાર દેવો સંબંધી વક્તવ્યતા કહેવી. અને તેઓ દિવ્યભોગોને ભોગવતા વિહરે છે. હે ભગવન્ ! તે અસુરકુમારોમાં એવું સામર્થ્ય છે કે તેઓ પોતાના સ્થાનથી નીચે જઈ શકે ? હે ગૌતમ હા, સામર્થ્ય છે. હે ભગવન્ ! તે અસુરકુમારો પોતાના સ્થાનથી નીચે જઈ શકે ? હે ગૌતમ હા, સામર્થ્ય છે. હે ભગવન્ ! તે અસુરકુમારો પોતાના સ્થાનથી કેટલા ભાગસુધી નીચે જઈ શકે શકે છે

? હે ગૌતમ ! સાતમી પૃથ્વિ સુધી. તેઓની નીચે જવાની માત્ર આટલી શક્તિ છે. પરંતુ તેઓ ત્યાંસુધી કોઈવાર ગયા નથી, જશે નહિં, અને જાતા પણ નથી. કિંતુ ત્રીજી પૃથ્વિ સુધી જાય છે, ગયા છે અને જશે પણ ખરા. હે ભગવન્ ! તે અસુરકુમારો ત્રીજી પૃથ્વિસુધી જાય છે, ગયા છે, અને જશે તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! પોતાના પૂર્વના વૈરીને વેદના દેવા, પોતાના જૂના સોબતીઓને સુખી કરવા એ કારણથી અસુરકુમાર દેવો ત્રીજી પૃથ્વિ સુધી ગયા છે, જાય છે તથા જશે.

હે ભગવન્ ! તે અસુરકુમારોમાં એવું સામર્થ્ય છે કે તેઓ પોતાના સ્થાનથી તિર્છે જઈ શકે ? હે ગૌતમ ! હા, જવાનું સમાર્થ્ય છે. હે ભગવન્ ! તે અસુરકુમારો પોતાના સ્થાનથી કેટલા ભાગ સુધી તિરછા જઈ શકે ? હે ગૌતમ ! પોતાના સ્થાનથી યાવત્-અસંખ્યેય દ્વીપ સમુદ્રો સુધી તિરછા જવાનું તેઓનું માત્ર સામર્થ્ય છે. પણ તેઓ નંદીશ્વરદ્વીપ સુધી તો ગયા છે, જાય છે, અને જશે પણ ખરા. હે ભગવન્ ! તે અસુરકુમારો ભગવંત છે, એઓના જન્મોત્સવમાં દીક્ષા-ઉત્સવમાં, જ્ઞાનોત્પતિમહોત્સવમાં અને પરિનિર્વાણના ઉત્સવમાં એ અસુરકુમાર દેવો નંદીશ્વપદ્વીપ સુધી જાય છે, ગયા છે અને હે ભગવન્ ! તે અસુરકુમારોમાં એવું સામર્થ્ય છે કે તેઓ, પોતાના સ્થાનથી ઉંચે ગૌતમ ! હા, જઈ શકે છે. હે ભગવન્ ! તે અસુરકુમારો પોતાના સ્થાનથી કેટલા ભાગ સુધી ઉંચે જઈ શકે છે ? હે ગૌતમ ! અચ્યુતકલ્પસુધી પરંતુ તેઓ ગયા નથી જશે નહિ અને જાતા પણ નથી. પરંતુ સૌધર્મકલ્પ સુધી જાય છે. ગયા છે અને જશે પણ ખરા.

હે ભગવન્ ! તે અસુરકુમારો ઉંચે સૌધર્મકલ્પ સુધી જાય છે, ગયા છે અને જશે તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! તે દેવોને જન્મથીજ વૈરાનુબંધ છે. વૈક્રિયરૂપોને બનાવતા તથા ભોગોને ભોગવતા તે દેવો આત્મરક્ષક દેવોને ત્રાસ ઉપજાવે છે તથા યથોચિત નાના નાના રત્નો લઈને પોતે ઉજ્જડ ગામમાં ચાલ્યા જાય છે. હે ભગવન્ ! તે દેવો પાસે યથોચિત નાના નાના રત્નો હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, હોય છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે તે અસુરો, વૈમાનિકોનાં રત્નો ઉપાડી જાય ત્યારે વૈમાનિકો તેઓનું શું કરે છે ? હે ગૌતમ ! રત્નો લીધા પછી તે અસુરોને શારીરિક દુઃખ સહન કરવું પડે છે. હે ભગવન્ ! ઉપર ગયા એવાજ તે અસુરકુમાર દેવો ત્યાં રહેલી અપ્સરાઓ સાથે દિવ્ય અને ભોગવવા યોગ્ય ભોગોને ભોગવી શકે ખર, વિહરી શકે ખરા ? હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે કરવાને તે અસુરકુમાર દેવો સમર્થ નથી. કિંતુ તેઓ ત્યાંથી પાછા વળે છે અને અહીં આવે છે. જો કદાચ તે અપ્સરાઓ તેઓનો આદર કરે, તેઓની સ્વામી તરીકે સ્વીકાર કરે તો તે અસુરકુમાર દેવો, તે ત્યાં રહેલી અપ્સરાઓ સાથે દિવ્ય અને ભોગવવા યોગ્ય ભાગોને આદર ન કરે તથા તેઓને સ્વામી તરીકે ન સ્વીકારે તો તે અસુરકુમાર દેવો, તે અપ્સરાઓ સાથે દિવ્ય ભોગોને ભોગવી શકતા નથી. હે ગૌતમ ! 'અસુરકુમાર દેવો, સૌધર્મકલ્પસુધી ગયા છે, જાય છે અને જશે' તેનું પૂર્વ પ્રમાણે કારણ છે.

(૧૭૧) હે ભગવન્ ! કેટલો સમય વીત્યા પછી અસુરકુમારદેવો ઉંચે જાય છે તથા સૌધર્મકલ્પસુધી ગયા છે ને જશે ? હે ગૌતમ ! અનંત ઉત્સર્પિણી અને અનંત અવસર્પિણી વીત્યા પછી લોકોમાં આશ્ચર્ય પમાડનાર એ ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે કે, અસુરકુમારદેવો ઉંચે જાય છે અને યાવત્-સૌધર્મકલ્પસુધી જાય છે. હે ભગવન્ ! કોનો આશ્રય કરીને તે અસુરકુમાર દેવો યાવત્-સૌધર્મકલ્પસુધી જાય છે. હે ભગવન્ ! કોનો આશ્રય કરીને તે અસુરકુમાર દેવો યાવત્-સૌધર્મકલ્પ સુધી જાય છે. હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ એક શબર, બબ્બર, ઢંકણે, પણહજાતિ, અને પુલિંદ લોકો એક મોટા જંગલનો, ખાડાનો, જંગલદુર્ગના કે સ્થદુર્ગનો, ગુફાનો ખાડા અને વૃક્ષોથી ગીચ થએલા ભાગનો અને પર્વતનો આશ્રય કરી એક સારા અને મોટા ઘોડાના લશ્કરને, હાથીના લશ્કરને, યોદ્ધાઓના લશ્કરને, ધનુષ્યના લશ્કરને હંફાવવાની હિંમત કરે છે, એજ પ્રમાણે અસુરકુમાર દેવો પણ અરિહંતોને, અરિહંતના ચૈત્યોને અને ભાવિત આત્મા સાધુઓનો આશ્રય કરી ઉંચે યાવત્ સૌધર્મકલ્પસુધી જાય છે. પણ તે સિવાય જતા નથી. હે ભગવન્ ! શું બધાય અસુરકુમારો યાવત્-સૌધર્મકલ્પ સુધી ઉંચે જાય છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. કિંતુ દ્રવ્ય ઋદ્ધિવાળા અસુરકુમાર દેવો ઉંચે સૌધર્મકલ્પ સુધી જાય છે. હે ભગવન્ ! શું એ અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર પણ કોઈવાર પૂર્વ ઉપર યાવત્-સૌધર્મકલ્પસુધી ગએલો છે ? હે ગૌતમ ! હા, હે ભગવન્ ! નીચે રહેતો અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર કેવો મોટો ઋદ્ધિવાળો છે, કેવો મોટો કાંતિવાળો છે અને યાવત્-તેની તે ઋદ્ધિ ક્યાં ગઈ ? હે ગૌતમ ! કૂટાકારશાલા માફક જાણવું.

(૧૭૨) હે ભગવન્ ! અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરે તે દિવ્ય દેવઋદ્ધિ અને યાવત્-તે બધું કેવી રીતે લબ્ધ કર્યું, કેવી રીતે પ્રાપ્ત કર્યું, અને કેવી રીતે સામે આણ્યું ? હે ગૌતમ ! તે કાળે તે સમયે આજ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં, ભારતવર્ષમાં વિંધ્ય નામે પહાળની તળેટીમાં વેભેલ નામનો સંનિવેશ હતો. તે વેભેલ નામે સંનિવેશમાં પૂરણ નામનો ગૃહપતિ રહેતો હતો. તે

આઢ્ય અને દીપ્ત હતો. તામલી તપસ્વીની પેઠે આ પૂરણની પણ વક્તવ્યતા કહેવી. વિશેષ એ કે, ચાર ખાનાવાળું કાષ્ટનું પાત્ર કરીને યાવત્-વિપુલ ખાનપાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ - યાવત્-પોતાની મેળેજ તે ચારખાનાવાળું લાકડાનું પાત્ર લઈને, મુંડ થઈને. 'દાનામા' નામની પ્રવ્રજ્યા વડે તે પૂરણ ગૃહપતિ પ્રવ્રજિત થયો. યાવત્-તે પૂરણ તપસ્વી આતાપન ભૂમિથી નીચે આવી, પોતાની મેળેજ તે ચાર ખાનાવાળું પાત્ર લઈ' તે વેભેલ નામના સન્નિવેશમાં ઉંચા નીચા અને મધ્યમ કુળોમાં ભિક્ષાલેવાની વિધિપૂર્વક ભિક્ષા માટે ફર્યો. અને ભિક્ષાની નીચે પ્રમાણે ચાર ભાગો કર્યા-જે કાંઈ મારા પાત્રના પહેલા ખાનામાં આવે તે મારે વટેમાર્ગુઓને ખવરાવવું, જે કાંઈ મારા પાત્રના બીજા ખાનામાં આવે તે મારે કાગડાઓને અને કુતરાઓને ખવરાવી દેવું અને જે કાંઈ મારા ચોથા ખાનામાં પડે તે મારે ખાવાને કલ્પ્ય છે એમ કહીને એમ વિચારીને કાલ પ્રકાશવાળી રાત્રી થયા પછી - અહીં બધું પૂર્વ પ્રમાણેજ કહેવું, યાવત્-તે વેભેલ નામના સંનિવેશ વચોવચ નીકળે છે, નીકળી પાવડી તથા કુંડી વગેરે ઉપકરણોને ચારખાનાવાળા લાકડાના પાત્રને એકાંતે મૂકી, તે વેભેલ સંનિવેશથી અગ્નિખૂણે અર્ધનિવર્તનિક મંડળને આળેખે છે. આળેખી, સંલેષણા જૂસણથી જૂષિત થઈ, ખાન તથા પાનનો ત્યાગ કરી પાદોપગમન નાનું અનશન સ્વીકારી 'દેવગત થયા.'

હે ગૌતમ ! તે કાળે, તે સમયે, હું છદ્માવસ્થામાં હતો અને મને દીક્ષા લીધે અગીયાર વર્ષ થયા હતાં. તથા હું નિરંતર છઠછઠના તપકર્મપૂર્વક સંયમ અને તપવડે આત્માને ભાવતો, પૂર્વાનુપૂર્વીએ ચરતો અને ગામોગામ ફરતો જે તરફ સુંસુમારપુર નગર છે, જે તરફ અશોક વનખંડ છે, જે તરફ ઉત્તમ અશોકનું વૃક્ષ છે અને જે તરફ પૃથ્વિશિલાપટ્ટક છે તે તરફ આવ્યો અને પછી તે અશોકના ઉત્તમ વૃક્ષની હેઠળ પૃથ્વિશિલાપટ્ટક ઉપર મેં અઠમનો તપ આદર્યો. તથા હું બન્ને પગને ભેળા કરીન, હાથને નીચા નમતા લાંબા કરીને અને માત્ર એક પુદ્ગલ ઉપર નજર માંડીને, આંખોને, ફફડાવ્યા સિવાય જરાક શરીરને આગળના ભાગમાં નમતું મેલીને, યથાસ્થિત ગોત્રવડે ગુપ્ત થઈને, એક રાત્રિની મોટી પ્રતિમાને સ્વીકારીને વિહરતો હતો. તે કાળે તે સમયો ચમરચંચા રાજધાનીમાં ઈંદ્ર અને પુરોહિત ન હતા. હવે તે પૂરણ નામે બાલ-તપસ્વી, પૂરેપૂરાં બાર વર્ષ સુધી પર્યાયને પાળીને, માસિક સંલેખનાવડે આત્માને સેવીને, સાઠ ટંક સુધી અનશન રાખીને, કાળમાસે કાળ કરી ચમરચંચા રાજધાનીમાં ઉપપાત સભામાં ઈંદ્રપણે ઉત્પન્ન થયો હવે તે તાજોજ ઉત્પન્ન થએલો અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર પાંચે પ્રકારની પર્યાપ્તિવડે પર્યાપ્તપણાને પામે છે.

હવે તે અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર, પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિથી પર્યાપ્તપણાને પામ્યા પછી અવધિજ્ઞાનવડે સ્વાભાવિક રીતે ઉંચે યાવત્-સૌધર્મકલ્પમાં દેવેંદ્ર, દેવરાજ, મગવા પાકશાસન-શતક્રતુ, હજારઆંખોવાળા, - હાથમાં વજ્રને ધારણ કરનાર, પુરંદર શક્રનો યાવત્-દશે દિશાઓનો અજવાળતો તથા પ્રકાશિત કરતો અને સૌધર્મ - કલ્પમાં, સૌધર્માવતંસક નામના વિમાનમાં, શક્ર નામના સિંહાસન ઉપર બેસી દિવ્ય ભોગવવા યોગ્ય ભોગોને ભોગવતો જૂએ છે. તેને તે પ્રકારે જોઈ તે ચમરના મનમાં આ એ પ્રકારનો આધ્યાત્મિક ચિંતિત, પ્રાર્થિત મનોગત સંકલ્પ થયો કેઃ- અરે એ મરણનો ઈચ્છુક નઠારાં લક્ષણવાળો, લાજ અને શોભ વિનાનો તથા પુન્યહીન ચૌદશને દહાડે જન્મેલો એ કોણ છે ? જે, મારી પાસે આ એ પ્રકારની દિવ્ય દેવઋદ્ધિ યાવત્-દિવ્ય દેવાનુભાવ હોવા છતાં મેં દિવ્ય દેવઋદ્ધિ યાવત્-દિવ્ય દેવાનુભાવ લબ્ધ, પ્રાપ્ત અને અભિસમન્વાગત કર્યા છતાં-પણ મારી ઉપર વિના ગભરાટે-દિવ્ય અને ભોગવવા યોગ્ય ભોગોને ભોગવતો વિહરે છે. એમ વિચારી તે ચમરે સામાનિકસભામાં ઉત્પન્ન થએલ દેવોને બોલાવી આ પ્રમાણે કહ્યું :- હે દેવાનુપ્રિયો ! અરે એ મરણનો ઈચ્છુક યાવત્-ભોગોને ભોગવતો કોણ છે ? જ્યારે અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમરે, તે દેવોને પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે તે સામાનિક સભામાં ઉત્પન્ન થયેલ તે દેવો તે ચમરનું કથન સાંભળી હર્ષવાળા, તોષવાળા, યાવત્ હૃત હૃદયવાળા થયા અને બન્ને હાથને જોડવાપૂર્વક દશે નખને મેળા કરી શિરસાવર્તે સહિત માથામાં અંજલિ કરી તે દેવોએ તે ચમરને જય અને વિજયથી વધાવ્યો.

હે દેવાનુપ્રિય ! એ દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર યાવત્-ભોગોને ભોગવતો વિહરે છે. પછી અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર, તે સામાનિક સભામાં ઉત્પન્ન થએલા દેવોના મુખથી એ પ્રમાણે સાંભળી, અવધારી, કુદ્ધ થયો, રોષે ભરાયો, કુપિત થયો. ભયંકર આકૃતિવાળો બન્યો અને ક્રોધના વેગથી ધમધમ્યો. તેણે, તે સામાનિકસભામાં ઉત્પન્ન થએલ દેવોને આ પ્રમાણે કહ્યું કે : - હે દેવો ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર બીજો છે. અને હે દેવો ! અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમર બીજો છે. દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્ર મોટી ઋદ્ધિવાળો છે અને અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર ઓછી ઋદ્ધિવાળો છે તો હે દેવાનુપ્રિયો ! હું મારી પોતાનીજ મેળે દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રને તેની શોભાએથી ભ્રષ્ટ કરવા ઈચ્છુ છું. એમ કરીને તે ચમર ગરમ થયો અને તેણે અસ્વભાવિક ગરમીને પ્રાપ્ત કરી-હવે તે અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચરમે અવધિજ્ઞાનનો પ્રયોગ કર્યો અને તે અવધિજ્ઞાનના પ્રયોગદ્વારા

તે ચમરે મને જોયો. મને જોઈને તેને આ પ્રકારનો આધ્યાત્મિક યાવત્ સંકલ્પ ઉત્પન્ થયો છે :-

શ્રમણ ભગવંત મહાવીર, જંબૂદ્વીપ નામે દ્વીપમાં, ભારતવર્ષમાં, સુસમારપુર નામના નગરમાં, અશોકવનખંડ નામના ઉદ્યાનમાં અશોકવૃક્ષની નીચે પૃથ્વિશીલાપટ્ટક ઉપર અઠમના તપને આદરીને. એક રાત્રિની મહાપ્રતિમાને સ્વીકારીને વિહરે છે. તો હું શ્રમણ ભગવંત મહાવીરનો આશરો લઈ દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રને તેને શોભાથી ભ્રષ્ટ કરવા જાઉં, એ મારે કલ્યાણરૂપ થશે. એમ વિચારી તે ચમરેંદ્ર પોતાના શયનમાંથી ઉઠી, દેવદૂષ્યને પહેરી, ઉપપાત સભાથી પૂર્વ દિશા તરફ નીકળ્યો. અને જે તરફ સુધર્માસભા છે, જે તરફ 'ચોપ્પલ' નામનો હથીયાર રાખવાનો ભંડાર છે તે તરફ તે ચમર ગયો અને ત્યાંથી તે ચમરે પરિઘરત્ન નામનું હથીયાર લીધું. પછી તે, એકલો, કોઈ બીજાને સંગાથે લીધા વિના તે પરિઘ રત્નને લઈને મોટા રોષને ધારણ કરતો ચમરચંચા રાજધાનીના મધ્યભાગે થઈ નીકળે છે અને જ્યાં તિગિચ્છકૂટ નામનો ઉત્પાત પર્વત આવે છે ત્યાં આવે છે. પછી ફરીને પણ વૈક્રિયસમુદ્ઘાતવડે સમવહત થાય છે અને સંખ્યેય યોજન ઉત્તર વૈક્રિયરૂપોને બનાવી તે ઉત્કૃષ્ટ ગતિવડે જ્યાં પૃથ્વિશીલાપટ્ટક છે, જ્યાં હું છું ત્યાં આવી, ત્રણવાર પ્રદક્ષિણા કરી, નમસ્કાર કરી, આ પ્રમાણે બોલ્યો :-

હે ભગવન્ ! તમારો આશરો લઈને, હું સ્વયમેવ-મારી પોતાની જાતેજ દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રને તેની શોભાથી ભ્રષ્ટ કરવા ઈચ્છું છું, એમ કરીને તે ચમર ઉત્તરપૂર્વના દિગ્ભાગ તરફ ચાલ્યો ગયો. પછી તેણે વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કર્યો યાવત્-ફરીવાર પણ તે વૈક્રિયસમુદ્ઘાતથી સમવહત થયો. તેમ કરી તે ચમરે એક મોટું, ઘોર, ઘોર આકારવાળું ભયંકર, ભયંકર આકારવાળું, ભાસ્વર, ભયાનક, ગંભીર, ત્રાસ ઉપજાવે એવું, કાળી અડધી રાત્રી અને અડદના ઢગલા જેવું કાળું તથા એક લાખ યોજન ઉંચું મોટું શરીર બનાવ્યું. તેમ કરી તે ચમર પોતાના હાથને પછાડે છે, કૂદે છે, મેઘની પેઠે ગાજે છે, ઘોડાની પેઠે હેષારવ કરે છે, હાથીને પેઠે કિલકિલાટ કરે છે, રથની પેઠે ઝણકાર કરે છે, ભોય ઉપર પગ પછાડે છે, ભોંય ઉપર પાટું લગાવે છે, સિંહની પેઠે અવાજ કરે છે, ઉછળે છે, પછાડા મારે છે, ત્રિપદીનો છેદ કરે છે, ડાબા હાથને ઉંચો કરે છે, જમણા હાથની તર્જની આંગળીવડે અને અંગુઠાના નખવડે પણ પોતાના મુખને વિડંબે છે, વાંકુ પહોળું કરે છે, અને મોટા મોટા કલકલરૂપ શબ્દોને કરે છે. એમ કરતો તે ચમર, એકલો, કોઈને સાથે લીધા વિના પરિઘ રત્નને લઈને ઉંચે આકાશમાં ઉડ્યો, જાણે અધોલોકને ખળભળાવતો ન હોય, ભૂમિતમળને કંપાવતો ન હોય, તિરછાલોકને ખેંચતો ન હોય, ગગનતળને ફોડતો ન હોય, એ પ્રમાણે કરતો તે ચમર, ક્યાંય ગાજે છે, ક્યાંય વિજળીની પેઠે ઝબકે છે, ક્યાંય વરસાદની પેઠે વરસે છે, ક્યાંય ધૂળનો વરસાદ વરસાવે છે, ક્યાંય અંધકારને કરે છે, એમ કરતો કરતો તે ચમર ઉપર ચાલ્યો જાય છે. જતાં જતાં વાનવ્યંતર દેવોમાં ત્રાસ ઉપજાવ્યો, જ્યોતિષિક દેવોના તો બે ભાગ કરી નાખ્યા અને આત્મરક્ષક દેવોને પણ ભગાડી મૂક્યા, એમ કરતો તે ચમર રત્નને આકાશમાં ફેરવતો, શોભાવતો તે ઉત્કૃષ્ટ ગતિવડે તિરછે અસંખ્ય દ્વીપ અને સમુદ્રોની વચ્ચોવચ નીકળ્યો. નીકળીને જ્યાં સૌધર્મકલ્પ છે, જ્યાં સૌધર્માવતંસક નામે વિમાન છે. અને જ્યાં સુધર્માસભા છે ત્યાં આવ્યો. આવીને તેણે પોતાનો એક પગ પદ્મવરવેદિકા ઉપર મૂક્યો અને બીજો એક પગ સુધર્માસભામાં મૂક્યો. તથા પોતાના પરિઘ રત્નવડે મોટા મોટા હોકારાપૂર્વક તેણે ઈંદ્રકીલને ત્રણવાર કુટ્યો. ત્યારબાદ તે ચમર આ પ્રમાણે બોલ્યો કે :-

ભો ! દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર ક્યાં છે ? તે ચોરાસીહજાર સામાનિક દેવો ક્યાં છે ? યાવત્-તે ચાર ચોરાસીહજાર (૩,૩૬૦૦૦) અંગરક્ષક દેવો ક્યાં છે ? તથા એ ક્રોડો અપ્સરાઓ ક્યાં છે ? આજે હણું છું, આજે વધ કરું છું, તે બધી અપ્સરાઓ જેઓ મારે તાબે નથી, આજે તાબે થઈ જાઓ, એમ કરીને તેવા પ્રકારના અનિષ્ટ, અકાંત, અપ્રિય, અશુભ, અસુંદર, મનને ન ગમે તેવા અને કાનમાં ખટકે તેવા વચનો તે ચમરે કાઢ્યાં. હવે તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર તેવા પ્રકારની અનિષ્ટ યાવત્-મનને અણગમતી તથા કોઈવાર નહિ સાંભળેલી અને કાનને અપ્રિય એવી તે ચમરની વાણી સાંભળી, અવધારી રોષે ભરાણો અને યાવત્ ક્રોધથી ધમધમ્યો તથા કોઈવાર નહિં સાંભળેલી અને કાનને અપ્રિય એવી તે ચમરની વાણી સાંભળી, અવધારી રોષે ભરાણો અને યાવત્ ક્રોધથી ધમધમ્યો તથા કપાળમાં ત્રણ આડ પડે તેમ ભવાં ચડાવીને તે શક્રે અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમરને આ પ્રમાણે કહ્યું કે : હં ભો ! મરણના ઈચ્છુક અને યાવત્-હીન પુણ્ય ચૌદશને દહાડે જન્મેલ અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર ! આજે તું ન હઈશ આજે તું હતો ન હતો થઈ જઈશ, આજ તને સુખ નથી, એમ કરી, ત્યાંજ ઉત્તમ સિંહાસન ઉપર બેઠાં બેઠાં તે શક્રે વજ ગ્રહણ કર્યું. અને ઝળહળતું સ્ફુટતું, તડતડાટ કરતું, હજારો ઉલ્કાપાતને મૂક્તું, હજારો જાળોને છોડતું, હજારો અંગારોને ખેરવતું, આગના કણિઆ અને ઝાળાઓની માળાઓથી ભમાવતું, તથા આંખોને અંજાવી દેતું, આગ કરતાં પણ ઘણું વધારે તેજથી દીપતું સૌથી સારા વેગવાળું, ફુલેલા

કેસુડા જેવું લાલ, મોટા ભયને ઉત્પન્ન કરનારું અને ભયંકર વજ્ર, અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમરના વધ માટે મૂક્યું, હવે તે ઝળહળતા ભયંકર વજ્રને સામું આવતું જોઈ, ને અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર, આ શું એમ ચિંતવના કરે છે તથા 'આવું શસ્ત્ર મારે હોત તો કેવું ઠીક થાત' એમ સ્પૃહા કરે છે ફરીને પણ પૂર્વ પ્રમાણે સ્પૃહા કરે છે અને ચિંતન કરે છે. એમ કરીને તુરતજ તે મુકુટથી ખરી ગએલ છોગાવાળો, આલંબવાળા હાથના ઘરેણાવાળો, અસુરેંદ્ર, અસુરરાજ ચમર, પગને ઉંચા રાખીને માથાને નીચું કરીને, જાણે શરીરમાં પરસેવો ન વળ્યો હોય એમ પરસેવાને લૂછતો લૂછતો તે તીવ્ર ગતિ વડે તિરછે અસંખ્ય દ્વીપ તથા સમુદ્રોની વચેથી પસાર થતો જે તરફ જંબૂદ્વીપ છે અને જે તરફ ઉત્તમ અશોકવૃક્ષ છે. તથા જે તરફ હું (મહાવીર) છું તે તરફ આવી બીતો અને ભયથી ગળગળા સ્વરવાળો 'હે ભગવન્ !' તમે મારું શરણ છો' એમ બોલતો તે ચમર મારા બન્ને પગના વચ્ચે શીઘ્રપણે વેગપૂર્વક પડ્યો.

(૧૭૩) હવે આ વખતે તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્રને આ એ પ્રકારની યાવત્-સંકલ્પ ઉત્પન્ થયો કે, અસુરેંદ્ર અસુરરાજ ચમર, પ્રભુ શક્તિવાળો નથી, સમર્થ નથી તેમ તેના વિષય નથી કે, પોતાના બળથી સૌધર્મકલ્પસુધી ઉંચે આવી શકે. પરંતુ હા, જા તેણે અરિહંત, અરિહંતના ચૈત્યો કે ભાવિત આત્મા અનગારોનો આશરો લીધો હોય તો તે ઉપર આવી શકે છે, પણ તે સિવાય ઉપર આવવા તેનું સામર્થ્ય નથી. જો તે ચમર કોઈ અરહંત ભગવંત કે ભાવિત આત્મા અનગાર મહાપુરુષનો આશરો લઈને ઉપર આવ્યો હોય તો તો મારાર ફેંકેંલ વજ્ર-દ્વારા આશાતનો થશે, અને એમ થવું તે મારા માટે દુઃખરૂપ છે, એમ વિચારી તે દેવેંદ્ર, દેવરાજ શક્ર પોતાના અવધિજ્ઞાનનો પ્રયોગ કર્યો અને તે દ્વારા તેણે મને જોયો. મને જોઈને તુરતજ 'અરે ! રે અહો !!! હું મરી ગયો' એમ કરી તે ઉત્કૃષ્ટ યાવત્-દિવ્ય દેવગતિવડે વજ્રની પાછળ નીકળ્યો, તે શક્ર ઈંદ્રે તિરછે અસંખ્ય દ્વીપ અને સમુદ્રોની વચ્ચે યાવત્-જે તરફ ઉત્તમ અશોકનું વૃક્ષ હતું અને જે તરફ હતો તે તરફ આવીને મારાથી માત્ર ચાર આંગળ છેટે રહેલું વજ્ર લઈ લીધું.

(૧૭૪) હે ગૌતમ ! જ્યારે તે શક્રે વજ્ર લીધું ત્યારે તેણે એવા વેગથી મુઠીવાળી

(૨૧૬) તે કાળે, તે સમયે ચંપા નામની રાજધાનીની નગરી હતી, તે ચંપા નગરીનીબહાર પૂર્ણભદ્ર નામનું ચૈત્ય હતું. ત્યાં સ્વામી (શ્રીવીર) પધાર્યા અને યાવત્-સભા ગામની બહાર નીકળી. તે કાલે, તે સમયે, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના મોટા શિષ્ય-ગૌતમ ગોત્રના-ઈંદ્રભૂતે નામના અનગાર યાવત્-આ પ્રમાણે બોલ્યા :- હે ભગવન્ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં સૂર્યો ઈશાન ખૂણામાં ઉગીને અગ્નિ ખૂણામાં આથમે છે ? નૈઋત ખૂણામાં ઉગીને વાયવ્ય ખૂણામાં આથમે છે ? અને વાયવ્ય ખૂણામાં ઉગીને ઈશાન ખૂણામાં આથમે છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે સૂર્યનું ઉગવું અને આથમવું થાય છે - જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં સૂર્યો ઉત્તર અને પૂર્વ - ઈશાન ખૂણામાં ઉગીને યાવત્-ઈશાન ખૂણામાં આથમે છે.

હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે, ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમે રાત્રિ હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે - જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે ત્યારે યાવત્-રાત્રી હોય છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે દિવસ હોય છે ત્યારે પશ્ચિમમાં પણ દિવસ હોય છે અને જ્યારે પશ્ચિમમાં દિવસ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની ઉત્તર દક્ષિણે રાત્રી હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે. જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે દિવસ હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે. જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે દિવસ હોય છે ત્યારે યાવત્-રાત્રી હોય છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં વધારેમાં વધારે મોટો અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ વધારેમાં વધારે મોટો અઢાર મુહુર્તનો દિવસ હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ વધારેમાં વધારે મોટો અઢાર મુહુર્તનો દિવસ હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં સૌથી મોટો અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પૂર્વ પશ્ચિમે નાનામાં નાની બારમુહૂર્તની રાત્રી હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે - જંબૂદ્વીપમાં યાવત્-બારમુહૂર્તની રાત્રી હોય છે.

(૨૧૭) હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે મોટામાં મોટો અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં પશ્ચિમે પણ મોટામાંમોટો અઢાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે અને જ્યારે પશ્ચિમે મોટામાં મોટો અઢાર મુહૂર્તનો રાત્રી હોય છે ત્યારે હે ભગવન્ ! જંબૂદ્વીપમાં ઉત્તરાર્ધમાં નાનામાં નાની બાર મુહૂર્તની રાત્રી હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે યાવત્-હોય છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં અઢાર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક ઊણો-મુહૂર્તાનન્તર-દિવસ હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં અઢાર મુહૂર્તાનન્તર દિવસ હોય છે અને જ્યારેર ઉત્તરાર્ધમાં અઢાર

મુહૂર્તાનન્તર દિવસ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની ઉત્તર દક્ષિણે બાર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક વધારે લાંબી રાત્રી હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે.

એ પ્રમાણે એ ક્રમવડે દિવસનું માપ ઓછું કરવું અને રાત્રીનું માપ વધારવું; જ્યારે સત્તર મુહૂર્તનો દિવસ હોય ત્યારે તેર મુહૂર્તની રાત્રી હોય. જ્યારે સત્તર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક ઓછો-લાંબો-દિવસ હોય ત્યારે તેર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક વધારે-લાંબી-રાત્રી હોય. જ્યારે સોળ મુહૂર્તનો દિવસ હોય ત્યારે ચૌદ મુહૂર્તની રાત્રી હોય. જ્યારે સોળ મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક ઓછો દિવસ હોય ત્યારે ચૌદ મુહૂર્ત કરતાં કાંઈ વધારે રાત્રી હોય. જ્યારે પન્નર મુહૂર્તનો દિવસ હોય ત્યારે પન્નર મુહૂર્તની રાત્રી હોય. જ્યારે પન્નર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક ઓછો દિવસ હોય ત્યારે સોળ મુહૂર્તની રાત્રી હોય. જ્યારે ચૌદ મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક ઓછો દિવસ હોય છે ત્યારે સોળ મુહૂર્તની રાત્રી હોય. જ્યારે ચૌદ મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક ઓછો દિવસ હોય છે ત્યારે સોળ મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક વધારે રાત્રી હોય છે. જ્યારે તેર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે સત્તર મુહૂર્તની રાત્રી હોય છે. જ્યારે તેર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે સત્તર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક વધારે રાત્રી હોય છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં નાનામાં નાનો બાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ તેમજ હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં તેમ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે, પશ્ચિમે મોટામાં મોટી અઢાર મુહૂર્તની રાત્રી હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે - હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે નાનામાં નાનો બાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની ઉત્તર દક્ષિણે મોટામાં મોટી અઢાર મુહૂર્તની રાત્રી હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે.

એ પ્રમાણે એ ક્રમવડે દિવસનું માપ ઓછું કરવું અને રાત્રીનું માપ વધારવું; જ્યારે સત્તર મુહૂર્ત દિવસ હોવ ત્યારે તેર મુહૂર્તની રાત્રી હોય. જ્યારે સત્તર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક ઓછો-લાંબો - દિવસ હોય ત્યારે તેર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક વધારે - લાંબી-રાત્રી હોય. જ્યારે સોળ મુહૂર્તનો દિવસ હોય ત્યારે ચૌદ મુહૂર્તના રાત્રી હોય. જ્યારે સોળ મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક ઓછો દિવસ હોય ત્યારે પન્નર મુહૂર્તની રાત્રી હોય. જ્યારે પન્નર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક ઓછો દિવસ હોય ત્યારે સોળ મુહૂર્ત કરતાં વધારે રાત્રી હોય છે. જ્યારે તેર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે સત્તર મુહૂર્તની રાત્રી હોય છે. જ્યારે તેર મુહૂર્ત કરતાં કાંઈક ઓછો દિવસ હોય છે ત્યારે સત્તર મુહૂર્ત કરતાં વધારે રાત્રી હોય છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં નાનામાં નાનો બાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ તેમજ હોય છે. અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં તેમ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં પંદર પર્વતની પૂર્વે, પશ્ચિમે મોટામાં મોટી અઢાર મુહૂર્તની રાત્રી હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એ જ રીતે હોય છે.- હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે નાનામાં નાનો બાર મુહૂર્તનો દિવસ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની ઉત્તર દક્ષિણે મોટામાં મોટી અઢાર મુહૂર્તની રાત્રી હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે -

(૨૧૮) હે ભગવન્ ! જ્યારે દક્ષિણાર્ધમાં વર્ષા ની મોસમનો પ્રથમ સમય હોય ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ વર્ષાનો પ્રથમ સમય હોય અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ વરસાદનો પ્રથમ સમય હોય ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમે વર્ષાનો પ્રથમ સમય અનંતર પુરસ્કૃત સમયમાં હોય અર્થાત્ જે સમયે દક્ષિણાર્ધમાં વરસાદની શરુઆત થાય છે તેજ સમય પછી તુરતજ બીજા સમયે મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમે વરસાદની શરુઆત થાય ? હે ગૌતમ ! હા એજ રીતે થાય-છે જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં ચોમાસાનો પ્રથમ સમય હોય ત્યારે તે પ્રમાણેજ યાવત્-થાય છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે મંદર પર્વતની પૂર્વે ચોમાસાનો પ્રથમ સમય હોય છે ત્યારે પશ્ચિમમાં પણ ચોમાસાનો પ્રથમ સમય હોય છે અને જ્યારે પશ્ચિમમાં પણ ચોમાસાનો પ્રથમ સમય હોય છે ત્યારે યાવત્-મંદર પર્વતની ઉત્તર દક્ષિણે વર્ષાનો પ્રથમ સમય, અનંતર પશ્ચાત્કૃત સમયમાં હોય અર્થાત્ મંદર પર્વતની પશ્ચિમે વર્ષા શરુ થયાના પ્રથમ સમય પહેલાં એક સમયે ત્યાં ઉત્તરે દક્ષિણે વર્ષા શરુ થાય ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે થાય જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વે વરસાદની શરુઆત થાય તે પહેલાં એક સમયે અહીં (ઉત્તર દક્ષિણે) વરસાદની શરુઆત થાય, એ પ્રમાણે યાવત્-બધું કહેવું.

જેમ વરસાદના પ્રથમ સમય માટે કહ્યું તેમ વરસાદની શરુઆતની પ્રથમ આવલિકા માટે પણ જાણવું અને એ પ્રમાણે આનપાન, સ્તોક, લવ, મુહૂર્ત, અહોરાત્ર, પક્ષ, માસ, ઋતુ, એ બદા સંબંધે પણ સમયની પેઠે જાણવું. હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં હેમંત ઋતુનો પ્રથમ સમય હોય ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ હેમંતનો પ્રથમ સમય હોય અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ તેમ હોય ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમે હેમંતનો (પ્રથમ સમય અનંતર પુરસ્કૃત સમયે હોય ?) ઈત્યાદિ પૂ ું. હે ગૌતમ ! એ સંબંધોનો બધો ખુલાસો વર્ષાની પેઠેજ જાણવો અને એજ પ્રકારે ગ્રીષ્મ ઋતુનો પણ ખુલાસો સમજવો. તથા હેમંત અને ગ્રીષ્મના પ્રથમ સમયની પેઠે

તેની પ્રથમ આવલિકા વગેરે યાવત્ ઋતુ-સુધી પણ સમજવું. - એ પ્રમાણે એક સરખું એ ત્રણે ઋતુઓ વિષે જાણવું, એ બધાના મળીને ત્રીશ આલાપક કહેવા. હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતના દક્ષિણાર્ધમાં પ્રથમ અયન હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ પ્રથમ અયન હોય છે ? હે ગૌતમ ! જેમ સમય સંબંધે કહ્યું, તેમ અનય સંબંધે પણ સમજવું.

જેમ અયન સંબંધે કહ્યું તેમ સંવત્સર, યુગ, વર્ષશત, વર્ષસહસ્ર, વર્ષશતસહસ્ર, પૂર્વાંગ, પૂર્વ, ત્રુટિતાંગ, ત્રુટિત, અટટાંગ, અટટ, અવવંગ, અવવ, હૂહૂકાંગ, હૂહૂક, ઉત્પલાંગ, ઉત્પલ, પદ્માંગ, પદ્મ, નલિનાંગ, નલિન, અર્થનૂપુરાંગ, અર્થનૂપુર, અયુતાંગ, અયુત, નયુતાંગ, નયુત, પ્રયુતાંગ, પ્રયુત, ચૂલિકાંગ, ચૂલિકા, શીર્ષપ્રહેલિકાંગ, શીર્ષપ્રહેલિકા, પલ્યોપમ અને સાગરોપમ એ બધાં સંબંધે પણ સમજવું. હે ભગવન્ ! જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં પ્રથમ અવસર્પિણી હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ પ્રથમ અવસર્પિણી હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ તેમ હોય છે ત્યારે જંબૂદ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમે અવસર્પિણી નથી, તેમ ઉત્સર્પિણી નથી. પણ હે દીર્ઘજીવિન્ ! શ્રમણ ! ત્યાં અવસ્થિત કાળ કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે છે - પૂર્વની પેઠે બધું યાવત્-જેમ અવસર્પિણી સંબંધે કહ્યું તેમ ઉત્સર્પિણી વિષે પણ સમજવું.

(૨૧૯) હે ભગવન્ ! લવણસમુદ્રમાં સૂર્યો ઈશાન ખૂણામાં ઉગીને અગ્નિ ખૂણામાં જાય ઈત્યાદિ પૂ઼ં. હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપમાં સૂર્યો સંબંધે જે વક્તવ્યતા કહી છે તે બધી અહીં લવણ સમુદ્ર સંબંધે પણ કહેવી. વિશેષ એ કે, તે વક્વ્યતામાં પાઠનો ઉચ્ચાર આ પ્રમાણે કરવો :- હે ભગવન્ ! જ્યારે લવણસમુદ્રના દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે, ઈત્યાદિ બધું તે પ્રમાણે કહેવું, યાવત્-ત્યારે લવણસમુદ્રમાં પૂર્વ પશ્ચિમે રાત્રી હોય છે.' એ અભિલાપવડે બધું જાણવું. હે ભગવન્ ! જ્યારે લવણ સમુદ્રના દક્ષિણાર્ધમાં પ્રથમ અવસર્પિણી હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પ્રથમ અવસર્પિણી હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પ્રથમ અવસર્પિણી હોય છે ત્યારેર લવણસમુદ્રમાં પૂર્વે પશ્ચિમે અવસર્પિણી નથી હોતી, ઉત્સર્પિણી નથી હોતી, પણ હે દીર્ઘજીવિ શ્રમણ ! ત્યાં અવસ્થિત કાળ કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! હા, તેજ રીતે છે હે ભગવન્ ! ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં સૂર્યો ઈશાન ખૂણામાં ઉગીને, ઈત્યાદતિ પૂ઼ં. હે ગૌતમ ! જે વક્તવ્યતા જંબૂદ્વીપ સંબંધે કહી છે તેજ વક્તવ્યતા બધી ઘાતકીખંડ સંબંધે, પણ જાણવી. વિશેષ એ કે, પાઠનું ઉચ્ચારણ કરતી વખતે બધા આલાપકો આ રીતે કહેવા - હે ભગવન્ ! જ્યારે ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ તેમ હોય છે ત્યારે ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમે રાત્રી હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે છે, યાવત્-રાત્રી હોય છે.

હે ભગવન્ ! જ્યારે ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં મંદર પર્વતોની પૂર્વે દિવસ હોય છે ત્યારે પશ્ચિમે પણ દિવસે હોય છે અને જ્યારે પશ્ચિમે પણ દિવસ હોય છે ત્યારે ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં મંદર પર્વતોનો ઉત્તરે અને દક્ષિણે રાત્રી હોય છે ? હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે હોય છે, અને એ અભિલાપથી જાણવું, યાવત્-હે ભગવન્ ! જ્યારે દક્ષિણાર્ધમાં પ્રથમ અવસર્પિણી હોય છે ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ તેમ હોય છે અને જ્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ હોય છે ત્યારે ઘાતકીખંડ દ્વીપમાં મંદર પર્વતોની પૂર્વ પશ્ચિમે અવસર્પિણી નથી હોતી, ઉત્સર્પિણી નથી હોતી ? યાવત્-શ્રમણાયુષ્મન્ ! હે ગૌતમ ! હા, એજ રીતે છે, યાવત્ શ્રમણાયુષ્મન્ ! જેમ લવણસમુદ્રની હકીક્ત કહી તેમ કાલોદ સંબંધે પણ સમજવું. વિશેષ એ કે, લવણને બદલે 'કાલોદનું નામ કહેવું. હે ભગવન્ ! અભ્યંતર પુષ્કરાર્ધમાં સૂર્યો ઈશાન ખૂણામાં ઉગીને ઈત્યાદિ પૂ઼ં. હે ગૌતમ ! ઘાતકીખંડની વક્તવ્યતાની પેઠે અભ્યંતર પુષ્કરાર્ધની વક્તવ્યતા પણ કહેવી. વિશેષ એ કે, ઘાતકી ખંડને બદલે અભ્યંતર પુષ્કરાર્ધની વક્તવ્યતા પણ કહેવી. વિશેષ એ કે, ઘાતકી ખંડને બદલે અભ્યંતર પુષ્કરાર્ધનો પાઠ કહેવો અને યાવત્-'અભ્યંતર પુષ્કરાર્ધમાં મંદરોની પૂર્વ પશ્ચિમે અવસર્પિણી નથી હોતી, ઉત્સર્પિણી નથી હોતી, પણ ત્યાં અવસ્થિત કાળ હોય છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્-વિચરે છે.

શતક-૫
ઉદ્દેસા-૧ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ
ઉદ્દેશક ૨

(૨૨૦) રાજગૃહ નગરમાં યાવત્-આ પ્રમાણે બોલ્યા કે-હે ભગવન્ ! ઈષત્પુરોવાત-થોડા સ્નેહવાળા-થોડી ભીનાશવાળા-થોડા ચિકણા-વાયુ, વનસ્પતિ વગેરેને હિતકર વાયુ-પથ્યવાત, ધીમે ધીમે વાનારા વાયુ મંદ વાયુઓ અને મહાવાયુઓ વાય છે ? હે ગૌતમ ! હા, તે વાયુઓ વાય છે. હે ભગવન્ ! પૂર્વમાં ઈષત્પુરોવાત, પથ્યવાત, મંદવાત અને મહાવાત છે ? હે ગૌતમ ! હા, છે. એ પ્રમાણે પશ્ચિમમાં દક્ષિણમાં, ઉત્તરમાં, ઈશાન ખૂણામાં, અગ્નિ ખૂણામાં, નૈઋત ખૂણામાં અને વાયવ્ય ખૂણામાં પણ તેમ

સમજવું. હે ભગવન્ ! જ્યારે પૂર્વમાં ઈષત્પુરોવાત, પથ્યવાત, મંદવાત અને મહાવાત વાય છે ત્યારે પશ્ચિમમાં પણ ઈષત્પુરોવાત વગેરે વાય છે ? અને જ્યોર પશ્ચિમમાં ઈષત્પુરોવાત વગેરે વાય છે ત્યારે તે બધા પશ્ચિમમાં પણ વાય છે અને જ્યારે પશ્ચિમાં ઈષત્પુરોવાત વગેરે વાય છે ત્યારે પૂર્વમાં પણ તે બધા વાય છે. એ પ્રમાણે બધી દિશાઓમાં અને ખૂણાઓમાં પણ સમજવું. હે ભગવન્ ! ઈષત્પુરોવાત વગેરે વાયુઓ સમુદ્રમાં હોય છે ? હા, હોય છે.

હે ભગવન્ ! જ્યારે દ્વીપના ઈષત્પુરોવાત વગેરે વાયુઓ વાતા હોય ત્યારે સમુદ્રના પણ ઈષત્પુરોવાત વગેરે વાયુઓ વાતા હોય ? અને જ્યારે સમુદ્રના તે બધા વાયુઓ વાતા હોય ત્યારે દ્વીપના પણ તે બધા વાયુઓ વાતા હોય ? હે ગૌતમ ! એ વાત ઠીક નથી. હે ભગવન્ ! તેનું શું કારણ કે, 'જ્યારે દ્વીપના ઈષતપુરોવાતાદિ વાતા હોય ત્યારે સમુદ્રના ઈષત્પુરોવાતાદિ ન વાતા હોય ? અને જ્યારે સમુદ્રના ઈષત્પુરોવાતાદિ વાતા હોય ત્યારે દ્વીપના ઈષત્પુરોવાતાદિ ન વાતા હોય ? હે ગૌતમ ! તે વાયુઓ અન્યોઅન્ય વ્યત્યાસ્નવડે (એક બીજા સાથે નહિ, પણ નોખા નોખા) સંચરે છે - જ્યારે દ્વીપના ઈષત્પુરોવાતાદિ વાતા હોય ત્યારે સમુદ્રના ન વાય અને જ્યારે સમુદ્રના ઈષત્પુરોવાતાદિ વાતા હોય ત્યારે દ્વીપના ન વાય એ રીતે એ વાયુઓ પરસ્પર વિપર્યવડે વાય છે અને તે પ્રકારે તે વાયુઓ લવણસમુદ્રની વેળાને ઉલ્લંઘતા નથી તે કારથી યાવત્-પૂર્વ પ્રમાણે વાયુઓ વાય છે' એ રીતે કહ્યું છે. હે ભગવન્ ! ઈષત્પુરોવાત, પથ્યવાત, મંદવાત ને મંદાવાત છે ? હે ગૌતમ ! હા, છે. હે ભગવન્ ! ઈશત્પુરોવાત વગેરે વાયુઓ ક્યારે વાય છે ? હે ગૌતમ ! જ્યારે વાયુકાય પોતાના સ્વભાવપૂર્વક ગતિ કરે છે ત્યારે ઈષત્પુરોવાત વગેરે વાયુઓ વાય છે. હે ભગવન્ ! ઈશત્પુરોવાત વગેરે વાયુઓ છે ? હે ગૌતમ ! હા, છે. હે ભગવન્ ! ઈષત્પુરોવાતા વગેરે વાયુઓ ક્યારે વાય છે ? હે ગૌતમ ! જ્યારે વાયુકાય ઉત્તર-ક્રિયાપૂર્વક-વૈક્રિય શરીર બનાવીને-ગતિ કરે છે ત્યારે ઈષત્પુરોવાત વગેરે વાયુઓ વાય છે. હે ભગવન્ ! ઈષત્પુરોવાત વગેરે વાયુઓ છે ? હે ગૌતમ ! હા, છે. હે ભગવન્ ! ઈષત્પુરોવાત વગેરે વાયુઓ ક્યારે વાય છે ? હે ગૌતમ ! જ્યારે વાયુકુમારો અને વાયુકુમારીઓ પોતાને, બીજાને કે બન્નેને માટે વાયુકાયને ઉદરે છે ઈષત્પુરોવાત વગેરે વાયુઓ વાય છે. હે ભગવન્ ! શું વાયુકાય, વાયુકાયનેજ શ્વાસમાં લે છે અને નિઃશ્વાસમાં મૂકે છે ? હે ગૌતમ ! એ સંબંધે બધું સ્કંદક ઉદ્દેશકમાં કહ્યા પ્રમાણે જાણવું યાવત્-અનેક લાખવાર મરીને, સ્પર્શ પામ્યા પછી, મરે છે અને શરીર સહિત નીકળે છે.

(૨૨૧) હે ભગવન્ ! ઓદન, કુલ્માષ અને મદિરા, એ ત્રણે દ્રવ્યો ક્યા જીવના શરીરો કહેવાય ? હે ગૌતમ ! ઓદન, કુલમાષ અને મદિરામાં જે ઘન (કઠણ) પદાર્થ છે તે પૂર્વભવ પ્રજ્ઞાપનાની અપેક્ષાએ વનસ્પતિ જીવનાં શરીરો છે. અને જ્યારે તે ઓદન વગેરે દ્રવ્યો શસ્ત્રોથી કૂટાય છે, શસ્ત્રથી પરિણમિત-નવા આકારનાં ધારક-થાય છે અને અગ્નિથી તેના વર્ણો બદલાય છે, અગ્નિથી ઝૂષિત-પૂર્વના સ્વભાવને છોડનારાં થાય છે, અગ્નિથી તેના વર્ણો બદલાય છે, અગ્નિથી ઝૂષિત-પૂર્વના સ્વભાવનેં છોડનારાં થાય છે, અગ્નિથી નવા આકારનાં ધારક બને છે ત્યારે તે દ્રવ્યો અગ્નિનાં શરીરો કહેવાય છે, તથા સુરા માં જે પ્રવાહી પદાર્થ છે તે પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનાની અપેક્ષાએ પાણીના જીવના શરીરો છે અને જ્યારે તે પ્રવાહી પદાર્થ છે તે પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનાની અપેક્ષાએ પાણીના જીવનાં શરીરો છે અને જ્યારે તે પ્રવાહી ભાગ શસ્ત્રથી કૂટાય છે યાવત્-અગ્નિથી જુદા રંગને ધારણ કરે છે ત્યારે તે ભાગ, અગ્નિકાયનાં શરીરો છે એમ કહેવાય છે. હે ભગવન્ ! લોઢું, તાંબું, ત્રપુ-સીસું, બળેલો પત્થર-કોયલો ને કસટ્ટિકા-કાટ, એ બધાં દ્રવ્યો ક્યા જીવના શરીરો કહેવાય ? હે ગૌતમ ! લોઢું, તાંબું, કલાઈ, સીસું કોયલો અને કાટ, એ બધાં પૂર્વ ભાવ પ્રજ્ઞાપનાની અપેક્ષાએ પૃથ્વિના જીવનાં શરીરો કહેવાય અને પછી-શસ્ત્ર દ્વારા કૂટાયા પછી-અગ્નિના જીવનાં શરીરો કહેવાય.

હે ભગવન્ ! હાડકું, આગથી વિકૃત થએલ હાડકું, ચામડું, આગથી વિકૃત થએલ ચામડું, રુંવાડાં, આગથી વિકૃત થએલ રુંવાડાં, ખરી, આગથી વિકૃત થએલ ખરી, નખ, અને બળેલ નખ; એ બધાં ક્યા જીવના શરીરો કહેવાય ? હે ગૌતમ ! હાડકું, ચામડું, રુંવાડાં, ખરી અને નખ, એ બધાં ત્રસ જીવનાં શરીરો કહેવાય અને બળેલ હાડકું, બળેલ ચામડું, બળેલ રુંવાડાં, બળેલ ખરી અને બળેલ નખ, એ બધાં પૂર્વ ભાવ પ્રજ્ઞાપનાની અપેક્ષાએ ત્રીસ જીવનાં શરીરો કહેવાય અને પછી-શસ્ત્ર દ્વારા સંઘટ્ટિત થયા પછી-અગ્નિના જીવના શરીરો કહેવાય. હે ભગવન્ ! અંગારો, રાખ, ભુંસો અને છાણું, એ બધાં ક્યા જીવનાં શરીરો કહેવાય. હે ગૌતમ ! અંગારો, રાક, ભુંસો અને છાણું, એ બધાં પૂર્વ ભાવ પ્રજ્ઞાપનાની અપેક્ષાએ એકેંદ્રિય જીવનાં શરીરો કહેવાય અને યાવત્-યથાસંભવ પંચેંદ્રિય જીવનાં શરીરો પણ કહેવાય. તથા શસ્ત્રદ્વારા સંઘટિત થયા પછી યાવત્-અગ્નિના જીવનાં શરીરો કહેવાય.

(૨૨૨) હે ભગવન્ ! લવણસમુદ્રનો ચક્રવાલ વિષ્કંભ કેટલો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે - પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જાણવું એ પ્રમાણે યાવત્-લોકસ્થિતિ, લોકાનુભાવ, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્-વિહરે છે.

શતક :૫-ઉદ્દેસા:૨ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૩

(૨૨૩) હે ભગવન્ ! અન્યતીર્થિકો એમ કહે છે, ભાષે છે, જણાવે છે અને પ્રરુપે છે કે, જેમ કોઈ એક જાળ હોય, તે જાળમાં ક્રમપૂર્વક ગાંઠો દીધેલી હોય, એક પછી એક એમ વગર આંતરે તે ગુંથેલી હોય, પરંપરાએ ગુંથેલી હોય, પરસ્પર ગુંથેલી હોય એવી તે જાળ જેમ વિસ્તારપણે, પરસ્પર ભારપણે, પરસ્પર વિસ્તાર તથા ભારપણે અને પરસ્પર રહેલી છે તેમ ક્રમે કરીને અનેક જન્મો સાથે સંબંધ ધરાવનારાં એવાં ઘણાં આઉખાંઓ ઘણા જીવો ઉપર પરસ્પર ક્રમે કરીને ગુંથાએલાં છે-યાવત્-રહે છે અને તેમ હોવાથી તેમાંનો એક જીવ પણ એક સમયે બે આયુષ્યને અનુભવે છે. તે આ પ્રમાણે :- એકજ જીવ આ ભવનું આયુષ્ય અનુભવે છે તેમ તેજ જીવ પર ભવનું પણ આયુષ્ય અનુભવે છેં જે સમયે આ ભવનું પણ આયુષ્ય અનુભવે છે, તેજ સમયે પરભવનું પણ આયુષ્ય અનુભવે છે. યાવત્-હે ભગવન્ ! એ તે કેવી રીતે ? હે ગૌતમ ! તે અન્યતીર્થિકો જે કાંઈ કહે છે તે બધું તેઓ અસત્ય કહે છે. હે ગૌતમ ! હું તો વળી એમ કહું છું યાવત્-પ્રરુપં છું કે, જેમ કોઈ એક જાળ હોય અને તે યાવત્-અન્યોઅન્ય સમુદાયપણે રહે છે એજ રીતે ક્રમ કરીને અનેક જન્મો સાથે સંબંધ ધરાવનારાં એવાં ઘણાં આઉખાંઓ એક એક જીવ ઉપર સાંકળીના મકોડાની પેઠે પરસ્પર ક્રમે કરીને ગુંથાએલાં હોય છે અને એમ હોવાથી એક સમયે એક આયુષ્યને અનુભવે છે. તે આ રીતે :- જે જીવ આ ભવનું આયુષ્ય અનુભવે છે અથવા તો પરભવનું આયુષ્ય અનુભવે છે પણ જે સમયે આ ભવનું આયુષ્ય અનુભવે છે તે સમયે પરભવનું આયુષ્ય અનુભવતો નથી અને જે સમયે પરભવનું આયુષ્ય અનુભવે છે તે સમયે આ ભવનું આયુષ્ય અનુભવતો નથી આ ભવના આયુષ્યને વેદવાથી પરભવનું આયુષ્ય વેદાતું નથી અને પરભવના આયુષ્યને વેદવાથી આ ભવનું આયુષ્ય વેદાતું નથી એ પ્રમાણે એક જીવ એક સમયે એક આયુષ્યને અનુભવે છે તે આ પ્રમાણે : આ ભવનું આયુષ્ય અનુભવે છે કે પરભવનું આયુષ્ય અનુભવે છે.

(૨૨૪) હે ભગવન્ ! જે જીવ નરકે જવાને યોગ્ય હોય. હે ભગવન્ ! શું તે જીવ, અહીંથી આયુષ્ય સહિત થઈને નરકે જાય ? હે ગૌતમ ! નરકે જવાને યોગ્ય જીવ અહીંથી આયુષ્ય સહિત થઈને નરકે જાય, પણ આયુષ્ય વિનાનો ન જાય. હે ભગવન્ ! તે જીવે, તે આયુષ્ય ક્યાં બાંધ્યું અને તે આયુષ્ય સંબંધી આચરણો ક્યાં આચર્યાં ? હે ગૌતમ ! તે જીવે, તે આયુષ્ય પૂર્વ ભવમાં બાંધ્યું અને તે આયુષ્ય સંબંધી આચરણો પણ પૂર્વ ભવમાં આચર્યાં. એ પ્રમાણે યાવત્-વૈમાનિકો સુધી દંડક કહેવો. હે ભગવન્ ! જે જીવ, જે યોનિમાં ઉપજવાને યોગ્ય હોય, તે જીવ, તે યોનિ સંબંધી આયુષ્ય બાંધે ? જેમકે; નરક ઉપજવાને યોગ્ય જીવ દેવયોનિનું આયુષ્ય બાંધે ? હે ગૌતમ ! હા, તેમ કરે અર્થાત્ જે જીવ, જે યોનિમાં ઉપવજવાને યોગ્ય હોય, તે જીવ, તે યોનિ સંબંધી આયુષ્ય બાંધે. જો નરકનું આયુષ્ય બાંધે તો તે, સાત પ્રકારના નરકમાંથી કોઈ એક પ્રકારના નરક સંબંધી આયુષ્ય બાંધે-રત્નપ્રભાપૃથ્વિ-નરકનું આયુષ્ય કે યાવત્-અધઃસપ્તમ્ - પૃથ્વિ સાતમી નરકનું આયુષ્ય બાંધે. જો તે, તિર્યંચનું આયુષ્ય બાંધે તો પાંચ પ્રકારના તિર્યંચમાંથી કોઈ એક તિર્યંચ સંબંધી આયુષ્યબાંધે-એકેંદ્રિય તિર્યંચનું આયુષ્ય ઈત્યાદિ એ સંબંધી બધો વિસ્તાર-ભેદ-વિશેષ-અહીં કહેવો. જો તે, મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધે તો તે બે પ્રકારના મનુષ્યોમાંથી કોઈ પ્રકારના મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધે અને જો તે, દેવનું આયુષ્ય બાંધે તો-ચાર પ્રકારના દેવોમાંથી કોઈ એક પ્રકારના દેવોનું આયુષ્ય બાંધે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્-વિહરે છે.

શતક :૫-ઉદ્દેસા:૩ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૪

(૨૨૫) હે ભગવન્ ! છદ્મસ્થ મનુષ્ય, વગાડવામાં આવતા શબ્દોને સાંભળે છે, તે આ પ્રમાણે :- તે મનુષ્ય, શંખના શબ્દોને, રણશિંગના શબ્દોને, શંખલીના શબ્દોને, કાહલીના શબ્દોને, મોટી કાહલીના શબ્દોને, ડુક્કરના ચામડાથી મઢેલ મોઢાવાળા-એજ જાતના-વાજાના શબ્દોને, ઢોલના શબ્દોને, ઢોલકીના શબ્દોને, ઢક્કા-ડાક-ડાકલા-ના શબ્દોને, હોરંભના શબ્દોને, મોટી ઢક્કાના શબ્દોને, ઝાલરના શબ્દોને, દુંદભિના શબ્દોને, તત-તાંતવાળા-વાજાના) શબ્દોને, વિતત-ઢોલ-વાજાના શબ્દોને, નક્કર વાજાના શબ્દોને અને પોલાં વાજાના શબ્દોને સાંભળે છે ? હે ગૌતમ ! હા, છદ્મસ્થ મનુષ્ય, વગાડવામાં આવતા શબ્દોને સાંભળે છે. અને તે પણ પૂર્વે કહ્યા એટલાં બધાં વાજાંઓના-શંખથી યાવત્-પોલાં વાજાંઓના શબ્દને પણ સાંભળે છે. હે ભગવન્ ! શું તે શબ્દો કાન સાથે અથડાયા પછી સંભળાય

છે, પણ અથડાયા વિના નથી સંભળાતા. અને તે યાવત્-અથડાયા પછી છએ દિશામાંથી સંભળાય છે. હે ભગવન્ ! શું છદ્મસ્થ મનુષ્ય, નજીક રહેલા શબ્દોને સાંભળે છે કે ઈંદ્રિયોના વિષયથી દૂર રહેલ-શબ્દોને સાંભળે છે ? હે ગૌતમ ! છદ્મસ્થ મનુષ્ય, નીકટ રહેલા શબ્દોને સાંભળે છે, પણ દૂર રહેલા શબ્દોને સાંભળતો નથી.

હે ભગવન્ ! જેમ છદ્મસ્થ મનુષ્ય ઓરે રહેલા શબ્દોને સાંભળે છે અને પરે રહેલા શબ્દોને સાંભળતો નથી તેમ શું કેવળી મનુષ્ય ઓરે રહેલા શબ્દોને સાંભળે છે અને પરે રહેલા શબ્દોને નથી સાંભળતો ? હે ગૌતમ ! કેવળી તો ઓરે રહેલા અને પરે રહેલા આદિ અને અંત વિનાના શબ્દોને-સર્વ પ્રકારના શબ્દને જાણે છે અને જૂએ છે. હે ભગવન્ ! 'ઓરે રહેલા અને પરે રહેલા શબ્દને પણ યાવત્-કેવળી જાણે છે અને જૂએ છે' તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! કેવળી જીવ પૂર્વ દિશાની મિત વસ્તુને પણ જાણે છે અમિત વસ્તુને પણ જાણે છે, એ પ્રમાણે દક્ષિણ દિશાની, પશ્ચિમ દિશાની, ઉત્તર દિશાની, ઉર્ધ્વદિશાની અને અધોદિશાની પણ મિત વસ્તુને તથા અમિત વસ્તુને કેવળી જાણે છે અને જૂએ છે. કેવળી બધું જાણે છે અને બધું જૂએ છે. કેવળી બધી તરફ જાણે છે અને જૂએ છે. કેવળી સર્વ કાળે સર્વ પદાર્થો-ભાવો-ને જાણે છે અને જૂએ છે, કેવળીને અનંત જ્ઞાન અને અનંત દર્શન છે અને કેવળીનું જ્ઞાન અને દર્શન કોઈ જાતના પડદા (આવરણ) વાળું નથી માટે તે કારણથી' યાવત્-જૂએ છે' એમ કહ્યું છે.

(૨૨૬) હે ભગવન્ ! છદ્મસ્થ મનુષ્ય હસે અને કાંઈપણ લેવાને ઉતાવળો થાય ? હે ગૌતમ ! હાં, તે હસે અને ઉતાવળો પણ થાય ખરો. હે ભગવન્ ! જેમ છદ્મસ્થ મનુષ્ય હસે અને ઉતાવળો થાય તેમ કેવળી પણ હસે અને ઉતાવળો થાય ? હે ગૌતમ એ અર્થ સમર્થ નથી હે ભગવન્ ! છદ્મસ્થ મનુષ્યની પેઠે યાવત્-કેવળી હસે નહી અને ઉતાવળો થાય નહીં તેનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! દરેક જીવો ચારિત્રમોહનીય કર્મના ઉદયથી હસે છે અને ઉતાવળા થાય છે અને કેવલિને તે ચારીત્રમોહનીય કર્મનો ઉદયજ નથી માટે તે કારણથી છદ્મસ્થમનુષ્યની પેઠે યાવત્-કેવળી હસતા નથી તેમ ઉતાવળા પણ નથી. હે ભગવન્ ! હસતો અને ઉતાવળો થતો જીવ કેટલાં પ્રકારનાં કર્મોને બાંધે ? હે ગૌતમ ! તેવા પ્રકારનો જીવ સાત પ્રકારના કર્મોને બાંધે કે પાઠ પ્રકારનાં કર્મોને બાંધે. એ પ્રમાણે યાવત્-વૈમાનિક સુધી સમજવું. તથા જ્યારે ઘણા જીવાને આશ્રીને ઉપલો પ્રશ્ન પૂછાય ત્યારે તેમાં કર્મના બંધં સંબંધી ત્રણ ભાંગા આવે. પણ તેમાં જીવ અને એકેંદ્રિયો ન લેવા. હે ભગવન્ ! છદ્મસ્થ મનુષ્ય નિદ્રા લે-ઉંઘે અને ઉભો ઉભા ઉંઘે ? હે ગૌતમ ! હા, તે ઉંઘે અને ઉભો ઉભો પણ ઉંઘે. જેમ આગળ હસવા વગેરે વિષે કેવળી અને છદ્મસ્થ સંબંધે પ્રશ્નોત્તરો જણાવ્યા હતા. તેમ નિદ્રા સંબંધે પણ તે બન્ને સંબંધે પ્રશ્નોત્તરો જાણવા. વિશેષ એ કે, છદ્મસ્થ મનુષ્ય દર્શનાવરણીય કર્મના ઉદયથી નિદ્રા લે છે અને ઉભો ઉભો ઉંઘે છે અને તે દર્શનાવરણીય કર્મનો ઉદય કેવળિને નથી માટે તે, છદ્મસ્થનો પેઠે નિદ્રા લેતો નથી. હે ભગવન્ ! નિદ્રા લેતો કે ઉભો કે ઉંઘતો જીવ કેટલી કર્મપ્રકૃતિનો બંધ કરે હે ગૌતમ ! તે જીવ સાત કર્મપ્રકૃતિનો બંધ કરે કે આઠ કર્મપ્રકૃતિનો બંધ કરે (બાંધે). એ પ્રમાણે યાવત્-વૈમાનિક સુધી જાણવું. તથા જ્યારે ઘણા જીવોને ઉપલો પ્રશ્ન પૂછાય ત્યારે તેમાં કર્મા બંધ સંબંધી ત્રણ ભાંગા આવે, પણ તેમાં એકેંદ્રિય ન લેવા.

(૨૨૭) હે ભગવન્ ! ઈંદ્રનો સંબંધી શક્રનો દૂત હરિનૈગમેષી નામનો દેવ જ્યારે સ્ત્રીના ગર્ભનું સંહરણ કરે છે ત્યારે શું એક ગર્ભાશયમાંથી ગર્ભને લઈને બીજા ગર્ભાશયમાં મૂકે છે ગર્ભથી લઈને યોનિદ્વારા બીજી (સ્ત્રી)ના ઉદરમાં મૂકે છે ? કે યોનિદ્વારા ગર્ભને બહાર કાઢીને બીજા ગર્ભાશયમાં મૂકે છે ? કે યોનિદ્વારા ગર્ભને પેટમાંથી કાઢીને પાછો તેજ રીતે (યોનિદ્વારાજા બીજીના) પેટમાં મૂકે છે ? હે ગૌતમ ! તે દેવ, એક ગર્ભાશયમાંથી ગર્ભને લઈને બીજા ગર્ભાશયમાં મૂકતો નથી, ગર્ભથી લઈને યોનિ વાટે ગર્ભને બીજીના પેટમાં મૂકતો નથી, તેમ યોનિવાટે ગર્ભને બહાર કાઢીને પાછો યોનિવાટે (ગર્ભને) પેટમાં મૂકતો નથી. પણ પોતાના હાથ વડે ગર્ભને અડી અડીને અને તે ગર્ભને પીડા ન થાય તેવી રીતે યોનિદ્વારા બહાર કાઢીને બીજા ગર્ભાશયમાં મૂકે છે. હે ભગવન્ ! શક્રનો દૂત હરિનૈગમેષી દેવ સ્ત્રીના ગર્ભને નખની ટોચ વાટે યા તો રુંવાડાના છિદ્ર વાટે અંદર મૂકવા કે બહાર કાઢવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! હા, તે તેમ કરવાને સમર્થ છે ઉપરાંત તે દેવ ગર્ભને કાંઈપણ ઓછી કે વધારે પીડા થવા દેતો નથી તથા તે ગર્ભના શરીરનો છેદ કરે છે અને પછી તેને ઘણો સૂક્ષ્મ કરીને અંદર મૂકે છે કે બહાર કાઢે છે.

(૨૨૮) તે કાળે, તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના શિષ્ય અતિમુક્તક નામના કુમારશ્રમણ, જેઓ સ્વભાવે ભોળા અને યાવત્-વિનયવાળા હતા. તે અતિમુક્તક કુમારશ્રમણ અન્ય કોઈ દિવસે ભારે વરસાદ વરસતો હતો ત્યારે પોતાની કાખમાં પાત્રું અને રજોહરણ લઈને બહાર ચાલ્યા. ત્યારપછી બહાર જતાં તે અતિમુક્તક કુમારશ્રમણે વહેતા પાણીનું એક નાનું ખાબોચિયું જોયું-પછી તે ખાબોચિયા ફરતી એક માટીની પાળ

બાંધી અને 'આ મારી નાવ છે આ મારી નાવ છે' એ પ્રમાણે નાવિકની પેઠે પોતાના પાત્ર નાવરૂપ કરી - પાણીમાં નાખી તે કુમારશ્રમણ પાણીમાં તરાવે છે - એ રીતે તે, રમત રમે છે. હવે એ પ્રકારના બનાવને સ્થવિરોએ જોયો અને જોયા પછી તેઓએ શ્રીમહાવીર પ્રભુને એ પ્રમાણે કહ્યું કે :-

હે દેવાનુપ્રિય ! ભગવાન્ અતિમુક્તક નામે કુમારશ્રમણ આપના શિષ્ય છે. તે કેટલા ભવો કર્યા પછી સિદ્ધ થશે યાવત્-સર્વ દુઃખોનો નાશ કરશે ? શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે તે સ્થવિરોને કહ્યું કે :- હે આર્યો ! સ્વભાવે સરળ યાવત્-વિનયી તે કુમારશ્રમણ આ ભવ પૂરો કરીનેજ સિદ્ધ થશે યાવત્-સર્વ દુઃખનો નાશ કરશે. માટે હે આર્યો ! તમે તે અતિમુક્તક કુમારશ્રમણને હીલો નહીં, નિંદો નહીં, ખિંસો નહીં, વગોવો નહીં અને તેનું અપમાન પણ કરો નહીં, કિંતુ કે દેવાનુપ્રિયો ! તમે ગ્લાનિ રાખ્યા સિવાય તે કુમારશ્રમણને સાચવો, તેને સહાય કરો અને તેની સેવા કરો. (કારણ કે) તે અતિમુક્ત કુમારશ્રમણ સર્વ દુઃખોનો નાશ કરનારા છે અને આ છેલ્લા શરીરવાળો છે - શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે તે સ્થવિરોને પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યા પછી તે સ્થવિરોએ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વંદન કર્યું અને નમન કર્યું અને પછી તે સ્થવિરોએ શ્રીમહાવીરની આજ્ઞા પ્રમાણે તે અતિમુક્તક કુમારશ્રમણને વિના ગ્લાનિએ સાચવ્યા યાવત્-સેવા કરી.

(૨૨૯) તે કાલે, તે સમયે મહાશુક્ર નામના દેવલોકથી મહાસર્ગ (નામના મોટા વિમાનથી મોટી ઋદ્ધિવાળા યાવત્-મોટા ભાગ્યવાળા બે દેવો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની પાસે પ્રાદુર્ભૂત થયા તે દેવોએ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને મનથીજ વંદન અને નમન કર્યું તથા મનથીજ આ પ્રકારનો પ્રશ્નો પૂછ્યા :- હે ભગવન્ ! આપ દેવાનુપ્રિયના કેટલા શિષ્યો સિદ્ધ થશે યાવત્-સર્વ દુઃખનો અંત આણશે ? ત્યારપછી-શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે પણ તે દેવોને તેઓના સવાલના જવાબો મનથીજ આપ્યા :- હે દેવાનુપ્રિયો ! મારા સાતસમેં શિષ્યો સિદ્ધ થશે યાવત્-સર્વ દુઃખોનો નાશ કરશે. એ રીતે મનથી પૂછાએલ એવા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે તે દેવોને તેઓના સવાલના જવાબો મનથીજ આપ્યા તેથી તે દેવો હર્ષવાળા, તોષવાળા અને યાવત્-હૃતહૃદયવાળા થઈ ગયા, અને તેઓએ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વંદન કર્યું, નમન કર્યું અને મનથીજ પર્યુપાસના કરવાની ઈચ્છાવાળા, યાવત્-સન્મુખ થઈને પર્યુપાસના કરવા લાગ્યા.

તે કાલે, તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના મોટા શિષ્ય ઈંદ્રભૂતિ નામના અનગાર યાવત્-મહાવીરની પાસે ઉભડક બેસીને યાવત્-વિહરે-રહે છે. પછી ધ્યાનાંતરિકામાં-ધ્યાનના સમાપ્તિમાં વર્તતા તે ભગવાન્ ગૌતમ ઈંદ્રભૂતિ-ને આ પ્રકારનો સંકલ્પ યાવત્-ઉત્પન્ન થયોઃ- 'મોટી ઋદ્ધિવાળા યાવત્-મોટા પ્રભાવવાળા બે દેવો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની પાસે પ્રાદુર્ભત થયા હતા. તે તો હું તે દેવાને જાણતો નથી કે, તેઓ ક્યા કલ્પથી, ક્યા સ્વર્ગથી અને ક્યા વિમાનથી શા કારણે શીઘ્ર અહીં આવ્યા ? માટે જાઉં ભગવંત મહાવીરને વાંદું, નમું, અને યાવત્-તેઓની પર્યુપાસના કરું તથા એમ કર્યા પછી હું મારા પૂર્વ પ્રકારના આ પ્રશ્નો પૂછીશ' એમ વિચારીને, ઉભા થઈને જે તરફ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર છે તે તરફ જઈને યાવત્-તેઓની સેવા કરે છે. હવે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે 'ગૌતમાદિ સાધુઓ !' એમ સંબોધી ભગવાન્ ગૌતમને આ પ્રમાણે કહ્યું કે - હે ગૌતમ ! જ્યારે તેં ધ્યાનની સમાપ્તિ કરી લીધી ત્યારે તારા મનમાં આ પ્રકારનો સંકલ્પ થયો હતો કે 'હું દેવી સંબંધી હકીકત જાણવા માટે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે જાઉં અને યાવત્-તેજ કારણથી તું મારી પાસે અહીં શીઘ્ર આવ્યો છે' કેમ હે ગૌતમ ! મેં કહ્યું એ બરાબર છેને ? ગૌતમને કહ્યું કે, 'હે ભગવન્ ! તે બરાબર છે.' પછી ભગવંત મહાવીરે કહ્યું કે, તારી શંકાને ટાળવાને સારું હે ગૌતમ ! તું (એ દેવોની પાસે) જા. અને એ દેવોજ તને એ સંબંધોની પૂરી માહિતી સંભળાવશે.

ત્યારપછી શ્રમણ ભગવંત મહાવીર તરફથી એવા પ્રકારની અનુમતિ મળવાને લીધે ભગવાન્ ગૌતમે શ્રમણ ભગવંતને વાંદી, નમી અને જે તરફ પેલા દેવો હતા તે તરફ જવાને સંકલ્પ કર્યો, હવે તે દેવો ભગવાન્ ગૌતમને પોતાની પાસે આવતા જોઈને હર્ષવાળા યાવત્ હૃતહૃદયવાળા થયા અને શીઘ્રજ ઉભા થઈ તેઓની સામે ગયા - તે દેવો, જ્યાં ભગવાન્ ગૌતમ હતા ત્યા આવ્યા-અને તેઓને વાંદી, નમી તે દેવોએ આ પ્રમાણેં કહ્યું : હે ભગવન્ ! મહાશુક્ર નામના કલ્પથી, મહાસર્ગ વિમાનથી મોટી ઋદ્ધિવાળા યાવત્-અમે બે દેવો અહીં પ્રાદુર્ભૂત થયા છીએ અને (પછી) અમે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદીએ છીએ નમીએ છીએ અને મનથીજ આ પ્રકાના પ્રશ્નો પૂછીએ છીએ - 'હે ભગવન્ ! આપ દેવાનુપ્રિયના કેટલા શિષ્ય સિદ્ધ થશે યાવત્-સર્વ દુઃખનો નાશ કરશે ?' આ રીતે અમે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને મનથી પૂછ્યા પછી અમને પણ તે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે મનથીજ તેનો જવાબ આપ્યો કે - 'હે દેવાનુપ્રિયો ! મારા સાતસેં જવાબ પણ અમને શ્રમણ ભગવંત મહાવીર તરફથી મન દ્વારાજ મળ્યા તેથી અમે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વાંદીએ છીએ, નમીએ છીએ અને યાવત્-તેઓની

પર્યુપાસના કરીએ છીએ, એમ કરીને (કહીને) તે દેવો ભગવાન્ ગૌતમને વાંદે છે, નમે છે અને પછી તેઓ જે દિશામાંથી પ્રગટ્યા હતા તેજ દિશામાં અંતર્ધાન થઈ ગયા.

(૨૩૦) હે ભગવન્ ! એમ કહી ભગવાન્ ગૌતમ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને યાવત્-આ પ્રમાણે કહ્યું કે, હે ભગવન્ ! દેવો સંયત કહેવાય ? હે ગૌતમ ! ના-એ અર્થ સમર્થ નથી-દેવોને સંયત કહેવા એ ખોટું છે. હે ભગવન્ ! દેવો અસંયતાસંયત કહેવાય ? હે ગૌતમ ! ના-એ અર્થ સમર્થ નથી-દેવોને સંયતાસંયત કહેવા એ અછતું છતું કરવા જેવું છે - ખોટું છે. હે ભગવન્ ! ત્યારે હવે દેવોને કેવા કહેવા ? હે ગૌતમ ! દેવાને નોસંયત કહેવા.

(૨૩૧) હે ભગવન્ ! દેવો કઈ ભાષામાં બોલે છે ? અથવા દેવો જે ભાષાનો પ્રયોગ કરે છે તે ભાષાઓમાં વિશિષ્ટરૂપ કઈ ભાષા છે ? હે ગૌતમ ! દેવો અર્ધમાગધી ભાષામાં બોલે છે અને ત્યાં બોલાતી ભાષાઓમાં પણ તેજ ભાષા-વિષિષ્ટરૂપ છે.

(૨૩૨) હે ભગવન્ ! કેવલી મનુષ્ય, અંતકરને કે ચરમશરીરવાળાને જાણે, જૂએ ? હા, ગૌતમ ! જાણે અને જૂએ. હે ભગવન્ ! જે પ્રકારે કેવલી મનુષ્ય, અંતકરને કે ચરમ-શરીરવાળાને જાણે અને જૂએ તે પ્રકારે છદ્મસ્થ મનુષ્ય, અંતકરને કે અંતિમ શરીરવાળાને જાણે, જૂએ ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. તો પણ સાંભળીને અથવા શું ? સાંભળીને એટલે કેવલી પાસેથી, કેવલિના શ્રાવક પાસેથી, કેવલિની શ્રાવિકા પાસેથી, કેવલિના ઉપાસક પાસેથી, કેવલિની ઉપાસિકા પાસેથી, કેવલિના પાક્ષિક સ્વયંબુદ્ધ પાસેથી, સ્વયંબુદ્ધના શ્રાવક પાસેથી, સ્વયંબુદ્ધની શ્રાવિકા પાસેથી, સ્વયંબુદ્ધના ઉપાસક પાસેથી, સ્વયંબુદ્ધની ઉપાસિકા પાસેથી સાંભળીને.

(૨૩૩) 'પ્રમાણ' તે શું ? પ્રમાણ ચાર પ્રકારનું છે. તે જેમકે, પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, ઔપમ્ય-ઉપમાન અને આગમ. જે પ્રકારે 'અનુયોગદ્વાર' સૂત્રમાં પ્રમાણ સંબંધે લખ્યું છે તે પ્રકારે જાણવું, યાવત્-'ત્યારબાદનો નો આત્માગમ, નો અનન્તરાગમ, પરંપરાગમ.'

(૨૩૪) હે ભગવન્ ! કેવલી મનુષ્ય, છેલ્લા કર્મને વા છેલ્લી નિર્જરાને જાણે, જૂએ ? હે ગૌતમ ! હા, જાણે, જૂએ - 'હે ભગવન્ ! જમ કેવલી, છેલ્લા કર્મને જાણે' એ પ્રશ્નનો જેમ 'અંતકર' વિષેનો આલાપક કહ્યો તેમ 'છેલ્લા કર્મ'ના પ્રશ્ન સાથે જાણવો.

(૨૩૫) હે ભગવન્ ! કેવલી મનુષ્ય, પ્રકૃષ્ટ મનને વા, પ્રકૃષ્ટ વચનને ધારણ કરે ? હા, ધારણ કરે. હે ભગવન્ ! કેવલી મનુષ્ય, જે પ્રકૃષ્ટ મનને વા, પ્રકૃષ્ટ વચનને ધારણ કરે છે તેને વૈમાનિક દેવો જાણે છે, જૂએ છે ? હે ગૌતમ ! કેટલાકો જાણે છે, જૂએ છે, કેટલાકો નથી જાણતા, નથી જોતા, તે કેવી રીતે યાવત્-નથી જોતા ? હે ગૌતમ ! વૈમાનિક દેવો બે પ્રકારના કહ્યા છે, તે જેમકે : માયિમિથ્યાદષ્ટિપણે ઉત્પન્ન થયેલા અને અમાયિસમ્યગ્દષ્ટિપણે ઉત્પન્ન થયેલા, તેઓમાં જે માયિમિથ્યાદષ્ટિપણે ઉત્પન્ન થયેલા છે તેઓ નથી જાણતા, નથી જોતા અને જેઓ અમાયી સમ્યગ્દષ્ટિપણે ઉત્પન્ન થયેલા છે તેઓ જાણે છે - જૂએ છે. 'અમાયી સમ્યગ્દષ્ટિ યાવત્-જૂએ છે' તેમ કહેવાનું શું કારણ ? હે ગૌતમ ! અમાયી સમ્યગ્દષ્ટિ દેવો બે પ્રકારના કહેલા છે તે જેમકે; અનંતરોપપન્નક અને પરંપરોપન્નક. તેમાં જે અનન્તરોપપન્નક છે તેઓ નથી જાણતા અને જેઓ પરંપરોપન્નક છે તેઓ જાણે છે. હે ભગવન્ ! 'પરંપરોપન્નક દેવો યાવત્-જૂએ છે' તેમ કહેવાનો શો અર્થ ? હે ગૌતમ ! પરંપરોપન્નક દેવો બે પ્રકારના કહેલા છે, તે જેમકે; પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત. તેમાં જેઓ પર્યાપ્ત છે તેઓ જાણે છે અને અપર્યાપ્ત નથી જાણતા. એ પ્રમાણે અનન્તર ઉત્પન્ન થયેલા, પરંપરાએ ઉત્પન્ન થએલા, પર્યાપ્તરૂપે ઉત્પન્ન થએલા, અપર્યાપ્તરૂપે ઉત્પન્ન થયેલા, ઉપયોગવાળા, અનુપયુક્ત-ઉપયોગ વિનાના, એ પ્રકારના વૈમાનિક દેવો છે, તેમાં જે ઉપયોગવાળા સાવધાનતાવાળા છે તેઓ જાણે છે, માટે તે હેતુથી તેજ-કેટલાક જાણે છે, અને કેટલાક નથી જાણતા.

(૨૩૬) હે ભગવન્ ! અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયેલા દેવો ત્યાંજ રહ્યા છતા, અહિં રહેલા કેવલી સાથે આલાપ, સંલાપ કરવાને સમર્થ છે ? હા, સમર્થ છે. તે ક્યા હેતુથી યાવત્-અનુત્તરવિમાનના દેવો યાવત્-કરવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! ત્યાંજ પોતાને સ્થાનકે રહેલાજ અનુત્તર વિમાનના દેવો જે અર્થને, હેતુને, પ્રશ્નને, કારણને કે વ્યાકરણને પૂછે છે તેનો-તે અર્થનો, હેતુનો યાવત્-વ્યાકરણનો ઉત્તર અહિં રહેલો કેવલી આપે છે, તે હેતુથી. હે ભગવન્ ! અહિં રહેલો કેવલી અર્થનો યાવત્ જે ઉત્તર આપે તે ઉત્તરને ત્યાં રહેલાજ અનુત્તર વિમાનના દેવો જાણે, જૂએ ? હા, જાણે, જૂએ. તે ક્યા હેતુથી યાવત્-જૂએ ? હે ગૌતમ ! તે દેવોને અનંતી મનોદ્રવ્યવર્ગણાઓ લબ્ધ છે, પ્રાપ્ત છે, વિશેષ જ્ઞાત હોય છે તે હેતુથી અહિં રહેલો કેવલી જે કહે તેને તેઓ જાણે - જુએ.

(૨૩૭) હે ભગવન્ ! અનુત્તરવિમાનના દેવો શું ઉદીર્ણ મોહવાળા છે, ઉપશાંત મોહવાળા છે કે ક્ષીણમોહવાળા છે ? હે ગૌતમ ! ઉદીર્ણમોહવાળા

નથી, ક્ષીણમોહવાળા નથી પણ ઉપશાંતમોહવાળા છે.

(૨૩૮) હે ભગવન્ ! કેવલી મનુષ્ય-ઈન્દ્રિયોવડે જાણે, જૂએ ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. તે ક્યા હેતુથી યાવત્-કેવલી ઈન્દ્રિયોવડે જાણતો નથી, જોતો નથી ? હે ગૌતમ ! કેવલી પૂર્વ દિશામાં મિત પણ જાણે છે, અમિત પણ જાણે છે યાવત્-કેવલિનું દર્શન, આવરણ રહિત છે, માટે તે હેતુથી તે ઈન્દ્રિયોવડે જાણતો કે જોતો નથી.

(૨૩૯) હે ભગવન્ ! કેવલી, આ સમયમાં જે આકાશ પ્રદેશોમાં હાથને, પગને, બાહુને અને ઊરુને અવગાહી રહે, અને જે સમયમાં રહે તે પછીના - ભવિષ્યકાળના - સમયમાં તેજ આકાશપ્રદેશોમાં હાથને યાવત્-અવગાહીને રહેવા કેવળી સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! તે ક્યા હેતુથી, યાવત્-કેવળી આ સમયમાં જે આકાશપ્રદેશોમાં યાવત્-રહે છે પછીના ભવિષ્યકાળના-સમયમાં એજ આકાશપ્રદેશોમાં કેવળી હાથને યાવત્-અવગાહી રહેવા સમર્થ નથી ? હે ગૌતમ ! કેવલિને વીર્યપ્રધાન યોગવાળું જીવ દ્રવ્ય હોવાથી તેના હસ્ત વગેરે ઉપકરણો અંગો-ચલ હોય છે અને હસ્ત વગેરે અંગો ચલ હોવાથી ચાલુ સમયમાં જે આકાશ પ્રદેશોમાં હાથને યાવત્-અવગાહી રહે છે, એજ આકાશ પ્રદેશોમાં ચાલુ-સમય પછીના ભવિષ્યકાળના સમયમાં કેવલી હાથ વગેરેને અવગાહી યાવત્ રહેવા સમર્થ નથી. માટે તે હેતુથી એમ કહ્યું છે કે, કેવલી આ સમયમાં યાવત્-રહેવા સમર્થ નથી.

(૨૩૯) હે ભગવન્ ! કેવલી, આ સમયમાં જે આકાશ પ્રદેશોમાં હાથને, પગને, બાહુને અને ઊરુને અવગાહી રહે, અને જે સમયમાં રહે તે પછીના - ભવિષ્યકાળના સમયમાં તેજ આકાશપ્રદેશોમાં હાથને યાવત્-અવગાહીને રહેવા કેવલી સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! તે ક્યા હેતુથી, યાવત્-કેવલી આ સમયમાં જે આકાશપ્રદેશોમાં યાવત્-રહે છે પછીના ભવિષ્યકાળના-સમયમાં એજ આકાશપ્રદેશોમાં કેવળી હાથને યાવત્-રહે છે પછીના ભવિષ્યકાળના-સમયમાં એજ આકાશ પ્રદેશોમાં કેવળી હાથને યાવત્-અવગાહી રહેવા સમર્થ નથી ? હે ગૌતમ ! કેવલિને વીર્યપ્રધના યોગવાળું જીવ દ્રવ્ય હોવાથી તેના હસ્ત વગેરે ઉપકરણો-અંગો-ચલ હોય છે અને હસ્ત વગેરે અંગો ચલ હોવાથી ચાલુ સમયમાં જે આકાશ પ્રદેશોમાં હાથને યાવત્-અવગાહી રહે છે, એજ આકાશ પ્રદેશોમાં ચાલુ-સમય પછીના ભવિષ્યકાળના સમયમાં કેવલી હાથ વગેરેને અવગાહી યાવત્ રહેવા સમર્થ નથી. માટે તે હેતુથી એમ કહ્યું છે.

(૨૪૦) હે ભગવન્ ! ચૌદપૂર્વને જાણનાર-શ્રુત કેવલી મનુષ્ય, એક ઘડામાંથી હજાર ઘડાને, એક પટમાંથી હજાર પટને, એક સાદડીમાંથી હજાર સાદડીઓને, એક રથમાંથી હજાર રથને, એક છત્રમાંથી હજાર છત્રને અને એક દંડમાંથી હજાર દંડને કરી દેખાડવા સમર્થ છે ? હા, સમર્થ છે. તે કેવી રીતે, હે ગૌતમ ! ચૌદપૂર્વીએ, ઉત્કરિકા ભેદવડે ભેદાતાં અનંત દ્રવ્યો ગ્રહણ યોગ્ય કર્યાં છે, ગ્રહ્યાં છે અને તે દ્રવ્યોને ઘટાદિરૂપે પરિણમાવવા પણ આરંભ્યા છે, માટે તે હેતુથી યાવત્-દેખાડવા સમર્થ છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક :૫-ઉદ્દેસા:૪ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૫

(૨૪૧) હે ભગવન્ ! છદ્મસ્થ મનુષ્ય, વીતી ગએલા શાશ્વતા અનંત કાળમાં માત્ર સંયમવડે (સિદ્ધ થયો ?) જેમ પ્રથમ શતકમાં ચતુર્થ ઉદ્દેશકમાં આલાપક કહ્યા છે તેમ અહિં પણ તે આલાપક કહેવા યાવત્ 'અલમસ્તુ' એમ કહેવાય' ત્યાંસુધી જાણવું.

(૨૪૨) હે ભગવન્ ! અન્યતીર્થિકો એમ કહે છે યાવત્ પ્રરૂપે છે કે, સર્વ પ્રાણ, સર્વ ભૂત, સર્વ જીવ અને સર્વ તત્ત્વો એવંભૂત જેમ કર્મ બાંધ્યું છે તે પ્રમાણે - વેદનાને અનુભવે છે, હે ભગવન્ ! તે એમ કેવી રીતે છે ? હે ગૌતમ ! તે અન્યતીર્થિકો જે એ પ્રમાણે કહે છે તે એમ ખોટું કહે છે, વળી હું તો એમ કહું છું યાવત્ પ્રરૂપું છું કે કેટલાક પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો એવંભૂત-એ પ્રકારે પોતાના કર્મ પ્રમાણે વેદનાને અનુભવે છે અને કેટલાક પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો જેમ કર્મ બાંધ્યું છે તેથી જૂદી વેદનાને અનુભવે છે અને કેટલાક પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો જેમ કર્મ બાંધ્યું છે તેથી જૂદી વેદનાને અનુભવે છે. તે ક્યા હેતુથી હે ગૌતમ ! જે પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો કરેલાં કર્મો પ્રમાણે વેદના અનુભવે છે તે પ્રાણો, ભૂતો, જીવો નએ સત્ત્વો એવંભૂત વેદનાને અનુભવે છે અને જે પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો કરેલાં કર્મો પ્રમાણે વેદના નથી અનુભવતા તે પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વા અનેવંભૂત વેદનાને અનુભવે છે, તે હેતુથી તેમજ કહ્યું છે. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો શું એવંભૂત વેદનાને વેદે છે કે અનેવંભૂત વેદનાને અનુભવે છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ એવંભૂત વેદનાને પણ અનુભવે છે અને અનેવંભૂત વેદનાને અનુભવે છે. તે ક્યા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! જે નૈરયિકો કરેલાં કર્મ પ્રમાણે વેદના વેદે છે તેઓએ વંભૂત વેદના વેદે છે અને જે નૈરયિકો કરેલાં કર્મ પ્રમાણે વેદના નથી વેદતા તેઓ અનેવંભૂત

વેદનાને વેદે છે તે હેતુથી એમ કહ્યું છે. એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિક સુધીના સંસારમંડલ વિષે સમજવાનું છે.

(૨૪૩) હે ભગવન્ ! જંબૂદ્વીપમાં આ ભારત વર્ષમાં આ અવસર્પિણીના કાળમાં કેટલા કુલકરો થયા. હે ગૌતમ ! સાત કુલકરે થયા, એ પ્રમાણે તીર્થંકરોની માતાઓસ, પિતાઓ, પહેલી શિષ્યા ચક્રવર્તીની માતાઓ, સ્ત્રીરત્ન, બલદેવો, વાસુદેવો, વાસુદેવની માતાઓ, પિતાઓ,એઓના પ્રતિશત્રુઓ, પ્રતિવાસુદેવો વગેરે જે પ્રમાણે 'સમવાય' સૂત્રમાં નામની પરિપાટીમાં છે તે પ્રમાણે જાણવું. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક :૫-ઉદ્દેસા:૬ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૬

(૨૪૪) હે ભગવન્ ! જીવો થોડા જીવવાનું કારણભૂત કર્મ કેવી રીતે બાંધે છે ? હે ગૌતમ ! ત્રણ સ્થાનોવડે જીવો થોડા જીવવાનું કારણભૂત કર્મ બાંધે છે, તે જેમકે, પ્રાણોને મારીને, ખોટું બોલીને અને તથારૂપ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણને અપ્રાસુક, અનેષણીય ખાન, પાન, ખાદિમ તથા સ્વાદિમ પદાર્થોવડે પ્રતિલાભીને હે ભગવન્ ! જીવો લાંબાકાળ સુધી જીવવાનું કારણભુત કર્મ કેવી રીતે બાંધે છે ? હે ગૌતમ ! ત્રણ સ્થાનોવડે જીવો લાંબા કાળ સુધી જીવવાનું કારણભુત કર્મ બાંધે છે, તે જેમકે, પ્રાણોને નહિ મારીને. ખોટું નહિ બોલીને અને તથારૂપ શ્રમણ હે બ્રાહ્મણને પ્રાસકુ, એષણીય, ખાન, પાન, ખાદિમ તથા સ્વાદિમ પદાર્થોવડે પ્રતિલાભીને; હે ભગવન્ જીવો અશુભ રીતે લાંબાકાળ સુધી જીવવાનું કારણભુત કર્મ કેવી રીતે બાંધે છે ? હે ગૌતમ ! જીવોને મારીને, ખોટું બોલીને, અને તથારૂપ શ્રમણની કે બ્રાહ્મણની હીલના કરીને, નિંદા કરીને, લોક સમક્ષ ફજેતી કરીને, તેની સામે ગર્હા કરીને તેનું અપમાન કરીને તથા એવા કોઈ એક અપ્રીતિના કારણરૂપ અમનોજ્ઞ-ખરાબ અશનાદિવડે પ્રતિલાભીને હે ભગવન્ ! જીવો શુભ પ્રકારે લાંબા કાળ સુધી જીવવાનું કારણભુત કર્મ કેવી રીતે બાંધે છે ? હે ગૌતમ ! પ્રાણોને નહિ મારીને, ખોટું નહિ બોલીને અને તથારૂપ શ્રમણને કે બ્રાહ્મણને વાંદીને યાવત્-તેને પર્યુપાસીને તથા એવા કોઈ એક કારણથી - મનોજ્ઞ, પ્રીતિકારક અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ એ ચાર જાતના આહારવડે પ્રતિલોભીને; એ પ્રમાણે જીવો યાવત્-લાંબુ સારુ દીર્ઘાયુષ્ય બાંધે છે.

(૨૪૫) હે ભગવન્ ! કરિયાણાનો વિક્રય-વેચાણ-કરતાં કોઈ ગૃહસ્થનું કોઈ માણસ તે કરિયાણું ચોરી જાય તો હે ભગવન્ ! તે કરિયાણાનું ગવેષણ કરનાર તે ગૃહસ્થને શું આરંભિકી ક્રિયા લાગે કે પારિગ્રહિકી કે માયપ્રત્યયિકી કે અપ્રત્યાખ્યાનિકી કે મિથ્યાદર્શન પ્રત્યિકી ક્રિયા લાગે ? હે ગૌતમ ! આરંભિકી, પરિગ્રહિકી, માયાપ્રત્યયિકી અને અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા લાગે અને મિથ્યાદર્શનપ્રત્યાયિકી ક્રિયા કદાચ લાગે અને કદાચ ન લાગે અને હવે ગવેષણ કરતાં જ્યારે તે ચોરાએલુ કરિયાણું પાછું મળી આવે ત્યારપછી તે બધી ક્રિયાઓ પાતળી થઈ જાય છે. હે ભગવન્ ! કરિયાણાને વેચતા ગૃહસ્થનું ભાંડ-કરિયાણું, કરિયાણુ ખરીદ કરનારે ખરીદ્યું-તેને માટે બાનું આપ્યું પણ હજુ તે કરિયાણું લઈ જવાયું નથી તો તે વેચનાર ગૃહુપતિને તે કરિયાણાથી શું આરંભિકી યાવત્ મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયિકી ક્રિયા લાગે ? અને તે ખરીદનારને તે કરિયાણાથી આરંભિકી યાવત્-મિથ્યા દર્શન પ્રત્યયિકી ક્રિયાલાગે ? અને તે ખરીદનારને તે કરિયાણાથી આરંભિકી યાવત્-મિથ્યા દર્શન પ્રત્યવિકી ક્રિયા લાગે ? હે ગૌતમ તે તેમજ છે. કરનારને તે બધી ક્રિયાઓ પાતળી હોય છે. હે ભગવન્ ! ભાંડને વેચતા ગૃહપતિને ત્યાંથી યાવત્ તે ભાંડ-ખરીદ કરનારે પોતાને ત્યાં આણ્યું-હોય ત્યારે તે ખરીદ કરનારને તે ભાંડથી શું આરંભિકી ક્રિયા વગેરે પાંચ ક્રિયાઓ અને ગૃહપતિને તે ભાંડથી શું આરંભિકી વગેરે પાંચ ક્રિયાઓ લાગે અને મિથ્યાદષ્ટિ હોય તે મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયિકી ક્રિયા લાગે અને મિથ્યાદષ્ટિ ન હોય તો મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી ક્રિયા ન લાગે એ પ્રમાણે મિથ્યાદર્શનક્રિયાની ભજનાવડે ગૃહસ્થને તે બધી ક્રિયાઓ ઓછા પ્રમાણમાં હોય છે.

હે ભગવન્ ! ગૃહપતિ-ઘરધણિ-ને ભાંડ યાવત્-ધન ન મળેલ હોય (તો કેમ ?) એ રીતે પણ જેમ ઉપનીત ભાંડ-સંબંધે કહ્યું છે તેમ સમજવું - 'જો ધન ઉપનીત હોય તો' જેમ અનુપનીત ભાંડ વિષે પ્રથમ આલાપક કહ્યો છે તેમ સમજવું-પ્રથમ અને ચતુર્થ આલાપકનો સમાન ગમ સમજવો અને બીજા અને ત્રીજા આલાપકના સમા ગમ સમજવો. હે ભગવન્ ! હમણા જગવેલો અગ્નિકાય, મહાકર્મવાળો, મહાક્રિયાવાળો, મહાઆશ્રયવાળો, મહાવેદનાવાળો, હોય છે, હવે તે અગ્નિ સમયે ઓછો થતો હોય, બુઝાતી હોય અને છેલ્લે ક્ષણે અંગરૂપ થયો, મુર્મુરરૂપ થયો, ભસ્મરૂપ થયો ત્યારબાદ તે અગ્નિ અલ્પકર્મવાળો, અલ્પક્રિયાવાળો અલ્પઆશ્રયવાળો અને અલ્પવેદનાવાળો થાય ? હા, ગૌતમ ! થાય.

(૨૪૬) હે ભગવન્ ! પુરુષ ધનુષ્યને ગ્રહણ કરે, ગ્રહણ કરી બાણને ગ્રહણ કરે, તેનું ગ્રહણ કરી સ્થાન પ્રત્યે બેસે-ધનુષ્યથી બાણને ફેંકતી વેળાનું આસન કરે-તેમ બેસી ફેકવા પ્રસરેલા બાણને કાન સુધી-ખેંચે, ખેંચી ઉંચે

આકાશ પ્રત્યે બાણને ફેંકે, ત્યારબાદ તે આકાશ પ્રત્યે ફેંકાએલું બાણ, ત્યાં આકાશમાં જે પ્રાણોને, ભૂતોને, જીવોને, સત્ત્વોને, સામા આવતા હણે, તેઓનું શરીર સંકોચી નાખે, તેઓને વિષ્ટ કરે, તેઓને સંહત કરે, તેઓને થોડો સ્પર્શ કરે, તેઓને ચારે કોરથી પીડા પમાડે. તેઓને કલાંત કરે, તેઓને એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને લઈ જાય અને તેઓને જીવિતથી ચ્યુત કરે તો હે ભગવન્ ! તે પુરુષ કેટલી ક્રિયાવાળો છે ? હે ગૌતમ ! યાવત્-તે પુરુષ ધનુષ્યને ગ્રહણ કરે છે યાવત્ તેને ફેંકે છે, યાવત્ તે પુરુષ કાયિકી ક્રિયાને યાવત્-પાંચે ક્રિયાને ફરસે છે. અને જે જીવોના શરીરોદ્ધારા ધનુષ્ય બન્યું છે તે જીવો પણ યાવત્ પાંચ ક્રિયાને ફરસે છે, એ પ્રમાણે ધનુષ્યની પીઠ પાંચ ક્રિયાને ફરસે છે, દોરી પાંચ ક્રિયાને, ણ્હારું પાંચ ક્રિયાને, બાણ પાંચ ક્રિયાને, શર, પત્ર, ફભલ અને ણ્હારું પાચે ક્રિયાને ફરસે છે.

(૨૪૭) અને હવે જ્યારે પોતાની ગુરુતા વડે, પોતાના ભારેપણાવડે, પોતાની ગુરુકતા અને સંભારતાવડે તે બાણ સ્વભાવથી નીચે પડતું હોય ત્યારે ત્યાં (માર્ગમાં આવતાં) પ્રાણોને યાવત્-જીવિતાથી ચ્યુત કરે ત્યારે તે પુરુષ કેટલી ક્રિયાવાળો હોય ? હે ગૌતમ ! યાવત્ તે બાણ પોતાની ગુરુતાવડે યાવત્ જીવાને જીવિતાથી ચ્યુત કરે યાવત્ તે પુરુષ કાયિકી યાવત્ ચાર ક્રિયાને ફરસે છે અને જે જીવોના શરીરથી ધનુષ્ય બનેલું છે તે જીવો પણ ચાર ક્રિયાને, ધનુષ્યની પીઠ ચાર ક્રિયાને, દોરી ચાર ક્રિયાને, ણ્હારુ ચાર ક્રિયાને, બાણ પાંચ ક્રિયાને શર, પત્રણ, ફલ અને ણ્હારુ પાંચ ક્રિયાને અને નીચે પડતા બાણના અવગ્રહમાં જે જીવો આવે છે તે જીવો પણ પાંચ ક્રિયાને ફરસે છે.

(૨૪૮) હે ભગવન્ ! અન્યતીર્થિકો એ પ્રમાણે કહે છે યાવત્ પ્રરૂપે છે કે, જેમ કોઈ યુવતિને યુવાન હાથમાં ગ્રહીને, (ઉભેલા) હોય અથવા જેમ આરાઓથી ભીડાએલી ચક્રની નાભી હોય એ પ્રમાણેજ યાવત્ ચારસેં પાંચસેં યોજન સુધી મનુષ્યલોક, મનુષ્યોથી, ખીચોખીચ ભરેલો છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે કેમ હોઈ શકે ? હે ગૌતમ ! તે અત્યતીર્થિકો એ પ્રમાણે કહે છે તે ખોટું છે, હે ગૌતમ ! હું વળી આ પ્રમાણે કહું છું કે, એજ પ્રમાણે યાવત્ ચારસો પાંચસો યોજન સુધી નિરયલોક, નૈરયિકોથી ખીચોખીચ ભરેલો છે.

(૨૪૯) હે ભગવન્ ! શું નૈરયિકો એકપણું વિકુર્વવા સમર્થ છે ? કે બહુપણુ વિકુર્વવા સમર્થ છે ? જેમ જીવાભિગમસૂત્રમાં આલાપક છે. તેમ જાણી લેવું. દુરહિયાસ' શબ્દ સુધી અહિં જાણવો.

(૨૫૦) 'આધાકર્મ અનવદ્ય-નિષ્પાપ છે' એ પ્રમાણે જે, મનમાં સમજતો હોય તો જો આધાકર્મ સ્થાનવિષયક આલોચન અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના કાળ કરે તો તે તેને આરાધના નથી અને જો તે સ્થાનવિષયક આલોચન અને પ્રતિક્રમણ કરી કાળ કરે તો તેને આરાધના છે. એ ગમ પ્રમાણે ક્રીતકૃત-ભોજન સ્થાપિત-ભોજન, રચિત કાંતારતભક્ત-દુર્ભિક્ષભક્ત દુર્દિન હોય વરસાદ આવતો હોય ત્યારે સાધુ માટે તૈયાર કરેલો આહાર તે વાર્દલિકાભક્ત, ગ્લાન માટે રાંધેલો આહાર, શય્યાતરપિંડ, રાજપિંડ, એ બધી જાતના આહાર માટે જાણવું. 'આધાકર્મ આહાર નિષ્પાપ છે' એ પ્રમાણે જે ઘણા માણસોની વચ્ચે બોલે અને પોતે આધાકર્મને ખાય તો તેમ બોલનાર તથા ખાનારા તે વિષે યાવત્ તેને આરાધના છે ? એ પણ તેજ પ્રમાણે જાણવું યાવત્-રાજપિંડ, 'આધાકર્મ અનવદ્ય છે' એ પ્રમાણે કહી પરસ્પર દેવરાવનાર હોય તેને આરાધના હોય ? એ પણ તેજ પ્રમાણે જાણવું. યાવત્ રાજપિંડ, 'આધાકર્મ નિષ્પાપ છે' એ પ્રમાણે ઘણા માણસોને જે જણાવનાર હોય, તેને યાવત્ આરાધના છે ? યાવત્ રાજપિંડ (પેઠે જાણી લેવું.)

(૨૫૧) હે ભગવન્ ! પોતાના વિષયમાં, શિષ્યવર્ગને ખેદ રહિતપણે સ્વીકારતાં, ખેદરહિતપણે સહાય કરતા આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય કેટલાં ભવગ્રહણો કરી સિદ્ધ થાય યાવત્ અંતને કરે ? હે ગૌતમ ! કેટલાક તેજ ભવવડે સિદ્ધ થાય, કેટલાક બે ભવ ગ્રહણ કરી સિદ્ધ થાય-પણ ત્રીજા ભવગ્રહણને અતિક્રમે નહિં.

(૨૫૨) હે ભગવન્ ! જે બીજાને, ખોટા બોલવા વડે, અસદ્ભૂત બોલવાવડે, અભ્યાખ્યાન-વડે દૂષિત કહે, તે કેવા પ્રકારના કર્મો બાંધે છે ? હે ગૌતમ ! તે તેવા પ્રકારનાજ કર્મો બાંધે છે, તે જ્યાં જાય છે ત્યાં તે કર્મને વેદે છે, પછી તે કર્મોને નિર્જરે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી શ્રમણ ભગવંત ગૌતમ વિહરે છે.

શતક :૫-ઉદ્દેસા : ૬ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૭

(૨૫૩) હે ભગવન્ ! પરમાણુ પુદ્ગલ કંપે, વિશેષ કંપે યાવત્ તે ભાવે પરિણમે ? હે ગૌતમ ! કદાચ કંપે, વિશેષ કંપે યાવત્ પરિણમે અને કદાચ ન કંપે યાવત્ ન પરિણમે. હે ભગવન્ ! બે પ્રદેશનો સ્કંધ કંપે યાવત્-પરિણમે ? હે ગૌતમ ! કદાચ કંપે યાવત્ પરિણમે ? કદાચ ન કંપે યાવત્ ન પરિણમે -તથા કદાચ એક ભાગ કંપે, એક ભાગ ન કંપે હે ભગવન્ ! ત્રણ પ્રદેશવાળો સ્કંધ કંપે ? હે ગૌતમ ! કદાચ કંપે કદાચ ન

કંપે કદાચ એક ભાગ કંપે, એક ભાગ ન કંપે કદાચ એક ભાગ કંપે, બહુ દેશો ન કંપે કદાચ બહુ ભાગો કંપે, એક ભાગ ન કંપે હે ભગવન્ ! ચાર પ્રદેશવાળો સ્કંધ કંપે છે ? હે ગૌતમ ! કદાચ કંપે કદાચ ન કંપે કદાચ એક ભાગ કંપે અને એક ભાગ ન કંપે, કદાચ એક ભાગ કંપે અને બહુ ભાગો ન કંપે, કદાચ બહુ ભાગો કંપે અને એક ભાગ ન કંપે. કદાચ ઘણા ભાગો કંપે અને ઘણા ભાગો ન કંપે-જેમ ચાર પ્રદેશવાળા સ્કંધ માટે કહ્યું તેમ પાંચ પ્રદેશવાળા સ્કંધથી માંડી યાવત્ અનંતપ્રદેશવાળા સ્કંધ સુધીના દરેક સ્કંધો માટે જાણવું.

(૨૫૪) હે ભગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલ, તલવારમી ધારનો ય સજાયાની ધારનો આશ્રય કરે ? હા, આશ્રય કરે. હે ભગવન્ ! તે ધાર ઉપર આધિત પરમાણુ પુદ્ગલ છેદાય, ભેદાય ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી-નક્કી, તે પરમાણુ પુદ્ગલમાં શસ્ત્ર, ક્રમણ કરી શકે નહિ, એ પ્રમાણે યાવત્-અસંખ્ય પ્રદેશવાળા સ્કંધો માટે સમજી લેવું હે ભગવન્ ! અનંતપ્રદેશવાળો સ્કંધ તલવારની ધારનો યા સજાયાની ધારનો આશ્રય કરે ? હા, આશ્રય કરે. તે તલવારની યા સજાયાની ધાર ઉપર આધિત અનંતપ્રદેશવાળો સ્કંદ છેદાય ભેદાય ? હે ગૌતમ ! કોઈ એક છેદાય અને ભેદાય, તતા કોઈ એક ન છેદાય અને ભેદાય. એ પ્રમાણે પરમાણુ પુદ્ગલથી અનંત પ્રદેશવાળા સ્કંધ સુધીના દરેક પુદ્ગલો પરત્વે 'અગ્નિકાયની વચોચવ પ્રવેશ કરે એ પ્રમાણેના પ્રશ્નોત્તરો કરવા. વિશેષ, જ્યાં સંભવે ત્યાં 'છેદાય, ભેદાય' ને બદલે 'બળે' એ પ્રમાણે કહેવું. એ પ્રમાણે પુષ્કરસંવર્ત્ત નામના મોટા મેઘની વચોવચ પ્રવેશ કરે' એ પ્રમાણેના પ્રશ્નોત્તરો કરવા, તે સ્થળે 'છેદાય, ભેદાય' ને બદલે 'ભીનો થાય' એમ કહેવું; એ પ્રમાણે ગંગા મહાનદીના પ્રતિશ્રોત પ્રવાહમાં, શીઘ્ર તે પરમાણુ પુદ્ગલાદિ આવે અને ત્યાં પ્રતિસ્ખલન પામે' અને 'ઉદકાવર્ત યા ઉદક બિંદુ પ્રત્યે પ્રવેશ કરે અને તે (પરમાણવાદિ) ત્યાં નાશ પામે' એ સંબંધે પ્રશ્નોત્તરો કરવા.

(૨૫૫) હે ભગવન્ ! શું પરમાણુ પુદ્ગલ, સાર્ધ-અર્ધ સહિત છે, મધ્ય સહિત છે અને પ્રદેશ સહિત છે કે અર્ધ રહિત છે, મધ્યરહિત છે અને પ્રદેશ રહિત છે ? હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલ અનર્ધ છે, અમધ્ય છે અને અપ્રદેશ છે પણ સાર્ધ નથી, સમધ્ય નથી, સપ્રદેશ નથી. હે ભગવન્ ! બે પ્રદેશવાળો સ્કંધ, શું સાર્ધ સમધ્ય અને સપ્રદેશ છે કે અનર્ધ, અમધ્ય અને અપ્રદેશ છે ? હે ગૌતમ ! તે બે પ્રદેશવાળો સ્કંધ, સાર્ધ છે, સપ્રદેશ છે અને મધ્ય રહિત છે પણ અનર્ધ નથી, સમધ્ય નથી અને અપ્રદેશ નથી. હે ભગવન્ ! ત્રણ પ્રદેશવાળો સ્કંધ (એ વિષે) એ પ્રમાણે પ્રશ્ન કરવો. હે ગૌતમ ! તે ત્રણ પ્રદેશવાળો સ્કંધ અનર્ધ છે, સમધ્ય છે અને સપ્રદેશ છે પણ સાર્ધ નથી, અમધ્ય નથી અને અપ્રદેશ નથી. જેમ, બે પ્રદેશવાળા સ્કંધને માટે સાર્ધાદિ વિભાગ દર્શાવ્યો છે, તેમ જેઓ સમ સ્કંધો છે એટલે સમસંખ્યાવાળા-સ્કંધો સંબંધે કહ્યું તેમ જાણવું. હે ભગવન્ ! સંખ્યેયપ્રદેશવાળો સ્કંધ શું સાર્ધ છે ? હે ગૌતમ ! કદાચ સાર્ધ હોય, અમધ્ય હોય અને અપ્રદેસ હોય; કદાચ અનર્ધ હોય, સમધ્ય હોય અને સપ્રદેશ હોય. ની જેબ સંખ્યેય પ્રદેશવાળા સ્કંધ તે અસંખ્યેય અને અનંત પ્રદેશવાળા સ્કંધ જાણવો લેવો.

(૨૫૬) હે ભગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલને સ્પર્શ કરતો પરમાણુ પુદ્ગલ, શું એક ભાગવડે એક ભાગનો સ્પર્શ કરે, એક ભાગવડે ઘણા ભોગોનો સ્પર્શ કરે, એક ભાગવડે સર્વનો સ્પર્શ કરે, ઘણા ભાગોદ્વારા એક દેશને સ્પર્શે, ઘણા દેશોદ્વારા ઘણા દેશોને સ્પર્શે, ઘણા દેશોદ્વારા સર્વને સ્પર્શે, સર્વવડે એક ભાગને સ્પર્શે, સર્વવડે ઘણા ભાગોને સ્પર્શે, કે સર્વવડે સર્વને સ્પર્શે ? હે ગૌતમ એકદેશથી એકદેશને ન સ્પર્શે, એકદેશથી ઘણા દેશોને ન સ્પર્શે એક દેશથી સર્વને ન સ્પર્શે, ઘણા દેશોથી એકને ન સ્પર્શે, ઘણા દેશોથી ઘણા દેશોને ન સ્પર્શે, ઘણા દેશોથી સર્વને ન સ્પર્શે. એ પ્રમાણે બે પ્રદેશવાળા સ્કંધને સ્પર્શતો પરમાણુપુદ્ગલ સાતમા અને નવમા વિકલ્પવડે સ્પર્શે વળી, ત્રણ પ્રદેશવાળા સ્કંધને સ્પર્શતો પરમાણુ-પુદ્ગલ છેલ્લા ત્રણ, વિકલ્પવડે સ્પર્શે પ્રકારે ત્રણ પ્રદેશવાળા સ્કંધને પરમાણુપુદ્ગલનો સ્પર્શ કરાવ્યો તે પ્રકારે ચાર પ્રદેશવાળા, પાંચ પ્રદેશવાળા યાવત્-અનંત પ્રદેશવાળા સ્કંધની સાથે પરમાણુપુદ્ગલનો સ્પર્શ કરાવવો.

હે ભગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલને સ્પર્શતો બે પ્રદેશવાળો સ્કંધ કેવી રીતે સ્પર્શે ? એ પ્રશ્ન કરવો. હે ગૌતમ ! ત્રીજા અને નવમા વિકલ્પવડે સ્પર્શે. એવી રીતે બે પ્રદેશવાળા સ્કંધને સ્પર્શતો દ્વિપ્રદેશિકસ્કંધ પ્રથમ, તૃતીય, સપ્તમ અને નવમા વિકલ્પવડે સ્પર્શે; ત્રણ પ્રદેશવાળા સ્કંધને સ્પર્શતો દ્વિપ્રદેશિકસ્કંધ પેલા ત્રણ વિકલ્પોવડે અને છેલ્લા ત્રણ વિકલ્પોવડે સ્પર્શે અને વચલા ત્રણે પણ વિકલ્પોવડે પ્રતિષેધ કરવો, જેમ દ્વિપ્રદેશિક ★હે ભગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલને સ્પર્શ કરતો ત્રણ પ્રદેશવાળો સ્કંધ કેવી રીતે સ્પર્શે એ પ્રશ્ન કરવો. હે ગૌતમ ! ત્રીજા છઠ્ઠા અને નવમા વિકલ્પવડે સ્પર્શે, દ્વિપ્રદેશિકને સ્પર્શ કરતા ત્રિપ્રદેશિકસ્કંધ, પ્રથમ તૃતીય, ચતુર્થ, ષષ્ઠ, સપ્તમ અને નવમા વિકલ્પવડે સ્પર્શે; ત્રિપ્રદેશિકને સ્પર્શ કરતો ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ સર્વ

સ્થાનોમાં સ્પર્શે એટલે નવે વિકલ્પવડે સ્પર્શે. જેમ ત્રિપ્રદેશિકનો સ્પર્શ કરાવ્યો એ પ્રમાણે ત્રિપ્રદેશિકને ચાર પ્રદેશિક, પાંચ પ્રદેશિક યાવત્-અનંત પ્રદેશિક સુધીના બધા સ્કંધો સાથે સંયોજવો અને જેમ ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ પરત્વે કહ્યું તેમ યાવત્-અનંતપ્રદેશિક સુધીના સ્કંધ પરત્વે કહેવું.

(૨૫૭) હે ભગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલ, કાળથી ક્યાંસુધી રહે ? હે ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલ, ઓછામાં ઓછું એક સમય સુધી રહે અને વધારેમાં વધારે અસંખ્ય કાળ સુધી રહે; એ પ્રમાણે યાવત્ અનંતપ્રદેશિક સુધીના સ્કંધ માટે સમજી લેવું., હે ભગવન્ ! એક આકાશ પ્રદેશમાં સ્થિત પુદ્ગલ, જ્યાં હોય તે સ્થાને અથવા બીજેસ્થાને કાળથી ક્યાંસુધી સકંપ રહે ? હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય સુધી અને વધારેમાં વધારે આવલિકાના અસંખ્યેય ભાગ સુધી સકંપ રહે, એ પ્રમાણે યાવત્ આકાશના અસંખ્યેય પ્રદેશમાં સ્થિત પુદ્ગલ માટે પણ જાણવું. હે ભગવન્ ! એક આકાશ પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલ કાળથી ક્યાંસુધી નિષ્કંપ રહે ? હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય અને વધારેમાં વધારે અસંખ્યેય કાળ સુધી નિષ્કંપ રહે, એ પ્રમાણે યાવત્ અસંખ્યેય પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ માટે પણ જાણવું. હે ભગવન્ ! પુદ્ગલ એકગણું કાળું, કાળથી ક્યાં સુધી રહે ? હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય સધી અને વધારેમાં વધારે અસંખ્યેય કાળસુધી રહે, એ પ્રમાણે યાવત્ અનંત ગુણ કાળા પુદ્ગલ માટે જાણવું, એ પ્રમાણે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ યાવત્ અનંતગુણ રૂક્ષ મપાટે પુદ્ગલ માટે જાણવું, એ પ્રમાણે સૂક્ષ્મપરિણત પુદ્ગલ માટે અને બાદરપરિણત પુદ્ગલ માટે જાણવું. હે ભગવન્ ! શબ્દપરિણત પુદ્ગલ, કાળથી ક્યાં સુધી રહે ? હે ગૌતમ ! ઓછામાં ઓછા એક સમય સુધી અને વધારેમાં વધારે અવલિકાના અસંખ્યેય ભાગ સુધી રહે અશબ્દપરીણત પુદ્ગલ, જેમ એકગુણ કાળું પુદ્ગલ કહ્યું, તેમ સમજવું.

હે ભગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલને કાળથી કેટલું લાંબું અંતર હોય હે ગૌતમ ! ઓછામાં ઓછું એક સમય અને વધારેમાં વધારે અસંખ્યેયકાળ સુધીનું અંતર છે. હે ભગવન્ ! દ્વિપ્રદે શિક સ્કંધને કાળથી કેટલું લાંબુ અંતર હોય ? હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય અને ઉત્ત્કૃષ્ટથી અનંત કાળનું અંતર છે, એ પ્રમાણે યાવત્ અનંતપ્રદેશિકસ્કંધ સુધી જાણી લેવું. હે ભગવન્ ! એક પ્રદેશમાં સ્થિત સકંપ પુદ્ગલને કાળથી કેટલું લાંબું અંતર હોય ? હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યકાળ સુધીનું અંતર હોય એ પ્રમાણે યાવત્ અસંખ્ય પ્રદેશસ્થિત સ્કંધો માટે પણ સમજી લેવું. હે ભગવન્ ! એક પ્રદેશમાં સ્થિતિનિષ્કંપ પુદ્ગલને કાળથી કેટલું લાંબું અંતર હોય હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાનો અસંખ્યેય ભાગ, એ પ્રમાણે યાવત્ અસંખ્ય પ્રદેશસ્થિત સ્કંધો માટે પણ સમજી લેવું. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, સૂક્ષ્મ પરિણત અને બાદરપરિણતોને માટે જે તેઓનો સ્થિતિકાળા કહ્યો છે તેજ અંતરકાળ છે, એમ કહેવું. હે ભગવન ! શબ્દપરિણત પુદ્ગલને કાળથી કેટલું લાંબું અંતર હોય ? હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યકાળ અંતર હોય હે ભગવન્ ! અશબ્દપરિણત પુદ્ગલને કાળથી કેટલું લાંબું અંતર હોય ? હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાને અસંખ્યેય ભાગ અંત હોય.

(૨૫૮) હે ભગવન્ ! એ દ્રવ્યસ્થાનાયું, ક્ષેત્રસ્થાનાયુ, અવગાહનાસ્થાનાયુ અને ભાવસ્થાનાયુ એ બધામાં ક્યું કોનાથી યાવત્ વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! સર્વથી થોડું ક્ષેત્રસ્થાનવાયુ છે, તે કરતાં અસંખ્યગુણ અવગાહનાસ્થાયુ છે, તે કરતાં અસંખ્યગુણ દ્રવ્યસ્થાનાયુ છે અને તે કરતાં ભાવસ્થાનાયુ અસંખ્યગુણ છે.

(૨૫૯) ક્ષેત્ર, અગાહના, દ્રવ્ય અને ભાવસ્થાનાયું અલ્પબહુત્વ કહેવું, તેમાં ક્ષેત્રસ્થાનાવાયુ સર્વથી અલ્પ છે અને બાકીના સ્થાનો અસંખ્યેયગુણા છે.

(૨૬૦) હે ભગવન્ ! નૈરયિક શું આરંભ પરિગ્રહ સહિત છે કે અના-રંભી અને અપરિગ્રહી છે ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકો આરંભવાળા છે અને પરિગ્રહવાળા છે પણ અનારંભી અને અપરિગ્રહી નથી. હે ભગવન્ ! તેઓ, ક્યા હેતુથી પરિગ્રહવાળા છે અને યાવત્ અપરિગ્રહી નથી ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકો પૃથ્વિકાયનો યાવત્ ત્રસકાયનો આરંભ કરે છે, શરીરો, કર્મો, અને સચિત, અચિત અને મિશ્ર દ્રવ્યો પરિગૃહીત કર્યાં છે માટે તે હેતુથી હે ગૌતમ ! 'તેઓ પરિગ્રહી છે' ઈત્યાદિ તેજ કહેવું.

હે ભગવન્ ! અસુરકુમારો આરંભવાળા છે ? ઈત્યાદિ પ્રશ્ન કરવો. હે ગૌતમ ! અસુરકુમારો આરંભવાળા છે, પરિગ્રહવાળા છે પણ અનારંભી કે અપરિગ્રહી નથી. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! અસુરકુમારો પૃથ્વિકાયનો સમારંભ કરે છે યાવત્ ત્રસકાયનો વધ કરે છે, તેઆએ શરીરો, કર્મો, દેવીઓ, મનુષીઓ, તિર્યંચો, તિર્યંચિણીઓ, આસન, શયન, ભાંડો, માત્રકો અને ઉપકરણો, સચિત, અને મિશ્ર દ્રવ્યો પરિગૃહિત કર્યા છે માટે તે હેતુથી તેઓને પરિગ્રહવાળા કહ્યા છે એ પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિતકુમારો માટે પણ જાણવું. નૈરયિકો ની જેમ એકેન્દ્રિયો માટે જાણવું.

હે ભગવન્ ! બેઈંદ્રિય જીવો શું સારંભ અને સપરિગ્રહ છે ? હે ગૌતમ ! તેજ કહેવું યાવત્ તેઓએ શરીરો પરિગૃહીત કર્યાં છે અને બાહ્ય ભાંડ, માત્ર, ઉપકરણો પરિગૃહીત કર્યાં છે, એ પ્રમાણે યાવત્ ચઉરિંદ્રિય જીવ સુધીના દરેક જીવ માટે જાણી લેવું. હે ભગવન્ ! પંચેંદ્રિય તિર્યંચયોનિકો શું આરંભી છે ? ઈત્યાદિ તેજ પ્રશ્ન કરવો. હે ગૌતમ ! તેજ કહેવું અર્થાત્ તેઓએ કર્મો પરિગ્રહીત કર્યાં છે, પર્વતો, શિખરો, શૈલો, શિખરવાળા, પહાડો અને થોડા નમેલા પર્વતો જલ, સ્થલ, બિલ, ગુહાઓ પરિગૃહીત કર્યાં છે, પર્વતથી પડતા પાણીના ઝરા, નિર્ઝરા, આનંદ દેનારું જલસ્થાન, ક્યારાવાળો પ્રદેશએ બધાનું તેઓએ ગ્રહણ કર્યું છે, કૂવો, તળાવ, ધરો નદીઓ, ચોખંડી વાવ, ગોળ વાવ, ધોરીયાઓ, વાંકા ધોરીયાઓ, તળાવો, તળાવની શ્રેણિઓ, અને બિલની શ્રેણીઓએ તેઓએ પરિગૃહીત કરી છે, પ્રાકાર-કિલ્લો, અટ્ટાલક-ઝરુખા, ચરિય-ઘર અને કિલ્લાની વચ્ચેનો હસ્તિ વિગેરેને જવાનો માર્ગ-ખડકી અને શહેરના દરવાજા પરિગૃહીત કર્યાં છે, દેવભુવન સામાન્ય ઘર, ઝુંપડાં, પર્વતમાં કોતરેલું ઘર, અને હાટો પરિગૃહીત કર્યા છે, શૃંગાટક જ્યાં ત્રણ શેરી ભેગી થાય -, જ્યાં ચાર શેરી ભેગી થાય તે ચત્વર, ચાર દરવાજાવાળા દેવકુલ વગેરે અને મહામાર્ગો પરિગૃહીત કર્યા છે, શકટ-યાન, યુગ, ગિલ્લિઅંબાડી, થિલ્લિ-ઘોડાનું પલાણ, ડોળી અને મેના-સુખપાલ પરિગૃહીત કર્યા છે, લોઢી, લોઢાનું કડાયું અને કડછાનો પરિગ્રહ કર્યો છે, ભવનપતિના નિવસો પરિગૃહીત કર્યા છે દેવોદેવીઓ, મનુષ્યો મનુષ્યણીઓ, તિર્યંચો, તિર્યંચણીઓ, આસન, શયન, ખંડ, ભાંડ, તથા સચિત, અચિત અને મિશ્ર દ્રવ્યો પરિગૃહીત કર્યાં છે, માટે તે હેતુથી તેઓ આરંભી અને પરિગ્રહી છે. જેમ તિર્યંચયોનિના જીવો કહ્યા તેમ મનુષ્યો પણ કહેવા, તથા વાણમંતરો, જ્યોતિષિઓ અને વૈમાનિકો, જેમ ભવનવસી દેવો કહ્યા તેમ જાણવા.

(૨૬૧) પાંચ હેતુઓ કહ્યા છે, તે જેમ કે, હેતુને જાણે છે, હેતુને જુએ છે, હેતુને સારી રીતે શ્રદ્ધે છે, હેતુને સારી રીતે પ્રાપ્ત કરે છે, હેતુવાળું છદ્મસ્થમરણ કરે છે. પાંચ હેતુઓ કહ્યા છે, તે જેમ કે, હેતુએ જાણે છે, યાવત્સહેતુએ છદ્મસ્થમરણ કરે છે. પાંચ હેતુઓ કહ્યા છે, તે જેમ કે, હેતુને ન જાણે, યાવત્ હેતુવાળું અજ્ઞાનમરણ કરે. પાંચહેતુઓ કહ્યા છે, તે જેમકે, અહેતુને ન જાણે યાવત્ અહેતુવાળું છદ્મસ્થમરણ કરે. પાંચ અહેતુ કહ્યા છે, તે જેમકે, અહેતુ એ ન જાણે, યાવત્ અહેતુ એ છદ્મસ્થમરણ કરે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી શ્રમણ ભગવંત ગૌતમ વિચરે છે.

શતક :૫-ઉદ્દેસા : ૭ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૮

(૨૬૨) તે કાળે, તે સમયે યાવત્-સભા પાછી વળી. તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના શિષ્ય નારદપુત્ર નામે અનગાર, જેઓ પ્રકૃતિભદ્ર થઈ યાવત્ વિહરે છે, તે કાળે, તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના શિષ્ય નિર્ગ્રન્થીપુત્ર નામે અનગાર પ્રકૃતિભદ્ર થઈ યાવત્ વિહરે છે, પછી તે નિર્ગ્રન્થીપુત્ર નામે અનગાર, જ્યાં નારદપુત્ર અનગાર છે ત્યાં આવે છે, અને ત્યાં આવીને તેમણે-નિર્ગ્રન્થીપુત્ર નારદપુત્ર અનગારને આ પ્રમાણે કહ્યું : હે ભગવન્ ! તમારા મતે સર્વ પુદ્ગલો શું અર્ધ સહિત છે, મધ્યસહિત છે, પ્રદેશસહિત છે કે અનર્ધ, અમધ્ય અને અપ્રદેશ છે ? હે આર્ય ! એમ કહી નારદપુત્ર અનગારે નિર્ગ્રંથીપુત્ર અનગારને એમ કહ્યું કે, મારા મત પ્રમાણે મારા ધારવા પ્રમાણે બધાં પુદ્ગલો સઅર્ધ, સમધ્ય અને સપ્રદેશ છે પણ અનર્ધ, અમધ્ય કે અપ્રદેશ નથી. ત્યારપછી તે નિર્ગ્રંથીપુત્ર અનગાર એમ બોલ્યા કે, હે આર્ય ! જો તારા મતમાં તારા ધારવા પ્રમાણે સર્વ પુદ્ગલો સઅર્ધ, સમધ્ય, સપ્રદેશ છે પણ અનર્ધ, અમધ્ય કે અપ્રદેશ નથી તો હે આર્ય ! શું દ્રવ્યાદેશવડે સર્વ પુદ્ગલો સઅર્ધ, સમધ્ય અને સપ્રદેશ છે અને અનર્ધ, અમધ્ય અને અપ્રદેશ નથી ? કે હે આર્ય ! ક્ષેત્રાદેશવડે સર્વ પુદ્ગલો અર્ધસહિત વગેરે તથૈવ પૂર્વ પ્રમાણે છે ? કે તેજ પ્રમાણે કાલાદેશથી છે ? કે તેજ પ્રમાણે ભાવાદેશથી છે ? ત્યારે તે નારદપુત્ર અનગારે નિર્ગ્રંથીપુત્ર અનગારને એમ કહ્યું કે, હે આર્ય ! મારા મતમાં દ્રવ્યાદેશથી પણ સર્વ પુદ્ગલો સઅર્ધ, સમધ્ય અને સપ્રદેશ છે પણ અનર્ધ, અમધ્ય કે અપ્રદેશ નથી, એ પ્રમાણે, ક્ષેત્રોદેશ, કાલાદેશ, અને ભાવદેશથી છે.

ત્યારે તે નિર્ગ્રંથીપુત્ર અનગારે નારદપુત્ર અનગારને એમ કહ્યું કે, હે આર્ય ! જો દ્રવ્યાદેશથી સર્વ પુદ્ગલો સઅર્ધ, સમધ્ય અને સપ્રદેશ છે પણ અનર્ધ, અમધ્ય અને અપ્રદેશ નથી તો તારા મતમાં એ પ્રમાણ હોવાથી પરમાણુપુદ્ગલ પણ સઅર્ધ, સમધ્ય અને અપ્રદેશ હોવો જોઈએ પણ અનર્ધ, અમધ્ય કે અપ્રદેશ ન હોવો જોઈએ, હે આર્ય ! જો ક્ષેત્રાદેશથી પણ બધાં પુદ્ગલો સઅર્ધ, સમધ્ય અને સપ્રદેશ છે તો તારા મતમાં એમ હોવાથી એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ, પણ સઅર્ધ, સમધ્ય અને સપ્રદેશ હોવું જોઈએ, વળી હે આર્ય ! જો કાલાદેશથી પણ સર્વ પુદ્ગલો સઅર્ધ, સમધ્ય અને સપ્રદેશ છે તો તારા મતમાં એ પ્રમાણ હોવાથી એક સમયના સ્થિતિવાળાં પુદ્ગલો

પણ સઅર્ધ ઈત્યાદિ તેજ તે પ્રકારના હોવા જોઈએ, વળી હે આર્ય ! જો ભાવાદેશથી પણ સર્વ પુદ્ગલ સઅર્ધ, સમધ્ય અને સપ્રદેશ છે તો તારા મતમાં એમ હોવાથી એકગુણ કાળું પુદ્ગલ પણ સઅર્ધ ઈત્યાદિ તેજ પ્રકારનું હોવું જોઈએ, હવે જો તારા મતમાં એમ ન હોય તો તું જે કહે છે કે,''દ્રવ્યાદેશવડે પણ બધાં પુદ્ગલો સાર્ધ સમધ્ય અને સપ્રદેશ છે પણ અનર્ધ, અમધ્ય અને અપ્રદેશ નથી, એ પ્રમાણે ક્ષેત્રાદેશવડે, કાલાદેશવડે અને ભાવાદેશવડે પણ તું કહે છે,'' તે ખોટું થાય. ત્યારે તે નારદપુત્ર અનગારે નિર્ગ્રંથીપુત્ર અનગાર પ્રતિ એમ કહ્યું કે, દેવાનુપ્રિય ! એ અર્થને અમે જાણતા નથી, જો તમે તે અર્થને કહેતાં ગ્લાનિ ન પામો તો હું આપ ની પાસે એ અર્થને સાંભળી, અવધારી જાણવા ઈચ્છું છું.

ત્યારબાદ તે નિર્ગ્રંથીપુત્ર અનગારે નારદપુત્ર અનગારને એમ કહ્યું કે, હે આર્ય ! મારા ધારવા પ્રમાણે દ્રવ્યાદેશવડે પણ સર્વ પુદ્ગલો સપ્રદેશ પણ છે, અને અપ્રદેશ પણ છે, તેઓ અનંત છે; ક્ષેત્રાદેશવડે પણ એમજ છે, કાલાદેશ અને ભાવાદેશવડે પણ એ પ્રમાણે જ છે, જે પુદ્ગલ, દ્રવ્યથી અપ્રદેશ છે, તે નિયમે કરી ચોક્કસ ક્ષેત્રથી અપ્રદેશ હોય છે, કાલથી કદાચિત્ સપ્રદેશ અને કદાચિત્ સપ્રદેશ અને કદાચિત્ અપ્રદેશ હોય અને ભાવથી પણ કદાચિત્ સપ્રદેશ હોય અને કદાચિત્ અપ્રદેશ હોય. જે ક્ષેત્રથી અપ્રદેશ હોય તે દ્રવ્યથી કદાચ સપ્રદેશ હોય અને કદાચ અપ્રદેશ હોય, કાળથી તથા ભાવથી પણ ભજનાએ જાણવું, જે પુદ્ગલ દ્રવ્યથી સપ્રદેશ હોય તે ક્ષેત્રથી કદાચ સપ્રદેશ હોય અને કદાચ અપ્રદેશ હોય, એમ કાલથી અને ભાવથી જાણી લેવું. જે પુદ્ગલ ક્ષેત્રથી સપ્રદેશ હોય તે, દ્રવ્યથી ચોક્કસ સપ્રદેશ હોય અને કાલથી તથા ભાવથી ભજનાવડે હોય.

હે ભગવન્ ! દ્રવ્યાદેશથી, ક્ષેત્રાદેશથી, કાલાદેશથી, અને ભાવાદેશથી સપ્રદેશ અને અપ્રદેશ અને પુદ્ગલોમાં ક્યા ક્યા પુદ્ગલો યાવત્-થોડાં છે, ઘણાં છે, સરખાં છે અને વિશેષાધિક છે ? હે નારદપુત્ર ! ભાવાદેશવડે અપ્રદેશ પુદ્ગલો સર્વથી થોડાં છે, તે કરતાં કાલાદેશથી અપ્રદેશો અસંખ્યગુણ છે, તે કરતાં દ્રવ્યાદેશથી અપ્રદેશો અસંખ્યગુણ છે, તે કરતાં ક્ષેત્રાદેશથી અપ્રદેશો અસંખ્યગુણ છે, તે કરતાં ક્ષેત્રાદેશથી સપ્રદેશો અસંખ્યગુણ છે, તે કરતાં દ્રવ્યાદેશથી સપ્રદેશો વિશેષાધિક છે, તે કરતાં કાલાદેશથી સપ્રદેશો વિશેષાધિક છે અને તે કરતાં ભાવાદેશથી સપ્રદેશો વિશેષાધિક છે. ત્યારપછી તે નારદપુત્ર અનગાર નિર્ગ્રંથીપુત્ર અનગારને વંદે છે; વંદી, નમી એ અર્થને પોતે કહેલ અર્થને માટે વિનયપૂર્વક વારંવાર તેઓની પાસે ક્ષમા માંગે છે, ખમાવી સંયમ અને તપવડે આત્માને ભાવતા યાવત્ વિહરે છે.

(૨૬૩) હે ભગવન્ ! એમ કહી ભગવંત ગૌતમે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને એમ કહ્યું કે, હે ભગવન્ ! જીવો શું વધે છે, ઘટે છે કે અવસ્થિત રહે છે ? હે ગૌતમ ! જીવો વધતા નથી, ઘટતા નથી પણ અવસ્થિત રહે છે. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો શું વધે છે, ઘટે છે કે અવસ્થિત રહે છે ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકો વધે પણ છે, ઘટે પણ છે અને અવસ્થિત પણ રહે છે, જેમ નૈરયિક માટે કહ્યું એમ યાવત્ વૈમાનિક સુધીના જીવો માટે જાણવું. હે ભગવન્ ! સિદ્ધોનો પ્રશ્ન કરવો હે ગૌતમ ! સિદ્ધો વધે છે, ઘટે નહિ અને અવસ્થિત પણ રહે છે. હે ભગવન્ ! કેટલા કાળ સુધી જીવો અવસ્થિત રહે ? સર્વ કાળસુધી. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાળ સુધી વધે છે ? હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાના અસંખ્ય ભાગ સુધી. એ પ્રમાણે ઘટવાનો કાળ પણ તેટલો જાણવો. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાળ સુધી અવસ્થિત રહે છે ? હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી ચોવીશ મુહૂર્ત સુધી. એ પ્રમાણે સાતે પણ પૃથ્વિઓમાં વધે છે. ઘટે છે, એમ કહેવું. વિશેષ એ કે, અવસ્થિતામાં આ ભેદ જાણવો :- રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં અડતાલીશમુહૂર્ત, શર્કરાપ્રભામાં ચૌદરાત્રિદિવસ, વાલુકાપ્રભામાં એકમાસ, પ્રંકપ્રભામાં બેમાસ, ધૂમપ્રભામાંચાર માસ, તમપ્રભામાં આઠમાસ, અને તમતમાપ્રભામાં બારમાસ અવસ્થાન કાળ છે.

જેમ નૈરયિકો માટે કહ્યું એમ અસુરકુમારો પણ વધે છે, ઘટે છે. અને જઘન્યે, એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી અડતાલીસ મુહૂર્ત સુધી અવસ્થિત રહે છે, એ પ્રમાણે દસે પ્રકારના પણ ભવનપતિ કહેવા. એકેન્દ્રિયો વધે પણ છે, ઘટે પણ છે અને અવસ્થિત પણ રહે છે, એ ત્રણે વડે પણ જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે આવલિકાનો અસંખ્ય ભાગ, એટલો કાળ જાણવો. બે ઈંદ્રિયો તે જ પ્રમાણે વધે છે, ઘટે છે; અને તેઓનું અવસ્થાન જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે બે અન્તર્મુહૂર્ત સુધીનું જાણવું. એ પ્રમાણે યાવત્-ચઉરિંદ્રિય સુધીના જીવો માટે જાણવું. બાકીના બધા જીવો કેટલા કાળ વધે છે, કેટલો કાળ ઘટે છે, એ બધું-પૂર્વની પેઠે જાણવું અને તેઓના અવસ્થાન કાળમાં આ પ્રમાણે વિવિધ ભેદ છે; તે જેમકે સમ્મૂર્ચ્છિમપંચેદ્રિય તિર્યંચયોનિકોનો અવસ્થાન કાળ અંતર્મુહૂર્ત છે, ગર્ભજપંચેંદ્રિય તિર્યંચયોનિકોનો ચોવીશમુહૂર્ત છે, સમ્મુર્છિમ મનુષ્યોનો અડતાલીશ મુહૂર્ત છે, ગર્ભજ મનુષ્યોનો ચોવીશ મુહૂર્ત છે; વાનવ્યંતર, જ્યોતિષિક, સૌધર્મ અને

ઈશાન દેવલોકમાં અડતાલીશ મુહૂર્ત છે, સનત્કુમાર દેવલોકમાં અઢાર રાત્રિદિવસ અને ચાલીશ મુહૂર્ત છે, માહેંદ્ર દેવલોકમાં ચોવીશ રાત્રિદિવસ અને વીશ મૂહૂર્ત છે. બ્રહ્મલોકમાં પીસ્તાલીશ રાત્રિદિવસ છે, લાંતક દેવલોકમાં નેવું રાત્રિદિવસ છે, મહાશુક્ર દેવલોકમાં એકસો સાઠ રાત્રિદિવસ છે, સહસ્રાર પ્રાણત દેવલોકમાં સંખ્યેય માસો સુધી છે, આણ અને અચ્યુત દેવલોકમાં સંખ્યેય વર્ષો છે, એ પ્રમાણે ગ્રૈવેયક દેવોનો, વિજય, વૈજયંત, જયંત અને પરાજિત દેવોનો અસંખ્ય હજાર વર્ષો છે. તથા સર્વાર્થ સિદ્ધમાં પલ્યોપમના સંખ્યેય ભાગ સુધી અવસ્થાન કાળ જાણવો. અને એઓ, જઘન્યે એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટે આવલિકાના અસંખ્ય ભાગ સુધી વધે છે, ઘટે છે એ પ્રમાણે કહેવું.

હે ભગવન્ ! સિદ્ધો કેટલા કાળ સુધી વધે છે ? હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે આઠ સમય સુધી હે ભગવન્ ! સિદ્ધો કેટલા કાળ સુધી અવસ્થિત્ રહે છે ? હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે છ માસ સુધી. હે ભગવન્ ! જીવો ઉપચય સહિત છે, અપચય સહિત છે, સોપચય સાપચય છે અને ઉપચય રહિત છે કે અપચય રહિત છે ? હે ગૌતમ જીવો સોપચય ઉપચય સહિત નથી, સાપચય અપચય સહિત નથી, સોપચય સાપચય નથી, પણ નિરુપચય અને નિરપચય છે. એકેન્દ્રિય જીવો ત્રીજા પદમાં છે એટલે સોપચય અને સાપચય છે, બાકીના જીવો ચારે પદો વડે કહેવા. હે ભગવન્ ! સિદ્ધો કેવા છે ? હે ગૌતમ ! સિદ્ધો સોપચય છે, સાપચય નથી, સોપચય અને સાપચય નથી, નિરુપચય છે, નિરપચય છે. હે ભગવન્ ! જીવો કેટલા કાળ સુધી નિરુપચય અને નિરપચય છે ? હે ગૌતમ ! સર્વ કાળ સુધી જીવો નિરુપચય અને નિરપચય છે. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાળ સુધી સોપચય છે ? હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટે આવલિકાના અસંખ્ય ભાગ સુધી નૈરયિકો સોપચય છે. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાળ સુધી સાપચય છે ? હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત સોપચયના કાળ પ્રમાણે સાપચયનો કાળ જાણવો. હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાળ સુધી સોપચય ને સાપચય છે ? પૂર્વોક્ત પ્રમાણે જાણવું.

હે ભગવન્ ! નૈરયિકો કેટલા કાળ સુધી નિરુપચય અને નિરપચય છે ? હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમયે અને ઉત્કૃષ્ટે બાર મુહૂર્ત સુધી નૈરયિકો નિરપચય અને નિરુપચય છે. બધા એકેન્દ્રિય જીવો સર્વકાળ સુધી સોપચય અને સાપચય છે, બાકીના બધા જીવો સોપચય પણ છે, સાપચય પણ છે, સોપચય અને સાપચય પણ છે, નિરુપચય અને નિરપચય પણ છે. જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે આવલિકાનો અસંખ્ય ભાગ છે, અવસ્થિતોમાં વ્યુત્ક્રાન્તિકાળ કહેવો. હે ભગવન્ ! સિદ્ધો કેટલા કાળ સુધી સોપચય છે. હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટે આઠ સમય સુધી સિદ્ધો સોપચય છે. હે ભગવન્ ! સિદ્ધો કેટલા કાળ સુધી નિરુપચય અને નિરપચય છે ? હે ગૌતમ ! જઘન્યે એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટે છ માસ સુધી સિદ્ધો નિરુપચય અને નિરપચય છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક :૫-ઉદ્દેસા : ૮ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૯

(૨૬૪) તે કાલે, તે સમયે યાવત્ એમ બોલ્યા : હે ભગવન્ ! આ રાજગૃહ નગર શું કહેવાય ? શું તે પૃથ્વિ કહેવાય. જલ કહેવાય, યાવત્ વનસ્પતિ જેમ એજન ઉદ્દેશમાં પંચેદ્રિયતિર્યંચોના (પરિગ્રહની) વક્તવ્યતા કહી છે તેમ કહેવું અર્થાત્ શું રાજગૃહ નગર કૂટ કહેવાય, શૈલ કહેવાય, યાવત્ સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્રિત દ્રવ્યો, રાજગૃહ નગર કહેવાય ? હે ગૌતમ ! પૃથ્વિ પણ રાજગૃહ નગર કહેવાય યાવત્ સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્રિત દ્રવ્યો રાજગૃહ નગર કહેવાય છે યાવત્ સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્ર દ્રવ્યો પણ જીવો છે, અજીવો છે માટે રાજગૃહ નગર કહેવાય છે, તે હેતુથી તે તેમજ છે.

(૨૬૫) હે ભગવન્ ! દિવસે ઉદ્દ્યોત અને રાત્રિમાં અંધકાર હોય છે ? હા, ગૌતમ ! યાવત્ અંધકાર હોય છે. તે ક્યા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! દિવસે સારાં પુદ્ગલો હોય છે અને સારો પુદ્ગલ પરિણામ હોય છે, રાત્રિમાં અશુભ પુદ્ગલો હોય છે અને અશુભ પુદ્ગલ પરિણામ હોય છે તે હેતુથી એમ છે. હે ભગવન્ ! શું નૈરયિકોને પ્રકાશ હોય છે કે અંધકાર હોય છે. હે ગૌતમ ! નૈરયિકોને પ્રકાશ નથી પણ અંધકાર છે. તે ક્યાં હેતુથી ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકોને અશુભ પુદ્ગલ પરિણામ છે, તે હેતુથી હે ભગવન્ ! શું અસુરકુમારોને પ્રકાશ છે, કે અંધકાર છે ? હે ગૌતમ ! અસુરકુમારોને પ્રકાશ છે પણ અંધકાર નથી. તે ક્યાં હેતુથી ? હે ગૌતમ ! અસુરકુમારોને શુભ પુદ્ગલો છે, શુભ પુદ્ગલ પરિણામ છે માટે એ પ્રમાણે યાવત્ ત્રેઈંદ્રિય સુધીના જીવો જાણવા. હે ભગવન્ ! શું ચઉરિંદ્રિયોને પ્રકાશ હોય છે કે અંધકાર હોય છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને પ્રકાશ પણ હોય છે ને અંધકાર પણ હોય છે. તે ક્યા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! ચઉરિંદ્રિયને શુભ તથા અશુભ પુદ્ગલ હોય છે અને શુભ તથા અશુભ પુદ્ગલ-પરિણામ હોય છે. તે હેતુથી

તેમ છે. એ પ્રમાણે યાવત્-મનુષ્યો માટે જાણી લેવું. જેમ અસુરકુમારો કહ્યા તેમ વાનવ્યંતર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક માટે જાણવું.

(૨૬૬) હે ભગવન્ ! ત્યાં ગએલા નિરયમાં સ્થિત રહેલા નૈરયિકો એમ જાણે કે, સમયો, આવલિકાઓ, ઉત્સર્પિણીણો અને અવસર્પિણીઓ ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી હે ભગવન્ ! તે ક્યા હેતુથી એમ કહ્યું ? હે ગૌતમ ! તે સમયાદિનું માન અહિં મનુષ્યલોકમાં છે, તેઓનું પ્રમાણ અહિં છે, અને તેઓને અહિં એ પ્રમાણે જણાય છે, તે હેતુથી યાવત્ નૈરયિકોને એ પ્રમાણે જણાતું નથી, એ પ્રમાણે યાવત્ પંચેદ્રિયતિર્યંચ યોનિકો માટે સમજવું. હે ભગવન્ ! અહિં મર્ત્યલોકમાં ગએલા રહેલા મનુષ્યોને એ પ્રમાણે જ્ઞાન છે, તે જેમકે, સમયો યાવત્ અવસર્પિણીઓ ? હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે જ્ઞાન છે. તે ક્યાં હેતુથી ? હે ગૌતમ ! અહિં તે સમયાદિનું માન અને પ્રમાણ છે માટે એ પ્રમાણે જ્ઞાન છે, તે જેમકે, સમયો યાવત્ અવસર્પિણીઓ તે હેતુથી તેમ છે. જેમ નૈરયિકોને માટે કહ્યું તેમ વાનવ્યંતર જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક માટે સમજવું.

(૨૬૭) તેકાલે, તે સમયે શ્રીપાર્શ્વનાથભગવંતા અપત્યશિષ્ય સ્થવિર ભગવંત, જ્યાં શ્રમણભગવંતમહાવીર છે ત્યાં આવે છે, આવી શ્રમણ ભગવંત મહાવીરની દૂર સામે બેસી બોલ્યા :- હે ભગવન્ ! અસંખ્યલોકમાં અનંતરાત્રિ દિવસ ઉત્પન્ન થયાં ? ઉત્પન્ન થાય છે ? કે ઉત્પન્ન થશે ? અને નષ્ટ થયા ? નષ્ટ થાય છે ? કે નષ્ટ થશે ? નષ્ટ થાય છે ? હા, આર્ય ! અસંખ્યલોકમાં અનંત રાત્રિ દિવસો વગેરે તેમજ છે.

હે ભગવન્ ! તે ક્યા હેતુથી યાવત્ નષ્ટ થશે ? હે આર્ય ! તે નિશ્ચયપૂર્વક છે કે, આપના (ગુરુસ્વરૂપ) પુરુષાદ્દાનીય પુરુષોમાં ગ્રાહ્ય પાર્શ્વ અર્હંતે લોકને શાશ્વત કહ્યો છે, તેમજ અનાદિ; અનવદગ્ર અનંત, પરિમિત, અલોકવડે પરિવૃત, નીચે વિસ્તીર્ણ, વચ્ચે સાંકડો, ઉપર વિશાલ, નીચે પલ્યંકના આકારનો, વચ્ચે ઉત્તમ વજના આકારવાળો અને ઉપર, ઉંચા ઉભા મૃદંગના આકાર જેવો લોકને કહ્યો છે તેવા પ્રકારના શાશ્વત, અનાદિ, અનંત, પરિત્ત, પરિવૃત, નીચે વિસ્તીર્ણ મધ્યે સંક્ષિપ્ત, ઉપર વિશાળ,નીચે પલ્યંકાકારે સ્થિત, વચ્ચે વજસમાન શરીરવાળા અને ઉપર ઉભા મૃદંગના આકારે સંસ્થિત એવા લોકમાં અનંતા જીવઘનો ઉપજી ઉપજીને નાશ પામે છે અને પરિત્ત નિયત છે, પરિણત છે. કારણ કે, તે અજીવો દ્વારા લોકાય છે નિશ્ચિત થાય છે, અધિક નિશ્ચિત થાય છે માટે જે, પ્રમાણથી લોકાય જણાય તે લોક કહેવાય ? હા, ભગવન્ ! તે હેતુથી હે આર્યો ! એમ કહેવાય છે કે, અસંખ્યેય લોકમાં તેજ કહેવું. ત્યારથી માંડી તે પાર્શ્વજિનના શિષ્ય સ્થવિર ભગવંતો શ્રવમણભગવંતમહાવીરને 'સર્વજ્ઞ' એ પ્રમાણે પ્રત્યભિ જાણે છે. ત્યારબાદ તે સ્થવિર ભગવંતો શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વંદે છે, નમે છે, વંદી, નમી એમ બોલ્યા કે. હે ભગવન્ ! તમારી પાસે, ચાતુર્યામ ધર્મને મૂકી પ્રતિક્રમણ સહિત પંચમહાવ્રતોને સ્વીકારી વિહરવા ઈચ્છીએ છીએ, હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ સુખ થાય તેમ કરો. ત્યારે તે પાર્શ્વજિનના શિષ્ય સ્થવિર ભગવંતો યાવત્ સર્વદુઃખથી પ્રહીણ થયા અને કેટલાક દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા.

(૨૬૮) હે ભગવન્ ! કેટલા પ્રકારના દેવલોક કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! ચાર પ્રકારના દેવલોક કહ્યા છે તે જેમકે, ભવનવાસી, વાનવ્યંતર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક એમ ચાર ભેદ વડે :- તેમાં ભવનવાસી દસ પ્રકારના છે, વાનવ્યંતરો આઠ પ્રકારના છે, જ્યોતિષિકો પાંચ પ્રકારના છે, અને વૈમાનિકો બે પ્રકારના છે.

(૨૬૯-૨૭૦) રાજગૃહ એ શું ? દિવસે ઉદ્દ્યોત અને રાત્રીએ અંધકાર કેમ ? સમય વિગેરે કાળની સમજણ ક્યા જવોને હોય છે અને ક્યાં જીવોને નથી હોતી ? રાત્રી અને દિવસના પ્રમાણ વિષે શ્રીપાર્શ્વજિનના શિષ્યોના પ્રશ્નો અને દેલલોકને લગતા પ્રશ્નો આ ઉદ્દેશમાં એટલા વિષયો આવેલા છે. તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક :૫-ઉદ્દેસો :૯ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૧૦

(૨૭૧) તે કાલે, તે સમયે ચંપા નામે નગરી હતી, પ્રથમ ઉદ્દેશક કહ્યો તેમ આ ઉદ્દેશક સમજવો. વિશેષ એ કે, ચંદ્રો કહેવાં.

શતક :૫-ઉદ્દેસો : ૧૦ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક-૫- ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક : ૬

ઉદ્દેશક ૧

(૨૭૨) વેદના, આહાર, મહાઆશ્રવ, સપ્રદેશ, તમસ્કાય, ભવ્ય, શાલી, પૃથ્વિ, કર્મ અને અન્યયૂથિકવક્તવ્યતા, એ પ્રમાણે દશ ઉદ્દેશા આ છઠ્ઠા શતકમાં છે.

(૨૭૩) હે ભગવન્ ! જે મહાવેદનાવાળો હોય તે મહાનિર્જરાવાળો હોય ને જે મહાનિર્જરાવાળો હોય તે મહાવેદનાવાળો હોય અને મહાવેદનાવાળામાં તથા અલ્પવેદનાવાળામાં તે જીવ ઉત્તમ છે જે

પ્રશસ્તનિર્જરાવાળો છે ? હા ગૌતમ ! એ પ્રમાણેજ જાણવું. હે ભગવન્ ! છઠ્ઠી અને સાતમી પૃથ્વિમાં નૈરયિકો મોટી વેદનાવાળા છે ? હા, છે. હે ભગવન્ ! તે છઠ્ઠી અને સાતમી પૃથ્વિમાં રહેનારા નૈરયિકો શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો કરતાં મોટી નિર્જરાવાળા છે ? હે ગૌતમ ! અર્થ સમર્થ નથી હે ભગવન્ ! તે એમ શા હેતુથી કહેવાય છે કે, જે મહાવેદનાવાળો છે યાવત્ પ્રશસ્તનિર્જરાવાળો છે ?

હે ગૌતમ ! તે જેમકે; કોઈ બે વસ્ત્રો હોય, તેમાંથી એક વસ્ત્ર કર્દમના રંગથી રંગેલું હોય, અને એક વસ્ત્ર ખંજનના રંગથી રંગેલું હોય, હે ગૌતમ ! એ બે વસ્ત્રોમાં ક્યું વસ્ત્ર દુર્ધૌતતર-દુઃખથી ધોવાય તેવું, દુર્વામ્યતર-જેના ડાઘાઓ દુઃખોથી જાય તેવું અને દુષ્પ્રતિકર્મતર-કષ્ટે કરી જેમાં ચળકાટ અને ચિત્રામણ થાય તેવું છે ? અને ક્યું વસ્ત્ર સુધૌતતર, સુવામ્યતર, અને સુપરિકર્મતર છે ? હે ભગવન્ ! તે બેમાં જે એ કર્દમના રંગથી રંગ્યું છે તે વસ્ત્ર દુર્ધૌતતર. દુર્વામ્યતર અને દુષ્પતિકર્મતર છે, જો એમ છે તો હે ગૌતમ ! એજ પ્રમાણે નૈરયિકોનાં પાપ કર્મો ગાઢીકૃત-ગાઢ કરેલાં છે, ચિક્કણક્ષકૃતચિક્કણાં કરેલાં છે, શ્લિષ્ટ કરેલાં છે, ખિલીભૂત-નિકાચિત કરેલાં છે માટેજ તેઓ સંપ્રગાઢ પણ વેદનાને વેદતા મોટી નિર્જરાવાળા નથી, મોટા પર્યવસાનવાળા નથી; અથવા જેમ કોઈ એક પુરુષ, મોટા મોટા શબ્દવડે, મોટા મોટા ઘોષવડે, મોટા નિરંતર ઘાતવડે એરણને કૂટતો-એરણ ઉપર ટીપતો હોય પણ તે (પુરુષ) તે એરણના સ્થૂલ પ્રકારના પુદ્ગલોનો પરિશટિત-નષ્ટ કરવા સમર્થ નથી. હે ગૌતમ ! એજ પ્રકારનાં નૈરયિકોનાં પાપકર્મો ગાઢ કરેલાં યાવત્ મહાપર્યવસાન નથી અને હે ભગવત્ ! તેમાં જે વસ્ત્ર ખંજનના રંગથી રંગેલુ છે તે સુધૌતતર છે, સુવામ્યતર છે, અને સુપ્રતિકર્મતર છે એજ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! શ્રમણ નિર્ગ્રંથોના સ્થૂલતર સ્કંધરૂપ કર્મો, શિથિલકૃત મંદવિપાકવાળાં છે, સત્તાવિનાનાં છે, વિપરિણામવાળાં છે માટે શીઘ્રજ વિધ્વસ્ત થાય છે અને જેટલી તેટલી પણ વેદનાને વેદતા તે શ્રમણ નિર્ગ્રંથો મોટી નિર્જરાવાળા અને મહાપર્યવસાનવાળા થાય છે, જેમ કોઈ એક પુરુષ ઘાસના સૂકા પુળાને અગ્નિમાં ફેંકે અને હે ગૌતમ ! તે નક્કી છે કે અગ્નિમાં ફેંકવામાં આવેલો ઘાસનો સૂકો પૂળો શીઘ્રજ બળી જાય ? હા, તે બળી જાય, એજ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! શ્રમણ નિર્ગ્રંથોના સ્થૂલતર સ્કંધ રૂપા કર્મો યાવત્ તે શ્રમણો મોટા પર્યવસાનવાળા થાય : જેમ કોઈ એક પુરુષ ધગધગતા લોઢાના ગોળા ઉપર પાણીનું ટીપું મૂકે યાવત્ તે વિધ્વંસ પામે, એજ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! શ્રમણ નિર્ગ્રંથોનાં કર્મો યાવત્ તે શ્રમણ નિર્ગ્રંથો મહાપર્યવસાનાવાળા છે, તે હેતુથી એમ કહેવાય છે કે, જે મહાવેદનાવાળો હોય તે મહાનિર્જરાવાળો હોય યાવત્ પ્રશસ્ત નિર્જરાવાળો હોય.

(૨૭૪) હે ભગવન્ ! કરણો કેટલા પ્રકારનાં કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! કરણો ચાર પ્રકારનાં કહ્યાં છે, જેમકે મનકરણ, વચનકરણ, કાયકરણ, અને કર્મકરણ. હે ભગવન્ ! નૈરયિકોને કેટલા પ્રકારનાં કરણો કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકોને ચાર જાતનાં કરણો કહ્યાં છે, તે જેમકે, મનકરણ, યાવત્ કર્મકરણ. સર્વ પંચેન્દ્રિય જીવોને એ ચારે જાતનાં કરણો છે, એકેંદ્રિય જીવને બે જાતનાં કરણ છે તે જેમકે, એક કાયકરણ અને બીજું કર્મકરણ; વિકલેન્દ્રિયોને વચનકરણ, કાયકરણ અને કર્મકરણ એ ત્રણ કરણ હોય છે. હે ભગવન્ ! શું નૈરયિકો કરણથી અશાતાવેદનાને વેદે છે. કે અકરણથી ? હે ગૌતમ કરણથી વેદે છે કે અકરણથી ? હે ગૌતમ કરણથી વેદે છે પણ અકરણથી અશાતા દુઃખરૂપ વેદનાને નથી અનુભવતા. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકોને ચાર પ્રકારનું કરણ કહ્યું છે, તે જેમકે, મનકરણ, યાવત્ કર્મકરણ, એ ચાર પ્રકારના અશુભ કરણો હોવાથી નૈરયિકો કરણદ્વારા અશાતાવેદનાને અનુભવે છે પણ કરણ વિના અશાતાવેદનાને અનુભવતા નથી હે ભગવન્ ! શું અસુરકુમારો કરણથી કે અકરણથી શાતા સુખરૂપ વેદનાને અનુભવે છે ? હે ગૌતમ ! કરણથી, અકરણથી નહિં. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! અસુરકુમારોને ચાર પ્રકારનાં કરણ કહ્યાં છે, તે જેમકે, મનકરણ, યાવત્ કર્મકરણ; એ શુભકરણો હોવાથી અસુરકુમારો કરણદ્વારા સુખરૂપ વેદનાને અનુભવે છે પણ કરણ વિના અનુભવતા નથી એ પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિતકુમાર સુધીના ભુવનપતિ માટે સમજવું. પૃથ્વિકાયિક જીવો માટે એ પ્રમાણેજ પ્રશ્ન કરવો. વિશેષ એ કે શુભાશુભકરણ હોવાથી પૃથ્વિકાયિક જીવો કરણદ્વારા વિમાત્રાએ વેદનાને અનુભવે છે, દેવો શુભ કરણદ્વારા સુખરૂપ વેદનાને અનુભવે છે.

(૨૭૫) હે ભગવન્ ! શું જીવો મહાવેદનાવાળા અને મહાનિર્જરાવાળા છે ? મહાવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે ? અલ્પવેદનાવાળા અને મહાનિર્જરાવાળા છે ? કે ઉલ્પવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે ? હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવો મહાવેદનાવાળા અને મહાનિર્જરાવાળા છે, કેટલાક જીવો મહાવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે, કેટલાક જીવો અલ્પવેદનાવાળા અને મહાનિર્જરાવાળા છે અને કેટલાક જીવો અલ્પવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે

ગૌતમ ! જેણે પ્રતિમાને પ્રાપ્ત કરી છે એવો મહાવેદનાવાળો અને મહાનિર્જરાવાળો છે, છઠ્ઠી, સાતમીપૃથ્વિમાં રહેનારા નૈરયિકો મોટી વેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે, શૈલેશીપ્રાપ્ત અનગાર અલ્પવેદનાવાળો, મોટી નિર્જરાવાળો છે અનુત્તરૌપપાતિક દેવો અલ્પવેદનાવાળા અને અલ્પનિર્જરાવાળા છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, મહાદેવના, કર્દમથી અને ખંજનથી કરેલું રંગેલું વસ્ત્ર, અધિકરણી એરણ, તૃણનો પૂળો, લોઢાનો ગોળો, કરણ અને મહાવેદનાવાળા જીવો. તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક :૬-ઉદ્દેસો :૧ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૨

(૨૭૭) રાજગૃહ નગર યાવત્ એ પ્રમાણે બોલ્યા આહાર ઉદ્દેશક, જે 'પ્રજ્ઞાપના' સૂત્રમાં કહ્યો છે તે બધો અહિં જાણવો. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક :૬-ઉદ્દેસો :૨ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૩

(૨૭૮-૨૭૯) બહુકર્મ, વસ્ત્રમાં પુદ્ગલો પ્રયોગથી અને સ્વાભાવિકરીતે, આદિસહિત, કર્મસ્થિતિ, સ્ત્રી, સંયત, સમ્યગ્દષ્ટિ, સંજ્ઞી, ભવ્ય, દર્શન, પર્યાપ્ત, ભાષક, પરિત્ત, જ્ઞાન, યોગ, ઉપયોગ, આહારક, સૂક્ષ્મ, ચરમ, બંધ, અને અલ્પબહુત્વ; આટલા વિષયો આ ઉદ્દેશમાં કહેવાશે.

(૨૮૦) હે ભગવન્ ! તે નક્કી છે કે, મહાકર્મવાળાને, મહાક્રિયાવાળાને મહાઆશ્રવાળાને અને મહાવેદનાવાળાને સર્વથી સર્વ દિશાઓથી સર્વ પ્રકારે પુદ્ગલોનો બંધ થાય ? સર્વથી પુદ્ગલોનો ચય થાય ? સર્વથી પુદ્ગલોનો ઉપચય થાય ? હમેશાં નિરંતર પુદ્ગલોનો બંધ થાય, હમેશાં નિરંતર પુદ્ગલોનો ઉપચય થાય ? હમેશાં નિરંતર પુદ્ગલોનો બંધ થાય, હમેશાં નિરંતર પુદ્ગલોનો ચય થાયકે હમેશાં નિરંતર પુદ્ગલોનો ઉપચય થાય ? અને તેનો આત્મા, હમેશાં નિરંતર દુરુપપટે, દુર્વર્ણપણે, દુર્ગંધપણે, દૂરસપણે, દુઃસ્પર્શપણે, અનિષ્ટપણે, અકાંતપણે, અમનોજ્ઞપણે, અમનામ-પણે-મનથી સંભારી પણ ન શકાય એ સ્થિતિએ, અનીપ્સિતપણે-અભિધ્યિતપણે-જે સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરવાનો લોભ પણ ન થાય તે સ્થિતિપણે, જઘન્યપણે, અનૂધ્ર્વપણે, દુઃખપણે એન અસુખપણે વારંવાર પરિણમે છે ? હા, ગૌતમ ! મહાકર્મવાળા માટે તેજ પ્રમાણે છે. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ અહત-અક્ષત-અપરિભુક્ત-અધોતું, ધોતું વાપરીને પણ ધોએલું અને શાળ ઉપરથી હમણાં તાજુંજ ઉતરેલું વસ્ત્ર હોય, તે વસ્ત્ર જ્યારે ક્રમે ક્રમે વપરાશમાં આવે ત્યારે તેને સર્વ બાજુએથી પુદ્ગલો બંધાય છે લાગે છે, સર્વ બાજુએથી પુદ્ગલોનો ચય થાય છે યાવત્ કાલાન્તરે તે વસ્ત્ર, મસોતા જેવું મેલું અને દુર્ગંધી તરીકે પરિણમે છે, તે હેતુથી મહાકર્મવાળશને ઉપર પ્રમાણે કહ્યું છે. હે ભગવન્ ! તે નક્કી છે કે, અલ્પા-શ્રવવાળાને અલ્પકર્મવાળાને ઉપર પ્રમાણે કહ્યું છે. હે ભગવન્ ! તે નક્કી છે કે, અલ્પા-શ્રવવાળાને અલ્પકર્મવાળાને, અલ્પક્રિયાવાળાને અને અલ્પવેદનાવાળાને સર્વથી પુદ્ગલો ભેદાય છે ? સર્વથી પુદ્ગલો છેદાય છે ? સર્વથી પુદ્ગલો વિધ્વંસ પામે છે ? સર્વથી પુદ્ગલો સમસ્તપણે નાશ પામે છે ? હમેશા નિરંતર પુદ્ગલો ભેદાય છે ? સર્વથી પુદ્ગલો છેદાય છે ? વિધ્વંસ પામે છે ? સમસ્તપણે નાશ પામે છે ? અને તેનો આત્મા હમેશાં નિરંતર સુરૂપપણે - યાવત્-સુખપણે, દુઃખપણે નહિ. વારંવાર પરિણમે છે. હા ગૌતમ ! યાવત્ ! પરિણમે છે ? હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ-જલ્લવાળું-મેલસહિત અને રજસહિત વસ્ત્ર હોય, અને તે વસ્ત્ર ક્રમે ક્રમે શુદ્ધ થતું હોય, શુદ્ધ પાણીથી ધોવાતું હોય તો તેને લાગેલા પુદ્ગલો સર્વથી ભેદાય યાવત્ પરિણામ પામે, તે હેતુથી અલ્પક્રિયાવાળા માટે પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું છે.

(૨૮૧) હે ભગવન્ ! વસ્ત્રને જે પુદ્ગલોનો ઉપચય થાય છે તે શું પ્રયોગથી પુરુષ પ્રયત્નથી થાય છે કે સ્વાભાવિક રીતે થાય છે ? હે ગૌતમ પ્રયોગથી થાય છે અને સ્વાભાવિક રીતે પણ થાય છે ? હે ભગવન્ ! જેમ વસ્ત્રને પ્રયોગથી અને સ્વાભાવિક રીતે પુદ્ગલોનો ઉપચય થાય છે તેમ જીવોને જે કર્મપુદ્ગલોનો ઉપચય થાય છે તે શું પ્રયોગથી અને સ્વાભાવિકરીતે, એ બન્ને કારણથી થાય છે ? હે ગૌતમ ! જીવોને જે કર્મનો ઉપચય થાય છે તે પ્રયોગથી થાય છે પણ સ્વાભાવિક રીતે થતો નથી. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! જીવોને ત્રણ પ્રકારના પ્રયોગો કહ્યા છે, તે જેમકે, મનપ્રયોગ, વચનપ્રયોગ, અને કાયપ્રયોગ, એ ત્રણ પ્રકારના પ્રયોગવડે જીવોને કર્મનો ઉપચય થાય છે, માટે જીવોને કર્મનો ઉપચય પ્રયોગથી થાય છે પણ સ્વાભાવિક રીતે થતો નથી; એ પ્રમાણે બધા પંચેંદ્રિયોને ત્રણ પ્રકારનો પ્રયોગો કહેવો. પૃથ્વિકાયિકોને એક પ્રકારનો પ્રયોગ કહેવો, એ પ્રમાણે યાવત્ વનસ્પતિકાયિકો સુધી જાણવું. વિકલેંદ્રિય જીવોને બે પ્રકારનો પ્રયોગ કહ્યો છે, તે જેમકે, વચનપ્રયોગ અને કાયપ્રયોગ, એ બે પ્રકારના પ્રયોગવડે તેઓને કર્મનો ઉપચય થાય છે માટે તેઓને પ્રયોગથી

કર્મોપચય થાય છે પણ સ્વાભાવિક રીતે કર્મોપચય થતો નથી, તે હેતુથી એમ કહ્યું કે, યાવત્ સ્વાભાવિક રીતે કર્મોપચય થતો નથી, એ પ્રમાણે જે જીવને જે પ્રયોગ હોય તે કહેવો અને તે પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિક સુધી કહેવું.

(૨૮૨) હે ભગવન્ ! વસ્ત્રને જે પુદ્ગલોનો ઉપચય થયો છે, તે શું સાદિ સાંત છે ? સાદિ અનંત છે ? અનાદિ સાંત છે કે અનાદિ અનંત છે ? હે ગૌતમ ! વવસ્ત્રને જે પુદ્ગલોનો ઉપચય થયો છે, તે સાતિ સાંત છે પણ સાદિ અપર્યવસિત-અનંત નથી, તેમજ અનાદિ સાંત નથી અને અનાદિ અનંત નથી. હે ભગવન્ ! જેમ વસ્ત્રનો પુદ્ગલોપચય સાદિ સાંત છે પણ સાદિ અનંત, અનાદિ સાંત કે અનાદિ અનંત નથી તેમજ જીવોના કર્મોપચય માટે પણ પૃચ્છા-પ્રશ્ન કરવો હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવોનો કર્મોપચય અનાદિ અનંત છે. પણ જીવોનો કર્મોપચય સાદિ અપર્યવસિત-અનંત નથી. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! ઐર્યાપથના બંધકનો કર્મોપચય સાદિ સાંત છે, ભવસિદ્ધિક જીવનો કર્મોપચય અનાદિ સાંત છે, અભવ-સિદ્ધિકનો કર્મોપચય અનાદિ અનંત છે તે હેતુથી. હે ભગવન્ ! શું વસ્ત્ર સાદિ અને સાંત છે ? પૂર્વ પ્રમાણે અહીં ચારે ભાંગામાં પ્રશ્ન કહેવો. હે ગૌતમ ! વસ્ત્ર સાદિ છે અને સાંત છે. બાકી ત્રણે ભાગાનો વસ્ત્રમાં પ્રતિવેષ કરવો. હે ભગવન્ ! જેમ વસ્ત્ર સાદિ સાંત છે પણ સાદિ અનંત નથી, અનાદિ સાંત નથી અને અનાદિ અનંત નથી તેમ જીવો શું સાદિ સાંત છે ? અહિં પૂર્વના ચારે ભાંગા કહી તેમાં પ્રશ્ન કરવો. હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવો સાદિ સાંત છે, એ પ્રમાણે ચારે ભાંગા કહેવા. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકો, તિર્યંચયોનિકો, મનુષ્યો, અને દેવો ગતિ આગતિને અપેક્ષાથી સાતિ અને સાંત છે, સિદ્ધગતિને અપેક્ષી સિદ્ધો સાદિ અનંત છે, ભવસિદ્ધિકો લબ્ધિને અપેક્ષી અનાદિ સાંત છે અને અભવસિદ્ધિકો સંસારને અપેક્ષી અનાદિ અનંત છે, તે હેતુથી તેમ કહ્યું છે.

(૨૮૩) હે ભગવન્ ! કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ કહી છે ? હે ગૌતમ ! આઠ કર્મપ્રકૃતિઓ કહી છે, તે જેમકે, જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય યાવત્ અંતરાય. હે ભગવન્ ! જ્ઞાનાવરણીયકર્મની બંધસ્થિતિ કેટલા કાળની છે ? હે ગૌતમ ! જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રીશસાગરોપમ કોડાકોડી, અને ત્રણ હજાર વરસ અબાધાકાળ, તે અબાધાકાળ જેટલી ઊણી કર્મસ્થિતિ-કર્મનિષેક જાણવો, એ પ્રમાણે દર્શનાવરણીય કર્મ પરત્વે પણ જાણવું. વેદનીયકર્મ જઘન્યે બે સમયની સ્થિતિવાળું અને ઉત્કૃષ્ટે જેમ જ્ઞાનાવરણીયકર્મ કહ્યું છે તેમ જાણવું. મોહનીયકર્મ જઘન્યે અન્તર્મુહૂર્તની સ્થિતિવાળું અને ઉત્કૃષ્ટે ૭૦ સાગરોપમ કોડાકોડી સ્થિતિવાળું છે અને સાતહજાર વરસ તેનો અબાધાકાળ છે કર્મસ્થિતિ-કર્મનિષેક કાળ, તે અબાધા કાળથી ઊણો જાણવો. આયુષ્યકર્મની સ્તિતિ જઘન્યે અન્તર્મુહૂર્તે છે અને ઉત્કૃષ્ટે પૂર્વકોટિના ત્રિભાગથી અધિક તેત્રીશ સાગરોપમ કર્મ સ્થિતિ છે. નામકર્મનો અને ગોત્રકર્મનો જઘન્યકાળ આઠ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટકાળ વીશ સાગરોપમ છે તથા બે હજારવરસ અબાધાકાળ છે, તે અબાધા કાળથી ઊણીકર્મસ્થિતિ, જાણવો. જેમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહ્યું તેમ અંતરાય કર્મ સમજવું.

(૨૮૪) હે ભગવન્ ! જ્ઞાનાવરણીયકર્મ શું સ્ત્રી બાંધે ? પુરુષ બાંધે ? કે નપુંસક બાંધે ? કે નોસ્ત્રી-નોપુરુષ નોનપુંસક એટલે જે સ્ત્રી, પુરુષ કે નપુંસક ન હોય તેવો જીવ બાંધે ? હે ગૌતમ ! સ્ત્રી પણ બાંધે, પુરુષ પણ બાંધે, અને નપુંસક પણ બાંધે. પણ જે નોસ્ત્રી નોપુરુષ-નોનપુંસક હોય તે કદાચ બાંધે ન કદાચ બાંધે ને કદાચ ન બાંધે; એ પ્રમાણે આયુષ્યને વર્જીને સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું. હે ભગવન્ ! આયુષ્યકર્મ પૂર્વવત્ પ્રશ્ન કરવો. હે ગૌતમ ! સ્ત્રી બાંધે અને ન પણ બાંધે. એ પ્રમાણે બીજા બે માટે પણ જાણવું અને જે નોસ્ત્રીનોપુરુષનોનપુંસક હોય તે તો આયુષ્યકર્મ ન બાંધે. હે ભગવન્ ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ શું સંયત બાંધે ? અસંયત બાંધે ? કે સંયતાસંયત બાંધે ? કે જે નોસંયતનોઅસંયત-નોસંયતાસંયત હોય તે બાંધે ? હે ગૌતમ ! કદાચ સંયત બાંધે, કદાચ ન બાંધે; અસંયત બાધે અને સંયતાસંયત પણ બાંધે પણ જે નોસંયત-નોઅસંયત-નોસંયતાસંયત હોય તે તો ન બાંધે. એ પ્રમાણે આયુષ્યને વર્જીને સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું, આયુષ્ય કર્મના સંબંધમાં નીચેના ત્રણ સંયત, અસંયત અને સંયતાસંયત માટે ભજનાવડે જાણવું અને ઉપરનો નોસંયત-નોઅસંયત-નોસંયતાસંયત અર્થાત્સિદ્ધ ન બાંધે.

હે ભગવન્ ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ શું સમ્યગ્દષ્ટિ બાંધે ? મિથ્યાદષ્ટિ બાંધે કે સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ બાંધે ? હે ગૌતમ ! સમ્યગ્દષ્ટિ કદાચ બાંધે અને કદાચ ન બાંધે, મિથ્યાદષ્ટિ બાંધે અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ પણ બાંધે. એ પ્રમાણે આયુષ્ય સિવાયની સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું, આયુષ્યમાં નીચેના બે સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ ભજનાવડે કદાચ ન બાંધે અને કદાચ બાંધે અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ ન બાંથે. હે ભગવન્ ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મ શું સંજ્ઞી જીવ બાંધે ? અસંજ્ઞી જીવ બાંધે ? કે નોસંજ્ઞી અને નોઅસંજ્ઞી બાંધે ? હે ગૌતમ ? સંજ્ઞી કદાચ બાંધે અને કદાચ ન બાંધે, અસંજ્ઞી બાંધે અને નોસંજ્ઞીનોઅસંજ્ઞી જીવ ન બાંધે. એ પ્રમાણે વેદનીય અને આયુષ્ય વર્જીને છ

કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું. અને વેદનીય નીચેના બે સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી બાંધે અને ઉપરનો નોસંજ્ઞી નોઅસંજ્ઞી ભજના અને આયુષ્યને નીચેના બે ભજનાએ બાંધે અને ઉપરના ન બાંધે. હે ભગવન્ ! શું ભવસિદ્ધિક જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે ? અભવસિદ્ધિક જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે ? કે નોભવસિદ્ધિક નોઅભવસિદ્ધિક જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે ? હે ગૌતમ ! ભવસિદ્ધિક ભજનાએ બાંધેઅભવસિદ્ધિક જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે અને નોભવસિદ્ધિક ને નોઅભવસિદ્ધિક ન બાંધે, એ પ્રમાણે આયુષ્ય સિવાયની સાતે કર્મપ્રકૃત્તિઓ માટે જાણવું આયુષ્ય કર્મ માટે નીચેના બે ભવસિદ્ધિક અને અભવસિદ્ધિક ભજનાએ બાંધે અને ઉપરનો નોભવસિદ્ધિક અને નોઅભવસિદ્ધિક અર્થાત્ સિદ્ધ, તે ન બાંધે. હે ભગવન્ ! શું ચક્ષુદર્શની, અચક્ષુ-દર્શની, અવધિદર્શની અને કેવલદર્શની જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે ? હે ગૌતમ ! હેઠળના ત્રણ ચક્ષુદર્શની, અચક્ષુદર્શની અને અવધિદર્શાની એ ત્રણ ભજનાએ બાંધે તથા ઉપરનો-કેવલદર્શની તે ન બાંધે, એ પ્રમાણે વેદનીય સિવાયની સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું, વેદનીયકર્મને નીચેના ત્રણ બાંધે છેને કેવલદર્શની કદાચ બાંધે અને કદાચ ન બાંધે.

હે ભગવન્ ! શું પર્યાપ્તક જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે ? અપર્યાપ્તક જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે ? કે નોપર્યાપ્ત નોઅપર્યાપ્ત જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે ? હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત જીવ ભજનાએ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાધે, અપર્યાપ્ત જીવ જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે અને નોપર્યાપ્ત નોઅપર્યાપ્ત એટલે સિદ્ધ જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ન બાંધે, એ પ્રમાણે આયુષ્યને વર્જીને સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું અને આયુષ્યને નીચેના બે પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ભજનાએ બાંધે અને ઉપરનો નોપર્યાપ્તનો અપર્યાપ્તસિદ્ધ ન બાંધે. હે ભગવન્ ! શું ભાષક જીવ જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે ? કે અભાષક બાંધે ? હે ગૌતમ ! એ બન્ને જીવ જ્ઞાનાવરણ કર્મ ભજનાએ બાંધે, એ પ્રમાણષ વેદનીયવર્જીને સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું અને વેદનીય કર્મ ભાષક બાંધે તથા અભાષક વેદનીય કર્મને ભજનાએ બાંધે. હે ભગવન્ ! શું પરિત્ત-એક શરીરવાળો જીવ, જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે ? અપરિત્ત જીવ જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે ? કે નોપરિત્ત નોઅપરિત્ત જીવ જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે ? હે ગૌતમ ! પરિત્ત જીવ, ભજનાએ જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે, અપરિત્ત જીવ જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે અને નોપરિત્તનો અપરિત્ત એટલે સિદ્ધ જીવ ન બાંધે, એ પ્રમાણે આયુષ્યને વર્જીને સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું. અને પરિત્ત તથા અપરિત્ત એ બન્ને પણ આયુષ્ય કર્મને ભજનાએ બાંધે છે અને નોપરિત્ત નોઅપરીત્ત બાંધતો નથી. હે ભગવન્ ! શું આભિનિબોધિકજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવજ્ઞાની કે કેવલજ્ઞાની જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે ? હે ગૌતમ ! હેઠળના ચાર ભજનાએ બાંધે છે, નોપરિત્ત નોઅપરિત્ત બાંધતો નથી. હે ભગવન્ ! શું આભિ-નિબોધિકજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની અને મનઃપર્યવજ્ઞાની કે કેવલજ્ઞાની જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે ? હે ગૌતમ ! મતિજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની અને મનઃપર્યવજ્ઞાની ભજનાએ બાંધે છે અને કેવલજ્ઞાની બાંધતો નથી, એ પ્રમાણે વેદનીયને વર્જીને બાકીની સાત કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણી લેવું અને વેદનીય કર્મને હેઠળને ચાર બાંધે છે અને કેવળજ્ઞાની ભજનાએ બાંધે છે.

હે ભગવન્ ! શું મતિઅજ્ઞાની, શ્રુતઅજ્ઞાની અને વિભંગજ્ઞાની જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે ? હે ગૌતમ ! આયુષ્યને વર્જીને સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે અને આયુષ્યને ભજનાએ બાંધે. હે ભગવન્ ! શું મનયોગી, વચનયોગી, કાયયોગી અને અયોગી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે ? હે ગૌતમ ! મનયોગી, વચનયોગી અને કાયયોગી, એ ત્રણ ભજનાએ જ્ઞાનાવરણ કર્મ બાંધે અને અયોગી જ્ઞાનાવરણને ન બાંધે. એ પ્રમાણે વેદનીય સિવાયની સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું અને વેદનીય કર્મને હેઠળના ત્રણ બાંધે અને અયોગી ન બાંધે. હે ભગવન્ ! શું સાકાર ઉપયોગવાળો કે અનાકાર ઉપયોગવાળો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે ? હે ગૌતમ ! આઠે કર્મપ્રકૃતિઓ ભજના બાંધે. હે ભગવન્ ! શું આહારક કે અનાહારક જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મને બાંધે ? હે ગૌતમ ! બન્ને પણ ભજનાએ બાંધે. એ પ્રમાણે વેદનીય અને આયુષ્ય સિવાયની છ કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું, અને વેદનીય અને આયુષ્ય સિવાયની છ કર્મપ્રકૃતિઓ માટે જાણવું, અને વેદનીય કર્મ, આહારક જીવ બાંધે તથા અનાહારક જીવ ભજનાએ બાંધે અને આયુષ્કર્મને આહારક જીવ ભજનાએ બાંધે તથા અનાહારક જીવ ભજનાએ બાંધે અને આયુષ્યકર્મને આહારક જીવ ભજનાએ બાંધે તથા અનાહારક જીવ ભજનાએ બાંધે અને આયુષ્યકર્મને આહારક જીવ ભજનાએ બાંધે તથા અનાહારક જીવ ભજનાએ બાંધે અને આયુષ્યકર્મને આહારક જીવ ભજનાએ બાંધે તથા અનાહારક જીવ ન બાંધે. હે ભગવન્ ! શું સૂક્ષ્મ જીવ, બાદર જીવ કે નોસૂક્ષ્મ-નોબાદર જીવ જ્ઞાનાવરણ કર્મને બાંધે ? હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ જીવ, બાદર, જીવ ભજનાએ બાંધે અને નોસૂક્ષ્મ-નોબાદર જીવ ન બાંધે, એ પ્રમાણે આયુષ્યને મૂકીને સાતે કર્મપ્રકૃતિઓ માટે પણ જાણવું અને આયુષ્યકર્મને સૂક્ષ્મ જીવ અને બાદર જીવ, એ બન્ને ભજનાએ બાંધે છે, તથા નોસૂક્ષ્મ-નોબાદર જીવ-

સિદ્ધના જીવ નથી બાંધતા. હે ભગવન્ ! શું ચરમ જીવ કે અચરમ જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે ? હે ગૌતમ ! એ બન્ને જીવ આઠે કર્મપ્રકૃતિઓને ભજનાએ બાંધે.

(૨૮૫) હે ભગવન્ ! સ્ત્રીવેદક, પુરુષવેદક, નપુંસકવેદક અને અવેદક, એ બધા જીવોમાં ક્યા ક્યા જીવ, કોના કોનાથી અલ્પ, બહુ, તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! સૌથી થોડા પુરુષવેદક જીવો છે, તેનાથી સંખ્યેયગુણ સ્ત્રીવેદક છે, અવેદક અનંતગુણ છે અને નપુંસકવેદક અનંતગુણ છે. એ બધા પદોનાં અલ્પબહુત્વો કહેવાં યાવત્ સૌથી થોડા અચરમ જીવો છે અને ચરમ જીવો અનંતગુણ છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્ વિચરે છે.

શતક :૬-ઉદ્દેસો :૩ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૪

(૨૮૬) હે ભગવન્ ! શું જીવ કાલાદેશવડે-સપ્રદેશ છે કે અપ્રદેશ ? હે ગૌતમ ! જીવ નિયમા ચોક્કસ સપ્રદેશ છે. એ પ્રમાણે યાવત્ સિદ્ધ સુધીના જીવ માટે જાણવું. હે ભગવન્ ! નૈરયિક જીવ કાલાદેશથી સપ્રદેશ છે કે અપ્રદેશ છે ? હે ગૌતમ ! એ કદાચ સપ્રદેશ છે અને કદાચ અપ્રદેશ છે. હે ભગવન્ ! શું જીવો કાલાદેશથી સપ્રદેશ છે કે અપ્રદેશ છે ? હે ગૌતમ ! ચોક્કસ, જીવો સપ્રદેશ છે. હે ભગવન્ ! શું નૈરયિક જીવો કાલાદેશવડે સપ્રદેશ છે કે અપ્રદેશ છે ? હે ગૌતમ ! એ નૈરયિકોમાં બધાય સપ્રદેશ હોય. કેટલાક સપ્રદેશ અને એકાદ અપ્રદેશ અને કેટલાક સપ્રદેશા કેટલાક સપ્રદેશ કેટલાક અપ્રદેશ; એ પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિતકુમાર સુધીના જીવો માટે જાણવું, હે ભગવન્ ! શું પૃથ્વિકાયિક જીવો સપ્રદેશ છે કે અપ્રદેશ છે ? તેઓ યાવત્ વનસ્પતિકાયિક સુધી જાણવું.

જેમ નૈરયિક જીવો કહ્યા તેમ સિદ્ધ સુધીના બાકીના બધા જીવો માટે જાણવું. જીવ અને એકેન્દ્રિય વર્જીને બાકીના આહારક જીવો માટે ત્રણ ભાંગા જાણવા, અને એકેંન્દ્રિય વર્જીને છ ભાંગા આ પ્રમાણે જાણવા - કેટલાક સપ્રદેશ હોય, કેટલાક અપ્રદેશ હોય, અથવા કોઈ સપ્રદેશ હોય અને કોઈ અપ્રદેશ હોય, કોઈ અને કેટલાક અપ્રદેશ હોય, કેટલાક સપ્રદેશ હોય અને કોઈ અપ્રદેશ હોય અને કેટલાક સપ્રદેશ હોય તથા કેટલાક અપ્રદેશ હોય. સિદ્ધોને માટે ત્રણ ભાંગા જાણવા જેમ ઔધિક-સામાન્ય જીવો કહ્યા તેમ ભવસિદ્ધિક-ભવ્ય અને અભવસિદ્ધિક-અભવ્ય જીવો જાણવા. નોભવસિદ્ધિકનોભવસિદ્ધક જીવ, સિદ્ધોમાં ત્રણ ભાંગા જાણવા. સંજ્ઞિઓમાં જીવાદિક ત્રણભાંગા જાણવા, અસંજ્ઞિઓમાં એકેન્દ્રિયવર્જીને ત્રણભાંગા જાણવા. નૈરયિક, દેવ અને મનુષ્યોમાં છ ભાગાં જાણવા. નોસંજ્ઞી નોઅસંજ્ઞી જીવ, મનુષ્ય અને સિદ્ધોમાં ત્રણ ભાંગા જાણવા. જેમ સામાન્ય જીવો કહ્યા, તેમ સલેશ્ય-જીવો જાણવા. જેમ આહારક જીવ કહ્યો તેમ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા, નીલલેશ્યાવાળા અને કાપોતલેશ્યાવાળા જીવો જાણવા, વિશેષ એ કે, જેને જે લેશ્યા હોય તેને તે લેશ્યા કહેવી. તેજો લેશ્યામાં જીવાદિક ત્રણભાંગા જાણવા, વિશેષ એ કે, પૃથ્વિકાયિકોમાં, અપ્કાયિકોમાં અને વનસ્પતિકાયિકોમાં છભાંગા જાણવા, પદ્મલેશ્યામાં અને શુક્લલેશ્યામાં જીવાદિક ત્રણભાંગા જાણવા, અલેશ્યામાં જીવ અને સિદ્ધોમાં ત્રણ ભાંગા જાણવા અને અલેશ્ય મનુષ્યોમાં છભાંગા જાણવા. સમ્યગ્દષ્ટિઓમાં જીવાદિક ત્રણભાંગા જાણવા. વિકલેન્દ્રિયોમાં છભાંગા જાણવા. મિથ્યાદષ્ટિઓમાં એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણભાંગા જાણવા. સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિઓમાં છભાંગા જાણવા. સંયત જીવોમાં જીવાદિક ત્રણભાંગા જાણવા. અસંયોતામાં એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણભાંગા જાણવા, સંયતાસંયતોમાં જીવાદિક ત્રણભાંગા જાણવા. નોસંયતનોઅસંયત અને નોસંયતા સંયતોમાં-ત્રણભાંગ જાણવા. સકષાયોમાં-અકષાયવાળાઓમાં જીવાદિક ત્રણભાંગા જાણવા. અને સકષાય એકેંદ્રિયોમાં એક ભાંગો છે, ક્રોધ કષાયિઓમાં જીવ અને એકેન્દ્રિય વર્જી ત્રણભાંગા જાણવા. દેવોમાં છભાંગા, માનકષાયવાળમાં, માયાકષાયવાળામાં જીવ અને એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણભાંગા જાણવા, નૈરયિક અને દેવોમાં છભાંગા જાણવા. લોભકષાયવાળાઓમાં જીવ અને એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણભાંગા જાણવા. નૈરયિકમાં છભંગા જાણવા, અકષાયિમાં જીવ, મનુજ અને સિદ્ધોમાં ત્રણભાંગા જાણવા. ઔધિકન્દ્રિયોમાં છભાંગા જાણવા, અકષાયિમાં જીવ, મનુજ અને સિદ્ધોમાં ત્રણભાંગા જાણવા. ઓધિકજ્ઞાનમાં, આભિનિબોધિક-જ્ઞાનમાં, શ્રુતજ્ઞાનમાં, જીવાદિક ત્રણભાંગા જાણવા. વિકલેન્દ્રિયોમાં છભાંગા જાણવા. અવધિજ્ઞાનમાં, મનઃપર્યવજ્ઞાનમાં અને કેવલજ્ઞાનમાં જીવાદિક ત્રણભાંગા જાણવા. ઔધિકઅજ્ઞાનમાં, મતિઅજ્ઞાનમાં અને શ્રુતઅજ્ઞાનમાં એકેંદ્રિય વર્જીને ત્રણભાંગા જાણવા. વિભંગજ્ઞાનમાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા, જેમ ઔધિક કહ્યો તેમ સયોગી જાણવો. મનયોગી, વચનયોગી અને કાયયોગિમાં જીવાદિક ત્રણભાંગા જાણવા. વિશેષ એ કે, એકેંદ્રિય જીવો કાયયોગવાળા છે અને તેઓમાં અભંગક ઝાઝા ભાંગા નથી પણ એક ભાંગો છે. જેમ અલેશ્યો કહ્યા તેમ અયોગિજીવો જાણવા. સાકાર ઉપયોગવાળામાં અને અનાકારઉપયોગવાળાં જીવ તથા એકેંદ્રિય વર્જીને ત્રણ ભાંગા જાણવા. જેમ સકષાયી-કહ્યા તેમ

સવેદક-જીવો જાણવા સ્ત્રીવેદક, પુરુષવેદક અને નપુંસકવેદકોમાં જીવાદિક ત્રણભાંગા જાણવા, વિશેષ એ કે, નપુંસકવેદમાં એકેંદ્રિયનો માટે અભંગક એક ભાંગો છે. જેમ અકષાયી જીવો કહ્યા તેમ અવેદક-વેદવિનાના જીવો જાણવા જેમ ઔધિક-સામાન્ય જીવ કહ્યા તેમ સશરીરી જીવો જાણવા. ઔદારિક અને વૈક્રિય શરીરવાળા માટે જીવ તથા એકેન્દ્રિય વર્જીને ત્રણ ભાંગા જાણવા, આહારક શરીરમાં જીવ અને મનુષ્યમાં છ ભાંગા જાણવા, જેમ ઔધિક કહ્યા તેમ તૈજસ અને કાર્મણ જાણવા. અશરીરી-અને સિદ્ધ માટે ત્રણ ભાંગા જાણવા. આહાર-પર્યાપ્તિમાં, શરીરપર્યાપ્તિમાં, ઈન્દ્રિયપર્યાપ્તિમાં અને આનપ્રાણપર્યાપ્તિમાં જીવ અને એકેન્દ્રિય વર્જી ત્રણ ભાંગા જાણવા. જેમ સંજ્ઞી જીવો કહ્યા તેમ ભાષા અને મનઃપર્યાપ્તિ સંબંધે જાણવું. જેમ અનાહારક જીવો કહ્યા તેમ આહાર પર્યાપ્તિ વિનાના જીવો વિષે સમજવું. શરીરની અપર્યાપ્તિમાં, ઈંદ્રિયની અપર્યાપ્તિમાં અને આણપ્રાણની અપર્યાપ્તિમાં જીવ અને એકેંદ્રિય વર્જી ત્રણ ભાંગા જાણવા. નૈરયિક, દેવ અને મનુષ્યોમાં છ ભાંગા જાણવા. ભાષાની અપર્યાપ્તિમાં અને મનની અપર્યાપ્તિમાં જીવાદિક ત્રણ ભાંગા જાણવા. નૈરયિક, દેવ અને મનુષ્યોમાં છ ભાંગા જાણવા.

(૨૮૭) સપ્રદેશો, આહારક, ભવ્ય, સંજ્ઞી, લેશ્યા, દષ્ટિ, સંયત, કષાય, જ્ઞાન, યોગ, ઉપયોગ, વેદ, શરીર અને પર્યાપ્તિ એ દ્વારો છે.

(૨૮૮) હે ભગવન્ ! શું જીવો પ્રત્યાખ્યાની છે ? અપ્રત્યાખ્યાની છે ? કે પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની છે ? હે ગૌતમ ! જીવો પ્રત્યાખ્યાની પણ છે, અપ્રત્યાખ્યાની પણ છેં અને પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાન પણ છે. એ પ્રમાણે બધા જીવો માટે પ્રશ્ન કરવો ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકો અપ્રત્યાખ્યાની છે, એ પ્રમાણે યાવત્ ચઉરિંદ્રિય સુધીના જીવા અપ્રત્યાખ્યાની કહેવા પંચેન્દ્રિયતિર્યંચયોનિકો પ્રત્યાખ્યાની નથી પણ અપ્રત્યાખ્યાની છે અને પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની છે અને મનુષ્યોને ત્રણે ભાંગા હોય છે તથા બાકીના જીવો, જેમ નૈરયિકો કહ્યા તેમ કહેવા. હે ભગવન્ ! શું જીવો પ્રત્યાખ્યાનને જાણે છે અપ્રત્યાખ્યાનને જાણે છે, બાકીના જીવો પ્રત્યાખ્યાનને જાણતા નથી. અપ્રત્યાખ્યાનને જાણતા નથી હે ભગવન્ ! શું જીવો પ્રત્યાખ્યાનને કરે છે ? અપ્રત્યાખ્યાનને કરે છે ? કે પ્રત્યાખ્યાના-પ્રત્યાખ્યાનને કરે છે ? હે ગૌતમ ! જેમ ઔધિક દંડક કહ્યો તેમ પ્રત્યાખ્યાનની ક્રિયા પણ જાણી લેવી હે ભગવન્ ! શું જીવો પ્રત્યાખ્યાનથી નિર્વર્તિત આયુષ્યવાળા છે અપ્રત્યાખ્યા-નથી બંધાય છે ? કે પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનથી બંધાય છે ? હે ગૌતમ ! જીવો અને વૈમાનિકો પ્રત્યાખ્યાનથી નિવર્તિત આયુષ્યવાળા છે, ત્રણે પણ છે અપ્રત્યાખ્યાનથી નિવર્તિત આયુષ્યવાળા છે અને પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાનથી નિવર્તિત આયુષ્યવાળા છે અને બાકીના અપ્રત્યાખ્યાનથી નિવર્તિત આયુષ્યવાળા છે.

(૨૮૯-૨૯૦) પ્રત્યાખ્યાન પ્રત્યાખ્યાનને જાણે, (પ્રત્યાખ્યાનને) કરે, ત્રણેને (જાણે અને કરે) આયુષ્યની નિર્વૃત્તિ, સપ્રદેશ ઉદ્દેશમાં એ ચાર દંડકો છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક : ૬-ઉદ્દેસા : ૪ ની મુનિદીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૫

(૨૯૧) હે ભગવન્ ! આ તમસ્કાય શું કહેવાય ? શું પૃથ્વિ તમસ્કાય એ પ્રમાણે કહેવાય ? શું પાણી તમસ્કાય એ પ્રમાણે કહેવાય ? હે ગૌતમ ! પૃથ્વિ, 'તમસ્કાય' એ પ્રમાણે ન કહેવાય, પણ પાણી, 'તમસ્કાય' એ પ્રમાણે કહેવાય. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! કેટલોક પૃથ્વિકાય એવો શુભ છે, જે દેશને. ભાગને પ્રકાશિત કરે છે અને કેટલોક પૃથ્વિકાય એવો છે, જે દેશને પ્રકાશિત નથી કરતો, તે હેતુથી પૂર્વોક્ત પ્રમાણે કહેવાય. હે ભગવન્ ! તમસ્કાય ક્યાં સમુત્થિત છે ક્યાંથી શરૂ છે અને ક્યાં સંનિષ્ઠિત છે ક્યાં તેનો અંત છે ? હે ગૌતમ ! જંબુદ્રીપ નામના દ્વીપની બહાર તિરછે અસંખ્ય દ્વીપ સમુદ્રોને ઉલ્લંઘ્ય પછી અરુણવર બહાર આવે છે, તે દ્વીપની બહારની વેદિકાની અંતથી અરુણોદય સમુદ્રને ૪૨ હજાર યોજન અવગાહીએ ત્યારે ઉપરિતન જલાંત આવે છે, તે ઉપરિતન જલાંતથી એક પ્રદેશની શ્રેણીએ અહીં તમસ્કાય સમુત્થિત છે, તે ત્યાંથી સમુત્થિત થઈ ૧૭૨૧ યોજન ઉંચો જઈ ત્યાંથી પાછો તિરછો વિસ્તાર પામતો સોધર્મ, ઈશાન, સનત્કુમાર અને માહેંદ્ર એ ચારે કલ્પોને આચ્છાદીને ઉંચે બ્રહ્મલોક કલ્પમાં રિષ્ટવિમાનના પાથડા સુધી સંપ્રાપ્ત પહોંચ્યો છે અને ત્યાં તમસ્કાય સંનિવિષ્ટ છે.

હે ભગવન્ ! તમસ્કાય નો સંસ્થાન કેવો છે ? હે ગૌતમ ! તમસ્કાય, નીચે, કોડીઆના નીચેના ભાગના આકારવાળો અને ઉપર, કુકડાના પાંજરાના જેવા આકારવાળો કહ્યો છે. હે ભગવન્ ! તમસ્કાય વિષ્કંભવડે કેટલો કહ્યો છે અને પરિક્ષેપવડે કેટલો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! તમસ્કાય બે પ્રકારનો કહ્યો છે; સંખ્યેય વિસ્તૃત અને અસંખ્યેય વિસ્તૃત, તેમાં જે તે સંખ્યેય વિસ્તૃત છે તે વિષ્કંભવડે સંખ્યેય યોજન સહસ્ર કહ્યા છે અને પરિક્ષેપવડે

અસંખ્યેય યોજન સહસ્ર કહ્યા છે અને તેમાં જે તે અસંખ્યેય વિસ્તૃત છે તે અસંખ્યેય યોજન વિષ્કંભ વડે કહ્યો છે અને અસંખ્યેય યોજન સહસ્ર પરિક્ષેપવડે કહ્યો છે. હે ભગવન્ ! તમસ્કાય કેટલો મોટો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! સર્વદ્વીપ અને સમુદ્રોની સર્વાભ્યંતર આ જંબૂદ્વીપ નામનો દ્વીપ યાવત્ પરિક્ષેપવડે કહ્યો છે કોઈ મોટી ઋદ્ધિવાળો યાવત્ મહાનુભાવ દેવ ‘આ ચાલ્યો’ એમ કરીને ત્રણ ચપટી વાગતાં એકવીશવાર તે સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપને ફરીને શીઘ્ર આવે, તે દેવ તેની ઉત્કૃષ્ટ અને ત્વરાવાળી યાવત્ દેવગતિવડે જતો જતો યાવત્ એક દિવસ, બે દિવસ યા ત્રણ દિવસ ચાલે અને વધારેમાં વધારે છ મહીના ચાલે તો કોઈ એક તમસ્કાય સુધી પહોંચે અને કોઈ એક તમસ્કાય સુધી ન પહોંચે, એટલો મોટો તમસ્કાય કહ્યો છે. હે ભગવન્ ! તમસ્કાયનાં ઘર છે કે ગૃહાપણ છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં ગામ છે કે યાવત્ સંનિવેશો છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં ઉદાર મોટા મેઘ સંખેદ પામે છે ? સંમૂર્છે છે ? અને વર્ષણ વરસે છે ? હે ગૌતમ ! હા, તેમ છે. હે ભગવન્ ! શું તેને દેવ કરે છે ? અસુર કરે છે ? કે નાગ પણ કરે છે. હે ભગવન્ તમસ્કાયમાં બાદર સ્તનિતશબ્દ છે ? અને બાદર વિજળી છે ? હા, છે. હે ભગવન્ ! શું તેને દેવ યા અસુર યા નાગ કરે છે ? હે ગૌતમ ! ત્રણે પણ કરે છે. હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં બાદર પૃથ્વિકાય છે ? અને બાદર અગ્નિકાય છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. અને આ જે નિષેધ છે તે વિગ્રહગતિસમાપન્ન સિવાય સમજવો હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહગણ, નક્ષત્ર અને તારારૂપો છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી, પણ તે ચંદ્રાદિ, તમસ્કાયની પડખે છે. હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં ચંદ્રની પ્રભા કે સૂર્યની પ્રભા હોય છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી, કારણ કે, તે પ્રભા તમસ્કાયમાં છે પણ કાદૂષણિકા-પોતાના આત્માને દૂષિત કરનારી છે. હે ભગવન્ ! તમસ્કાય વર્ણથી કેવો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! વર્ણવડે તમસ્કાય કાળો, કાળી કાંતિવાળો, ગંભીર, રુંવાટા ઉભા કરનાર, ભીમ, ઉત્કંપનો હેતુ અને પરમકૃષ્ણ કહ્યો છે, અને તે તમસ્કાયને જોઈને, જોઈને, જોતાં વારજ કેટલાક દેવ પણ ક્ષોભ પામે, અને કદાચ કોઈ દેવ તમસ્કાયમાં પ્રવેશ કરે તો પછી શરીરની ત્વરાથી મનની ત્વરાથી તે તમસ્કાયને ઉલ્લંઘી જાય.

હે ભગવન્ ! તમસ્કાયનાં નામો કેટલાં કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! તમસ્કાયનાં તેર નામો કહ્યાં છે, તે જેમકે; તમ, તમસ્કાય, અંધકાર, મહાંધકાર, લોકાંધકાર, લોકતમિસ્ર, દેવાંધકાર, દેવતમિસ્ર, દેવારણ્ય, દેવવ્યૂહ, દેવપરિઘ, દેવપ્રતિક્ષોભ અને અરુણોદક સમુદ્ર. હે ભગવન્ ! તમસ્કાય શું પૃથ્વિનો પરિણામ છે ? પાણીનો પરિણામ છે ? જીવનો પરિણામ છે કે પુદ્ગલનો પરિણામ છે. હે ગૌતમ ! તમસ્કાય પૃથ્વિનો પરિણામ નથી, પાણીનો પણ પરિણામ છે, જીવનો પણ પરિણામ છે અને પુદ્ગલનો પરિણામ છે. હે ભગવન્ ! તમસ્કાયમાં સર્વ પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો પૃથ્વિકાયપણે યાવત્ ત્રસકાયિકપણે ઉત્પન્નપૂર્વ કહેલાં ઉપજ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! હા, અનેકવાર અથવા અનંતવાર પૂર્વે ઉત્પન્ન થયા છે પણ બાદર પૃથ્વિકાયપણે અને બાદર અગ્નિકાયપણે નથી થયા.

(૨૯૨) હે ભગવન્ કૃષ્ણરાજિઓ કેટલી કહી છે ? આઠકૃષ્ણારાજિઓ કહેલી છે. હે ભગવન્ ! એ આઠકૃષ્ણરાજિઓ ક્યાં આવેલી કહી છે ? હે ગૌતમ ! સનત્કુમાર માહેન્દ્રકલ્પમાં અને નીચે બ્રહ્મલોકકલ્પમાં અરિષ્ટ વિમાનના પાથડામાં છે અર્થાત્ એ ઠેકાણે સમચતુરસ્ર-ચોખંડે સંસ્થાને સંસ્થિત એવી આઠ કૃષ્ણરાજિઓ કહેલી છે, બે કૃષ્ણરાજિ પૂર્વમાં, બે કૃષ્ણરાજિ પશ્ચિમમાં, બે કૃષ્ણરાજિ દક્ષિણમાં અને બે કૃષ્ણરાજિ ઉત્તરમાં, એ પ્રમાણે આઠ કૃષ્ણરાજિઓ કહી છે, પૂર્વાભ્યંતર કૃષ્ણરાજિ દક્ષિણબાહ્ય કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શેલી છે, દક્ષિણાભ્યંતર કૃષ્ણરાજિ પશ્ચિમબાહ્ય કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શેલી છે, પશ્ચિમભ્યંતર કૃષ્ણરાજિ ઉત્તરબાહ્ય કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શેલી છે અને ઉત્તરાભ્યંતર કૃષ્ણરાજિ પૂર્વબાહ્ય કૃષ્ણરાજિને સ્પર્શેલી છે, પૂર્વની અને પશ્ચિમની બે બાહ્ય કૃષ્ણરાજિઓ છ ખૂણી છે, ઉત્તરની અને દક્ષિણની બે બાહ્ય કૃષ્ણરાજિઓ ત્રાંસી ત્રિખૂણી છે, પૂર્વની અને પશ્ચિમની બે અભ્યંતર કૃષ્ણરાજિઓ ચોખંડી છે અને ઉત્તરની અને દક્ષિણની બે અભ્યંતર કૃષ્ણરાજીઓ પણ ચોખંડી છે કૃષ્ણરાજિઓ પણ ચઉરંસ ચોખંડી છે.

(૨૯૩) પૂર્વ અને પશ્ચિમની કૃષ્ણરાજિ છખૂણી છે, ઉત્તરની દક્ષિણ અને બાહ્ય કૃષ્ણરાજિ ત્રિખૂણી છે, અને બીજી બધી અભ્યંતર કૃષ્ણરાજિ ચોરસ છે.

(૨૯૪) હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિ, આયામવડે કેટલી કહી છે ? વિષ્કંભવડે કેટલી કહી છે અને પરિક્ષેપવડે કેટલી કહી છે ? હે ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજિઓનો આયામ, અસંખ્યેય યોજન સહસ્ર છે, વિષ્કંભ, સંખ્યેય યોજન સહસ્ર છે અને પરિક્ષેપ તો અસંખ્યેય યોજન સહસ્ર છે, હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિઓ કેટલી મોટી કહી છે ? હે ગૌતમ ! એક વિપળ જેટલા

વખતમાં પણ કોઈ દેવ જંબૂદ્વીપને એકવીશ વાર ફરી આવે અને એવીજ શીઘ્રતમ ગતિવડે જો લાગલાગટ અડધો માસ ચાલવામાં આવે તોપણ (એ દેવથી) કોઈ કૃષ્ણરાજિ સુધી પહોંચાય અને કોઈ કૃષ્ણરાજિ સુધી ન પહોંચાય હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિઓમાં ગૃહો અને ગૃહાપણો છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિઓમાં ગામો વગેરે છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિઓમાં મોટા મેઘો સંખેદે છે, સંમૂર્છે છે અને વરસાદ વરસે છે ? હે ગૌતમ ! હા, અર્થાત્ એ પ્રમાણે પ્રશ્નમાં કહ્યા પ્રમાણે થાય છે.

હે ભગવન્ ! શું તેને દેવ, અસુર કે નાગ કરે છે ? હે ગૌતમ ! દેવ કરે છે, અસુર કે નાગ નથી કરતો. હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિઓમાં બાદર અપ્કાય, બાદર અગ્નિકાય, અને બાદરવનસ્પતિકાય છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી અને આ નિષેધ, વિગ્રહગતિ સમાપન્ન જીવ સિવાય બીજા જીવો માટે જાણવો. હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિઓમાં ચંદ્ર, સૂંર્ય, ગ્રહગણ, નક્ષત્ર અને તારાઓ છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિઓમાં ચંદ્રની કાંતિ છે ? સૂર્યની કાંતી છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિઓ વર્ણવડે કેવી કહી છે ? હે ગૌતમ ! કાળી યાવત્ તમસ્કાયની પેઠે ભયંકર હોવાથી દેવપણ અને જલદી ન ઉલ્લંઘી, જાય. હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિનાં કેટલાં નામધેય કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! કૃષ્ણરાજિનાં આઠ નામ કહ્યાં છે, કૃષ્ણરાજિ, મેઘરાજિ, મઘા, માઘવતી, વાતપરિઘા, વાતપરિક્ષોભા, દેવપરિઘા અને દેવપરિક્ષોભા હે ભગવન્ ! શું કૃષ્ણરાજિ પૃથ્વિનો પરિણામ છે ? જલનો પરિણામ છે ? જીવના પરિણામ છે ? કે પુદ્ગલનો પરિણામ નથી. તથા જીવનો પણ પરિણામ છે અને પુદ્ગલનો પણ પરિણામ છે. હે ભગવન્ ! કૃષ્ણરાજિમાં સર્વ પ્રાણો, ભૂતો, જીવા અને સત્ત્વો પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલા છે ? હે ગૌતમ ! અનેકવાર અનંતવાર ઉત્પન્ન થયા છે, પણ બારદ અપ્કાયપણે, બાદરઅગ્નિકાયપણે, અને બાદર વનસ્પતિકાયિકપણે ઉત્પન્ન થયા નથી.

(૨૯૫) એ આઠ કૃષ્ણરાજિઓના આઠ અવકાશાન્તરમાં આઠ લોકાંતિક વિમાનો કહ્યા છે. અર્ચી, અર્ચિર્માલી, વૈરોચન, પ્રભંકર, ચન્દ્રભ, સૂર્યભ, શુક્રાભ, આઠમું સુપ્રતિષ્ટાભ અને વચમાં રિષ્ટાભ વિમાન છે. હે ભગવન્ ! અર્ચી વિમાન ક્યાં કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! ઉત્તરની પૂર્વની વચે અર્ચી વિમાન કહ્યું છે. હે ભગવન્ ! અર્ચિમાલી વિમાન ક્યાં કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! પૂર્વમાં અર્ચિમાલી વિમાન કહ્યું છે ? એ પ્રમાણે ક્રમથી બધાં વિમાનો માટે જાણવું યાવત્ હે ભગવન્ ! રિષ્ટવિમાન ક્યાં કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! બહુમધ્યભાગમાં રિષ્ટવિમાન કહ્યું છે, એ આઠે લોકાંતિક વિમાનોમાં આઠ જાતના લોકાંતિક દેવો રહે છે, તે જેમકે, સારસ્વત, આદિત્ય, વહ્નિ, વરુણ, ગર્દતોય, તુષિત, અવ્યાબાધ, અને આગ્નેય તથા વચમાં રિષ્ટ દેવ છે.

(૨૯૭) હે ભગવન્ ! સારસ્વત દેવો ક્યાં છે ? હે ગૌતમ ! સારસ્વત દેવો અર્ચી વિમાનમાં રહે છે. હે ભગવન્ ! આદિત્ય દેવો ક્યાં રહે છે ? હે ગૌતમ ! આદિત્ય દેવો અર્ચિમાલિ વિમાનમાં રહે છે. એ પ્રમાણે યથાનુપૂર્વીએ યાવત્ રિષ્ટાવિમાન સુધી જાણવું. હે ભગવન્ ! રિષ્ટ દેવો ક્યાં રહે છે ? હે ગૌતમ ! રિષ્ટ દેવો રિષ્ટ વિમાનમાં રહે છે. હે ભગવન્ ! સારસ્વત અને આદિત્ય, એ બે દેવોનો કેટલા દેવો અને કેટલા દેવના સેંકડાઓ પરિવાર કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! સાત દેવો અને દેવના સાત સેંકડાઓ એટલે સાતસો દેવો, સારસ્વત અને આદિત્ય દેવોનો પરિવાર છે, વહિન અને વરુણ એ બે દેવોનો ચૌદ દેવ અને ચૌદહજાર દેવ પરિવાર કહ્યો છે, ગર્દતોય અને તુષિત એ બે દેવોનો સાત દેવ અને સાત હજાર દેવ પરિવાર કહ્યો છે, અને બાકીના દેવોનો નવ દેવ અને નવસો દેવ પરિવાર કહ્યો છે. પ્રથમ યુગલમાં સાતસોનો પરિવાર છે. બીજામાં ચૌદહજારનો પરિવાર છે. ત્રીજામાં સાતહજારનો પરિવાર છે અને બાકીનામાં નવસોનો પરિવાર છે. હે ભગવન્ ! લોકાંતિક વિમાનો ક્યાં પ્રતિષ્ઠિત છે એટલે લોકાંતિક વિમાનો કોને આધારે છે ? હે ગૌતમ ! લોકાંતિક વિમાનો વાયુપ્રતિષ્ઠિત છે; એ પ્રમાણે વિમાનનું પ્રતિષ્ટાન, વિમાનોનું બાહુલ્ય, વિમાનોની ઉંચાઈ અને વિમાનોનું સંસ્થાન જેમ 'જીવાભિગમ' સૂત્રમાં દેવ ઉદ્દેશકમાં બ્રહ્મલોકની વક્તવ્યતા કહી છે તેમ અહિં જાણવું યાવત્ હા, ગૌતમ ! અહિં અનંતવાર પૂર્વે જીવો ઉત્પન્ન થયા છે, પણ લોકાંતિક વિમાનોમાં દેવપણે અનંતવાર નથી ઉત્પન્ન થયા. હે ભગવન્ ! લોકાંતિક વિમાનોમાં કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? હે ગૌતમ ! લોકાંતિક વિમાનોમાં આઠ સાગરોપમની સ્થિતિ કહી છે. હે ભગવન્ ! લોકાંતિક વિમાનોથી કેટલે અંતરે લોકાંત કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! અસંખ્ય હજાર યોજનને અંતરે લોકાંતિક વિમાનોથી લોકાંત કહ્યો છે. યાવત્ વિહરે છે.

શતક : ૬-ઉદ્દેસા : ૫ ની મુનિદીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૬

(૩૦૦) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીઓ કેટલી કહી છે ? હે ગૌતમ ! સાત પૃથ્વીઓ કહી છે, તે જેમકે, રત્નપ્રભા યાવત્ તમતમાપ્રભા, રત્નપ્રભા વગેરેર

પૃથ્વીથી શરુ કરી યાવત્ અધ:સપ્તમી પૃથ્વી સુધીના જે પૃથ્વીના જેટલા આવાસો હોય યાવત્ તેટલા કહેવા યાવત્ - હે ભગવન્ ! અનુત્તરવિમાનો કેટલાં કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! પાંચ અનુત્તર વિમાનો કહ્યાં છે. તે જેમકે, વિજય યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધ.

(૩૦૧) હે ભગવન્ ! જે જીવ મારણાંતિક સમુદ્ઘાતી સમવહત થયો અને સમવહત થઈ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ત્રીશલાખ નિરયાવાસમાંના કોઈપણ એક નિરયાવાસમાં નૈરયિકપણે ઉત્પન્ન થવાનો યોગ્ય છે તે જીવ ત્યાં જઈને જે આહાર કરે તે આહારને પરિણમાવે અને શરીરને બાંધે ? હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવ ત્યાં જઈનેજ આહાર કરે, પરિણમાવે અને શરીરને બાંધે અને કેટલાક જીવ ત્યાંથી પાછા વળે છે, પાછા વળીને અહિં આવે છે અને અહિં આવી ફરીવાર મારણાંતિક સમુદ્ઘાતવડેં સમવહત થાય છે, સમવહત થઈ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ત્રીશલાખ નિરયાવાસમાંના કોઈપણ એક નિરયાવાસમાં નૈરયિકપણે ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્યારપછી આહાર કરે છે, પરિણમાવે છે, શરીરને બાંધે છે, એ પ્રમાણે યાવત્ અધ:સપ્તમીપૃથ્વી સુધી જાણવું.

હે ભગવન્ ! મારણાંતિક સમુદ્ઘાતથી સમવહત થયેલો જે જીવ અસુરકુમારોના ચોસઠલાખ આવાસોમાંના કોઈપણ એક અસુરકુમારવાસમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે જીવ હે ભગવન્ ! ત્યાં જઈનેજ આહાર કરે ? તે આહારને પરિણમાવે ? અને શરીરને બાંધે ? જેમ નૈરયિકો સંબંધે કહ્યું તેમ અસુરકુમારો માટે યાવત્ સ્તનિતકુમારો સુધી કહેવું. હે ભગવન્ ! મારણાંતિક સમુદ્ઘાતવડે સમવહત થઈને જે જીવ અસંખ્યેય લાખ પૃથ્વિકાયના આવાસમાંના અન્યતર પૃથ્વીકાયના આવાસમાં પૃથ્વીકાયિકપણે ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે જીવ મંદર પર્વતની પૂર્વે કેટલું જાય અને કેટલું પ્રાપ્ત કરે ? હે ગૌતમ ! લોકાંત સુધી જાય અને લોકાંતને પ્રાપ્ત કરે. હે ભગવન્ ! તે ત્યાં જઈનેજ આહાર કરે ? પરિણમાવે ? અને શરીરને બાંધે ? હે ગૌતમ ! કેટલાક ત્યાં જઈનેજ આહાર કરે, પરિણમાવે અને શરીરને બાંધે-અને કેટલાક ત્યાંથી પાછા વળે છે અને પાછા વળી અહિં શીઘ્ર આવે છે અને ફરીવાર માણાંતિક સમુદ્ઘાતી સમ-વહત થાય છે, સમવહત થઈ મંદર પર્વતની પૂર્વે અંગુલનો અસંખ્ય ભાગમાત્ર, સંખ્યેય ભાગમાત્ર, વાલાગ્ર, વાલાગ્રપૃથક્ત્વન વાલાગ્ર) એ પ્રમાણે લિક્ષા, યૂકા, યવ, અંગુલ યાવત્, ક્રોડયોજન, કોડાકોડી યોજન, સંખ્યેયહજાર યોજન અને અસંખ્યેયહજાર યોજને અથવા લોકાંતમાં એક પ્રદેશિકશ્રેણિને મૂકીને અસંખ્યેયલાખ પૃથ્વિકાયિકના આવાસમાંના કોઈ પૃથ્વિકાયના આવાસમાં પૃથ્વિકાયપણે ઉપન્ન થાય પછી આહાર કરે, પરિણમાવે અને શરીરને બાંધે, જેમ મંદર પર્વતની પૂર્વ દિશા પરત્વે કહ્યું આલાપક કહ્યો તેમ એ પ્રમાણે દક્ષિણે, પશ્ચિમે, ઉત્તરે, ઊર્ધ્વ અને અધોદિશા માટે પણ જાણવું જેમ પૃથ્વિકાયિકો માટે કહ્યું તેમ સર્વ એકેંદ્રિયો માટે એક એકના છ આલાપક કહેવા.

હે ભગવન્ ! મારણાંતિક સમુદ્ઘાતથી સમવહત થઈ જે જીવ અસંખ્યેયલાખ બેઈંદ્રિયોના આવાસમાંના કોઈ એક બેઈંદ્રિયાવાસમાં બેઈંદ્રિયપણે ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે જીવ, ત્યાં જઈનેજ આહાર કરે ? તેને પરિણમાવે ? અને શરીરને તૈયાર કરે ? હે ગૌતમ ! જેમ નૈરયિકો કહ્યા તેમ બેઈંદ્રિયથી માંડી અનુત્તરોપપાતિક વિમાન સુધીના સર્વ જીવો કહેવા. હે ભગવન્ ! મારણાંતિક સમુદ્ઘાતતથી સમવહત થઈ જે પાંચ અનુત્તરવિમાનોમાંના કોઈ એક અનુત્તર વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે, તે જીવે હે ભગવન્ ! ત્યાં જઈનેજ આહાર કરે ? પરિણમાવે અને શરીરને તૈયાર કરે ? હે ગૌતમ ! તેજ કહેવું હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે.

શતક : ૬-ઉદ્દેસા : ૬ ની મુનિદીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૭

(૩૦૨) હે ભગવન્ ! શાલી, વ્રીહિ, ગોધૂમ, યવ અને યવયવ, એ બધાં ધાન્યો કોઠલામાં હોય, વાંસડાના ડાલામાં હોય, માંચામાં હોય, માળમાં હોય, છાણથી ઉલ્લિપ્ત હોય, લિપ્ત હોય, ઢાંકેલાં હોય, માટી વગેરે વડે મુદ્રિત-હોય અને લાંછિત કરેલાં હોય, તો તેઓની યોનિ-કેટલા કાળ સુધી કાયમ રહે ? હે ગૌતમ ! તેઓની યોનિ, ઓછામાં ઓછું અંતર્મુહૂર્ત સુધી કાયમ રહે અને વધારેમાં વધારે ત્રણ વરસ સુધી કાયમ રહે. ત્યારબાદ તે યોનિમ્લાન થાય છે, પ્રવિધ્વંસ પામે છે, પછી તે બીજ અબીજ થાય છે અને ત્યારબાદ તે યોનિનો વ્યુચ્છેદ થયો કહેવાય છે. હે ભગવન્ ! કલાય, મસૂર, તલ, મગ, અડદ, બાલ, કળથી, એક જાતના ચોળા, તુવેર અને ગોળ ચણા એ બધાં ધાન્યો પૂર્વોક્ત વિશેષણવાળાં હોય તો તે ધાન્યોની યોનિ કેટલા કાળ સુધી કાયમ રહે ? હે ગૌતમ ! જેમ શાલીઓ માટે કહ્યું તેમ એ ધાન્યોની યોનિ કેટલા કાળ સુધી કાયમ રહે ? હે ગૌતમ ! જેમ શાલીઓ માટે કહ્યું તેમ એ ધાન્યોને માટે પણ જાણવું, વિશેષ એ કે, પાંચ વરસ જાણવાં, હે ભગવન્ ! અલસી, કુસુંભ, કોદ્રવા, કાંગ, વરટ-બંટી, એક પ્રકારની કાંગ, એક પ્રકારના કોદ્રવા, શણ, સરસવ અને એક જાતનાં શાકનાં

બીઆં એ પૂર્વોક્ત વિશેષવાળા ધાન્યોની યોનિ કેટલા કાળ સુધી રહે ? હે ગૌતમ ! એઓને માટે પણ તેમજ જાણવું, વિશેષ એ કે, સાત વરસ થાય.

(૩૦૩-૩૦૬) હે ભગવન્ ! એક એક મુહૂર્તના કેટલા ઉચ્છ્વાસાદ્ધા કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! અસંખ્યેય સમયના સમુદાયની સમિતિના સમાગમથી જેટલો કાળ થાય તે એક આવલિકા કહેવાય છે અને સંખ્યેય આવલિકાનો એક ઉચ્છ્વાસ, સંખ્યેય આવલિકાનો એક નિઃશ્વાસ, 'તુષ્ટ' અનવકલ્પ-ઘડપણ વિનાના અને વ્યાધિરહિત એક જંતુનો એક ઉચ્છ્વાસ અને નિઃશ્વાસ તે એક પ્રાણ, 'સાત પ્રાણ તે સ્તોક, સાત સ્તોક તે લવ, ૭૭ લવ, તે એક મુહૂર્ત, ૩૭૭૩ 'ઉચ્છ્વાસ, એ એક મુહૂર્ત, એમ અનંતજ્ઞાનીઓએ દીઠું છે.' એ મુહૂર્ત પ્રમાણે ત્રીશ મુહૂર્તનો એક અહોરાત્ર થાય. પંદર અહોરાનિ એક પક્ષે. બે પક્ષનો એક માસ બે માસની એક ઋતુ અને ત્રણ ઋતુનું એક અયન બે અયનનું એક સંવત્સર પાંચ સંવત્સરનો એક યુગ, નો વીશ યુગમાં ૧૦૦ વરસ થાય છે દશસો વરસનાં એકહજાર વર્ષ, સોહજાર વર્ષના એક લાખ વરસ, ચોરાસીલાખ વર્ષે તે એક પૂર્વાંગ, ચોરાસીલાખ પૂર્વાંગ, તે એક પૂર્વ એ પ્રમાણે ત્રુટિતાંગ, ત્રુટિત, અડડાંગ, અડડ, અવવાંગ અવવ, હૂહૂઆંગ, હૂહઅ, ઉત્પલાંગ, ઉત્પલ, પદ્મામંગ, પદ્મ, નલિનાંગ, નલિન, અર્થનિઉ-રાંગ. અર્થનિઉર, અયુતાંગ, અયુત, પ્રયુતાંગ, પ્રયુત, નયુતાંગ, નયુત, ચૂલિકાંગ, ચૂલિકા, શીર્ષપ્રહેલિકાંગ અને શીર્ષપ્રહેલિકા; અહિં સુધી ગણિત છે ત્યારબાદ ઔપમિક એટલે અમુક સંખ્યાવડે નહિ પણ માત્ર ઉપમાવડે જે જણાવી-જાણી શકાય એવો કાળ છે. હે ભગવન્ ! તે ઔપમિક શું કહેવાય ? હે ગૌતમ ! તે ઔપમિક બે પ્રકારનું કહ્યું છે, એક પલ્યોપમ અને બીજું સાગરોપમ.

(૩૦૮-૩૦૯) હે ભગવન્ ! પલ્યોપમ તે શું કહેવાય ? અને સાગરોપમ તે શું કહેવાય ? હે ગૌતમ ! 'સુતીક્ષ્ણશસ્ત્ર વડે પણ જેને છેદી, ભેદી ન શકાય, તે પરમ અણુને કેવલિઓ સર્વ પ્રમાણોની આદિભૂત પ્રમાણ કહે છે' અનંત પરમાણુઓના સમુદાયની સમિતિઓના સમાગમવડે તે એક ઉચ્છલક્ષ્ણશ્લક્ષ્ણિકા, ઊર્ધ્વરેણુ, ત્રસરેણુ, રથરેણુ, વાલાગ્ર, લિક્ષા, યૂકા, યવમધ્ય અને અંગુલ થાય છે; જ્યારે આઠ ઉચ્છ્લક્ષ્ણશ્લક્ષ્ણિકાની એક શ્લક્ષ્ણશ્લક્ષ્ણિકા થાય, આઠ શ્લક્ષ્ણશ્લક્ષ્ણિકા એક ઊર્ધ્વરેણુ; આઠ ઊર્ધ્વરેણુ નો એક ત્રસરેણુ, આઠ ત્રસરેણુ નો એક રથરેણુ અને આઠ રથરેણુ મનો દેવકુરુના અને ઉત્તર કુરુના મનુષ્યોનું એક વાલાગ્ર થાય છે. એ પ્રમાણે નો આઠ વાલાગ્ર નો હરિવર્ષના અને રમ્યકનાં મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર, હરિવર્ષના અને રમ્યકના મનુષ્યનાં આઠ વાલાગ્ર તે હૈમવતના અને એરવતના મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર અને હૈમવતના અને એરવતના મનુષ્યનાં આઠ વાલાગ્ર તે પૂર્વવિદેહના મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર, પૂર્વવિદેહના મનુષ્યોનાં આઠ વાલાગ્ર તે એક લિક્ષા, આઠ લિક્ષા તે એક યૂવા, આઠ યૂવા તે એક યવમધ્ય આઠ યવમધ્ય તે એક અંગુલ, છ અંગુલનો એક પાદ, બાર અંગુલની એક વિતસ્તિવેંત ચોવીસ અંગુલની એક રત્નિ-હાથ અડતાલીશ અંગુલનીએક કુક્ષિ, છન્નુ અંગુલનો એક દંડ, ધનુષ, યુગ, નાલિકા, અક્ષ અથવા મુસલ થાય, બેહજાર ધનુષ્યનો એક ગાઉ થાય, ચાર ગાઉનો એક યોજન થાય, એ યોજનના પ્રમાણે જે પલ્ય, આયામવડે અને વિષ્કંભવડે એક યોજન થાય, ઉંચાઈમાં એક યોજન હોય અને જેનો પરિધિ સવિશેષ ત્રણ યોજન હોય, તે પલ્યમાં એક દિવસનાં ઉગેલા, બે દિવસના ઉગેલા, ત્રણ દિવસનાં ઉગેલા અને વધારેમાં વધારે સાત રાતના ઉગેલા, બે દિવસની ઉગેલા, ત્રણ દિવસનાં ઉગેલા અને વધારેમાં વધારે સાત રાતના ઉગેલા ક્રોડો વાલાગ્રો, કાંઠા સુધી ભર્યા હોય સંનિચિત કર્યા હોય, ખૂબ ભર્યા હોય અને તે વાલાગ્રો એવી રીતે ભર્યા હોય કે જેને અગ્નિ ન બાળે, વાયુ ન હરે, જેઓ કોહાઈ ન જાય, નાશ ન પામે અને જેઓ કોઈ દિવસ સડે નહિં, ત્યારબાદ તે પ્રકારે વાલાગ્રના ભરેલા તે પલ્યમાંથી સો સો વરસે એક એક વાલાગ્રને કાઢવામાં આવે, એવી રીતે જ્યારે-જેટલે કાળે નિરજ થાય, નિર્મલ થાય, નિષ્ઠિત થાય, નિર્લેપ થાય, અપહત્ થાય અને વિશુદ્ધ થાય ત્યારે તે કાળ પલ્યોપમકાળ કહેવાય.

(૩૧૦-૩૧૧) એવા કોટાકોટી પલ્યોપમને જ્યારે દસગણા કરી ત્યારે તે કાળનું પ્રમાણ, એક સાગરોપમ થાય છે.' એ સાગરોપમ પ્રમાણે ચાર કોડાકોડિ સાગરોપમ કાળ તે એક સુષમસુષમા કહેવય, ત્રણ કોડાકોડી સાગરોપમ કાળ તે એક સુષમા કહેવાય, કોડાકોડિ સાગરોપમ કાળ તે એક સુષમદુઃષમા કહેવાય, જેમાં બેંતાળીશ હજાર વરસ ઊણાં છે એવો એક કોડાકોડિ સાગરોપમ કાળ તે એક દુષમસુષમા કહેવાય, એકવીશહજાર વરસ કાળ તે દુઃષમા કહેવાય, એકવીશહજાર વર્ષ, કાળ તે દુઃષ- મદુઃષમા કહેવાય, વળી પણ ઉત્સર્પિણીમાં એકવીશહજાર વરસ કાળ તે દુઃષમદુઃષમા કહેવાય, એકવીશહજાર વરસ યાવત્ ચાર કોડાકોડી સાગરોપમ કાલ તે સુષમસુષમા, દસ કોડાકોડી સાગરોપમ કાળ તે અવસર્પિણીકાળ, દસ કોડાકોડી સાગરોપમ કાળ તે ઉત્સર્પિણી કાળ અને વીશ કોડાકોડી સાગરોપમ કાળ તે અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી.

(૩૧૨) હે ભગવન્ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ઉત્તમાર્થ પ્રાપ્ત આ અવસર્પિણીમાં-સુષમસુષમાં કાળમાં ભારત વર્ષની કેવા આકાર ભાવપ્રત્યવતાર-આકારોના અને પદાર્થોના આવિર્ભાવો હતા ? હે ગૌતમ ! ભૂમિભાગ બહુસમ હોવાથી રમણીય હતો, તે આલિંગપુષ્કર-મુરજના મુખનું પુટ હોય તેવો ભારતવર્ષની ભૂમિભાગ હતો, એ પ્રમાણે અહિં ભારતવર્ષ પરત્વે ઉત્તરકુરુની વક્તવ્યતા જાણવી યાવત્ બેસે છે, સુવે છે, તે કાળમાં ભારતવર્ષમાં તે તે દેશોમાં ત્યાં ત્યાં સ્થળે ઘણા મોટા ઉદ્દાલક યાવત્ કુશ અને વિકુશથી વિશુદ્ધ વૃક્ષમૂલો યાવત્ છ પ્રકારના માણસો હતા, તે જેમકે, પદ્મ સમાન ગંધવાળા, કસ્તૂરી સમાન ગંધવાળા, મમત્વ વિનાના, તેજસ્વી અને રૂપાળા, સહનશીલ તથા શનૈશ્ચારી-ઉતાવળ વિનાના એ પ્રમાણે છ પ્રકારના મનુષ્યો હતા. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક : ૬-ઉદ્દેસા : ૭ ની મુનિદીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૮

(૩૧૩) હે ભગવન્ ! કેટલી પૃથ્વિઓ કહી છે ? હે ગૌતમ ! આઠ પૃથ્વિઓ કહી છે, તે જેમકે, રત્નપ્રભા યાવત્ ઈષત્પ્રાગ્ભારા. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિની નીચે ગૃહો કે ગૃહાપણો છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિની નીચે ગ્રામો યાવત્ સંનિવેશો છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિની નીચે મોટા મેઘો સંસ્વેદે છે, સમ્મૂર્છે છે, વરસાદ વરસે છે ?હા, વરસે છે, તે વરસાદને દેવ પણ કરે છે, અસુર પણ કરે છે, નાગ પણ કરે છે. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિમાં બાદર સ્તનિત શબ્દો છે ? હે ગૌતમ ! હા, તે શબ્દને ત્રણે પણ કરે છે. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિમાં નીચે બાદર અગ્નિકાય છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી, અને એ નિષેધ વિગ્રહગતિસમાપન્નક જીવો સિવાય બીજા જીવો પરત્વે જાણવો. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિમાં નીચે ચંદ્ર યાવત્ તારારૂપો છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વિમાં નીચે ચંદ્રમાં, સૂર્યમા વિગેરે છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી, એ પ્રમાણે બીજી પૃથ્વિમાં કહેવું, એ પ્રમાણે ત્રીજીમાં પણ કહેવું, વિશેષ એ કે, ત્રીજી પૃથ્વિમાં દેવ પણ કરે, અસુર પણ કરે અને નાગ ન કરે. ચોથી પૃથ્વિમાં પણ એમજ કહેવું. વિશેષ એ કે, ત્યાં એકલો દેવ કરે એ પ્રમાણે બધા નીચેની પૃથ્વિઓમાં એકલો દેવ કરે છે.

હે ભગવન્ ! સૌધર્મકલ્પની અને ઈશાનકલ્પની નીચે ગૃહો, ગૃહાપણો છે ? હે ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! સૌધર્મકલ્પની અને ઈશાનકલ્પની નીચે મોટા મેઘો છે ? હા, ગૌતમ ! મોટા મેઘો છે, અને તે મેઘોને દેવ કરે, અસુર પણ કરે, પણ નાગ ન કરે, એ પ્રમાણે સ્તનિત શબ્દ પરત્વે પણ જાણવું. હે ભગવન્ ! ત્યાં બાદર પૃથ્વિકાય તથા બાદર અગ્નિકાય છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી અને આ નિષેધ વિગ્રહગતિસમાપન્ન સિવાયના બીજા માટે જાણવો. હે ભગવન્ ! ત્યાં ચંદ્ર વગેરે છે ? હે ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! ત્યાં ગ્રામાદિ છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! ત્યાં ચંદ્રનો પ્રકાશ વગેરે છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી, એ પ્રમાણે સનત્કુમાર અને માહેંદ્ર દેવલોકમાં જાણવું, વિશેષ એ કે, ત્યાં એકલા દેવ કરે છે, એ પ્રમાણે બ્રહ્મલોકમાં અને ઉપર સર્વસ્થળે દેવ કરે છે તથા બધા ઠેકાણે બાદર અપ્કાય, બાદર અગ્નિકાય અને બાદર વનસ્પતિકાય સંબંધે પ્રશ્ન કરવો. બીજું તેજ પ્રમાણે છે.

(૩૧૪) તમસ્કાયમાં અને પાંચકલ્પમાં અગ્નિ અને પૃથ્વિ સંબંધે પ્રશ્ન, પૃથ્વિઓમાં અગ્નિ સંબંધે પ્રશ્ન અને પાંચ કલ્પની ઉપર રહેલાં સ્થાનોમાં તથા કૃષ્ણરાજિમાં અપ્કાય, તેજસ્કાય અને વનસ્પતિકાય સંબંધે પ્રશ્ન કરવો.

(૩૧૫) હે ભગવન્ ! આયુષ્યનો બંધ કેટલા પ્રકારનો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! આયુષ્યનો બંધ છ પ્રકારનો કહ્યો છે, તે જેમકે, જાતિનામનિધત્તાયુ, ગતિનામનિધત્તાયુ, સ્થિતિનામનિધત્તાયુ, અવગાહનાનામનિધત્તાયુ, પ્રદેશનામનિધત્તાયુ ને અનુભાગ-નામનિધત્તાયુ, યાવત્ વૈમાનિકો સુધી દંડક કહેવો. હે ભગવન્ ! શું જીવો જાતિના-મનિધત્ત છે યાવત્ અનુભાગનામધિધત્ત છે ? હે ગૌતમ ! તેમજ છે. આ દંડક યાવત્ વૈમાનિક સુધી કહેવો. એ બાર દંડક આ પ્રમાણે કહેવા :- હે ભગવન્ ! જીવો શું જાતિનામનિધત્ત છે, જાતિનામનિધત્તાયુષ્ક છે, જાતિનામનિયુક્ત છે, જાતિનામનિયુક્તાયુષ્ક છે, જાતિગોત્રનિધત્ત છે, જાતિગોત્રનિધત્તાયુષ્ક છે, જાતિનામગોત્રનિયુક્ત છે, જાતિગોત્રનિયુક્તાયુષ્ક છે, જાતિનામગોત્રનિધત્ત છે, જાતિનામગોત્રનિધત્તાયુષ્ક છે, જાતિનામગોત્રનિયુક્ત છે કે જાતિનામગોત્રનિયુક્તાયુષ્ક છે યાવત્ અનુભાગનામગોત્રનિયુક્તાયુષ્ક છે ? હે ગૌતમ ! તેમજ છે. યાવત્ વૈમાનિક સુધી.

(૩૧૬) હે ભગવન્ ! શું લવણસમુદ્ર ઉછળતા પાણીવાળો છે,

સમજણવાળો છે, ક્ષુબ્ધપાણીવાળો છે કે અક્ષુબ્ધપાણીવાળો છે ? હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર ઉચ્છળતા પાણીવાળો છે પણ સમજણવાળો નથી અને ક્ષુબ્ધપાણિવાળો છે પણ અક્ષુબ્ધ પાણીવાળો નતી, અહિંથી શરુ કરી જેમ જીવાભિગમ સૂત્રમાં કહ્યું છે તેમ જાણવું યાવત્ તે હેતુથી હે ગૌતમ ! બહારના સમુદ્રો પૂર્ણ, પૂર્ણપ્રમાણવાળા, છલકતા અને સમભર ઘટપણે રહે છે, સંસ્થાનથી એક પ્રકારના સ્વરૂપવાળા છે, વિસ્તારથી અનેક પ્રકારના સ્વરૂપવાળા છે, દ્વિગુણ પ્રમાણ આ તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યેય દ્વીપ સમુદ્રો, સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના છેડાવાળા કહ્યા છે હે ભગવન્ ! દ્વીપોનાં અને સમુદ્રોનોનાં કેટલાં નામધેય કહ્યાં છે ? હે ગૌતમ ! લોકમાં જેટલાં શુભનાથ, શુભરૂપ, શુભગંધ, શુભરસ અને શુભસ્પર્શ છે એટલા, દ્વીપોનાં અને સમુદ્રોનાં નામ છે, એ રીતે નામ ઉદ્ધાર, પરિણામ જાણવા અને સર્વ જીવોનો દ્વીપોમાં અને સમુદ્રોમાં ઉત્પાદ જાણવો. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક : ૬-ઉદ્દેસા : ૮ ની મુનિદીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૯

(૩૧૭) હે ભગવન્ ! જ્ઞાનાવરણીય કર્મને બાંધતો જીવ કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓને બાંધે ? હે ગૌતમ ! સાત પ્રકારે બાંધે છે, આઠ પ્રકારે બાંધે છે અને છ પ્રકારે પણ બાંધે છે, અહિં 'પ્રજ્ઞાપના'માં કહેલો બંધ ઉદ્દેશક જાણવો.

(૩૧૮) હે ભગવન્ ! મહર્ધિક યાવત્ મહાનુભાગવાળો દેવ બહારનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા સિવાય એકવર્ણવાળા અને એક આકારવાળા સ્વશરીર વગેરેનું વિકુર્વણ કરવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! તે દેવ બહારનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને તેમ કરવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! હા, સમર્થ છે. હે ભગવન્ ! તે દેવ શું-અહિં રહેલાંપુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણ કરે છે ? ત્યાં દેવલોકમાં રહેલાં પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણ કરે છે ? કે કોઈ બીજે ઠેકાણે રહેલાં પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણ કરે છે ? હે ગૌતમ ! અહિં રહેલાં પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણ કરતો નથી અને બીજે ઠેકાણણે રહેલાં પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણ કરતો નથી ત્યાં દેવલોકમાં રહેલાં પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણ કરે છે. એ પ્રમાણે એ ગમવડેં યાવત્ ? એક વર્ણવાળા એકઆકારને, એકવર્ણવાળા અનેક આકારને, અનેકવર્ણવાળા એક આકારને અને અનેકવર્ણવાળા અનેક આકારને વિકુર્વિત કરવા શક્ત છે એ પ્રમાણે ચાર ભાંગા જાણવા. હે ભગવન્ ! મહર્ધિક યાવત્ મહાનુભાગવાળો દેવ બહારનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા સિવાય કાળા પુદ્ગલને નીલ પુદ્ગલપણે પરિણમાવવા અને નીલપુદ્ગલને કાળાપુદ્ગલપણે પરિણમાવવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી, પણ પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરીને તેમ કરવા સમર્થ છે ? હે ભગવન્ ! શું તે દેવ ઈહગતાદિપુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને તેમ કરવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! પૂર્વ પ્રમાણે તેજ સમજવું, લાલપુદ્ગલપણે, એ પ્રમાણષ લાલપુદ્ગલને યાવત્ શુક્લપણે, એ પ્રમાણે હારિદ્રપુદ્ગલ સાથે યાવત્ શુલ્ક, તે એ પ્રમાણે એ ક્રમવડે ગંધ રસ અને સ્પર્શ સંબંધે સમજવું યાવત્ કર્કશ સ્પર્શવાળા, કોમળ સ્પર્શવાળા પુદ્ગલપણે પરિણમાવે એ પ્રમાણે બે બે વિરુદ્ધ ગુણોને ગુરુક અને લઘુક, શીત અને ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ વર્ણાદિને સર્વત્ર 'પરિણમાવે' છે. પરિણમાવે છે એ ક્રિયાના બબ્બે આલાપક કહેવા.

(૩૧૯) હે ભગવન્ ! અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળો દેવ અનુપયુક્ત આત્માવડે અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવને, દેવીને, અન્યતરને તે બેમાંના એકને જાણે છે ? જૂએ છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. એ પ્રમાણે અશુદ્ધ લેશ્યાવાળો દેવ અનુપયુક્ત આત્માવડે વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવને, દેવીને, અન્યતરને જાણે, જૂએ ? અવિશુદ્ધ-લેશ્યાવાળો દેવ ઉપર્યુક્ત આત્માવડે અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવને ઈત્યાદિ, અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળો દેવ ઉપયુક્તાનુપયુક્ત આત્માવડે અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવને ઈત્યાદિ. અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળો ઉપયુક્તાપયુક્ત આત્માવડે વિશુદ્ધલેશ્યાવાળા દેવને વિશુદ્ધલેશ્યાવાળો અનુપયુક્ત આત્માવડે અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવને ઈત્યાદિ, વિશુદ્ધલેશ્યાવાળો અનુપયુક્ત આત્માવડે વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવને ઈત્યાદિ. હે ભગવન્ ! વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળો દેવ ઉપયુક્ત આત્માવડે અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવ વગેરેને જાણે ? હે ગૌતમ ! હા, જાણે. એ પ્રમાણે, હે ભગવન્ ! વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળો દેવ ઉપયુક્ત આત્માવડે વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવ વગેરેને જાણે ? હે ગૌતમ ! હા, જાણે. વિશુદ્ધલેશ્યાવાળો, દેવ ઉપયુક્તાનુપ યુક્ત આત્માવડે અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવ વિગેરેને ઈત્યાદિ, તથા વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળો દેવ ઉપયુક્તાનુપયુક્ત આત્માવડે વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવ વગેરેને જાણે ? જૂએ ? એ પ્રમાણે શરુઆતના આઠ ભાંગાવડે જાણે નહિ, અને જૂએ નહીં અને ઉપરના ચાર એટલે પાછળના ચાર ભાંગાવડે જાણે અને જૂએ. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક : ૬-ના ઉદ્દેસા : ૯ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૧૦

(૩૨૦) હે ભગવન્ ! અન્યતીર્થિકો એ પ્રમાણે કહે છે યાવત્ પ્રરૂપે છે, કે રાજગૃહ નગરમાં જેટલા જીવો છે, એટલા જીવોને કેઈ બોરના ઠળીયા જેટલું, વાળ જેટલું, અડદ જેટલું, મજ જેટલું, જૂ જેટલું, અને લીખ જેટલું પણ સુખ યા દુઃખ કાઢીને દેખાડવા સમર્થ નથી, હે ભગવન્ ! તે કેવી રીતે હોઈ શકે ? હે ગૌતમ ! તે અન્યતીર્થીકો જે એ પ્રમાણે કહે છે, યાવત્ પ્રરૂપે છે તે મિથ્યા, ખોટું કહે છે, હે ગૌતમ ! હું વળી આ પ્રમાણે કહું છું યાવત્ પ્રરૂપું છું કે સર્વ લોકમાં પણ સર્વ જીવોને કોઈ સુખ વા દુઃખ તેજ યાવત્ કાઢીને દર્શાવવા સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! આ જંબૂદ્વીપ નામનો દ્વીપ યાવત્ પરિક્ષેપવડે વિશેષાધિક કહ્યો છે, મહર્ધિક યાવત્ મહાનુભાવવાળો દેવ, એક, મોટો, વિલેપનવાળો ગંધવાળા દ્રવ્યનો ડાબડો લઈને ઉઘાડે અને તેને ઉઘાડી યાવત્ 'આ જાઉં છું' એક કહી સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપને ત્રણ ચપટીવડે ૨૧ વાર ફરી પાછો શીઘ્ર પાછો આવે, હે ગૌતમ ! તે સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપ નામનો દ્વીપ, તે ગંધ પુદ્ગલોના સ્પર્શવાળો થયો કે નહિ ? હા, સ્પર્શવાળો થયો, હે ગૌતમ ! કોઈ તે ગંધપુદ્ગલોને બોરના ઠળીયા જેટલાં પણ યાવત્ દર્શાવવા સમર્થ નથી. તે હેતુથી સુખાદિને પણ યાવત્ દર્શાવવા સમર્થ નથી.

(૩૨૧) હે ભગવન્ ! શું જીવ (ચૈતન્ય) છે ? કે ચૈતન્ય જીવ છે ? હે ગૌતમ ! જીવ નિયમે ચૈતન્ય જીવ છે અને જીવ ચૈતન્ય પણ નિયમે જીવ છે. કે ભગવન્ ! જીવ નૈરયિક છે ? કે નૈરયિક જીવ છે ? હે ગૌતમ ! નૈરયિક તો નિયમે જીવ છે અને જીવ તો નૈરયિક પણ હોય તથા અનૈરિયક પણ હોય. હે ભગવન્ ! જીવ અસુરકુમાર છે ? કે અસુરકુમાર જીવ છે ? હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર તો નિયમે જીવ છે અને જીવ તો અસુર-કુમાર પણ હોય તથા ન પણ હોય. એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિક સુધી દંડક કહેવો. હે ભગવન્ ! જીવે પ્રાણધારણ કરે તે જીવ કહેવાય ? કે જીવ હોય તે પ્રાણધારણ કરે ? હે ગૌતમ ! પ્રાણધારણ તે નિયમે જીવ કહેવાય અને જે જીવ હોય તે પ્રાણધારણ કરે પણ ખરો અને ન પણ કરે. હે ભગવન્ ! પ્રાણધારણ કરે તે નૈરયિક કહેવાય ? કે નૈરયિક હોય તે પ્રાણધારણ કરે ? હે ગૌતમ ! નૈરયિક તો નિયમે પ્રાણ ધારણ કરે અને પ્રાણ ધારણ કરનાર તો નૈરયિક પણ હોય અને અનૈરયિક પણ હોય, એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિક સુધી દંડક કહેવો. હે ભગવન્ ! ભવસિદ્ધિક નૈરયિક હોય ? કે નૈરયિક ભવસિદ્ધિક હોય ? હે ગૌતમ ! ભવસિદ્ધિક નૈરયિક પણ હોય અને અનૈરયિક પણ હોય તથા નૈરયિક ભવસિદ્ધિક પણ હોય અને અભવસિદ્ધિક પણ હોય. એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિક સુધી દંડક કહેવો.

(૩૨૨) હે ભગવન્ ! અન્યતીર્થિકો એ પ્રમાણે કહે છે યાવત્ પ્રરૂપે છે કે, એ પ્રમાણે નિશ્ચિત છે કે, સર્વ, પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો, એકાંત દુઃખરૂપ વેદનાને વેદે છે, હે ભગવન્ ! તે એવી રીતે કેમ હોય ? હે ગૌતમ ! તે અન્યતીર્થિકો જે કાંઈ યાવત્ કહે છે તે મિથ્યા કહે છે, વળી હું આ પ્રમાણે કહું છું યાવત્ પ્રરૂપું છું કે, કેટલાક પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો એકાંત દુઃખરૂપ વેદનાને વેદે છે અને કદાચિત્ દુઃખને વેદે છે, વળી કેટલાક પ્રાણારે, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો વિવિધ પ્રકારે વેદનાને વેદે છે એટલે છે કદાચિત્ સુખને અને કદાચિત્ દુઃખને વેદે છે. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! નૈરયિકો એકાંત દુઃખરૂપ વેદનાને વેદે છે, અને કદાચિત્ સુખને વેદે છે, ભવનપતિઓ, વાનવ્યંતરો, જ્યોતિષ્કો અને વૈમાનિકો એકાંત સુખરૂપ વેદનાને વેદે છે અને કદાચિત્ દુઃખને વેદે છે. પૃથ્વિકાયથી માંડી યાવત્ મનુષ્યો સુધીના જીવો કદાચિત્ સુખને અને કદાચિત્ દુઃખને વેદે છે, તે હેતુથી પૂર્વ પ્રમાણે કહ્યું છે.

(૩૨૩) હે ભગવન્ ! નૈરયિકો આત્મ દ્વારા ગ્રહણ કરી જે પુદ્ગલોને આહરે છે તે શું આત્મશરીરક્ષેત્રાવગાઢ પુદ્ગલોને આત્મદ્વારાર ગ્રહણ કરી આહરે છે ? કે અનંતરક્ષેત્રાવગાઢ પુદ્ગલોને આત્મદ્વારા ગ્રહણ કરી આહરે છે ? કે પરંપર ક્ષેત્રાવગાઢ પુદ્ગલોને આત્મદ્વારા ગ્રહણ કરી આહરે છે ? હે ગૌતમ ! આત્મશરીર ક્ષેત્રાવગાઢ પુદ્ગલોને આત્મદ્વારા ગ્રહણ કરી આહરે છે અને અનંતરક્ષેત્રાવગાઢ પુદ્ગલોને આત્મદ્વા ગ્રહણ કરી આહરતા નથી. જેમ 'નૈરયિકોનું કહ્યું યાવત્ વૈમાનિક સુધી દંડક કહેવો.

(૩૨૪-૩૨૬) હે ભગવન્ ! કેવલિઓ ઈંદ્રિયદ્વારા જાણે ? જૂએ ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ ! તે શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! કેવલી પૂર્વમાં મિતને પણ જાણે અને અમિતને પણ જાણે યાવત્ કેવલિનું દર્શન નિર્વૃત્ત છે, તે હેતુથી એમ છે. જીવોનું સુખ દુઃખ, જીવ, જીવનું પ્રાણધારણ. તેમજ ભવ્યો, એકાંત દુઃખવેદના, આત્મદ્વારા પુદ્ગલોનું ગ્રહણ અને કેવલી (આટલા વિષય સંબંધે આ દશમ ઉદ્દેશામાં વિચાર કર્યો છે.) હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્ વિહરે છે.

શતક : ૬-ઉદ્દેસા : ૧૦ ની મુનિદીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૬ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક : ૬-ઉદ્દેસા :૧૦ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક : ૬-ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક : ૭

ઉદ્દેસો - ૧

(૩૨૭) આહાર, વિરતિ, સ્થાવર, જીવ, પક્ષી, આયુષ, અનગાર, છદ્મસ્થ, અસંવૃત, અને અન્યતીર્થિક એ સબન્ધે સાતમા શતકમાં દશ ઉદ્દેશકો છે.

(૩૨૮) તે કાલે તે સમયે યાવત્ બોલ્યા હે ભગવન્ ! જીવ (પરભવમાં જતાં) ક્યે સમયે અનાહારક હોય ? હે ગૌતમ ! પ્રથમ સમયે જીવ કદાચ આહારક હોય અને કદાચ અનાહારક હોય, બીજે સમયે કદાચ આહારક હોય ને કદાચ અનાહારક હોય, ત્રીજે સમયે કદાચ આહારક હોય અને કદાચ અનાહારક હોય, પરન્તુ ચોથે સમયે અવશ્ય આહારક હોય, એ પ્રમાણે દંડક કહેવા. સામાન્ય જીવો અને એકેન્દ્રિયો ચોથે સમયે આહારક હોય છે, અને બાકીના જીવો ત્રીજે સમયે આહારક હોય છે. હે ભગવન્ ! જીવ ક્યે સમયે સૌથી અલ્પ આહારવાળો હોય છે ? હે ગૌતમ ! ઉત્પન્ન થતાં પ્રથમ સમયે અને ભવને છેલ્લે સમયે; એ સમયે જીવ સૌથી અલ્પ આહારવાળો હોય છે. એ પ્રમાણે વૈમાનિક સુધી જાણવું.

(૩૨૯) હે ભગવન્ ! લોકનું સંસ્થાન કેવા પ્રકારે કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! લોક સુપ્રતિષ્ઠિક શરાવના આકાર જેવો કહેલો છે. તે નીચે વિસ્તીર્ણ-યાવત્ ઉપર ઊર્ધ્વ મૃદંગના આકારે સંસ્થિત છે. તે શાશ્વત લોકમાં ઉત્પન્ન થયેલા જ્ઞાન અને દર્શનને ધારણ કરનાર અરિહંત જિન કેવલજ્ઞાની જીવોને પણ જાણે છે અને જૂએ છે, અજીવોને પણ જાણે છે અને જૂએ છે, ત્યારપછી સિદ્ધ થાય છે, યાવત્ (સર્વ દુઃખોનો) અંત કરે છે.

(૩૩૦) હે ભગવન્ ! શ્રમણના ઉપાશ્રયમાં રહીને સામાયિક કરનાર શ્રમણોપાસકને શું ઐર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે કે સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે ? હે ગૌતમ ! ઐર્યાપથિકી ક્રિયા ન લાગે, પણ સામ્પરાયકી ક્રિયા લાગે, હે ભગવન્ ! શા હેતુથી એમ કહ્યું ? હે ગૌતમ ! શ્રમણના ઉપાશ્રયમાં રહી સામાયિક કરનાર શ્રાવકનો આત્મા અધિકરણ યુક્ત છે, તેથી તેને આત્માના અધિકરણ નિમિત્તે ઐર્યાપથિકી ક્રિયા ન લાગે, પણ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે, તે હેતુથી યાવત્ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે.

(૩૩૧) હે ભગવન્ ! જે શ્રમણોપાસકને પૂર્વે ત્રસજીવોના વધનું પ્રત્યાખ્યાન હોય અને પૃથ્વીકાયના વધનું પ્રત્યાખ્યાન ન હોય, તે પૃથ્વીને ખોદતા જો કોઈ ત્રસ જીવની હિંસા કરે તો હે ભગવન્ ! તેને તે વ્રતમાં અતિચાર લાગે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી. કારણ કે તે (શ્રાવક) તેનો વધ કરવા પ્રવૃત્તિ કરતો નથી. હે ભગવન્ ! શ્રમણોપાસકે પૂર્વે વનસ્પતિના વધનું પ્રત્યાખ્યાન કર્યું હોય, તે પૃથ્વિને ખોદતા કોઈ એક વૃક્ષના મૂળને છેદી નાંખે તો તેને તે વ્રતનો અતિચાર લાગે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી.

(૩૩૨) એ ભગવન્ ! તે વા પ્રકારના શ્રમણ આ બ્રાહ્મણને પ્રાસુક અને એષણીય અશન, પાન, સ્વાદિમ અને ખાદિમ આહારવડે પ્રતિલાભતા-શ્રમણોપાસકને શો લાભ થાય ? હે ગૌતમ ! તેવા પ્રકારના શ્રમણ આ બ્રાહ્મણને યાવત્ પ્રતિલોભતો શ્રમણોપાસક તેવા પ્રકારના શ્રમણ યા બ્રાહ્મણને યાવત્ પ્રતિલાભતો શ્રમણોપાસક તેવા પ્રકારના શ્રમણ યા બ્રાહ્મણને સમાધિ ઉત્પન્ન કરે છે, અને સમાધિ કરનાર (શ્રાવક) તે સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે. હે ભગવન્ ! તથારૂપ શ્રમણને યાવત્ પ્રતિલાભતો શ્રમણોપાસક શેનો ત્યાગ કરે ? હે ગૌતમ ! જીવિતને (જીવનનિર્વાહના કારણભૂત અન્નાદિનો) ત્યાગ કરે, દુસ્ત્યજ વસ્તુનો ત્યાગ કરે, બોધિ સમ્યગ્દર્શનનો અનુભવ કરે, ત્યારપછી સિદ્ધ થાય, યાવત્ (સર્વ દુઃખનો) અંત કરે.

(૩૩૩) હે ભગવન્ ! કર્મરહિત જીવની ગતિ સ્વીકારાય ? હે ગૌતમ ! હા, સ્વીકારાય, હે ભગવન્ ! કર્મરહિત જીવની ગતિ કેવી રીતે સ્વીકારાય ? હે ગૌતમ ! નિઃસંગપણાથી, નીરાગપણાથી, ગતિના પરિણામથી, બંધનનો છેદ થવાથી,-કર્મરૂપ ઈન્ધનથીમુક્ત થવાથી અને પૂર્વપ્રયોગથી કર્મરહિત જીવની ગતિ સ્વીકારાય છે. હે ભગવન્ ! નિઃસંગપણાથી, નીરાગપણાથી અને ગતિના પરિણામથી કર્મરહિત જીવની ગતિ શી રીતે સ્વીકારાય ? હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ એક પુરુષ છિદ્ર વિનાના, નહિ ભાંગેલા સુકા તુંબહડાને ક્રમપૂર્વક અત્યંત સંસ્કાર કરીને ડાભ અને કુશ વડે વીંટે, ત્યારપછી તેને માટીના આઠ લેથી લીંપે, લીંપીને તાપમાં સુકવે, જ્યારે તે તુંબડું અત્યંત સુકાય ત્યારે તાગ વિનાના અને ન તરી શકાય તેવા પુરુષપ્રમાણથી અધિક પાણીમાં તેને નાંખે, હે ગૌતમ ! ખરેખર તે તુંબડું માટીના આઠ લેપ વડે ભારે થવાથી અને અધિક વજનવાળું હોવાથી પાણીના ઉપરના તળીઆને છોડી નીચે પૃથ્વિને તળીએ જઈ બેસે ? હા બેસે હવે તે માટીના આઠ લેપનો ક્ષય થાય ત્યારે તે તુંબડું પૃથ્વિના તળને છોડી પાણીના તળ ઉપર આવીને રહે ? હા, રહે. એ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! નિઃસંગપણાથી, નીરાગપણાથી અને ગતિના પરિણામથી કર્મરહિત જીવની ગતિ સ્વીકારાય છે.

હે ભગવન્ ! બંધનનો છેદ થવાથી કર્મરહિત જીવની ગતિ શી રીતે

સ્વીકારાય ? હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ એક વટાણાની શિંગ, મગની શિંગ, અડદની શિંગ, સિંબલીની શિંગ અને એરંડાનું ફલ તડકે મૂક્યા હોય અને સુકાય ત્યારે તે ફૂટીને પૃથ્વિની એક બાજુએ જાય; એ પ્રમાણે બંધનનો છેદ થવાથી કર્મરહિત જીવની ગતિ સ્વીકારાય છે. હે ભગવન્ ! નિરિંધન થવાથી કર્મરહિત જીવની ગતિ શી રીતે સ્વીકારાય ? હે ગૌતમ ! ઈન્ધનથી મુક્ત થવાથી કર્મરહિત જીવની ગતિ પ્રવર્તે છે. હે ભગવન્ ! પૂર્વના પ્રયોગથી કર્મરહિત જીવન ગતિ શી રીતે સ્વીકારાય ? હે ગૌતમ ! જે કોઈ એક ધનુષથી છૂટેલા બાણની ગતિ પ્રતિબન્ધ શિવાય લક્ષ્યના સન્મુખ પ્રવર્તે છે, તેમ હે ગૌતમ ! પૂર્વપ્રયોગથી કર્મરહિત જીવની ગતિ સ્વીકારાય છે, હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે નિઃસંગતાથી, નીરાગતાથી, યાવત્ પૂર્વપ્રયોગથી કર્મરહિત જીવની ગતિ સ્વીકારાય છે.

(૩૩૪) હે ભગવન્ ! દુઃખી જીવ દુઃખથી વ્યાપ્ત બદ્ધ હોય કે અદુઃખી - દુઃખરહિત જીવ દુઃખથી વ્યાપ્ત હોય ? હે ગૌતમ ! દુઃખી જીવ દુઃખથી વ્યાપ્ત હોય, પણ દુઃખરહિત જીવ દુઃખથી વ્યાપ્ત ન હોય. હે ભગવન્ ! દુઃખી નારક દુઃખથી વ્યાપ્ત હોય કે અદુઃખી નારક દુઃખથી વ્યાપ્ત હોય ? હે ગૌતમ ! દુઃખી નારક દુઃખથી વ્યાપ્ત હોય, પણ દુઃખરહિત નારક દુઃખથી વ્યાપ્ત ન હોય. એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકને વિષે દંડક કહેવો. એ પ્રમાણે પાંચ દંડક જાણવા-દુઃખી દુઃખથી વ્યાપ્ત છે, દુઃખી દુઃખને ગ્રહણ કરે છે, દુઃખી દુઃખને ઉદીરે છે, દુઃખી દુઃખને વેદે છે, દુઃખી દુઃખની નિર્જરા કરે છે.

(૩૩૫) હે ભગવન્ ! ઉપયોગ સિવાય ગમન કરતા, ઉભા રહેતા, બેસતા અને સૂતા, તેમજ ઉપયોગ સિવાય વસ્ત્ર, પાત્ર, કામ્બલ અને પ્રાદપ્રોંચ્છનક (રજોહરણ) ને ગ્રહણ કરતા ને મુક્તા અનગાર (સાધુ) ને હે ભગવન્ ! ઐર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે ? હે ગૌતમ ! ઐર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે કે સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે ? હે ગૌતમ ! ઐર્યાપથિકી ક્રિયા ન લાગે, પણ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે હે ભગવન્ ! શા હેતુથી ? હે ગૌતમ ! જેના ક્રોધ, માન માયા અને લોભ વ્યુચ્છન્ન થયા છે તેને ઐર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે, પણ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે, પણ એયપથિકી ક્રિયા લાગતી નથી. સૂત્રને અનુસારે વર્ત્તતા સાધુને ઐર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે, અને સૂત્રવિરુદ્ધ વર્તનારને સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે, તે ઉપયોગરહિત સાધુ સૂત્ર વિરુદ્ધ વર્તે છે તે માટે ક્રિયા લાગે છે.

(૩૩૬) હે ભગવન્ ! અંગારદોષસહિત અને ધૂમદોષસહિત સંયોજનાદોષવડે દુષ્ટ પાનભોજનનો શો અર્થ કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! કોઈ નિર્ગ્રન્થ-સાધુ યા સાધ્વી પ્રાસુક અને એષણીય અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ આહારને ગ્રહણ કરી મુર્ચ્છિત, ગૃદ્ધ, ગ્રથિત અને આસક્ત થઈને આહાર કરે તો હે ગૌતમ ! એ અંગારદોષસહિત પાનભોજન કહેવાય. વળી જે જે કોઈ સાધુ યા સાધ્વી પ્રાસુક એષણીય અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ આહારને ગ્રહણ કરી અત્યંત અપ્રીતિપૂર્વક ક્રોધથી ખિન્ન થઈ આહાર કરે તો હે ગૌતમ ! એ ધૂમદોષસહિત પાનભોજન કહેવાય. કોઈ સાધુ યા સાધ્વી યાવત્ (આહારને) ગ્રહણ કરીને ગુણ (સ્વાદ) ઉત્પન્ન કરવા માટે બીજા પદાર્થ સાથે સંયોગ કરીને આહાર કરે તો હે ગૌતમ ! એ સંયોજનાદોષવડે દુષ્ટ પાનભોજન કહેવાય. હે ભગવન્ ! હવે અંગારદોષસહિત, ધૂમદોષરહિત અને સંયોજનાદોષ - રહિત પાન ભોજનનો શો અર્થ કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! અંગાર-દાષરહિત પાનભોજન કહેવાય. વળી જે કોઈ નિગ્નર્થ કે નિર્ગ્રંથી યાવત્ ગ્રહણ કરીને અત્યન્ત અપ્રીતિપૂર્વક યાવવત્ આહાર ન કરે, હે ગૌતમ ! એ ધૂમદોષરહિત પાન-ભોજન કહેવાય. જે કોઈ નિર્ગ્રન્થ કે નિર્ગ્રન્થી યાવત્ ગ્રહણ કરીને જેવો પ્રાપ્ત થાય તેવોજ આહાર કરે સંયોજના ન કરે. એ સંયોજનાદોષ રહિત પાનભોજન કહેવાય.

(૩૩૭) હે ભગવન્ ! હવે ક્ષેત્રાતિકાન્ત, કાલાતિક્રાન્ત, માર્ગાતિક્રાન્ત અને પ્રમાણાતિક્રાન્ત પાનભોજનનો શો અર્થ કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! કોઈ સાધુ યા સાધ્વી ને એષણીય અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ અને સ્વાદિમ આહારને સૂર્ય ઉગ્યા પહેલા ગ્રહણ કરી સૂર્ય ઉગ્યા પછી ખાય, હે ગૌતમ ! એ ક્ષેત્રાતિક્રાન્ત પાનભોજન કહેવાય. કોઈ સાધુ યા સાધ્વી યાવત્ સ્વાદિમ આહારને ગ્રહણ કરીને અર્ધયોજનની મર્યાદાને ઓળંગી પછી ખાય, હે ગૌતમ ! એ માર્ગાતિક્રાન્ત પાનભોજન કહેવાય. કોઈ સાધુ કે સાધ્વી પ્રાસુક અને એષણીય યાવત્ સ્વાદિમ આહારને ગ્રહણ કરીને કુકડીના ઈંડા પ્રમાણ બત્રીશથી અધિક કવલ ખાય, હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણાતિક્રાન્ત પાનભોજન કહેવાય, આઠકવલનો આહાર કરનાર સાધુ અલ્પાહારી કહેવાય. બાર કવલનો આહાર કરનાર સાધુ દ્વિભાગપ્રાપ્ત-કહેવાય. ચોવીસ કવલના આહાર કરનાર સાધુને ઊનોદરિકા કહેવાય. તેથી એક પણ કવલ ઓછો આહાર કરનાર સાધુ 'પ્રકામરસભોજી-ન કહી શકાય.

(૩૩૮) હે ભગવન્ ! શસ્ત્રાતીત શસ્પરિણ-મિત એષિત (એષણા દોષથી રહિત), વ્યેષિત સામુદાયિક-ભિક્ષારૂપ પાનભોજનનો શો અર્થ કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! કોઈ સાધુ યા સાધ્વી જે શસ્ત્ર અને મુશલાદિરહિત છે, તેમ પુષ્પમાલા અને ચન્દનના વિલેપન રહિત છે તેઓ કૃમ્યાદિ જન્તુ રહિત,

નિર્જીવ, (સાધુને માટે) નહિ કરેલ, નહિ કરાવેલ, નહિ સંકલ્પેલ, આમન્ત્રણ રહિત, નહિ ખરીદિલ, ઔદ્દેશિક રહિત, નવકોટિ વિશુદ્ધ, સંકિતાદિ દશદોષ રહિત, ઉદ્ગમ અને ઉત્પાદનૈષણાના દોષથી વિશુદ્ધ, અંગારદોષરહિત, ધૂમદોષ-રહિત, સંયોજનાદોષરહિત, સુરસુરકે ચપચપ શબ્દ રહિતપણે, બહુ ઉતાવળથી નહિ તેમ બહુ ધીમેથી નહિ, (આહારના)કોઈ ભાગને છોડ્યા સિવાય, ગાડાની ધરીના મેલની પેઠે કે વ્રણ ઉપરના લેપની પેઠે, કેવળ સંયમના નિર્વાહને માટે, સંયમના ભારને વહન કરવા અર્થે જેમ સાપ બિલમાં પેસેં તેમ પોતે તે એમજ છે, હે ભગવન્ ! તે એમજ છે, એમ કહી ગૌતમ ! યાવત્ વિચરે છે.

શતક : ૭-ઉદ્દેસા :૧ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૨

(૩૩૯) હે ભગવન્ ! સર્વ પ્રાણોમાં, સર્વ ભૂતોમાં જીવોમાં અને સર્વ સત્ત્વોમાં મેં (હિંસાનું) પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે' એ પ્રમાણે બોલનારને સુપ્રત્યાખ્યાન થાય કે દુષ્પ્રત્યાખ્યાન થાય. હે ભગવન્ ! એમ શા હેતુથી કહો છો હે ગૌતમ ! સર્વ પ્રાણોમાં યાવત્ સર્વ સત્ત્વોમાં પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે એ પ્રમાણે બોલનાર જેને આવા પ્રકારનું જ્ઞાન ન હોય કે ''આ જીવો છે, આ અજીવો છે, આ ત્રસો છે, આ સ્થાવરો છે'' તેને-સુપ્રત્યાખ્યાન ન થાય, પણ દુષ્પ્રત્યાખ્યાન થાય. એ રીતે ખરેખર તે દુષ્પ્રત્યાખ્યાની 'સર્વ પ્રાણીઓમાં યાવત્ સર્વ સત્ત્વોમાં પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે' એમ બોલતો સત્ય ભાષા બોલતો નથી, અસત્ય ભાષા બોલે છે. એ પ્રમાણે તે મૃષાવાદી સર્વ પ્રાણોમાં યાવત્ સર્વ સત્વોમાં ત્રિવિધત્રિવિધે અસંયત-અવિરત-જેણે પાપકર્મનો ત્યાગ કે પ્રત્યાખ્યાન કર્યું નથી એવો, સક્રિય-કર્મબન્ધ-સહિત, સંવરરહિત, એકાન્ત દણ્ડ એટલે હિંસા કરનાર અને એકાન્ત અજ્ઞ છે. સર્વ પ્રાણોમાં યાવત્ 'સર્વ સત્વોમાં પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે' એ પ્રમાણે બોલનાર તેને 'સર્વ પ્રાણોમાં યાવત્ 'સર્વ સત્વોમાં પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે' એ પ્રમાણે બોલનાર જેને આવું જ્ઞાન થયું હોય કે ''આ જીવો છે, અજીવો છે, આ ત્રસો છે, આ સ્થાવરો છે,''-તેને 'સર્વ પ્રાણોમાં યાવત્ સર્વ સત્વોમાં પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે' એ પ્રમાણષ બોલનારને પ્રાણામાં યાવત્ સર્વ સત્વોમાં પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે.' એમ બોલતો સત્ય ભાષા બોલે છે, મૃષા ભાષા બોલતો નથી. એ રીતે તે સુપ્રત્યાખ્યાની, સત્યભાષી, સર્વ પ્રાણોમાં યાવત્ સર્વ સત્વોમાં ત્રિવિધે ત્રિવિધે સંયત, વિરતિ યુક્ત, જેણે પાપકર્મનો ઘાત ને પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે એવો, અક્રિય-કર્મબંધરહિત, સંવરયુક્ત એકાન્ત પંડિત પણ છે. હે ગૌતમ ! તે હેતુથી એમ કહેવાય છે.

(૩૪૦) હે ભગવન્ ! કેટલા પ્રકારે પચ્ચકખાણ કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! બે પ્રકારે પચ્ચકખાણ કહ્યું છે. મૂલગુણપચ્ચકખાણ અને ઉત્તરગુણપચ્ચકખાણ. હે ભગવન્ ! મૂલગુણપચ્ચકખાણ કેટલા પ્રકારનું કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! બે પ્રકારનું કહ્યું છે, સર્વમૂલ ગુણપ્રત્યાખ્યાન અને દેશમૂળગુણપ્રત્યાખ્યાન. હે ભગવન્ ! સર્વમૂલગુણ પ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારે કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારે કહ્યું છે; - સર્વ પ્રાણાતિપાતથી વિરામ પામવો, યાવત્ સર્વ પરિગ્રહથી વિરામ પામવો. હે ભગવન્ ! દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારે કહ્યું છે ? પાંચ પ્રકારે છે. સ્થૂળ પ્રાણાતિપાત વિરમણ યાવત્ સ્થૂળ પરિગ્રહ વિરમણ. હે ભગવન્ ! ઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારે કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! બે પ્રકારે કહ્યું છે; સર્વોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન અને દેશોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન. હે ભગવન્ ! સર્વોત્તરગુણ-પ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારે કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! દશ પ્રકારે કહ્યું છે; તે આ પ્રમાણે.

(૩૪૧) અનાગત, અતિક્રાન્ત, કોટિસહિત, નિયંત્રિત, સાકાર, અનાકાકર, કૃતપરિમાણ, નિરવશેષ, સંકેત, અદ્ધા પ્રત્યાખ્યાન; એ રીતે પ્રત્યાખ્યાન દશ પ્રકારે કહ્યું છે. હે ભગવન્ ! દેસોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારે કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! દેસોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાન સાત પ્રકારે કહ્યું છે, તે આ પ્રમાણે - દિગ્વ્રત, ઉપભોગપરિભોગ-પરિમાણ, અનર્થદંડવિરમણ, સામાયિક, દેશાવકાશિક, પોષધોપવાસ, અતિથિસંવિભાગ ને અપશ્ચિમમારણાન્તિક-સંલેખણાજોષણાઆરાધના.

(૩૪૩) હે ભગવન્ ! જીવો શું મૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની, ઉત્તરગુણ-પ્રત્યાખ્યાની કે અપ્રત્યાખ્યાની છે ? હે ગૌતમ ! જીવો તે ત્રણે છે. હે ભગવન્ ! નારક જીવોશું મૂલગુણ પ્રત્યાખ્યાની છે ? ઈત્યાદિ પ્રશ્ન. હે ગૌતમ ! નારકો મૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની નથી, ઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાની નથી, પણ અપ્રત્યાખ્યાની છે, એ પ્રમાણે યાવત્ ચઉરિન્દ્રિય જીવો જાણવા. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્યો જેમ જીવો કહ્યા તેમ જાણવા. વાનમંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવો જેમ નારકો કહ્યા તેમ જાણવા. હે ભગવન્ ! મૂલગુણ-પ્રત્યાખ્યાની, ઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાની, જીવોમાં અલ્પબહુત્વ કઈ રીતે ? મૂલગુણ પ્રત્યાખ્યાની સૌથી થોડા છે. ઉત્તરગુણ પ્રત્યાખ્યાની અસંખ્યગુણ છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની અનંતગુણ છે.

હે ભગવન્ ! એ (પૂર્વે કહેલા) જીવામાં પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જીવોનો

પ્રશ્ન. હે ગૌતમ ! મૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જીવો સર્વથી થોડા છે, ઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાની અસંખ્યગુણ છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની અસંખ્યગુણ છે. હે ભગવન્ ! જીવોમાં મૂલગુણ પ્રત્યાખ્યાની વગેરે મુનષ્યાનો પ્રશ્ન. હે ગૌતમ ! મૂલગુણપ્રત્યાખ્યાનીમનુષ્યો સર્વથી થોડા છે, ઉત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાનની મનુષ્યો સંખ્યાતગુણ છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની મનુષ્યો અસંખ્યગુણ છે. હે ભગવન્ ! શું જીવો સર્વમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની છે, દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની છે કે અપ્રત્યાખ્યાની છે ? હે ગૌતમ ! એ ત્રણે છે. નારકોનો પ્રશ્ન. હે ગૌતમ ! નારકો સર્વમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની નથી, દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની નથી, પણ અપ્રત્યાખ્યાની છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જીવોનો પ્રશ્ન. હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિયતિર્યંચો સર્વમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની નથી, પણ દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની છે અને અપ્રત્યાખ્યાની છે. જેમ જીવો કહ્યા તેમ મનુષ્યો જાણવા. જેમ નારકો કહ્યા તેમ વાનમંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક જાણવા.

હે ભગવન્ ! સર્વમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની, દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની અને અપ્રત્યાખ્યાની જીવોમાં કોણ કોનાથી યાવત્ વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! સર્વમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની જીવો સર્વથી થોડા છે, દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની જીવો અસંખ્યગુણ છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે ત્રણષ (જીવ, પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ અને મનુષ્યના) અલ્પબહુત્વ પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જાણવા, પરંતુ સર્વથી થોડા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો દેશમૂલગુણપ્રત્યાખ્યાની છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અસંખ્યગુણ છે. હે ભગવન્ ! શું જીવો સર્વોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાની છે. દેશોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાની છે, કે અપ્રત્યાખ્યાની છે ? હે ગૌતમ ! જીવો ત્રણે પ્રકારના છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મુનષ્યો એ પ્રમાણે છે. બાકીના વૈમાનિક સુધીના જીવો અપ્રત્યાખ્યાની છે. હે ભગવન્ ! સર્વોત્તરગુણ-પ્રત્યાખ્યાની, દેશોત્તરગુણપ્રત્યાખ્યાની અને અપ્રત્યાખ્યાની જીવોમાં કોણ કોનાથી યાવત્ વિશેષાધિક છે ? ત્રણે અલ્પબહુ કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ મનુષ્યો જાણવા. હે ભગવન્ ! શું જીવો સંયત છે, અસંયત છે કે સંયતાસંયત (દેશ સંયત) છે ? હે ગૌતમ ! જીવો સંયત પણ છે, અસંયત પણ છે, અને સંયતાસંયત પણ છે-એ ત્રણે પ્રકારના છે. એ પ્રમાણે જેમ પન્નવણામાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકોને વિશે કહેવું, તેમ અલ્પબહુત્વ પણ ત્રણેનું કહેવું. હે ભગવન્ ! શું જીવો પ્રત્યાખ્યાની છે, અપ્રત્યાખ્યાની છે કે, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની ? હે ગૌતમ ! પ્રત્યાખ્યાની વિગેરે ત્રણ પ્રકારના છે. એ પ્રમાણે મનુષ્યો પણ ત્રણે પ્રકારના છે. પંચેન્દ્રિયતિર્યંચયોનિકો પ્રથમભંગરહિત છે. બાકીના વૈમાનિક સુધીના સર્વ જીવો અપ્રત્યાખ્યાની છે.

હે ભગવન્ ! પ્રત્યાખ્યાની વિગેરે જીવોમાં યાવત્ કોણ વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! પ્રત્યાખ્યાની જીવો સૌથી થોડા છે, પ્રત્યાખ્યાનાપ્રત્યાખ્યાની અસંખ્યગુણ છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની અનંતગુણ છે. દેશપ્રત્યાખ્યાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સર્વથી થોડા છે. અને અપ્રત્યાખ્યાની અસંખ્યગુણ છે. પ્રત્યાખ્યાની મનુષ્યો સર્વથી થોડા છે દેશપ્રત્યાખ્યાની સંખ્યાતગુણ છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની અસંખ્યગુણ છે.

(૩૪૪) હે ભગવન્ ! શું જીવો શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ? હે ગૌતમ ! જીવો કથંચિત શાશ્વત છે. હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણેં શા હેતુથી કહો છો ? દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જીવો શાશ્વત છે, અને પર્યાયની અપેક્ષાએ જીવો અશાશ્વત છે; તે હેતુથી એમ કહું છું હે ભગવન્ ! શું નારકો શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ? જેમ જીવો કહ્યા તેમ નારકો પણ જાણવા. એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકો પણ જાણવા; હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી ગૌતમ યાવત્ વિચરે છે.

શતક : ૭-ઉદ્દેસા :૨ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૩

(૩૪૫) હે ભગવન્ ! વનસ્પતિકાયિકી ક્યા કાલે સૌથી અલ્પઆહારવાળા હોય છે અને ક્યા કાલે સૌથી મહાઆહારવાળા હોય છે ? હે ગૌતમ ! શ્રાવણ ભાદરવા માસમાં, અને આસો કારતકમાસમાં વનસ્પતિકાયિક જીવોસૌથી મહાઆહારવાળા હોય છે, ત્યારપછી શરદ્ઋતુમાં, ત્યારપછી હેમંતઋતુમાં, ત્યારપછી વસંતઋતુમાં અને ત્યાર બાદ ગ્રીષ્મ ઋતુમાં અલ્પ આહારવાળા હોય છે. ગ્રીષ્મઋતુમાં સર્વથી અલ્પઆહારવાળા હોય છે. હે ભગવન્ ! જો ગ્રીષ્મ ઋતુમાં વનસ્પતિકાયિક જીવો સૌથી અલ્પઆહારવાળા હોય તો તે ઘણા વનસ્પતિ-કાયિકો ગ્રીષ્મમાં પાંદડાવાળા, પુષ્પવાળા, ફલવાળા, લીલાછમ દીપતા, અને વનની શોભાવડે અત્યંત સુશોભિત કેમ હોય છે ? હે ગૌતમ ! ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ઘણા ઉષ્ણયોનિવાળા જીવો અને પુદ્ગલો વનસ્પતિકાયપણે ઉપજે છે, વિશેષ ઉપજે છે, વધે છે, વિશેષ વૃદ્ધિ પામે છે; એ કારણથી હે ગૌતમ ! ગ્રીષ્મઋતુમાં ઘણા વનસ્પતિકાયિકો પાંદડાવાળા, પુષ્પવાળા યાવત્ હોય છે.

(૩૪૬) હે ભગવન્ ! શું મૂલો મૂલના જીવથી કંદો કન્દના જીવથી વ્યાવત્ બીજો બીજના જીવથી વ્યાપ્ત હે ગૌતમ ! તેમજ છે, હે ભગવન્ ! તો વનસ્પતિકાયિક જીવો કેવી રીતે આહાર કરે. અને કેવી રીતે પરિણમાવે

? હે ગૌતમ ! મૂલો મૂલના જીવથી વ્યાપ્ત છે, અને તે પૃથ્વિના જીવ સાથે સંબદ્ધ છે, માટે વનસ્પતિકાયિક જીવો આહાર કરે છે, એ પ્રમાણે યાવત્ બીજો બીજના જીવથી વ્યાપ્ત છે, અને તે ફલના જીવ સાથે સંબદ્ધ છે, માટે તે આહાર કરે છે, અને તેને પરિણમાવે છે.

(૩૪૭) હે ભગવન્ ! આલુ મૂળા, આદુ, હિરિલી, સિરિલિ, સિસ્સિરિલિ, કિટ્ટિકા, છિરિયા, છીરવિદારિકા, વજ્રકંદ, સૂરણંદ, ખેલુડા, આર્દભદ્રમોથ, પિંડહરિદ્રા, રોહિણી, હુથીહૂ, થિરુગા, મદ્દગપર્ણી, અશ્વકર્ણી, સિંહકર્ણી, સીહંઢી, મુસુંઢી અને તેવા પ્રકારની બીજી વનસ્પતિઓ શુ અનન્ત જીવવાળી અને ભિન્ન ભિન્ન જીવવાળી છે ? હે ગૌતમ ! આલુ મૂળા યાવત્ અનન્ત જીવવાળી અને ભિન્ન ભિન્ન જીવવાળી છે.

(૩૪૮) હે ભગવન્ ! કદાચ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારક અલ્પકર્મવાળો અને નીલલેશ્યાવાળો મહાકર્મવાળો હોય ? હા, ગૌતમ ! કદાચ હોય. હે ભગવન્ ! એમ શા હેતુથી કહો છો હે ગૌતમ ! સ્થિતિના અપેક્ષાએ, તે હેતુથી હે ગૌતમ ! એમ કહેવાય છે કે તે યાવત્ મહાકર્મવાળો હોય. હે ભગવન્ ! કદાચ નીલલેશ્યાવાળો નારક અલ્પકર્મવાળો અને કપોતલેશ્યાવાળોનારક મહાકર્મવાળો હોય ? હા, ગૌતમ ! કદાચ હોય. હે ભગવન્ ! શા હેતુથી એ પ્રમાણે કહો છો ? હે ગૌતમ ! સ્થિતિના અપેક્ષાએ, તે હેતુથી હે ગૌતમ ! તે યાવત્ મહાકર્મવાળો હોય. એ પ્રમાણે અસુરકુમારોને વિષે પણ જાણવું, પરન્તુ તેઓને એક તેજોલેશ્યા અધિક હોય છે. એ પ્રમાણે વૈમાનિક દેવો પર્યન્ત જાણવુ. જેને જેટલી લેશ્યાઓ હોય તેને તેટલી કહેવી, પણ જ્યોતિષ્ક દેવોને ન કહેવું, યાવત્ હે ભગવન્ ! કદાચ પદ્મલેશ્યાવાળો વૈમાનિક અલ્પકર્મવાળો અને શુક્લલેશ્યાવાળો વૈમાનિક મહાકર્મવાળો હોય ? હે ગૌતમ ! હા, કદાચ હોય. તે શા હેતુથી ? બાકીનું નારકને કહ્યું તેમ જાણવું, યાવત્ મહાકર્મવાળા હોય.

(૩૪૯) હે ભગવન્ ! ખરેખર જે વેના તે નિર્જરા, અને જે નિર્જરા તે વેદના કહેવાય ? હે ગૌતમ ! આ અર્થ યોગ્ય નથી. હે ભગવન્ ! એમ શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! વેદના કર્મ છે, અને નિર્જરા નોકર્મ છે, તે હેતુથી યાવત્ તે વેદના ન કહેવાય. હે ભગવન્ ! શું નારકોને જે વેદના છે તે નિર્જરા કહેવાય, અને જે નિર્જરા છે તે વેદના કહેવાય ? હે ગૌતમ ! નારકોને વેદના છે તે કર્મ છે, અને નિર્જરા છે તે નો કર્મ છે, તે હેતુથી એમ કહું છું કે નિર્જરા તે વેદના ન કહેવાય. એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકો જાણવા. હે ભગવન્ ! શું ખરેખર જે વેદ્યું તે નિર્જર્યું, અને જે નિર્જર્યું તે વેદ્યું ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થ યોગ્ય નથી હે ભગવન્ ! એમ શા હેતુથી કહેવાય છે ? હે ગૌતમ ! કર્મ વેદ્યુ અને નોકર્મ નિર્જર્યું; તે હેતુથી હે ભગવન્ ! નારકોએ જે વેદ્યું તે નિર્જર્યું ? પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે નારકો પણ જાણવા, યાવત્ વૈમાનિકો પણ જાણવા. હે ભગવન્ ! શું ખરેખર જેને વેદે છે તેને નિર્જરે છે, અને જેને નિર્જરે છે તેને વેદે છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી. હે ભગવન્ ! એમ શા હેતુથી કહેવાય છે હે ગૌતમ ! કર્મને વેદે છે અને નોકર્મને નિર્જરે છે; તે હેતુથી એમ કહેવાય છે કે એ પ્રમાણે નારકો યાવત્ વૈમાનિકો જાણવા.

હે ભગવન્ ! શું જેને વેદશે તેને નિર્જરશે, અને જેને નિર્જરશે તેને વેદશે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી. હે ભગવન્ ! એમ શા હેતુથી કહો છો કે યાવત્ તેને વેદશે નહિ ? હે ગૌતમ ! કર્મને વેદશે અને નોકર્મને નિર્જરશે, તે હેતુથી હે ભગવન્ ! શું જે વેદનાનો સમય છે તે નિર્જરાનો સમય છે, અને જે નિર્જરાનો સમય છે તે વેદનાનો સમય છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી. હે ભગવન્ ! શા હેતુથી એમ કહેવાય છે ? હે ગૌતમ ! જે સમયે વેદે છે તે સમયે નિર્જરા કરતો નથી, જે સમયે નિર્જરા કરે છે તે સમયે વેદતો નથી, અન્ય સમયે વેદે છે, અન્ય સમયે નિર્જરા કરે છે, વેદનાનો સમય ભિન્ન છે અને નિર્જરાનો સમય ભિન્ન છે; તે હેતુથી યાવત્ વેદનાનો સમય છે તે નિર્જરાનો સમય નથી. હે ભગવન્ ! શું નારકોને જે વેદનાનો સમય છે, તે નિર્જરાનો સમય છે, અને નિર્જરાનો સમય છે તે વેદનાનો સમય છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી. હે ભગવન્ ! એમ શા કારણથી કહો છો હે ગૌતમ ! નારકો જે સમયે વેદે છે અને અન્ય સમયે નિર્જરા કરે છે, તેઓનો વેદનાનો સમય જૂદો છે, અને નિર્જરાનો સમય જૂદો છે; તે હેતુથી એમ કહ્યું. એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકોને જાણવું.

(૩૫૦) હે ભગવન્ ! શું નારકો શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ? હે ગૌતમ ! કથંચિત્ શાશ્વત છે, અને કથંચિત્ અશાશ્વત પણ છે ? હે ભગવન્ શા કારણથી એમ કહો છો ? હે ગૌતમ ! દ્રવ્યાર્થિકનય ની અપેક્ષાએ શાશ્વત છે, અને પર્યાયનયની અપેક્ષાએ અશાશ્વત છે; તે હેતુથી યાવત્ કથંચિત્ શાશ્વત છે અને કથંચિત્ અશાશ્વત છે અને કથંચિત્ અશાશ્વત છે. એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકો જાણવ હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી ગૌતમ યાવત્ વિચરે છે.

શતક : ૭-ઉદ્દેસા :૩ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૪

(૩૫૧-૩૫૨) રાજગૃહ નગરમાં (ગૌતમ) યાવત્ એ પ્રમાણે બોલ્યા-હે ભગવન્ ! સંસારી જીવો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! છ પ્રકારના કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે પૃથ્વિકાયિક વિગરે. એ પ્રમાણે જેમ જીવાભિગમસૂત્રમાં કહ્યું છે તેમ સમ્યકત્વક્રિયા અને મિથ્યાત્વક્રિયા સુધી અહીં જાણવું. જીવોના છ પ્રકાર, પૃથ્વિના છ પ્રકાર, પૃથ્વિના ભેદોની સ્થિતિ-આયુષ, ભવસ્થિતિ, સામાન્યકાયસ્થિતિ નિર્લેપના-ખાલી થવાનો કાળ, અનગાર સંબંધી હકીકત, સમ્યકત્વક્રિયા અને મિથ્યાત્વક્રિયા. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી ગૌતમ યાવત્ વિચરે છે.

શતક : ૭-ઉદ્દેસા :૪ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૫

(૩૫૩-૩૫૪) રાજગૃહ નગરમાં (ગૌતમ) યાવત્ એ પ્રમાણે બોલ્યા-હે ભગવન્ ! ખરેખર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોનો યોનિસંગ્રહ કેટલા પ્રકારે કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! તેઓનો યોનિસંગ્રહ ત્રણ પ્રકારે કહ્યા છે; તે આ પ્રમાણે-અંડજ, પોતજ અને સંમૂર્ચ્છિમ. જેમ જીવાભિગમ સૂત્રમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે યાવત્ 'તે વિમાનોને ઉલ્લંઘી ન શકે. એટલા મોટો તે વિમાનો કહ્યા છે.' ત્યાંસુધી સર્વ જાણવું. યોનિસંગ્રહ, લેશ્યા; દષ્ટિ જ્ઞાન, યોગ, ઉપયોગ, ઉપપાત-સ્થિતિ-સમુદ્ઘાત, ચ્યવન, જાતિકુલકોટી. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી ગૌતમ વિચરે છે.

શતક : ૭-ઉદ્દેસા :૬ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૬

(૩૫૫) રાજગૃહ નરગમાં ગૌતમ યાવત્ એ પ્રમાણે બોલ્યા-હે ભગવન્ ! જે જીવ નારકને વિષે ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે, હે ભગવન્ ! તે જીવ શું આ ભવમાં રહીને નારકનું આયુષ બાંધે ? ત્યાં-નારકમાં ઉત્પન્ન થતો નારકનું આયુષ બાંધે ? કે ત્યાં ઉત્પન્ન થઈને નારકનું આયુષ બાંધે ? હે ગૌતમ ! આ ભવમાં રહીને નારકનું આયુષ બાંધે, પણ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નારકનું આયુષ ન બાંધે, અને ઉત્પન્ન થઈને પણ નારકનું આયુષ ન બાંધે, એ પ્રમાણે અસુરકુમારોમાં અને યાવત્ વૈમાનિકોમાં જાણવું. હે ભગવન્ ! જે જીવ નારકને વિષે ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે, હે ભગવન્ ! તે જીવ શું આ ભવમાં રહી નારકનું આયુષ વેદે, ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નારકનું આયુષ વેદે, કે ત્યાં ઉત્પન્ન થઈને નારકનું આયુષ વેદે ? હે ગૌતમ ! કદાચ તે આ ભવમાં મહાવેદનાવાળો હોય કે કદાચ અલ્પવેદનાવાળો હોય; કદાચ ઉત્પન્ન થતા મહાવેદનાવાળો હોય કે કદાચ અલ્પવેદનાવાળો હોય, પણ ઉત્પન્ન થયા પછી એકાન્ત દુઃખરૂપ વેદનાને વેદે છે, અને કદાચિત સુખને વેદે છે.

હે ભગવન્ ! જો જીવો અસુરકુમારમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે સંબન્ધી પ્રશ્ન. હે ગૌતમ ! તે કદાચ આ ભવમાં રહેલો મહાવેદનાવાળો હોય કે કદાચ અલ્પવેદનવાળો હોય; ઉત્પન્ન થતા કદાચ મહાવેદનાવાળો હોય કે કદાચ અલ્પવેદનાવાળો હોય; પણ ઉત્પન્ન થયા પછી એકાન્ત સુખરૂપ વેદનાને વેદે છે, અને કદાચ દુઃખને વેદે છે. એ પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિતકુમારને વિષે જાણવું. હે ભગવન્ ! જે જીવ પૃથ્વિકાર્યમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે સંબંન્ધી પ્રશ્ન. હે ગૌતમ ! આ ભવમાં રહેલો તો કદાચ મહાવેદનાવાળો હોય કે કદાચ અલ્પવેદનાવાળો હોય, એ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થતાં પણ મહાવેદનાવાળો હોય કે અલ્પવેદનાવાળો હોય, પણ ઉત્પન્ન થયા પછી તે વિવિધ પ્રકારે વેદનાને વેદે છે. એ પ્રમાણે યાવત્ મનુષ્યોમાં જાણવું. જેમ અસુરકુમારોને વિષે કહ્યું તેમ વાનવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવો વિશે જાણવું.

(૩૫૬) હે ભગવન્ ! શું જીવો આભોગથી-આયુષનો બંધ કરે કે અનાભોગથી આયુષનો બંધ કરે ? હે ગૌતમ ! જીવો આભોગથી આયુષનો બન્ધ ન કરે, પણ અનાભોગથી બન્ધ કરે. એ પ્રમાણે નારકો પણ જાણવા, યાવત્ વૈમાનિકો જાણવા.

(૩૫૭) હે ભગવન્ ! શું એમ છે કે જીવોને કર્કશવેદનીય-બંધાય છે ? હા, ગૌતમ ! એમ છે. હે ભગવન્ ! જીવને કર્કશવેદનીય કર્મ કેમ બંધાય ? હે ગૌતમ ! પ્રાણાતિપાત યાવત્ મિથ્યાદર્શનશલ્યથી. હે ભગવન્ ! શું એમ છે કે નારકોને કર્કશવેદનીય કર્મો બંધાય ? હે ગૌતમ ! પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકોને જાણવું. હે ભગવન્ ! શું એમ છે કે જીવોને અકર્કશવેદનીય-કર્મો બંધાય ? હા, ગૌતમ ! એમ છે. હે ભગવન્ ! જીવોને અકર્કશવેદનીય કર્મો કેમ બંધાય ? હે ગૌતમ ! પ્રાણાતિપાતવિરમણથી, યાવત્ પરિગ્રહવિરમણથી; ક્રોધનો યાવત્ મિથ્યાદર્શનશલ્યનો ત્યાગ કરવાથી, હે ભગવન્ ! શું નારકોને અકર્કશવેદનીય કર્મો બંધાય ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી. એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકોને જાણવું. પરંતુ મનુષ્યોને જેમ જીવોને કહ્યું તેમ જાણવું.

(૩૫૮) હે ભગવન્ ! શું એમ છે કે જીવોને સાતાવેદનીય કર્મ બંધાય ? હા, ગૌતમ ! એમ છે. હે ભગવન્ ! જીવોને સાતાવેદનીય કર્મ કેમ બંધાય ? હે ગૌતમ ! પ્રાણોને વિષે અનુકંપાથી, ભૂતોને અનુકંપાથી, જીવોને વિષે અનુકંપાથી, સત્ત્વોને વિષે અનુકંપાથી, ઘણા પ્રાણોને યાવત્ સત્ત્વોને દુઃખ ન દેવાથી, શોક નહિ ઉપજાવવાથી, ખેદ નહિ ઉત્પન્ન કરવાથી, વેદના

ન કરવાથી, નહિ મારવાથી તેમ પરિતાપ નહિ ઉપજાવવાથી. એ પ્રમાણે નારકોને યાવત્ વૈમાનિકોને જાણવું. હે ભગવન્ ! શું એમ છે કે જીવોને અસાતાવેદનીય કર્મો બંધાય ? હા, ગૌતમ ! એમ છે. હે ભગવન્ ! જીવોને અસાતાવેદનીય કર્મ કેમ બંધાય ? હે ગૌતમ ! બીજાને દુઃખ દેવાથી, બીજાને શોક ઉપજાવવાથી, બીજાને ખેદ ઉત્પન્ન કરવાથી, બીજાને પીડા કરવાથી, બીજાને મારવાથી, બીજાને પરિતાપ ઉત્પન્ન કરવાથી, તેમ ઘણાં પ્રાણોને યાવત્ સત્ત્વોને દુઃખ દેવાથી, શોક ઉપજાવવાથી, યાવત્ પરિતાપ ઉત્પન્ન કરવાથી, એ પ્રમાણે નારકોને, યાવત્ વૈમાનિકોને જાણવું.

(૩૫૯) હે ભગવન્ ! જંબૂદ્વીપ નામે દ્વીપમાં ભારતવર્ષને વિષે આ અવસર્પિણીમાં દુઃષમાદુઃષમા કાલ છઠ્ઠો આરો જ્યારે અત્યંત ઉત્કટ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે ત્યારે ભારતવર્ષનો આકારભાવપ્રત્યાવતાર કેવા પ્રકારે થશે ? હે ગૌતમ ! હાહાભૂત ભંભાભૂત અને કોલાહલભૂત એવો કાલ થશે. કાળના પ્રભાવતી ઘણા કઠોર, ધૂળથી, મેલા, અસહ્ય, અનુચિત અને ભયંકર વાયુ, તેમજ સંતર્વક વાયુ વાશે. આ કાળે વારંવાર ચારે બાજૂએ ધૂળ ઉડતી હોવાથી રજથી મલિન અને અંધકારવડે પ્રકાશરહિત દિશાઓ ધુમાડા જેવી ઝાંખી દેખાશે. કાલની રુક્ષતાથી ચન્દ્રો અધિક શીતતા આપશે અને સૂર્યો અત્યંત તપશે. વળી વારંવાર ઘણા ખરા રસવાળા, વિરુદ્ધરસવાળા ખારા, ખાતરસમાન પાણિવાળા, અગ્નિની પેઠે દાહકપાણિવાળા, વિજળીયુક્ત, અશનિમેઘ-વિષમેઘો વ્યાધિ, રોગ અને વેદના ઉત્પન્ન કરનાર પાણિવાળા, મનને ન રુચે તેવા પાણિવાળા મેઘો તીક્ષ્ણ ધારાના પડવા વડે પુષ્કળ વરસશે, જેથી ભારત વર્ષમાં ગ્રામ, આકર, નગર, ખેટ, કર્બટ મંડબ, દ્રોણમુખ, પટ્ટન અને આશ્રમમાં રહેલ મનુષ્યો, ચોપગા-ગાયો ઘેટા અને આકાશમાં ગમન કરતા પક્ષિઓના ટોળાઓ; તેમજ ગામ અને અરણ્યમાં ચાલતા ત્રસ જીવો તથા બહુ પ્રકારના વૃક્ષો, ગુલ્મો, લતાઓ, વેલડીઓ, ઘાસ, પર્વગોશેરડી વગેરે, ધરો વગેરે, ઓષધી-શાલિ વગેરે, પ્રવાલો ને અંકુરાદિ તૃણવનસ્પતિઓ નાશ પામશે. વૈતાઢ્ય સિવાય પર્વતો, ગિરિઓ ડુંગરો, ધૂળના ઉંચા સ્થળો, રજ વિનાની ભૂમિઓ નાશ પામશે. ગંગા અને સિન્ધુ નદી સિવાય પાણીના ઝરાઓ, ખાડાઓ, દુર્ગમ અને વિષમ ભૂમિમાં રહેલા ઉંચા અને નીચા સ્થળો સરખા થશે. હે ભગવન્ ! (તે કાળે) ભારતવર્ષની ભૂમિનો કેવો આકારભાવપ્રત્યવતાર થશે ? હે ગૌતમ ! તે કાળે એ અંગાર જેવી, મુર્મર-જેવી, ભસ્મીભૂત, તપી ગયેલા કટાહગ જેવી, તાપવડે અગ્નિના સરખી, બહુધૂળવાળી બહુરજવાળી, બહુકીચડવાળી, બહુસેવાળવાળી, ઘણાકાદવવાળી, અને પૃથ્વી ઉપર રહેલા ઘણા પ્રાણિઓને ચાલવું મુશ્કેલ પડે એવી ભૂમિ થશે.

(૩૬૦) હે ભગવન્ ! તે કાળે ભારતવર્ષમાં મનુષ્યોનો કેવો આકારભાવ-પ્રત્યવતાર થશે ? હે ગૌતમ ! ખરાપ રૂપવાળા, ખરાબ વર્ણવાળા, દુર્ગંધવાળા, દુષ્ટ રસવાળા, ખરાબ સ્પર્શવાળા, અનિષ્ટ, અમનોજ્ઞ, હીનસ્વરવાળા, દીનસ્વરવાળા, અનિષ્ટસ્વરવાળા, યાવત્ મનને ન ગમે તેવા સ્વરવાળા, જેના વચન અને જન્મ અગ્રાહ્ય છે એવા, નિર્લજ્જ, કૂડ કપટ કલહ વધ બંધ અને વૈરમાં આસક્ત, મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરવામાં મુખ્ય, અકાર્ય કરવામાં નિત્ય તત્પર, માતપિતાનો અવશ્ય કરવા યોગ્ય વિનયરહિત, બેડોળ રૂપવાળા, જેના નખ, દેશ, દાઢી, મૂછ ને રોમ વધેલા છે એવા, કાળા, અત્યંત કઠોર, શ્યામવર્ણવાળા, છૂટા કેશવાલા, ધોળા કેશવાળા, બહુ સ્નાયુથી બાંધેલ હોવાને લીધે દુર્દર્શનીય રૂપવાળા, જેઓને પ્રત્યેક અંગ વાંકા અને કરચલીઓથી વ્યાપ્ત છે એવા, જરા પરિણત વૃદ્ધપુરુષ જેવા, છુટા અને સડી ગયેલા દાંતની શ્રેણિવાળા, ઘટના જેવા ભયંકર મુખવાળા ભયંકર છે ઘાટા અન મુખ જેઓના એવા વિષમ નેત્રવાળા, વાંકી નાસિકાવાળા, વાંકા અને કરચલીથી વિકૃત થયેલા, ભયંકર મુખવાળા, ખસ અને ખરજથી વ્યાપ્ત, કઠણ અને તીક્ષ્ણ નખોવડે ખજવાળવાથી વિકૃત થયેલા, દરાજ એક જાતનો કોઢ અને સિદ્ધ કૃષ્ઠ વિશેષ, વાળા, ફાટી ગયેલ અને કઠોર ચામડીવાળા, વિચિત્ર અંગવાળા, ઉષ્ટ્રાદિના જેવી ગતિવાળા, સાંધાના વિષમ બંધનવાળા, યોગ્યસ્થાને નહિ ગોઠવાયેલા છૂટા દેખાતા હાડકાવાળા, દુર્લભ, ખરાબસંઘયણવાળા, ખરાબપ્રમાણવાળા, ખરાબસંસ્થાનવાળા, ખરાબરૂપવાળા, ખરાબસ્થાન અને આસનવાળા, ખરાબશય્યાવાળા, ખરાબભોજનવાળા, જેઓનાં પ્રત્યેક અંગે અનેક વ્યાધિઓથી પીડિત છે એવા, સ્ખલનાયુક્ત વિહ્વલ-ગતિવાળા, ઉત્સારહિત સત્ત્વરહિત, વિકૃતચેષ્ટાવાળા, તેજરહિત, વારંવાર શીત, ઉષ્ણ તીક્ષ્ણ અને કઠોર પવનવડે વ્યાપ્ત, જેઓના અંગ ધૂળવડે મલિન અને રજવડે વ્યાપ્ત છે એવા બહુ ક્રોધ, માન અને માયાવાળા, બહુ લોભવાળા, અશુભ દુઃખના ભાગી, પ્રાયઃ ધર્મસંજ્ઞા અને સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ, ઉત્કૃષ્ટ એક હાથ પ્રમાણ શરીરવાળા, સોળ અને વીશ વરસના પરમઆયુષવાળા, પુત્ર-પૌત્રાદિ પરિવારમાં અતંયત સ્નેહવાળીબીજના જેવા, બીજમાત્ર એવા બહોંતેર કુટુંબો ગંગા, સિન્ધુ મહાનદીઓ અને વૈતાઢ્ય પર્વતનો આશ્રય કરીને બિલમાં રહેનારા થશે.

હે ભગવન્ ! તે મનુષ્યો કેવા પ્રકારનો આહાર કરશે ? હે ગૌતમ !

તે કાળે અને તે સમયે સ્થાને માર્ગક્રમણ વિસ્તારવાળી ગંગા અને સિન્ધુ એ મહાનદીઓ રથની ધરીને પેસવાના છિદ્ર જેટલા ભાગમાં પાણિને વહેશે, તે પાણિ ઘણાં માછલાં અને કાચબા વગેરેથી ભરેલું, પણ તેમાં ઘણું પાણી નહિ હોય. ત્યારે તે મનુષ્યો સૂર્ય ઉગ્યા પછી એક મુહૂર્તની અંદર અને સૂર્ય આથમ્યા પછી એક મુહૂર્તમાં પોતપોતાના બિલોથી બહાર નીકળશે અને માછલાં કાચબા વગેરેને જમીનમાં ડાટશે, ટાઢ અને તડકાવડે બફાઈ ગયેલાં માછલાં અને કાચબા વગેરેથી એકવીશહજાર વર્ષ સુધી આજીવિકા કરતા તેઓ (મનુષ્યો) ત્યાં રહેશે.

હે ભગવન્ ! શીલરહિત, નિર્ગુણ, મર્યાદારહિત, પ્રત્યાખ્યાન અને પોષધોપ વાસરહિત, પ્રાયઃ માંસાહારી, મત્સ્યાહારી, મધનો આહાર કરનારા, મૃત શરીરનો આહાર કરનારા તે મનુષ્યો મરણ સમયે કાળ કરીને ક્યાં જશે ? હે ગૌતમ ! પ્રાયઃ નારક અને તિર્યંચ યોનિમાં ઉત્પન્ન થશે. હે ભગવન્ ! તે સિંહો, વાઘો, વૃકો, દીપડાઓ, રિંછો, તરક્ષો, શરભો તે પ્રમાણે નિઃશીલ એવા યાવત્ ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? હે ગૌતમ ! પ્રાય; નારક અને તિર્યંચયોનિમાં ઉત્પન્ન થશે. હે ભગવન્ ! તે કાગડાઓ, કંકો, વિલકો, જલવાયસો, મયૂરો, નિઃશીલ એવા તે પ્રમાણે યાવત્ (ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?) પ્રાયઃનારક અને તિર્યંચયોનિમાં ઉત્પન્ન થશે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી યાવત્ વિચરે છે.

શતક :૭-ઉદ્દેસા : ૬ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૭

(૩૬૧) હે ભગવન્ ! ઉપયોગ પૂર્વક ગમન કરતા, યાવત્ ઉપયોગ પૂર્વક સૂતા ઉપયોગપૂર્વક વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ અને પાદપ્રોંછનક (રજોહરણ) ને ગ્રહણ કરતા અને મૂકતા સંવૃત-સાધુને શું ઐયાપથિકી ક્રિયા લાગે કે સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે ? હે ગૌતમ ! સંવરયુક્ત યાવત્ તે અનગારને ઐર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે, સાંપરાયિકી ક્રિયા ન લાગે. હે ભગવન્ ! એ શા હેતુથી કહો છો ? હે ગૌતમ ! જેના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ નષ્ટ થયા હોય તેને એર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે, તેમજ યાવત્ સૂત્રવિરુદ્ધ ચાલનારને સાંપરાયિકી ક્રિયાલાગે; તે સંવરયુક્ત અનગાર સૂત્ર પ્રમાણે વર્તે છે, તે હેતુથી હે ગૌતમ ! તેને યાવત્ સાંપરાયિકી ક્રિયા ન લાગે.

(૩૬૨) હે ભગવન્ ! કામો રૂપી છે કે અરૂપી છે ? હે ગૌતમ ! કામો રૂપી છે, પણ અરૂપી નથી. હે ભગવન્ ! કામો સચિત્ત છે કે અચિત્ત છે ? હે ગૌતમ ! કામો બંને છે સચિત્ત પણ છે અને અચિત્ત પણ છે. હે ભગવન્ ! કામો જીવ છે કે અજીવ છે ? હે ગૌતમ ! કામો હે ભગવન્ ! કામો જીવોને હોય છે કે અજીવોને હોય છે ? હે ગૌતમ ! કામો જીવોને હોય છે, અજીવોને હોતા નથી. હે ભગવન્ ! કામો કેટલા પ્રકારે કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! કામ બે પ્રકારે છે શબ્દ અને રૂપ. ભગવન્ ! ભોગો રૂપી છે. કે અરૂપી નથી. હે ભગવન્ ! ભોગો સચિત્ત છે કે અચિત્ત છે ? હે ગૌતમ ! બંને છે. હે ભગવન્ ! ભોગો જીવોને હોય કે અજીવોનો હોય ? હે ગૌતમ ! જીવોને હોય છે, અજીવોને હોતા નથી. હે ભગવન્ ! ભોગો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! ભોગો ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે; ગંધ, રસ અને સ્પર્શ. હે ભગવન્ ! કામ-ભોગ કેટલા પ્રકારે કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે-શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ.

હે ભગવન્ ! શું જીવો કામી કે ભોગી છે ? હે ગૌતમ ! જીવો કામી પણ ચે, અને ભોગી પણ છે. હે ભગવન્ ! શા હેતુથી એમ કહો છો ? હે ગૌતમ ! શ્રોત્રેંદ્રિય અને ચક્ષુને આશ્રયી જીવો કામી કહેવાય છે, તેમ ઘ્રાણેન્દ્રિય, જિહ્વેન્દ્રિય અને સ્પર્શેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ જીવો ભોગી કહેવાય છે; હે ભગવન્ ! શું નારકો કામી છે કે ભોગી છે ? પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જાણવું, એ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારોને જાણવું. હે ભગવન્ ! પૃથ્વિકાયિકનો પ્રશ્ન. હે ગૌતમ ! પૃથ્વિકાયિકો કામી નથી, પણ ભોગી છે. હે ભગવન્ ! શા હેતુથી અમે કહો છો ? હે ગૌતમ ! સ્પર્શેન્દ્રિયને આશ્રયી; એ પ્રમાણે યાવત્ વનસ્પતિકાયિકો જાણવા, બેઈન્દ્રિય જીવો એ પ્રમાણે જાણવા, પરન્તુ તેઓ જિહ્વા અને સ્પર્શેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ ભોગી છે. તેઈન્દ્રિય જીવો પણ એ પ્રમાણે જાણવા, પણ ઘ્રાણ, જિહ્વાસને સ્પર્શેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ તેઓ ભોગી છે. ચઉરિંન્દ્રિય જીવોનો પ્રશ્ન. હે ગૌતમ ! ચઉરિન્દ્રિય જીવો કામી પણ છે અને ભોગી પણ છે. હે ભગવન્ ! શા હેતુથી યાવત્ ભોગી પણ છે ? તે ચઉરિન્દ્રિય જીવો ચક્ષુની અપેક્ષાએ કામી; ઘ્રાણી, જિહ્વા અને સ્પર્શેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ ભોગી છે; બાકીના યાવત્ વૈમાનિક સુધીના જીવો જેમ સામાન્ય જીવો કહ્યા તેમ જાણવા. હે ભગવન્ ! કામભોગી, નોકામી નોભોગી અને ભોગી જીવોમાં ક્યા જીવો ક્યા જીવોથી યાવત્ વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! કામભોગી જીવો સૌથી થોડા છે, નોકામીનોભોગી જીવો અનન્તુગણ છે, અને ભોગી જીવો અનન્તગુણ છે.

(૩૬૩) હે ભગવન્ ! છદ્મસ્થ જે કોઈપણ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે ક્ષીણભોગી - ઉત્થાનવડે, કર્મવડે, બલવડે, વીર્યવડે અને પુરુષાકાર પરાક્રમવડે વિપુલ એવા ભોગ્ય ભોગોને ભોગવવા સમર્થ છે ? હે

ભગવન્ ! ખરેખર આ અર્થને આ પ્રમાણે કહો છો ? હે ગૌતમૈ ! આ અર્થ યોગ્ય નથી. તે ઉત્થાનવડે પણ, કર્મવડે પણ, બલવડે પણ, વીર્યવડે પણ અને પુરુષકાર પરાક્રમવડેં પણ કોઈપણ વિપુલ એવા ભોગ્ય ભોગોને ભોગવવા સમર્થ છે, તે માટે તે ભોગી ભોગોનો ત્યાગ કરતો મહાનિર્જરવાળો અને મહાપર્યવસાન-થાય છે. હે ભગવન્ ! નિયતક્ષેત્રના અવધિજ્ઞાનવાળો મનુષ્યો જે કોઈપણ દેવલોકમાં દેવપણ ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે તે ક્ષીણભોગી પુરુષાકાર પરાક્રમવડે વિપુલ ભોગોને ભોગવવા સમર્થ છે ? એ પ્રમાણે છદ્મસ્થની પેઠે યાવત્ તે મહાપર્યવસાન-થાય છે. હે ભગવન્ ! પરમાવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જે તેજ ભવમાં સિદ્ધ થવાને યાવત્ (સર્વ દુઃખોનો) અન્ત કરવાને યોગ્ય છે, હે ભગવન્ ! ખરેખર તે ક્ષીણભોગી વિપુલ ભોગોને ભોગવવા સમર્થ છે ? (ગૌતમ) બાકીનું સર્વ છદ્મસ્થની પેઠે જાણવું. કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય જે તેજ ભવમાં સિદ્ધ થવાને યાવત્ (દુઃખોનો) અન્ત કરવાને યોગ્ય છે તે વિપુલ ભોગોને ભોગવવા સમર્થ છે ? પરમાવધિજ્ઞાની પેઠે જાણવું, યાવત્ તે મહાપર્યવસાન મહાફળવાળો થાય છે.

(૩૬૪) હે ભગવન્ ! જે આ અસંજ્ઞી મનરહિત પ્રાણીઓ છે, જેમકે, પૃથ્વિકાયિકા યાવત્ વનસ્પતિકાયિકો અને છઠ્ઠા કેટલા એક (સંમૂર્છિમ) ત્રસ જીવો, જેઓ અંધઅજ્ઞાની, મૂઢ, અજ્ઞાનાન્ધકારમાં પ્રવેશ કરેલા, અજ્ઞાનરૂપ આવરણ અને મોહજાલવડે ઢંકાયેલા છેં તેઓ અકામનિકરણ-અનિચ્છાપૂર્વક વેદના વેંદે છે એમ કહેવાય ? હા, ગૌતમ ! એમ કહેવાય. હે ભગવન્ ! શું એમ છે કે સમર્થ છતાં પણ જીવ અનિચ્છાપૂર્વક વેદનાને વેદે ? હે ગૌતમ ! હા એમ છે. હે ભગવન્ ! સમર્થ છતાં પણ જીવ અનિચ્છાપૂર્વક વેદનાને વેંદે ? હે ગૌતમ ! જે સમર્થ છતાં અંધકારમાં પ્રદીપ સિવાય રૂપો જોવાને સમર્થ નથી, જે અવલોકન કર્યા સિવાય આગળ રહેલા રૂપો જોવાને સમર્થ નથી, જે અવેક્ષણ કર્યા વિના પાછળ રહેલા રૂપો જોવા સમર્થ નથી, જે આલોચન કર્યા શિવાય આગળ રહેલા રૂપો જોવાને સમર્થ નથી, જે અવેક્ષણ કર્યા વિના પાછળ રહેલા રૂપો જોવા સમર્થ નથી, જે આલોચન કર્યા શિવાય ઉપરના રૂપો જોવાને સમર્થ નથી, જે આલોચન કર્યા શિવાય નીચેના રૂપો જોવાને સમર્થ નથી; હે ગૌતમ ! તે આ અર્થ સમર્થ છતાં પણ અનિચ્છિતપૂર્વક વેદનાને વેંદે છે. હે ભગવન્ ! એમ છે કે સમર્થ પણ પ્રકામનિકરણતીવ્રેચ્છાપૂર્વક વેદનાને વેંદે ? હે ગૌતમ ! હા વેંદે. હે ભગવન્ ! સમર્થ છતાં પણ તીવ્રેચ્છાપૂર્વક વેદનાને કેમ વેંદે ? હે ગૌતમ ! જે સમુદ્રનો પાર પામવા સમર્થ નથી જે સમુદ્રને પાર રહેં રૂપોને જોવા સમર્થ નથી, જે દેવલોકમાં જવા સમર્થ નથી, અને જે દેવલોકમાં રહેલા રૂપોને જોવા સમર્થ નથી. હે ગૌતમ ! તે સમર્થ છતાં પણ તીવ્રેચ્છાપૂર્વક વેદનાને વેંદે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી યાવત્ વિચરે છે.

શતક :૭-ઉદ્દેસા : ૭ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૮

(૩૬૬) હે ભગવન્ ! ખરેખર હસ્તી અને કુંથુનો જીવ સમાન છે ? હા, ગૌતમ ! હસ્તી અને કુંથુનો જીવ સમાન છે. જેમ 'રાયપસેણીય' સૂત્રમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે.

(૩૬૭) હે ભગવન્ ! નારકોવડે જે પાપકર્મ કરાયેલું છે. કરાય છે અને કરાશે તે સઘળું દુઃખરૂપ છે, અને જે નિર્જીણ થયું તે સુખરૂપ છે ? હા, ગૌતમ ! નારકોવડેં જે પાપકર્મ કરાયું તે યાવત્ સુખરૂપ છે, એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકોને જાણવું.

(૩૬૮) હે ભગવન્ ! સંજ્ઞાઓ કહેલી છે ? દશ કે આહારસંજ્ઞા, ભયસંજ્ઞા, મૈથુનસંજ્ઞા, પરિગ્રહસંજ્ઞા, ક્રોધસંજ્ઞા, માનસંજ્ઞા, માયાસંજ્ઞા, લોભસંજ્ઞ, લોકસંજ્ઞા, ઓધસંજ્ઞા, એ પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકોને જાણવું. નારકો દશ પ્રકારની વેદનાનો અનુભવ કરતા હોય છે; શીત, ઉષ્ણ, ક્ષુધા, પિપાસા-કંડૂ-પરતન્ત્રતા, જ્વર, દાહ, ભય, શોક.

(૩૬૯) હે ભગવન્ ! ખરેખર હાથી અને કુંથુને અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા સમાન હોય ? હા, ગૌતમ ! હોય હે ભગવન્ ! શા હેતુથી એમ કહો છો ? હે ગૌતમ ! અવિરતિને આશ્રયી, તે હેતુથી યાવત્ હાથી અને કુંથુંને સમાન અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા હોય.

(૩૭૦) હે ભગવન્ ! આધાકર્મ આહારને ખાનાર (સાધુ) શું બાંધે, શું કરે, શેનો ચય કરે અને શેનો ઉપચય કરે ? જેમ પ્રથમ શતકના નવમાં ઉદ્દેશકમાં કહ્યું છે એ પ્રમાણે યાવત્ પંડિત શાશ્વત છે, પણ પંડિતપણું અશાશ્વત છે' ત્યાંસુધી કહેવું. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે એમ કહી યાવત્ વિચરે છે.

શતક :૭-ઉદ્દેસા : ૮ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૯

(૩૭૧) હે ભગવન્ ! અસંવૃત-પ્રમત્ત સાધુ બહારના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા સિવાય એકવર્ણવાળું એક રૂપ વિકુર્વવા સમર્થ છે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી. હે ભગવન્ ! અસંવૃત સાધુ બહારના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી એકવર્ણવાળું એક -પ યાવત્ (વિકુર્વવા સમર્થ છે ?) હા,

સમર્થ છે. હે ભગવન્ ! તે સાધુ શું અહીં-મનુષ્યલોકમાં રહેલા-પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને વિકુર્વે ? હે ગૌતમ ! અહીં રહેલા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી વિકુર્વે, પણ ત્યાં રહેલા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી ન વિકુર્વે, તેમ અન્યત્ર રહેલા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી યાવત્ ન વિકુર્વે. એ પ્રમાણે એકવર્ણ અને અનેકરૂ-ઈત્યાદિ ચતુર્ભંગી જેમ છઠ્ઠા શતકના નવમા ઉદ્દેશકમાં કહી છે તેમ અહીં પણ કહેવી; પરન્તુ એટલો વિશેષ છે કે અહીં રહેલો સાધુ અહીં રહેલાપુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી વિકુર્વે બાકીનું તે પ્રમાણે યાવત્ 'રુક્ષપુદ્ગલોને સ્નિગ્ધપુદ્ગલપણે પરિણમાવવા સમર્થ છે ? હા, સમર્થ છે; હે ભગવન્ ! શું અહીં રહેલા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી, યાવત્ અન્યત્ર રહેલા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા સિવાય વિકુર્વે છે' ત્યાંસુધી જાણવું.

(૩૭૨) અર્હંતે જાણ્યું છે, અર્હંતે પ્રત્યક્ષ કર્યું છે. અર્હંતે વિશેષતઃ જાણ્યું છે કે મહાશિલાકંટક નામે સંગ્રામ છે. હે ભગવન્ ! મહાશિલાકંટક સંગ્રામ થયો હતો ? કોણ જીત્યા અને કોણ હાર્યા ? હે ગૌતમ ! વજ્જી (ઈન્દ્ર) અને વિદેહપુત્ર (કૂણિક) જીત્યા, નવ મલ્લકી અને નવ લેચ્છકી જેઓ કાશી અને કોશલદેશના અઢાર ગણરાજાઓ હતા તેઓ પરાજય પામ્યા. ત્યારપછી મહાશિલાકંટક સંગ્રામ વિકુર્વ્યા પછી તે કૂણિક રાજા મહાશિલા કંટક નામે સંગ્રામ ઉપસ્થિત થએલો જાણી પોતાના કૌટુમ્બિક પુરુષોને બોલાવે છે, બોલાવીને તેઓને એમ કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રિયો ! શીઘ્ર ઉદાયિ નામના પટ્ટહસ્તીને તૈયાર કરો, અને ઘોડા, હાથી, રથ અને યોદ્ધાઓથી યુક્ત ચતુરંગ સેનાને તૈયાર કરો, તૈયાર કરી મારી આજ્ઞા જલદી પાછી આપો. ત્યારબાદ તે કૂણિકના એમ કહેવાથી તે કૌટુમ્બિક પુરુષો હૃષ્ટ તુષ્ટ થઈ યાવત્ અંજલી કરીને હે સ્વામિન્ ! એ પ્રમાણે 'જેવી આજ્ઞા' એમ કહીને આજ્ઞા અને વિનયવડે વચનનો સ્વીકાર કરે છે. પછી ઉવવાઈ માં કુશલઆચાર્યોના ઉપદેશવડે તીક્ષ્ણમતિ કલ્પનાના વિકલ્પોથી કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ ભયંકર અને જેની સાથે કોઈ યુદ્ધ ન કરી શકે એવા ઉદાયિ નામના મુખ્ય હસ્તીને તૈયાર કરે છે; ઘોડા હાથી ઈત્યાદિથી યુક્ત યાવત્ તે સેનાને સજ્જ કરીને જ્યાં કૂણિક રાજા છે ત્યાં તેઓ આવે છે, આવીને કરતલ (જોડીને) કૂણિક રાજાને તે આજ્ઞા પાછી આપે છે. ત્યારબાદ તે કૂણિક રાજા જ્યાં સ્નાનગૃહ છે ત્યાં તેઓ આવે છે, સ્નાનગૃહમાં પ્રવેશ કરે છે, ત્યાં પ્રવેશ કરી સ્નાન બલિકર્મ કરી પ્રાયશ્ચિત્તરૂપ કૌતુક અને મંગલો કરી સર્વાલંકારથી વિભૂષિત થઈ, સન્નદ્ધ બદ્ધ થઈ બખ્તરને ધારણકરી વાળેલા ધનુર્દંડને ગ્રહણ કરી, ડોકમાં આભૂષણપહેરી, ઉત્તમોત્તમ ચિન્હપટ્ટ બાંધી, આયુધ અને પ્રહરણોને ધારણ કરી, માથે ધારણ કરાતા કોરંટક પુષ્પની માળાવાળા છત્ર સહિત, જેનું અંગ ચાર ચામરોના વાળ વેંડે વીંઝાયેલું છે, જેના દર્શનથી મંગલ અને જય શબ્દ થાય છે એવો (કૂણિક) ઉવવાઈ માં કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ આવીને ઉદાયિ નામે પ્રધાનહસ્તી ઉપર ચઢ્યો. ત્યારબાદ હારવડે તેનું વક્ષઃસ્થળ ઢંકાયેલું હોવાથી રતિ ઉત્પન્ન કરતો વારંવાર વીંઝાતા શ્વેત ચામરોવડે યાવત્ ઘોડા, હાથી, રથ અને ઉત્તમ યોદ્ધાઓથી યુક્ત ચતુરંગ સેનાની સાથે પરિવારયુક્ત, મહાન્, સુભટોના વિસ્તીર્ણ સમૂહથી વ્યાપ્ત કૂણિકરાજા જ્યાં મહાશિલાકંટક સંગ્રામ છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને તે મહાશિલાકંટક સંગ્રામમાં ઉતર્યો, તેની આગળ દેવનો ઈન્દ્ર દેવોનો રાજા શક્ર એક મોટું વજના સરખું અભેદ્ય કવચ વિકુર્વીને ઉભો છે. એ પ્રમાણે બે ઈન્દ્રો સંગ્રામ કરે છે, જેમકે એક દેવેન્દ્ર અને બીજો મનુજેન્દ્ર. હવે તે કૂણિકરાજા એક હાથીવડે પણ શત્રુપક્ષનો પરાજય કરવા સમર્થ છે. ત્યારબાદ તે કૂણિકે મહાશિલાકંટક સંગ્રામને કરતા નવમલ્લકિ અને નવલેચ્છકિ જેઓ કાશી ને કોશલાના અઢાર ગણરાજાઓ હતા, તેઓના મહાન્ યોદ્ધાઓને હણ્યા, ધાયલ કર્યા અને મારી નાંખ્યા, તેઓની ચિન્હયુક્ત ધ્વજા અને પતાકાઓ પાડી નાંખી, અને જેઓના પ્રાણ મુશ્કેલીમાં છે એવા તેઓને ચારે દિશાએ નસાડી મૂક્યા.

હે ભગવન્ ! શા કારણથી એમ કહેવાય છે કે તે મહાશિલાકંટક સંગ્રામ છે ? હે ગૌતમ ! જ્યારે મહાશિલાકંટક સંગ્રામ થતો હતો ત્યારે તે સંગ્રામમાં જે ઘોડા, હાથી, યોધા અને સારથીઓ તૃણ, કાષ્ટ, પાંદડા કે કાંકરાવતી હણાય ત્યારે તેઓ સઘળા એમ જાણી કે હું મહાશિલાથી હણાયો, તે હેતુથી હે ગૌતમ ! તે મહાશિલાકંટક સંગ્રામ કહેવાય છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે મહાશિલાકંટક સંગ્રામ થતો હતો ત્યારે તેમાં કેટલા લાખ માણસો હણાયા ? હે ગૌતમ ! ચોરાસીલાખ માણસો હણાયા. હે ભગવન્ ! નિઃશીલ, યાવત્ પ્રત્યાખ્યાન અને પૌષધોપવાસરહિત, રોષે ભરાયેલા, ગુસ્સે થયેલા, યુદ્ધમાં ઘાયલ થયેલા, અનુપશાંત એવા તે મનુષ્યો કાળસમયે મરણ પામીને ક્યાં ગયા, ક્યાં ઉત્પન્ન થયેલા, અનુપશાંત એવા તે મનુષ્યો કાળસમયે મરણ પામીને ક્યાં ગયા, ક્યાં ઉત્પન્ન થયા ? હે ગૌતમ ! ઘણે ભાગે તેઓ નારક અને તિર્યંચયોનિમાં ઉત્પન્ન થયા છે.

(૩૭૩) અર્હંતે જાણ્યું છે, અર્હંતે પ્રત્યક્ષ કર્યું છે, અર્હંતે વિશેષ પ્રકારે જાણ્યું છે કે રથમુશલ નામે સંગ્રામ છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે રથમશુલ નામે સંગ્રામ થતો હતો ત્યારે કોનો વિજય થયો, અને કોનો પરાજય થયો

? હે ગૌતમ ! વજ્જી (ઈન્દ્ર) વિદેહપુત્ર (કૂણિક) અને અસુરેન્દ્ર અસુરકુમારરાજાચમર એઓ જીત્યા; નવમલ્લકિ અને નવ લેચ્છકિ રાજાઓ પરાજય પામ્યા. ત્યારબાદ તે કૂણિકરાજા રથમુશલ સંગ્રામ ઉપસ્થિત થએલો જાણી બાકીનું મહાશિલાકંટક સંગ્રામની પેઠે જાણવું. પરન્તુ વિશેષ એ છે કે અહીં ભૂતાનંદ નામે પ્રધાનહસ્તી છે; યાવત્ તે રથમુસલસંગ્રામમાં ઉતર્યો. તેની આગળ દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્ર છે. એ પ્રમાણે પૂર્વની પેઠે યાવત્ રહે છે. પાછળ અસુરેન્દ્ર અસુરકુમારનો રાજા ચમર એક મોટું લોઢાનું કિઠીનના જેવું કવચ વિકુર્વીને રહેલો છે. એ પ્રમાણે ખરેખર ત્રણ ઈન્દ્રો યુદ્ધ કરે છે. જેમકે-દેવેન્દ્ર, મનુજેન્દ્ર અને અસુરેન્દ્ર. હવે એ નસાડી મૂક્યા. હે ભગવન્ ! શા કારણથી તે રથમુશલ સંગ્રામ કહેવાય છે ? હે ગૌતમ ! જ્યારે રથમુશલ સંગ્રામ થતો હતો ત્યારે અશ્વરહિત, સારથિરહિત, યોદ્ધાઓ રહિત અને મુશલસહિત એક રથ ઘણાજનસંહારને, જનવધને, જનપ્રમર્દને, જનપ્રલયને, તેમ લોહિના કીચડને કરતો ચારે તરફ ચારે બાજુએ દોડે છે; તે કારણથી યાવત્ તે રથમુશલસંગ્રામ કહેવાય છે. હે ભગવન્ ! જ્યારે રથમુશલ સંગ્રામ થતો હતો ત્યારે કેટલા લાખ માણસો હણાયા ? હે ગૌતમ ! તેમાં દશહજાર મનુષ્યો એક માછલીના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયા, એક દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો, એક ઉત્તમ કુલને વિષે ઉત્પન્ન થયો, અને બાકીના મનુષ્યો ઘણેભાગે નારક અને તિર્યંચયોનિમાં ઉત્પન્ન થયા.

(૩૭૪) હે ભગવન્ ! દેવના ઈન્દ્ર રાજા શક્રે અને અસુરના ઈન્દ્ર અસુરકુમારના રાજા ચમરે કૂણિક રાજાને કેમ સહાય આપી ? હે ગૌતમ ! દેવનો ઈન્દ્ર દેવનો રાજા શક્ર કૂણિકરાજાનો-પૂર્વભવસંબન્ધી મિત્ર હતો, અને અસુરેન્દ્ર અસુરકુમારનો રાજાચમર કૂણિકરાજાનો-તાપસની અવસ્થામાં મિત્ર-હતો, તેથી.

(૩૭૫) હે ભગવન્ ! ઘણા માણસો પરસ્પર એ પ્રમાણે કહે છે, યાવત્ પ્રરૂપણા કરે છે કે-અનેક પ્રકારના સંગ્રોમોમાંના કોઈપણ સંગ્રામમાં સામા હણાયેલા ઘાયલ થયેલા ઘણા મનુષ્યો મરણસમયે કાળ કરીને કોઈપણ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે કેમ હોય ? હે ગૌતમ ! તે બહુ મનુષ્યો પરસ્પર જે એ પ્રમાણે કહે છે કે - તેઓએ એ પ્રમાણે મિથ્યા કહ્યું છે. હે ગૌતમ ! હું તો આ પ્રમાણે કહું છું, યાવત્ પ્રરૂપણા કરું છું. હે ગૌતમ ! તે આ પ્રમાણે-તે કાળે અને તે સમયે વૈશાલી નામે નગરી હતી. તે વૈશાલી નગરીમાં વરુણનામે નાગનો પૌત્ર રહેતો હતો, તે ધનવાન્ યાવત્ જેનો પરાભવ ન થઈ શકે એવો હતો. તે શ્રમણોનો ઉપાસક, જીવાજીવ તત્ત્વને જાણનાર, યાવત્ (આહારાદિવડે) પ્રતિલાભતો સત્કાર કરતો-નિરન્તર છઠ્ઠ છઠ્ઠના તપ કરવાવડે આત્માને વાસિત કરતો વિચરે છે. ત્યારબાદ જ્યારે તે નાગના પૌત્ર વરુણને રાજાના અભિયોગથી ગણના બલના અભિયોગથી રથમુશલસંગ્રામમાં જવા માટે આજ્ઞા થઈ ત્યારે ષષ્ઠભક્ત કરનાર તે (વરુણ) અષ્ટમભક્તને વધારે છે, અને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે. બોલાવીને તેણે એ પ્રમાણે કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રિયો ! ચારઘંટાવાળા અશ્વરથને સામગ્રીસહિત હાજર કરો; અને ઘોડા, હાથી, રથ અને પ્રવર-યાવત્ તૈયાર કરીને એ મારી આજ્ઞા પાછી આપો. ત્યારપછી તે કૌટુમ્બિક પુરુષો યાવત્ તેનો સ્વીકાર કરીને છત્રસહિત, ધ્વજાસહિત (રથને) શીઘ્ર હાજર કરે છે; ઘોડા, હાથી, રથ-તૈયાર કરી જ્યાં નાગનો પૌત્ર વરુણ છે (ત્યાં આવી) આજ્ઞા પાછી આવે છે. ત્યારપછી તે નાગનો પૌત્ર વરુણ જ્યાં સ્નાનગૃહ છે ત્યાં આવે છે, આવીને કૂણિકની પેઠે યાવત્ કૌતુક અને મંગલરૂપ પ્રાયશ્ચિત કરીને સર્વાલંકારથી વિભૂષિત થયેલો કવચને પહેરી બાંધી, કોરંટની માળાયુક્ત ધારણ કરાતા છત્રવડે સહિત અનેક ગણનાયકો યાવત્ દૂત અને સંધિપાલની સાથે પરિવરેલો સ્નાનગૃહથી બહાર નીકળે છે. જ્યાં બહારની ઉપસ્થાન શાળા છે, જ્યાં ચારઘંટાવાળો અશ્વરથ છે, ત્યાં આવીને ચારઘંટાવાળા અશ્વરથ ઉપર ચડે છે, ચડીને ઘોડા, હાથી, રથ - (અને પ્રવર યોદ્ધાવાળી સેના) સાથે મહાન્ સુભટોના સમૂહવડે યાવત્ વિંટાયેલો જ્યાં રથમુસલ સંગ્રામ છે ત્યાં આવે છે, અને ત્યાં આવી તે રથમુસલ સંગ્રામમાં ઉતર્યો. જ્યારે નાગનો પૌત્ર વરુણ રથમુસલ સંગ્રામમાં ઉતર્યો ત્યારે તે આવા પ્રકારના આ આભિગ્રહને ગ્રહણ કરે છે - 'રથમુશલ સંગ્રામમાં યુદ્ધ કરતા મને જે પહેલા મારે તેને મારવો કલ્પે, બીજાને મારવા કલ્પે નહિ.' આવા પ્રકારના આ અભિગ્રહને ધારણ કરી તે રથમુશલ સંગ્રામ કરે છે. ત્યારબાદ રથમુસલ સંગ્રામ કરતા નાગના પૌત્ર વરુણના રથની સામે તેના જેવો સમાનવયવળો, સમાનત્વચાવાળો, અને સમાન અસ્ત્રશસ્ત્રાદિ ઉપકરણવાળો એક પુરુષ રથમાં બેસીને શીઘ્ર આવ્યો. ત્યારબાદ તે પુરુષે નાગના પૌત્ર વરુણને એમ કહ્યું કે 'હે નાગના પૌત્ર વરુણ ! તું મને પ્રહાર કરે' ત્યારે તે નાગના પૌત્ર વરુણને એમ કહ્યું કે 'હે નાગના પૌત્ર વરુણ ! તું મને પ્રહાર કરે.' ત્યાર તે નાગના પૌત્ર વરુણે તે પુરુષને એમ કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રિય ! જ્યાંસુધી હું પ્રથમ ન હણાઉં ત્યાંસુધી મારે પ્રહાર કરવો ન કલ્પે, માટે પહેલાં તુંજ પ્રહાર કર.' જ્યારે તે નાગના પૌત્ર વરુણ તે પુરુષને એમ કહ્યું ત્યારે તે કુપિત થએલી ક્રોધાગ્નિથી દીપતો ધનુષને ગ્રહણ કરે છે, ધનુષને

ગ્રહણ કરી બાણને ગ્રહણ કરે છે, બાણને ગ્રહણ કરી અમુક સ્થાને રહીત તેને કાનપર્યંત લાંબું ખેંચે છે; લાંબું ખેંચીને તે નાગના પૌત્ર વરુણને સખ્ત પ્રહાર કરે છે. ત્યારબાદ તે પુરુષથી સખ્ત ઘવાયેલ નાગનો પૌત્ર વરુણ કુપિત થઈ યાવત્ ક્રોધાગ્નિથી દીપતો ધનુષને ગ્રહણ કરે છે, બાણને ગ્રહણ કરે છે, તેને કાનપર્યંત લાંબું ખેંચં છે, જે પુરુષને એક ધાએ પત્થરના ટુકડા થાય તેમ જીવિતથી જૂદો કરે છે. હવે તે પુરુષથી સખ્ત ઘવાયેલ તે નાગનો પૌત્ર વરુણ શક્તિરહિત, નિર્બલ, વીર્યરહિત, પુરુષાર્થ અને પરાક્રમરહિત થયેલો પોતે ‘ટકી નહિ શકે’ એમ સમજી ઘોડાઓને થોભાવે છે, રથને પાછો ફેરવે છે, રથમુશલ સંગ્રામથી બહાર નીકળે છે, એકાન્ત ભાગમાં આવે છે, ઘોડાઓને થોભાવે છે, રથને ઉભો રાખે છે, રથથી ઉતરે છે, રથથી ઘોડાઓને છુટા કરે છે, ઘોડાઓને વિસર્જિત કરે છે; ડાભનો સંથારો પાથરે છે, પૂર્વદિશા સન્મુખ તે ડાભના સંથારા ઉપર બેસે છે. પૂર્વાનિભુખ પર્યકાસનેં ડાભના સંથારા ઉપર બેસી હાથ જોડી યાવત્ તે નાગનો પૌત્ર વરુણ આ પ્રમાણે બોલ્યા-પૂજ્ય અર્હતોને નમસ્કાર થાઓ, યાવત્ જેઓ (સિદ્ધગતિને) પ્રાપ્ત થાય છે શ્રમણ ભગવન્ મહાવીરને નમસ્કાર થાઓ, જે તીર્થની આદિ કરનારા છે, યાવત્ (સિદ્ધિને) પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાવાળા છે; જે મારા ધર્માચાર્ય અને ધર્મના ઉપદેશક છે. ત્યાં રહેલા ભગવનાને અહીં રહેલો હું વાંદું છું. ત્યાં રહેલા ભગવન મને જુઓ. યાવત્ વંદન નમસ્કાર કરે છે. તે (વરુણ) આ પ્રમાણે બોલ્યો પહેલાં મેં શ્રમણભગવાન્મહાવીરની પાસે સ્થૂલપ્રાણાતિપાતનું પ્રત્યાખ્યાન કર્યું હતું, યાવત્ સ્થૂલપરિગ્રહનું પ્રત્યાખ્યાન જીવનપર્યંત કર્યું હતીં, અત્યારે અરિહંત ભગવાન્ ! મહાવીરની પાસે સર્વ પ્રાણાતિપાતનું પ્રત્યાખ્યાન યાવજજીવ કરું છું. એ પ્રમાણે સ્કન્દની પેઠે સર્વ જાણવું. આ શરીરનો પણ છેલ્લા શ્વાસોચ્છવાસની સાથે ત્યાગ કરીશ, એમ ધારી સન્નાહપટ્ટ-બખ્તરને છોડે છે, શલ્યને બહાર કાઢે છે, આલોચના લઈ પડિક્કમી સમાધિને પ્રાપ્ત થયેલો તે કાલધર્મ પામ્યો. હવે તે નાગના પૌત્ર વરુણનો એક પ્રિય બાલમિત્ર રથમુશલ સંગ્રામ કરતો હતો, જ્યારે તે એક પુરુષથી સખ્ત ઘાયલ થયો, ત્યારે તે શક્તિરહિત, બલરહિત યાવત્ પોતે ‘ટકી નહિ શકે’ એમ સમજી નાગના પૌત્ર વરુણનો રથમુશલ સંગ્રામથી બહાર નીકળતા જુએ છે, જોઈને તે ઘોડાઓને થોભાવે છે, વરુણને પેઠે યાવત્ ઘોડાઓને વીસર્જિત કરે છે, અને પટના સંથારા ઉપર બેઠો છે. સંથારા ઉપર પૂર્વદિશા સન્મુખ બેસીને યાવત્ અંજલી કરીને આ પ્રમાણે બોલ્યો હે ભગવન્ મારા પ્રિય બાલમિત્ર નાગના પૌત્ર વરુણના જે શીલવ્રતો, ગુણવ્રતો, વિરમણવ્રતો, પ્રત્યાખ્યાના અને પોષધોપવાસ હોય તે મને પણ હો, એમ કહી બખ્તરને છોડે છે, શલ્યને કાઢે છે, તે અનુક્રમે કાલધર્મ પામ્યો. હવે તે નાગના પૌત્ર વરુણને મરણ પામેલો જાણીને પાસે રહેલા વાનવ્યંતર દેવોએ તેના ઉપર દિવ્ય અને સુગંધી ગંધોદકની વૃષ્ટિ કરી, પાંચ વર્ણના ફુલો તેના ઉપર નાંખ્યા, તથા દિવ્ય ગીત ગાન્ધર્વનો શબ્દ પણ કર્યો. ત્યારબાદ તે નાગના પૌત્ર વરુણની દિવ્ય દેવર્દ્ધિ દિવ્ય દેવદ્યુતિ અને દિવ્ય દેવપ્રભાવ સાંભળીને અને જોઈને ઘણા માણસો પરસ્પર એમ કહે છે, યાવત્ પ્રરૂપણા કરે છે કે - ઘણા મનુષ્યો યાવત્ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(૩૭૬) હે ભગવન્ ! નાગનો પૌત્ર વરુણ મરણ સમયે મરીન ક્યાં ગયો, ક્યાં ઉત્પન્ન થયો ? હે ગૌતમ ! સૌધર્મદેવલોકને વિષે અરુણાભ નામે વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો છે. ત્યાં કેટલાક દેવોની આયુષની સ્થિતિ ચારપલ્યોપમની કહી છે. ત્યાં વરુણદેવની પણ ચારપલ્યોપમની સ્થિતિ કહી છે. હે ભગવન્ ! તે વરુણદેવ દેવલોકથી આયુષનો ક્ષય થવાથી, ભવનો ક્ષય થવાથી, સ્થિતિનો ક્ષય થવાથી-ક્યાં જશે ? યાવત્ મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે સિદ્ધિને પામશે, યાવત્ (સર્વ દુઃખોનો) અન્ત કરશે. હે ભગવન્ ! નાગના પૌત્ર વરુણનો પ્રિય બાલમિત્ર મરણ પામીને ક્યાં ગયો, ક્યાં ઉત્પન્ન થયો ? હે ગૌતમ ! તે કોઈ સુકુલમાં ઉત્પન્ન થયો છે. હે ભગવન્ ! ત્યાંથી મરીને તુરત તે ક્યાં જશે ? હે ગૌતમ ! તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધિને પામશે, (સર્વ દુઃખોનો) અન્ત કરશે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી ગૌતમ યાવત્ વિચરે છે.

શતક :૭-ઉદ્દેસા : ૯ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૧૦

(૩૭૭) તે કાલે તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. ગણશીલ ચૈત્ય હતું. યાવત્ પૃથ્વિશિલાપટ્ટ હતો. તે ગુણશીલચૈત્યની પાસે થોડે દૂર ઘણા અન્યતીર્થિકો રહે છે. કાલોદાયી, શૈલોદાયી, સેવાલોદાયી, ઉદય, નામોદય, નર્મોદય, અન્યપાલક, શૈલપાલક, સંખપાલક અને સુહસ્તી ગૃહપતિ. ત્યારપછી અન્ય કોઈ સમયે એકત્ર આવેલા, બેઠેલા, સુખપૂર્વક બેઠેલા તે અન્યતીર્થિકોનો આવા પ્રકારનો આ વાર્તાલાપ થયો ‘શ્રમશ જ્ઞાતપૂત્રપાંચ અસ્તિકાયોનેં પ્રરૂપે છે. જેમકે ધર્માસ્તિકાય, યાવત્ આકાશાસ્તિકાય. તેમાં શ્રમણ જ્ઞાતપુત્ર ચાર અસ્તિકાય અજીવકાય છે એમ જણાવે છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય ને પુદ્ગલાસ્તિકાય. એક જીવાસ્તિકાયને શ્રમણ જ્ઞાતપુત્ર અરૂપી જીવકાય જણાવે છે. તે પાંચ

અસ્તિકાયમાં શ્રમણ જ્ઞાતપુત્ર ચાર અસ્તિકાયને અરૂપિકાય જણાવે છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આશાસ્તિકાય અને જીવાસ્તિકાય. એક પુદ્‌ગલાસ્તિકાયને શ્રમણજ્ઞાતપુત્ર રૂપિકાય અને અજીવકાય જણાવે છે.' એ પ્રમાણે આ કેમ માની શકાય ? તે કાલે અને તે સમયે શ્રમણ ભગવન્ મહાવીર યાવત્ ગુણશિલ ચૈત્યમાં સમોસર્યા. યાવત્ પરિષત્ પાછી ગઈ.

તે કાલે અને તે સમયે શ્રમણ ભગવન્ મહાવીરની મોટા શિષ્ય ગૌતમગોત્રી ઈન્દ્રભૂતિ અનગાર બીજા શતકના નિર્ગ્રન્થોદેશકમાં કહ્યા પ્રમાણે ભિક્ષાચર્યાએ ભમતા યથાપર્યાપ્ત ભક્ત પાનને ગ્રહણ કરીને રાજગૃહ નગર થકી યાવત્ ત્યારારહિતપણે, અચલપણે, અસંભ્રાન્તપણે ઈર્યા સમિતિને વારંવાર શોધતા તે અન્યતીર્થિકોની થોડે દૂર જાય છે. ત્યારે તે અન્યતીર્થિકો ભગવાન્ ગૌતમને થોડે દૂર જતાં જુએ છે, જોઈને એક બીજાને બોલાવે છે; આ પ્રમાણે કહ્યું-હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણને આ કથા અપ્રકટ-અજ્ઞાત છે; અને આ ગૌતમ આપણાથી થોડે દૂર જાય છે, માટે હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણે આ અર્થ ગૌતમનો પુછવા શ્રેયસ્કર છે. એમ કહી તેઓ એક બીજાની પાસે એ વાતનો સ્વીકાર કરે છે; સ્વીકાર જ્યાં ભગવાન્ ગૌતમ છે ત્યાં આવે છે, ભગવાન્ ગૌતમને આ પ્રમાણે કહ્યું. હે ગૌતમ ! તમારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક શ્રમણ જ્ઞાતપુત્ર પાંચ અસ્તિકાય પ્રરૂપે છે - ધર્માસ્તિકાય, યાવત્ આકાશાસ્તિકાય, યાવત્ રૂપિકાય અજીવકાયને જણાવે છે. હે પૂજ્ય ગૌતમ ! એ પ્રમાણે શી રીતે હોય ? ત્યારે તે ભગવાન્ ગૌતમે તે અન્યતીર્થિકોને એ પ્રમાણે કહ્યું હે દેવાનુપ્રિયો ! અમે અસ્તિભાવને નાસ્તિ કહેતા નથી, તેમ નાસ્તિભાવને અસ્તિ કહેતા નથી. હે દેવાનુપ્રિયો ! સર્વ અસ્તિભાવને અસ્તિ કહીએ છીએ, અને નાસ્તિભાવને નાસ્તિ કહીએ છીએ. માટે હે દેવાનુપ્રિયો ! જ્ઞાનવડે તમે સ્વયમેવ એ અર્થનો વિચાર કરો. એમ કહીને (ગૌતમે) તે અન્યતીર્થિકોને એ પ્રમાણે કહ્યું કે એ પ્રમાણે છે. હવે ભગવાન્ ! ગૌતમ જ્યાં ગુણશિલચૈત્ય છે, જ્યાં શ્રણભગવાન્મહાવીર છે - (ત્યાં આવીને) નિર્ગ્રંન્થોદેશકમાં કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ ભક્ત પાનને દેખાડે છે. શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને વંદન કરે છે, નમસ્કાર કરે છે, વાંદ, નમસ્કાર કરી બહુ દૂર નહિ તેમ બહુ પાસે નહિ એ પ્રમાણે ઉપસના કરે છે.

તે કાલે, તે સમયે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર મહાકથા પ્રતિપન્ન - હતા. કાલોદાયી તે સ્થલે શીઘ્ર આવ્યો. હે કાલોદાયિ ! એ પ્રમાણે (બોલાવીને) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરે કાલોદાયીને કહ્યું-હે કાલોદાયિ ! અન્યદા કોઈ દિવસે એકત્ર એકઠા થયેલા, આવેલા, બેઠેલા એવાતમનેપૂર્વ કહ્યા પ્રમાણષ (પંચાસ્તિકાય સંબન્ધે વિચાર થયો હતો ?) યાવત્ એ વાત એ પ્રમાણે કેમ માની શકાય ? હે કાલોદાયિ ? ખરેખર આ વાત યથાર્થ છે. હા, યથાર્થ છે. હે કાલોદાયિ ! એ વાત સત્ય છે. હું પાંચ અસ્તિકાયની પ્રરૂણા કરું છું; જેમ કે, ધર્માસ્તિકાય, યાવત્ પુદ્‌ગલાસ્તિકાય. તેમાં ચાર અસ્તિકાય અજીવાસ્તિકાયને અજીવરૂપે કહું છું. યાવત્ પુદ્‌ગલાસ્તિકાય. તેમાં ચાર અસ્તિકાય અજીવાસ્તિકાયને અજીવરૂપે કહું છું. યાવત્ એક પુદ્‌ગલાસ્તિકાયને રૂપિકાય જણાવું છું. ત્યારે તે કાલોદાયિક શ્રમણભગવાન્ મહાવીરને કહ્યું - હે ભગવન્ ! એ અરૂપી અજીવકાય ધર્મસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાયમાં બેસવાને, સુવાને ઉભો રહેવાને, નીચે બેસવાને, આળોટવાને કોઈપણ શક્તિમાન છે ? આ અર્થ યોગ્ય નથી. પરન્તુ હે કાલોદાયિ ! એક રૂપી અજીવકાય પુદ્‌ગલાસ્તિકાયમાં બેસવાને, સુવાને, યાવત્ કોઈપણ શક્તિમાન છે.

હે ભગવન્ ! એ રૂપી અજીવકાય પુદ્‌ગલાસ્તિકાયને વિષે જીવોના પાપ-અશુભ ફલ-વિપાકસહિત પાપકર્મો લાગે ? હે કાલોદાયિ ! એ અર્થ યોગ્ય નથી. પરન્તુ એ અરૂપી જીવકાયને વિષે પાપ ફલ-વિપાકસહિત પાપકર્મો લાગે છે. અહીં કાલોદાયી બોધ પામ્યો, તે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને વંદન કરે છે, નમસ્કાર કરે છે; વાંદીને, નમસ્કાર કરીને તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું - હે ભગવન્ ! હું તમારી પાસે ધર્મ સાંભળવા ઈચ્છું છું. એ પ્રમાણે સ્કન્દની પેઠે તેણે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી, અને તે પ્રમાણે અગીયાર અંગને (ભણીને) યાવત્ વિચરે છે.

(૩૭૮) ત્યારપછી અન્યદા કોઈ દિવસે શ્રમણભગવાન્મહાવીર રાજગૃહનગરથી અને ગુણશિલચૈત્યથી નીકળી બહાર દેશોમાં વિહાર કરે છે. તે કાળે તે સમયે રાજગૃહ નામના નગરમાં ગુણશિલ નામનું ચૈત્ય હતું. ત્યાં અન્યદા કોઈ દિવસ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર યાવત્ સમોસર્યા. યાવત્ પરિષદ્ પાછી ગઈ. ત્યારપછી તે કાલોદાયી અનગાર અન્ય કોઈ દિવસે જ્યાં ભગવાન્ મહાવીર છે ત્યાં આવે છે, શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને વંદન કરે છે - નમસ્કાર કરે છે. તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું - હે ભગવન્ ! જીવોને પાપકર્મો પાપ-અશુભ ફલ-વિપાક સહિત હોય ? હા હોય. હે ભગવન્ ! પાપકર્મો પાપ-અશુભ ફલ-વિપાક સહિત હોય ? હે કાલોદાયિ ! જેમ કોઈ એક પુરુષ સુન્દર, સ્થાલીમાં રાંદવાવડે શુદ્ધ અઢાર પ્રકારના દાળ શાકાદિ વ્યંજનોથી યુક્ત, વિષમિશ્રિત ભોજન કરે, તે ભોજન શરુઆતમાં સારું લાગે, પણ ત્યારપછી તે પરિણામ પામતાં ખરાબ રૂપપણે, દુર્ગંધપણે 'મહાસ્રવ

ઉદ્દેશકમાં કહ્યા પ્રમાણે વારંવાર પરિણામ પામે છે. એ પ્રમાણે જીવોને પાપકર્મો અશુભફલવિપાક સંયુક્ત હોય છે.

હે ભગવન્ ! જીવોના કલ્યાણ (શુભ) કર્મો કલ્યાણફલવિપાક સંયુક્ત હોય ? હા, કાલોદાયિ ! હોય, હે ભગવન્ ! જીવોના કલ્યાણ કર્મો કલ્યાણફનલવિપાકસહિત કેમ હોય ? હે કાલોદાયિ ! જેમ કોઈ એક પુરુષ સુન્દર, સ્થાલીમાં રાંધવાવાડે શુદ્ધ-અઢાર પ્રકારના વ્યંજનોતી યુક્ત ઔષધમિશ્રિત ભોજન કરે, તે ભોજન પ્રારંભમાં સારું ન લાગે, ત્યાર પછી જ્યારે તે અત્યંત પરિણામ પામે ત્યારે તે સુરુપણે, સુવર્ણપણે, યાવત્ સુખપણે વારંવાર પરિણમે છે, દુઃખપણે પરિણામ પામતું નથી. એ પ્રમાણે હે કાલોદાયિ ! જીવોના કલ્યાણ કર્મો કલ્યાણ ફલવિપાકસંયુક્ત હોય છે.

(૩૭૯) હે ભગવન્ ! સરખાં બેપુરુષો યાવત્ સમાન ભાંડ-પાત્રાદિઉપકરણવાળા હોય, તેઓ પરસ્પર સાથે અગ્નિકાયનો સમારંભ હિંસા કરે, તેમાં એક પુરુષ અગ્નિકાયને પ્રકટ કરે, અને એક પુરુષ તેને ઓલવે, હે ભગવન્ ! આ બે પુરુષોમાં ક્યો પુરુષમહાકર્મવાળા, મહાક્રિયાવાળો, મહાઆસ્રવવાળો હોય કે જે પુરુષ અગ્નિકાયને પ્રકટાવે છે તે, કે જે પુરુષ અગ્નિકાયને ઓલવી નાંખે તે ? હે કાલોદાયિ ! તે બે પુરુષમાં જે પુરુષ અગ્નિકાયને પ્રકટાવે છે, તે પુરુષ મહાકર્મવાળો યાવત્ મહાવેદનાવાળો હોય, અને જે પુરુષ અગ્નિકાયને ઓલવી નાંખે છે તે પુરુષ અલ્પકર્મવાળો યાવત્ અલ્પવેદનાવાળો હોય. હે ભગવન્ ! એ પ્રમાણે શાથી કહો છો કે હે કાલોદાયિ ! તે બેમાં જે પુરુષ અગ્નિકાયને પ્રદીપ્ત કરે છે, તે પુરુષ ઘણા પૃથ્વિકાયનો સમારંભ કરે છે, થોડા અગ્નિકાયનો સમારંભ કરે છે, ઘણા વાયુકાયનો સમારંભ કરે છે, ઘણા વનસ્પતિકાયનો સમારંભ કરે છે અને ઘણા ત્રસકાયનો સમારંભ કરે છે. તેમાં જે પુરુષ અગ્નિકાયને ઓલવી નાંખે છે તે પુરુષ થોડા પૃથ્વિકાયનો, થોડા અપ્કાયનો, થોડાવાયુકાયનો, થોડાવનસ્પતિકાયનો, થોડા ત્રસકાયનો અને વધારે અગ્નિકાયનો સમારંભ કરે છે. તે હેતુથી હે કાલોદાયિ ! યાવત્ અલ્પવેદનાવાળો હોય.

(૩૮૦) હે ભગવન્ ! એમ છે કે અચિત્ત પણ પુદ્ગલો અવભાસ કરે, ઉદ્યોત કરે, તપે, પ્રકાશ કરે ? હે કાલોદાયિ ! હા એમ છે. હે ભગવન્ ! અચિત્ત છતાં પણ ક્યા પુદ્ગલો અવભાસ કરે, યાવત્ પ્રકાશ કરે ? હે કાલોદાયિ ! ક્રોધાયમાના થયેલા સાધુનીર તેજોલેશ્યા નીકળીને દૂર જઈને દૂર પડે છે. દેશમાં જઈને તે દેશમાં-સ્થાનમાં પડે છે. જ્યાં જ્યાં તે પડે છે ત્યં ત્યાં અચિત્ત પુદ્ગલો પણ અવભાસ કરે છે, યાવત્ પ્રકાશ કરે છે. ત્યાર બાદ તે કાલોદાયી અનગાર શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને વંદન કરે છે. નમસ્કાર કરે છે અને ઘણા ચતુર્થ, ષષ્ઠ અષ્ટમ (ઈત્યાદિ તપ વડે) યાવત્ આત્માને વાસિત કરતા તે પ્રથમ શતકમાં કાલાસવેસિયપુત્તની પેઠે યાવદ્ સર્વદુઃખથી રહિત થયા. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, (એમ કહી ગૌતમ વિચરે છે.)

શતક :૭-ઉદ્દેસા : ૧૦ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

શતક : ૭-ગુર્જરછાયાપૂર્ણ

શતક : ૮

ઉદ્દેશક ૧

(૩૮૧) પુદ્ગલ, આશીવિષ, વૃક્ષ, ક્રિયા, અજીવ, પ્રાસુક, અદત્ત, પ્રત્યનીક, બન્ધ અને આરાધનાએ સંબંધે દશ ઉદ્દેશકો આઠમાં શતકમાં છે.

(૩૮૨) રાજગૃહ નગરમાં યાવત્ (ગૌતમ) એ પ્રમાણે બોલ્યા-હે ભગવન્ ! કેટલા પ્રકારના પુદ્ગલો કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! ત્રણ પ્રકારના પુદ્ગલો કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે પ્રયોગપણિણત, મિશ્રપરિણત, અને વિસ્રસાપરિણત.

(૩૮૩) હે ભગવન્ ! પ્રયોગપરિણત પુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના છે ? હે ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારના છે; એકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત, બેઈન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત, યાવત્ પંચેન્દ્રિયપ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલો. હે ભગવન્ ! એકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત પુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારના છે. પૃથ્વિકાયિકએકેન્દ્રિય-પ્રયોગ પરિણતપુદ્ગલો, યાવત્ વનસ્પતિકાયિક એકેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલો. હે ભગવન્ ! પૃથ્વિકાયિક એકેન્દ્રિય પ્રયોગપરિણતપુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના છે ? હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના સૂક્ષ્મપૃથ્વિકાયિક એકેનન્દ્રિયપ્રયોગ પરિણતપુદ્ગલો, અને બાદરપૃથ્વિકાયિક એકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત પુદ્ગલો, એ પ્રમાણે અપ્કાયિકએકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણતપુદ્ગલો જાણવા, એ પ્રમાણે યાવત્ વનસ્પતિકાયિક પ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલો પણ બે પ્રકારના જાણવા. હે ભગવન્ ! બેઈન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના છે ? હે ગૌતમ ! તે અનેક પ્રકારના કહ્યા છે. એ પ્રમાણે તેઈન્દ્રિય અને ચઉરિન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલો પણ જાણવા. હે ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિયપ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના છે ? હે ગૌતમ ! તે ચાર પ્રકારના છે. નારકપંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત, તિર્યચપંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત, મનુષ્યપંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત અને દેવપંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત. હે ભગવન્ ! નૈરયિકપંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે

ગૌતમ ! નૈરયિક પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પદ્‌ગલો સાત પ્રકારના છે; રત્નપ્રભા પૃથ્વિનૈરયિક-પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત, યાવત્ સપ્તમનરકપૃથ્વિનૈરયિક પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો.

હે ભગવન્ ! તિર્યંચયોનિક પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! તિર્યંચયોનિક પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે, જલચર તિર્યંચયોનિક પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત, સ્થલચર તિર્યંચયોનિક પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત અને ખેચર તિર્યંચ યોનિક પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો. હે ભગવન્ ! જલચર તિર્યંચયોનિક પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો બે પ્રકારના કહ્યા છે; સંમૂર્છિમ જલચર તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત અને ગર્ભજ જલચર તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત. હે ભગવન્ ! સ્થળચર તિર્યંચયોનિક પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! સ્થલચર તિર્યંચયોનિક પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો બે પ્રકારના કહ્યા છે; ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત અને પરિસર્પ સ્થલચર તિર્યંચયોનિક પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત. હે ભગવન્ ! ચતુષ્પદસ્થલચર તિર્યંચયોનિક પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! ચતુષ્પસ્થલચર તિર્યંચ-પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત અને ગર્ભજચતુષ્પદ સ્થલચર તિર્યંચ પન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત. એ પ્રમાણે એ અભિલાપ (પાઠ) વડે પરિસર્પો બે પ્રકારના કહ્યા છે - ઉરપરિસર્પ અને ભુજ પરિસર્પો. ઉરપરિસર્પો બે પ્રકારના કહ્યા છે - સંમૂર્છિમ અને ગર્ભજ. એ પ્રમાણે ભુજપરિસર્પો અને ખેચરો પણ બે પ્રકારના કહ્યા છે.

હે ભગવન્ ! મનુષ્ય પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! મનુષ્ય પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો બે પ્રકારના કહ્યા છે. સંમૂર્છિમ મનુષ્યપ્રયોગ પરિણત અને ગર્ભજમનુષ્ય પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત. હે ભગવન્ ! દેવપંચેન્દ્રિયપ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! દેવપચેન્દ્રિય પ્રયોગપરિણત પુદ્‌ગલો ચાર પ્રકારના કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે-ભવન વાસિદેવ પંચેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત, અને યાવત્ વૈમાનિકદેવ પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો. હે ભગવન્ ! ભવનવાસિદે પંચેન્દ્રિય પ્રયોગ પરિણત પુદ્‌ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! દશ પ્રકારના કહ્યા છે. સુરકુમાર પ્રયોગ પરિણત યાવત્ સ્તનિતકુમાર પ્રયોગ પરિણત. એ પ્રમાણે એ અભિલાપવડે આઠ પ્રકારના વાનવ્યંતરો, પિશાચો યાવત્ ગાન્ધર્વો કહેવા, જ્યોતિષિકો પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે; ચન્દ્રવિમાનજ્યોતિષિકદેવ, યાવત્ તારાવિમાનજ્યોતિષિકદેવ. વૈમાનિક દેવો બે પ્રકારના કહ્યા છે; કલ્પોપન્નકવૈમાનિક દેવ અને કલ્પાતીત વૈમાનિકદેવ. કલ્પોપપન્નક વૈમાનિક બાર પ્રકારના કહ્યા છે; સૌધર્મકલ્પોપન્નક, યાવત્ અચ્યુતકલ્પોપન્નક. કલ્પાતીતવૈમાનિકો હે ગૌતમ ! બે પ્રકારે કહ્યા છે; તે આ પ્રમાણષ ગ્રૈવેયકકલ્પાતીત વૈમાનિક દેવ અને અનુત્તરૌપપાતિકકલ્પાતીત વૈમાનિક દેવ. ગ્રૈવેયકકલ્પાતીત વૈમાનિક દેવો નવ પ્રકારે કહ્યા છે; અધસ્તન અધસ્તન ગ્રૈવેયકલ્પાતીત વૈમાનિક દેવો, યાવત્ ઉપર ઉપર ગ્રૈવેયક કલ્પાતીત દેવો.

અનુત્તરોપપાતિક કલ્પાતીત વૈમાનિકદેવ પંચેન્દ્રિય પ્રયોગપરિણત પુદ્‌ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે, વિજય અનુત્તરોપપાતિક દેવપ્રયોગ પરિણપુદ્યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધ અનુત્તરોપપાતિકદેવ પંચેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિક એકેન્દ્રિય પ્રયોગપરિણપુદ્‌ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના કહ્યા છે; પર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત અને અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત. આ સ્થલે (બીજી વાચનામાં) કોઈ અપર્યાપ્તને પ્રથમ કહે છે. અને પછી પર્યાપ્તને કહે છે. એ પ્રમાણે બાદરપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિય યાવત્ વનસ્પતિકાયિક કહેવા. તે બધા બબ્બે પ્રકારે છે - સૂક્ષ્મ અને બાદર, તથા પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત. હે ભગવન્ ! બેઈન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત પુદ્‌ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના કહ્યા છે; તે આ પ્રમાણે પર્યાપ્તબેઈન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત અને અપર્યાપ્તબેઈન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત. એ પ્રમાણે ત્રીઈન્દ્રિયો અને ચઉરિન્દ્રિયો પણ જાણવા. હે ભગવન્ ! રત્નપ્રભાપૃથિવીનૈરયિકપ્રયોગપરિણત પુદ્‌ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના કહ્યા છે; તે આ પ્રમાણે-પર્યાપ્તરત્નપ્રભા પૃથિવીનૈરયિકપ્રયોગપરિણત અને અપર્યાપ્તરત્નપ્રભાપૃથિવીનૈરયિક પ્રયોગપરિણત. એ પ્રમાણે યાવત્ નીચે સાતમી નરકપૃથ્વી સુધી જાણવું.

હે ભગવન્ ! સંમૂર્છિમજલચરતિર્યંચયોનિકપ્રયોગપરિણત પુદ્‌ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના. પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમજલચરપ્રયોગપરિણત અને અપર્યાપ્ત સમૂર્છિમ જલચર પ્રયોગપરિણત. એ પ્રમાણે ગર્ભજ જલચરો પણ જાણવા. એ પ્રમાણે સંમૂર્છિમ તથા ગર્ભજ ચતુષ્પદસ્થલચર જીવો જાણવા, એ પ્રમાણે યાવત્ સંમૂર્છિમ તથા ગર્ભજ ખેચરો પણ જાણવા; તે દરેકના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બે ભેદે કહેવા. હે

ભગવન્ ! સંમૂર્છિમમનુષ્યપંચેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણતપુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! તે એક પ્રકારના કહ્યા છે, અપર્યાપ્તસંમૂર્છિમમનુષ્યપંચેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત. હે ભગવન્ ! ગર્ભજમનુષ્ય પંચેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણતપુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના કહ્યા છે, પર્યાપ્તગર્ભજપ્રયોગપરિણત અને અપર્યાપ્તગર્ભજપ્રયોગપરિણત. હે ભગવન્ । અસુરકુમારભવનવાસિદેવપ્રયોગપરિણત પુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના કહ્યા છે; પર્યાપ્તઅસુરકુમારપ્રયોગપરિણત અને અપર્યાપ્તઅસુરકુમારપ્રયોગપરિણત; એ પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિતકુમારો જાણવા. એ પ્રમાણે એ અભિલાપવડે બે ભેદો પિશાચો યાવત્ ગાંધર્વોના જાણવા. તેમજ ચન્દ્રો યાવત્ તારાવિમાનો. સૌધર્મ કલ્પોપપન્નક, યાવત્ અચ્યુતકલ્પોપપન્નક, તથા નીચેનીચેની ગ્રૈવેયક કલ્પાતીત યાવત્ ઉપરઉપરના ગ્રૈવેય-કલ્પાતીતદેવપ્રયોગપરિણત, વિજય અનુત્તરૌપપાતિક, યાવત્ અપરાજિતઅનુત્તરૌપપાતિક.

હે ભગવન્ ! સર્વાથસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિકકલ્પાતીતદેવપ્રયોગપરિણત પુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! તે બે પ્રકારનો કહ્યા છે; પર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરોપપાતિક; યાવત્ અપર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધપ્રયોગપરિણત. જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયએકેન્દ્રિય-પ્રયોગપરિણત છે તે ઔદારિક, તૈજશ અને કાર્મણશરીરપ્રયોગપરિણત છે; અને જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયએકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે ઔદારિક, તૈજશ અને કાર્મણશરીરપ્રયોગપરિણત છે. એ પ્રમાણષ યાવત્ ચઉરિન્દ્રિય પર્યાપ્ત જાણવા, પરન્તુ વિશેષ એ છે કે જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તબાદરવાયુકાયિકએકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે ઔદારિક, વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણશરીરપ્રયોગપરિણત છે, બાકીનું સર્વ પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જાણવું. જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તરત્ન પ્રભાપૃથિવીનારકપંચેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણશરીરપ્રયોગ પરિણત છે. એ પ્રમાણે પર્યાપ્તનારકો પણ જાણવા. એ પ્રમાણે યાવત્ સપ્તમ પૃથિવી સુધી જાણવું. જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્ત સંમૂર્છિમજલચરપ્રયોગપરિણત છે તે ઔદારિક, તૈજસ, અને કાર્મણ શરીર યાવત્ પરિણત છે. એ પ્રમાણે પર્યાપ્ત (સંમૂર્છિમ જલચર) પણ જાણવા. ગર્ભજઅપર્યાપ્ત અને ગર્ભજપર્યાપ્ત પણ એમજ જાણવા, પરન્તુ વિશેષ એ છે કે પર્યાપ્તબારદવાયુકાયિકની પેઠે તેઓને ચાર શરીર હોય છે. એ પ્રમાણે જેમ જલચરોમાં ચાર આલાપક કહેલા છે તેમ ચતુષ્પદ, ઉરપરિસર્પ, ભુજપરિસર્પ અને ખેચરોમાં પણ ચાર આલાપક કહેવા, જે પુદ્ગલો સંમૂર્છિમમનુષ્યપંચેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે, તે ઔદારિક, તૈજસ અને કાર્મણશરીરપ્રયોગપરિણત છે; એ પ્રમાણે ગર્ભજ અપર્યાપ્તા જાણવા, પર્યાપ્તા પણ એમજ જાણવા. પરન્તુ વિશેષ એ કે તેઓને પાંચ શરીર કહેવા. જેમ નૈરયિકો સંબન્ધે કહ્યું. તેમ અપર્યાપ્ત અસુરકુમારભવનવાસિદેવો સંબંન્ધે પણ જાણવું, તેમ પર્યાપ્ત સંબન્ધે પણ જાણવું એ પ્રકારે એ બે ભેદવડે યાવત્ સ્તનિતકુમારો પણ જાણવા. એ પ્રમાણે પિશાચો અને યાવત્ ગંધાર્વો જાણવા. ચંદ્રો યાવત્ તારા વિમાનો, સૌધર્મકલ્પ યાવત્ અચ્યુતકલ્પ, નીચેના ગ્રૈવેયક યાવત્ ઉપરના ગ્રૈવેયક અને વિજયઅનુત્તરોપપાતિક યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધ. અનુત્તરોપપાતિકના પ્રત્યેક બેબે ભેદ કહેવા; યાવત્ જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિક યાવત્ પ્રયોગપરિણત છે, તે વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણશરીરપ્રયોગપરિણત છે. એ પ્રમાણે ત્રણ દંડક કહ્યા.

જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે સ્પર્શેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે, જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે એ પ્રમાણે છે. જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તબાદર પૃથિવીકાયિકપ્રયોગપરિણત છે તે પણ એજ પ્રકારે છે. જે પુદ્ગલા પર્યાપ્તબાદ રપૃથિવીકાયિકપ્રયોગપરિણત છે તે પણ એવાજ છે. એ પ્રમાણે ચાર ભેદો યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોના જાણવા. જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તબેઈન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે જિહ્વાઈન્દ્રિય અને સ્પર્શેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે. જે પર્યાપ્તવેઈન્દ્રિયપરિણત છે તે એ પ્રમાણે જાણવા. એ પ્રકારે યાવત્ ચઉરિન્દ્રિય જીવો જાણવા; પરન્તુ એક એક ઈન્દ્રિય વધારવી યાવત્ જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે શ્રોત્રેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, જિહ્વેન્દ્રિય અને સ્પર્શેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે. એ પ્રમાણે પર્યાપ્તનારક પ્રયોગપરિણત પુદ્ગલો પણ જાણવા. સર્વ તિર્યંચયોનિકો, મનુષ્યો અને દેવો પણ એ પ્રકારે કહેવા. યાવત્ જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિકદેવપ્રયોગ પરિણત છે તે શ્રોત્રેન્દ્રિય ચક્ષુરિન્દ્રિય ઈત્યાદિ યાવત્ પરિણત છે.

જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિય ઔદારિક, તૈજસ અને કાર્મણશરીરપ્રયોગપરિણત છે તે સ્પર્શેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે. જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે એ પ્રમાણે છે. અપર્યાપ્તબારદપૃથિવિકાયિક, પર્યાપ્તબાદરપૃથિવીકાયિક પણ એ પ્રમાણે જાણવા. એ પ્રકારે એ અભિલાપ વડે જેને જેટલી ઈન્દ્રિયો અને શરીરો હોય

તેને તેટલાં કહેવાં. યાવત્ જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિકદેવપંચેન્દ્રિય વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણશરીરપ્રયોગપરિણત છે તે શ્રોત્રેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય યાવત્ સ્પર્શેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે.

જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે વર્ણથી કાળાવર્ણે, નીલવર્ણે, રક્તવર્ણે, પીતવર્ણે અને શુક્લવર્ણે પણ પરિણત છે; ગન્ધથી સુરભિગન્ધ અને દુરભિગન્ધપણે પણ પરિણત છે. રસથી તિક્તરસ, કટુકરસ, કષાયરસ, અમ્લરસ અને મધુરરસરૂપે પણ પરિણત છે; સ્પર્શથી કર્કશસ્પર્શ,યાવત્ રૂક્ષસ્પર્શરૂપે પણ પરિણત છે, અને સંસ્થાનથી પરિમંડલસંસ્થાન, વૃત્તસંસ્થાન, ત્રયસ્રસ્થાન, ચતુરસ્ર સંસ્થાન અને આયતસંસ્થાનરૂપે પણ પરિણત છે. જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે, તે એ પ્રમાણે જાણવા. અને એ પ્રકારે સર્વ ક્રમપૂર્વક જાણવું. યાવત્ જે પુદ્ગલો પર્યાપ્ત સર્વાર્થસિદ્ધ અનુત્તરૌપપાતિકયાવત્ પ્રયોગ પરિણત છે તે વર્ણથી કાલાવર્ણે પરિણત પણ છે, યાવત્ આયતસંસ્થાન રૂપે પણ પરિણત છે.

જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયઔદારિક, તૈજસ અને કાર્મણશરીરપ્રયોગપરિણત છે, તે વર્ણથી કાલાવર્ણે પણ પરિણત છે, યાવત્ આયતસંસ્થાનરૂપે પણ પરિણત છે. એ પ્રમાણે પર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકપ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલો પણ જાણવા. એ પ્રકારે યથાનુક્રમે જાણવું. જેને જેટલાં શરીર હોય (તેને તેટલાં કહેવાં) યાવત્ જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિકદેવ પંચેન્દ્રિય વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણશરીરપ્રયોગપરિણત છે તે વર્ણથી કાળાવર્ણે પણ પરિણત છે, અને સંસ્થાનથી યાવત્ આયતસંસ્થાનરૂપે પણ પરિણત છે.

જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયસ્પર્શેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે વર્ણથી કાલાવર્ણે પરિણત છે, યાવત્ આયતસંસ્થાનરૂપે પણ પરિણત છે. જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિક એકેન્દ્રિયસ્પર્શેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે પણ એ પ્રમાણે જાણવા. એ પ્રકારે સર્વ અનુક્રમે જાણવું, જેને જેટલી ઈન્દ્રિયો હોય તેને તેટલી કહેવી; યાવત્ જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપાતિકદેવપંચેન્દ્રિય શ્રોત્રેન્દ્રિય યાવત્ સ્પર્શેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે વર્ણથી કાલાવર્ણે પરિણત છે, યાવત્ આયતસંસ્થાનપણે પરિણત છે.

જે પુદ્ગલો અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકએનેન્દ્રિય ઔદારિક, તૈજસ અને કાર્મણ, અને સ્પર્શેન્દ્રિયપ્રયોગપરિણત છે તે વર્ણથી કાલવર્ણે પણ પરિણત છે, યાવત્ આયતસંસ્થાનપણે પણ પરિણત છે. પર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકપણ એ પ્રમાણે જાણવા. એ પ્રકારે અનુક્રમે સર્વ જાણવું. જેને જેટલાં શરીર અને ઈન્દ્રિયો હોય તેને તેટલાં કહેવાં, યાવત્ જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિકદેવપંચેન્દ્રિય-વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણ તથા શ્રોત્રેન્દ્રિય યાવત્ આયતસંસ્થાનપણે પરિણત છે. એ પ્રમાણે નવ દંડકો છે.

(૩૮૪) હે ભગવન્ ! મિશ્રપરિણત પુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારના છે; એકેન્દ્રિયમિશ્રપરિણત યાવત્ પંચેન્દ્રિયમિશ્રપરિણત. હે ભગવન્ ! એકેન્દ્રિયમિશ્રપરિણતપુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના છે ? હે ગૌતમ ! જેમ પ્રયોગપરિણત પુદ્ગલો સંબન્ધે નવ દંડક કહ્યા તેમ મિશ્રપરિણતપુદ્ગલો સંબન્ધે પણ નવ દંડક કહેવા. પરન્તુ વિશેષ એ છે કે (પ્રયોગ પરિણતને સ્થાને) 'મિશ્રપરિણત' એવો પાઠ કહેવો. બાકી બધું તે પ્રમાણે જાણવું. યાવત્ જે પુદ્ગલો પર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિકપ્રયોગપરિણત છે તે આયત સંસ્થાનરૂપે પણ પરિણત છે.

(૩૮૫) હે ભગવન્ ! વીસ્રસાપરિણત પુદ્ગલો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારના છે; વર્ણપરિણત, ગંધપરિણત, રસપરિણત, સ્પર્શપરિણ અને સંસ્થાનપરિણત. જે વર્ણપરિણત પુદ્ગલો છે તે પાંચ પ્રકારના છે; કાલાવર્ણરૂપે પરિણત, યાવત્ શુક્લવર્ણરૂપે પરિણત. જે ગંધપરિણત છે તે બે પ્રકારના છે; સુગંધપરિણત અને દુર્ગંધપરિણત. એ પ્રમાણે જેમ પ્રજ્ઞાપના પદમાં કહ્યું છે તેમ સર્વ જાણવું. યાવત્ જે સંસ્થાનથી આયતસંસ્થાનરૂપે પરિણત છે તે વર્ણથી કાળાવર્ણરૂપે પણ પરિણત છે, યાવત્ રૂક્ષસ્પર્શરૂપે પણ પરિણત છે.

(૩૮૬) હે ભગવન્ ! એક દ્રવ્ય શું પ્રયોગપરિણત હોય, મિશ્રપરિણત હોય કે વિસ્રસાપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! ત્રણ પણ હોય. હે ભગવન્ ! જો તે (એકદ્રવ્ય) પ્રયોગપરિણત હોય તો શું મનઃપ્રયોગપરિણત હોય, વાક્યપ્રયોગપરિણત હોય, કે કાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે ત્રણે પણ હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એકદ્રવ્ય મનઃપ્રયોગપરિણત હોય તો શું સત્યમનઃ પ્રયોગપરિણ હોય, મૃષામનઃપ્રયોગપરિણત હોય; સત્યમૃષામનઃપ્રયોગપરિણત હોય કે અસત્યા મૃષામનઃપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે ચારે પણ હોય હે ભગવન્ ! જો તે એકદ્રવ્ય સત્યમનઃપ્રયોગપરિણત હોય તો શું આરંભ સત્યમનઃપ્રયોગપરિણત હોય,

અનારંભસત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય તો શું આરંભસત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય, અનારંભસત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય, સંરંભ સત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય, અસંરંભસત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય, સમારંભ સત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય કે અસમારંભસત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે સર્વે હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય મૃષામન:પ્રયોગપરિણત હોય તો શું આરંભ મૃષામન:પ્રયોગપરિણત હોય ? એ પ્રમાણે જેમ સત્યમન:પ્રયોગપરિણતને વિષે કહ્યું તેમ મૃષામન:પ્રયોગપરિણત વિષે જાણવું. એ પ્રમાણે સત્યમૃષામન:પ્રયોગને વિષે અને અસત્યામૃષામન:પ્રયોગને વિષે પણ જાણવું. હે ભગવન્ ! જો તેએક દ્રવ્ય વાક્યપ્રયોગ પરિણત હોય તો શું સત્યવાક્યપ્રયોગપરિણત હોય ? એ પ્રમાણે જેમ મન:પ્રયોગ પરિણતને વિષે કહ્યું, તેમ વચનપ્રયોગપરિણતને વિષે પણ જાણવું,યાવત્ અસમારં ભવચનપ્રયોગપરિણત હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય કાયપ્રયોગપરિણત હોય તો શું ઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય, ઔદારિક મિશ્રશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય, વૈક્રિયશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય, વૈક્રિયમિશ્રશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય, આહારકશરીરપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે એક દ્રવ્ય ઔદારિકશરીર કાયપ્રયોગપરિણત પણ હોય. યાવત્ કાર્મણશરીરકાયપ્રયોગપરિણત પણ હોય. જો તે ઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય તો શું એકેન્દ્રિયોઔદારિક શરીરકાયપ્રયોગ પરિણત હોય, બેઈન્દ્રિયઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય, કે યાવત્ પંચેન્દ્રિયઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે એક દ્રવ્ય એકેન્દ્રિયઐઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે એક દ્રવ્ય એકેન્દ્રિયઐઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય, બેઈન્દ્રિય, યાવત્ પંચેન્દ્રિય-ઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય.

હે ભગવન્ ! જો તે દ્રવ્ય એકેન્દ્રિયઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય તો શું પૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયએકેન્દ્રિયઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય કે યાવત્ વનસ્પતિકાયિકએકેન્દ્રિયઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તેમ હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય પૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગ પરિણત હોય શું સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયકાયપ્રયોગપરિણત હોય કે બાદર પૃથિવીકાયિકએકેન્દ્રિયકાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે બંને હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય સૂક્ષ્મપૃથિવિકાયિકકાયપ્રયોગપરિણત હોય તો શું પર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકકાયપ્રયોગપરિણત હોય, કે અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિક કાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે બંને હોય. એ પ્રમાણે બાદર પૃથિવીકાયિકો જાણવા. એ પ્રમાણે યાવત્ વનસ્તતિકાયના ચાર ભેદ અને બેઈન્દ્રિય, ત્રીઈન્દ્રિય, અને ચઉરિન્દ્રિય જીવોના બે ભેદ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જાણવા. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય પંચેન્દ્રિયઔદારિક શરીર-પ્રયોગ પરિણત હોય તો શું તિર્યંચોનિકપંચેન્દ્રિઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગ પરિણત હોય કે મનુષ્યપંચેન્દ્રિયઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે બંને હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્યતીર્યંચયોનિ કકાયપ્રયોગપરિણત હોય તો શું જલચરતિર્યંચયોનિકકાયપ્રયોગપરિણત હોય કેસ્થલચર અને ખેચરયોનિકપ્રયોગપરિણત હોય ? પૂર્વપ્રમાણેયાવત્ખેચરોના (સંમૂર્છિમ, ગર્ભજ, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત) ચાર ભેદો જાણવા.

હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય મનુષ્યપંચેન્દ્રિયકાયપ્રયોગપરિણત હોય તો શું સંમૂર્છિમમનુષ્યપંચેન્દ્રિયકાયપ્રયોગપરિણત હોય કે ગર્ભજ મનુષ્ય પંચેન્દ્રિયકાય પ્રયોગ પરિણત ? હે ગૌતમ ! તે બંને હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય ગર્ભજયનુષ્યકાય પ્રયોગપરિણત હોય કે અપર્યાપ્તગર્ભજમનુષ્યપંચેન્દ્રિયકાયપ્રયોગ-પરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે બંને હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય ઔદારિકમિશરીરકાયપ્રયોગ પરિણત હોય તો શું એકેન્દ્રિયઔદારિમિશ્રશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય કે યાવત્ પંચેન્દ્રિયઔદારિકમિશ્રકાયપ્રયોગ પરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયઔદારિકમિશ્રકાયપ્રયોગપરિણત હોય. જેમ 'ઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત' નો આલાપક કહ્યો તેમ 'ઔદારિકમિશ્રશરીર કાયપ્રયોગપરિણત' નો પણ આલાપક કહેવો પરન્તુ વિશેષ એ છે કે 'ઔદારિ કમિશ્રકાયપ્રયોગપરિણત'નો આલાપક બાદરવાયુકાયિક, ગર્ભજપંચેન્દ્રિયતિર્યંચ અને ગર્ભજમનુષ્ય પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા એઓને અને તે સિવાય બાકીના અપર્યાપ્તા જીવોને કહેવો. હે ભગવન્ ! જો એક દ્રવ્ય વૈક્રિયશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય તો શું એકેન્દ્રિયવૈક્રિયશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય કે યાવત્ પંચેન્દ્રિયવૈક્રિયશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે બંને પણ હોય.

હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય એકેન્દ્રિયવૈક્રિયકાયપ્રયોગપરિણત હોય તો શું વાયુકાયિકએકેન્દ્રિયવૈક્રિયપ્રયોગપરિણત હોય કે વાયુકાયિક સિવાય એકન્દ્રિય કાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે એક દ્રવ્ય વાયુકાયિકએકેન્દ્રિય કાયપ્રયોગપરિણત હોય, પણ વાયુકાયિક સિવાય

એકેન્દ્રિયકાયપ્રયોગપરિણત ન હોય. એ પ્રમાણે એ અભિલાપ થી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના 'અવગાહનાસંસ્થાન' પદને વિશે વૈક્રિય શરીર સંબંધે કહ્યું છે તેમ અહીં પણ કહેવું; યાવત્ પર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપ પાતિકકલ્પાતીતવૈમાનિકદેવપંચેન્દ્રિયવૈક્રિયશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય કે અપર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધવૈક્રિયકાયપ્રયોગપરિણત હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય વૈક્રિયમિશ્રશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય તો શું એકેન્દ્રિયવૈક્રિયમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગપરિણત હોય કે યાવત્ પંચેન્દ્રિયવૈક્રિયમિશ્રશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! જેમ વૈક્રિય શરીરપ્રયોગસંબન્ધે કહ્યું, તેમ વૈક્રિયમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગપરિણત હોય કે યાવત્ વૈક્રિયમિશ્રકાયપ્રયોગ દેવ અને નૈરયિક અપર્યાપ્તને અને બાકીના બધા પર્યાપ્તને કહેવો; યાવત્ પર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિકવૈક્રિય મિશ્રકાયપ્રયોગ પરિણત ન હોય પણ અપર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિકદેવ પંચેન્દ્રિયવૈક્રિયમિશ્રશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય આહારકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય આહારકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય તો શું મનુષ્યાહારકશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય કે અમનુષ્યાહારકકાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે જેમ પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના અવગાહનાસંસ્થાન' પદને વિષે કહ્યું છે તેમ જાણવું યાવત્ ઋદ્ધિ-વ્યાપ્ત-આહારકલબ્ધિમાન પ્રમત્તસાધુ સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યેયવર્ષાયુવાળા મનુષ્યાહારાકકાયપ્રયોગપરિણત હોય, પણ ઋદ્ધિને-આહારકલબ્ધિને-અપ્રાપ્ત પ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ સંખ્યાતવર્ષાયુષવાળા મનુષ્યાહારકકાયપ્રયોગપરિણત ન હોય.

હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય આહારકમિશ્રશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય તો શું મનુષ્યાહારકમિશ્રશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય ? ઈત્યાદિ. હે ગૌતમ ! જેમ આહારકશરીરસંબન્ધે કહ્યું તેમ આહારકમિશ્રસંબન્ધે પણ કહેવું. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય કાર્મણશરીરપ્રયોગપરિણત હોય તો શું એકેન્દ્રિયકર્મણશરીર કાયપ્રયોગપરિણત હોય કે યાવત્ પંચેન્દ્રિયકાર્મણશરીકાયપ્રયોગપરિણત હોય ! હે ગૌતમ ! તે એક દ્રવ્ય એકેન્દ્રિયકાર્મણશરીકાયપ્રયોગપરિણત હોય. એ પ્રમાણે જેમ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના 'અવગાહનાસંસ્થાન' પદને વિષે કહ્યું છે તેમ અહીં પણ જાણવું, યાવત્ પર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિકદેવપંચેન્દ્રિયકાર્મણશરીરકાયપ્રયોગપરિણત હોય, કે અપર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિક કાર્મણશરીકાયપ્રયોગપરિણતહોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય મિશ્રપરિણત હોય તો શું મનોમિશ્રપરિમણ હોય, વચનમિશ્રપરિણત હોય, કે કાયમિશ્રપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે ત્રણે હોય. હે ભગવન્ જો તે એક દ્રવ્ય મનોમિશ્રપરિણત હોય તો શું સત્યમનોમિશ્રપરિણત હોય, મૃષામનોમિશ્રપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! જેમ પ્રયોગપરિણત પુદ્ગલો સંબન્ધે કહ્યું તેમ મિશ્રપરિણતસંબન્ધે સર્વ કહેવું, યાવત્ પર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરોપપાતિકદેવપંચેન્દ્રિયકાર્મણશરીરમિશ્રપરિણત હોય, કે અપર્યાપ્તસર્વાર્થસિદ્ધઅનુત્તરૌપપાતિકકાર્મણશરીરમિશ્રપરિણત.

હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય વિસ્રસાપરિણત-સ્વભાવપરિણત હોય તો શું તે વર્ણપરિણત હોય, ગંધપરિણતહોય, રસપરિણતહોય, સ્પર્શપરિણત હોય કે સંથાનપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે પાંચે હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય વર્ણપરિણત હોય તો શું કાળાવર્ણપણે પરિણત હોય, કે યાવત્ શુલ્કવર્ણપણે પરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે સર્વે હોય. હે ભગવન્ ! જો તે એક દ્રવ્ય ગંધપણે હોય તો શું સુગંધપણે પરિણત હોય કે દુર્ગંધ પણે પરિણત હોય ? હૈ ગૌતમ ! તે બંને હોય જો તે એક દ્રવ્ય રસપરિણત હોય તો શું તિક્તરસપરિણત હોય ? ઈત્યાદિ. હે ગૌતમ ! તે સર્વે હોય. હે ભગવન્ ! જો એક દ્રવ્ય સ્પર્શપરિણત હોય તો તે શું કર્કશપરિણત હોય કે યાવત્ રૂક્ષસ્પર્શપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે સર્વે હોય. હે ભગવન્ ! એક દ્રવ્ય સંસ્થાનપરિણત હોય તો શું કર્કશપરિણત હોય કે યાવત્ રૂક્ષસ્પર્શપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે સર્વે હોય. હે ભગવન્ ! એક દ્રવ્ય સંસ્થાનપરિણત હોય તો શું તે પરિમંડલસંસ્થાનપણે પરિણત હોય કે યાવત્ આયતસંસ્થાનપણે પરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે સર્વે હોય.

(૩૮૭) હે ભગવન્ ! બે દ્રવ્યો શું પ્રયોગપરિણત હોય, મિશ્રપરિણત હોય કે વિસ્રસાપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે ત્રણે હોય. અથવા એક દ્રવ્ય પ્રયોગપરિણત હોય અને બીજું મિશ્ર પરિણત હોય. અથવા એક દ્રવ્ય પ્રયોગપરિણત હોય અને બીજું વિસ્રપરિણત હોય. અથવા એક દ્રવ્ય મિશ્રપરિણત હોય અને બીજું વિસ્રસાપરિણત હોય. હે ભગવન્ ! જો તે બે દ્રવ્યો પ્રયોગપરિણત હોય તો શું મનઃપ્રયોગપરિણત હોય, વચનપ્રયોગપરિણત હોય કે કાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે ત્રણે પણ હોય. અથવા એક દ્રવ્ય મનઃપ્રયોગ પરિણત હોય અને બીજું વચનપ્રયોગપરિણત હોય. અથવા એક મનઃપ્રયોગપરિણત હોય અને બીજું કાયપ્રયોગપરિણત હોય. અથવા એક વચનપ્રયોગપરિણત હોય અને બીજું કાયપ્રયોગપરિણત અથવા

એક દ્રવ્ય મન:પ્રયોગપરિણત હોય અને બીજું વચનપ્રયગપરિણત હોય. અથવા એક મન:પ્રયોગપરિણત હોય અને બીજું કાયપ્રયોગ પરિણત હોય, અથવા એ વચનપ્રયોગપરિણત હોય અને બીજું કાયપ્રયોગપરિણત હોય. હે ભગવન્ ! જો તે દ્રવ્યો મન:પ્રયોગપરિણત હોય તો શું સત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય, સત્યમૃષામન:પ્રયોગપરિણત હોય કે અસત્યામૃષામન:પ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે ચારે હોય, અથવા એક સત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય અને બીજું મૃષામન:પ્રયોગપરિણત હોય. અથવા એક સત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય અને બીજું સત્યમૃષામન:પ્રયોગપરિણત હોય. અથવા એક સત્યમન:પ્રયોગ પરિણત હોય અને બીજું અસત્યામૃષામન:પ્રયોગપરિણત હોય. અથવા એક સત્યમૃષામન:પ્રયોગપરિણત હોય અને બીજું અસત્યામૃષામન:પ્રયોગપરિણત હોય.

હે ભગવન્ ! જો બે દ્રવ્યો સત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય તો શું આરંભસત્યમન: પ્રયોગપરિણત હોય, અનારંભસત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય, સંરંભસત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય, અસંરંભસત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય, સમારંભસત્યમન:પ્રયોગ પરિણત હોય કે અસમારંભસત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે સર્વે પણ હોય. અથવા એક દ્રવ્ય આરંભસત્યમન:પ્રયોગપરિણત હાય અને બીજું અનારંભસત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય. એ પ્રમાણે એ રીતે દ્વિક સંયોગો કરવા. જ્યાં જેટલા દ્વિસંયોગો થાય ત્યાં તે સઘળા કહેવા; યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધવૈમાનિકદેવ સુધી કહેવું. હે ભગવન્ ! જો બે દ્રવ્યો મિશ્રપરિણત હોય તો શું તે મનોમિશ્રપરિણત હોય ? ઈત્યાદિ. હે ગૌતમ ! પ્રયોગપરિણત સંબંધે કહ્યું તેમ મિશ્રપરિણતસંબંધે કહેવું. હે ભગવન્ । જો બે દ્રવ્યો વિસ્રસાપરિણત હોય તો શું તે વર્ણપણે પરિણત હોય, ગન્ધપણે પરિણત હોય ? ઈત્યાદિ હે ગૌતમ ! એ રીતે પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે વિસ્રસાપરિણતસંબન્ધે પણ જાણવું, યાવત્ એક દ્રવ્ય સમચતુરસ્રસંસ્થાનપણે પરિણત હોય અને બીજું આયતસંસ્થાનપણે પણ પરિણત હોય. હે ભગવન્ ! ત્રણ દ્રવ્યો શું પ્રયોગપરિણત હોય, મિશ્રપરિણત હોય, કે વિસ્રસાપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે ત્રણે પણ હોય. અથવા એક દ્રવ્ય પ્રયોગપરિણત હોય અને બેમિશ્રપરિણત હોય, અને બે વિસ્રસાપરિણત હોય, અથવા બે પ્રયોગપરિણત હોય અને એક મિશ્રપરિણત હોય, અથવા બે પ્રયોગપરિણત હોય અને એક વિસ્રસાપરિણત હોય, અથવા એકમિશ્રપરિણત હોય, અને બે વિસ્રસાપરિણત હોય. અને એક વિસ્રસાપરિણત હોય. અથવા એક પ્રયોગપરિણત એક મિશ્રપરિણત અને એક વિસ્રસાપરિણત હોય.

જો તે ત્રણે દ્રવ્યો પ્રયોગપરિણત હોય તો શું મન:પ્રયોગપરિણત હોય; વચન પ્રયોગપરિણત હોય કે કાયપ્રયોગપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે મન:પ્રયોગપરિણત પણ હોય. એ પ્રમાણે એકસંયોગ, દ્વિકસંયોગ અને ત્રિસંયોગ કહેવો. જો તે ત્રણે દ્રવ્યો મન:પ્રયોગપરિણત હોય તો શું સત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય ? (ઈત્યાદિ ચાર પ્રશ્ન.) હે ગૌતમ ! સત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય, અથવા યાવત્ અસત્યામૃષામન:પ્રયોગ પરિણત હોય. અથવા એક સત્યમન:પ્રયોગપરિણત હોય અને બે મૃષાસન: પ્રયોગપરિણત હોય. એ પ્રમાણે અહીં પણ દ્વિકસંયોગ અને ત્રિકસંયોગ કહેવો. યાવત્ અથવા એક ત્રયસ્ર સંસ્થાનપણે પરિણત હોય, એક સમચતુરસ્ર સંસ્થાનપણે પરિણત હોય અને એક આયતસંસ્થાનપણે પરિણત હોય. હે ભગવન્ ! ચાર દ્રવ્યો શું પ્રયોગપરિણત હોય, મિશ્રપરિણત હોય કે વિસ્રસાપરિણત હોય ? હે ગૌતમ ! તે (ચારે દ્રવ્યો) પ્રયોગપરિણત હોય, મિશ્રપરિણત હોય કે વિશ્રસાપરિણત હોય. અથવા એક પ્રયોગપરિણત હોય અને ત્રણ મિશ્રપરિણત હોય કેં વિશ્રસાપરિણત હોય. અથવા એક પ્રયોગપરિણત હોય અને ત્રણ મિશ્રપરિણત હોય કે વિશ્રસાપરિણત હોય. અથવા એક પ્રયોગપરિણત હોય અને ત્રણ મિશ્રપરિણત હોય. અથવા એક પ્રયોગ પરિણત હોય અને ત્રણ વિસ્રાપરિણત હોય. અથવા બે પ્રયોગપરિણત હોય અને બે મિશ્રપરિણત હોય. અથવા બે પ્રયોગપરિણત હોય અને બે વિસ્રસાપરિણત હોય. અથવા ત્રણ પ્રયોગપરિણત હોય અને એક મિશ્રપરિણ હોય. અથવા ત્રણ પ્રયોગપરિણત હોય અને એક વિસ્રસાપરિણત હોય. અથવા એક મિશ્રપરિણત હોય અને ત્રણ વિસ્રસાપરિણત હોય. અથવા બે મિશ્રપરિણત હોય અને બે વિસ્રસાપરિણત હોય. અથવા મિશ્રપરિણત હોય અને એક વિસ્રસાપરિણત હોય. અથવા એક પ્રયોગપરિણત હોય એક મિશ્રપરિણત હોય અનેં બે વિસ્રસાપરિણત હોય. અથવા એક પ્રયોગપરિણત હોય બે મિશ્રપરિણત હોય અને એક વિસ્રસાપરિણત હોય. અથવા બે પ્રયોગપરિણત હોય અને એક મિશ્રપરિણત હોય એક વિસ્રસાપરિણત હોય.

હે ભગવન્ ! જો તે ચાર દ્રવ્યો પ્રયોગપરિણત હોય તોશું મન:પ્રયોગપરિણત હોય ? (વચનપ્રયોગપરિણત હોય કે કાયપ્રયોગપરિણત હોય ?) હે ગૌતમ ! સર્વ પૂર્વની પેઠે જાણવું; એ ક્રમવડે પાંચ, છ, સાત યાવત્ દશ, સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા, અને અનંત દ્રવ્યોના દ્વિકસંયોગ, ત્રિકસંયોગ, યાવત્ દશસંયોગ બારસંયોગ, ઉપયોગપૂર્વક કહેવાં અને જ્યાં જેટલા સંયોગો થાય ત્યાં તે સર્વ કહેવા. એ બધા સંયોગો નવમ શતકના

પ્રવેશકમાં જે પ્રકારે કહીશું તેમ ઉપયોગપૂર્વક વિચારીને કહેવા, યાવત્ અસંખ્યેય અને અનંત દ્રવ્યોની પરિણામ એ પ્રમાણે જાણવો, પરન્તુ એક પદ અધિક કરીને રહેવું; યાવત્ અનંત દ્રવ્યો આયતસંસ્થાનપણે પરિણત હોય.

(૩૮૮) હે ભગવન્ ! પ્રયોગપરિણત, મિશ્રપરિણત અને વિસ્રસાપરિણત એ પુદ્ગલોમાં ક્યા પુદ્ગલો કોનાથી યાવદ્ વિશેષાધિક હોય છે ? હે ગૌતમ ! સર્વથી થોડા પુદ્ગલો પ્રયોગપરિણત છે, તેથી મિશ્રપરિણત અનંતગુણ છે, અને તેથી વિસ્રસાપરિણત અનંતગુણ છે. હે ભગવન્ ! તે એમજ છે, એ ભગવન્ ! તે એમજ છે.

શતક : ૮-ઉદ્દેસા : ૧ની મુની દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૨

(૩૮૯) હે ભગવન્ ! આશીવિષો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! આશીવિષો બે પ્રકારના કહ્યા છે; જાતિઆશીવિષ અને કર્માશીવેષ. હે ભગવન્ ! જાતિઆશીવિષો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! તે ચાર પ્રકારના કહ્યા છે; વૃશ્ચિકજાતિઆશીવિષ, મંડૂકજાતિઆશીવિષ, ઉરગજાતિઆશીવિષ અને મનુષ્યજાતિઆશીવિષ. હે ભગવન્ ! વૃશ્ચિક જાતિઆશીવિષના વિષનો કેટલો વિષય કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! વૃશ્ચિકજાતિઆશીવિષ અર્ધભરતક્ષેત્ર પ્રમાણે શરીરને વિષવડે વિદલિત નાશ કરવા સમર્થ છે. પણ સંપ્રાપ્તિ-સંબન્ધવડે તેઓએ તેમ કર્યું નથી, તેઓ કરતા નથી, અને કરશે પણ નહિ. મંડૂકજાતિઆશીવિષના વિષનો કેટલો વિષય છે ? હે ગૌતમ ! મંડૂકજાતિઆશીવિષ પોતાના વિષથી ભરતક્ષેત્ર-પ્રમાણ શરીરને વ્યાપ્ત કરવા સમર્થ છે. બાકી સર્વ પૂર્વની પેઠે જાણવું. એ પ્રમાણે ઉરગજાતિઆશીવિષ સંબન્ધે પણ જાણવું, પરન્તુ વિશેષ એ છે કે તે ઉરગજાતિઆશીવિષ જંબૂદ્વીપપ્રમાણ શરીરને પોતાના વિષથી વ્યાપ્ત કરવા સમર્થ છે; બાકી સર્વ પૂર્વવત્ જાણવું; યાવત્ સંપ્રાપ્તિથી તેમ કરશે નહિ. એ પ્રમાણે મનુષ્યજાતિઆશીવિષ સંબન્ધે પણ જાણવું, પરન્તુ એટલો વિશેષ છે કે તે મનુષ્યક્ષેત્રપ્રમાણ શરીરને પોતાના વિષથી વ્યાપ્ત કરવા સમર્થ છે. બાકી સર્વ પૂર્વવત્ જાણવું.

હે ભગવન્ ! જો કર્માશીવિષ છે તો શું નૈરયિક કર્માશીવિષ છે, તિર્યંચયોનિક કર્માશીવિષ છે, મનુષ્યય કર્માશિવિષ છે કે દેવ કર્માશીવિષ છે ? હે ગૌતમ ! નૈરયિક કર્માશીવિષ નતી, પણ તિર્યંચયોનિક કર્માશીવિષ છે, મનુષ્ય કર્માશીવિષ છે અને દેવકર્માશીવિષ છે. હે ભગવન્ ! જો તિર્યંચયોનિક કર્માશીવિષ છે તો શું એકેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક કર્માશવિષ છે કે યાવદ્ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક કર્માશીવિષ છે ? હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિકથી આરંભી યાવત્ ચતુરિન્દ્રિય તિર્યંચયોનિકપર્યન્ત કર્માશીવિષ નથી, પણ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક કર્માશીવિષ છે. હે ભગવન્ ! જો પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક કર્માશીવિષ છે તો શું સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક કર્માશીવિષ છે કે ગર્ભજપંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક કર્માશીવિષ છે ? હે ગૌતમ ! જેમ વૈક્રિયશરીરસંબંધે જીવભેદ કહ્યો છે તેમ યાવત્ પર્યાપ્ત સંખ્યાતવર્ષના આયુષ્યવાળા ગર્ભજ કર્મભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલાં પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક કર્માશીવિષ નથી. હે ભગવન્ ! જો મનુષ્ય કર્માશીવિષ છે, તો શું સંમૂર્છિમ મનુષ્ય કર્માશીવિષ છે કે ગર્ભજ મનુષ્ય કર્માશીવિષ છે ? હે ગૌતમ ! કલ્પોપપન્નક વૈમાનિક દેવ કર્માશીવિષ છે, પણ કલ્પ તીત વૈમાનિક દેવ કર્માશીવિશ નથી.

જો કલ્પોપપનન્નક વૈમાનિક દેવ કર્માશીવિષ છે, તો શું સૌધર્મકલ્પોપપન્નક કર્માશીવિષ છે કે યાવત્ અચ્યુતકલ્પોપપન્નક દેવ કર્માશીવિષ છે ? હે ગૌતમ ! સૌધર્મકલ્પોપન્નક છે, યાવત્ સહસ્રારકલ્પોપન્નક વૈમાનિક દેવ કર્માશીવિષ છે; પણ આનતકલ્પોપન્નક, યાવત્ અચ્યુતકલ્પોપન્નક વૈમાનિક દેવ દેવકર્માશી નથી. હે ભગવન્ ! જો સૌધર્મ કલ્પોપન્નક વૈમાનિક દેવ કર્માશીવિષ છે, તો શું પર્યાપ્ત સૌધર્મકલ્પોપપન્નક વૈમાનિક દેવ કર્માશીવિષ છે કે અપર્યાપ્ત સૌધર્મકલ્પોપન્નક વૈમાનિક દેવ કર્માશીવિષ છે ? હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત સૌધર્મકલ્પોપન્નક વૈમાનિક દેવ કર્માશીવિષ નથી, પણ અર્યાપ્ત સૌધર્મ - કલ્પોપન્નક વૈમાનિક દેવ યાવત્ કર્માશીવિષ છે; એ પ્રમાણે યાવત્ પર્યાપ્ત સહસ્રાર ક્લપોપન્નક દેવ યાવત્ કર્માશીવિષ નથી. પણ અપર્યાપ્ત સહસ્રારકલ્પોપપન્નક દેવ યાવત્ કર્માશીવિષ છે.

(૩૯૦) છદ્મસ્થ સર્વભાવથી - આ દશ વસ્તુઓને જાણતો નથી, તેમ જોતો નથી, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકા શસ્તિકાય, શરીરરહિત જીવ, પરમાણુપુદ્ગલ, શબ્દ, ગંધ, વાયુ, આ જીવ જિન થશે કે નહિ ? અને આ જીવ સર્વ દુઃખોનો અન્ત કરશે કે નહિ ? એ દશ સ્થાનોને ઉત્પન્ન જ્ઞાન - દર્શનન; ધારણ કરનાર અર્હન્, જિન કેવલી સર્વભાવથી જાણે છે અને જુએ છે.

(૩૯૧) હે ભગવન્ ! જ્ઞાન કેટલાં પ્રકારે કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! જ્ઞાન પાંચ પ્રકારે કહ્યું છે. અભિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપ્રયવજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાન. હે ભગવન્ ! આભિનિબોધિક જ્ઞાન કેટલા પ્રકારે છે ? હે ગૌતમ ! આભિનિબોધિક જ્ઞાન ચાર પ્રકારે છે, અવગ્રહ, ઈહા,

અપાય અને ધારણા. જેમ રાપસેણિયમાં જ્ઞાનોના ગૌતમ ! અજ્ઞાન ત્રણ પ્રકારે કહ્યું છે, મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન. હે ભગવન્ ! મતિઅજ્ઞાન કેટલા પ્રકારે કહ્યું છે ? હે ગૌતમ ! મતિઅજ્ઞાન ચાર પ્રકારનું છે. તે આ પ્રમાણે - અવગ્રહ, યાવત્ ધારણા. અવગ્રહ કેટલા પ્રકારે છે ? અવગ્રહ બે પ્રકારનો કહ્યો છે. અર્થાવગ્રહ અને વ્યંજનાગ્રહેએ પ્રમાણે જેમ નંદીસૂત્રમાં આભિનિબોધિક જ્ઞાન સંબંધે કહ્યું છે તેમ અહીં પણ જાણવું. પરન્તુ ત્યાં આભિનિબોધિકજ્ઞાન પ્રસંગે અવગ્રહાદિના એકાર્થિક સમાનાર્થક શબ્દો કહેલા છે તે સિવાય યાવત્ નોઈન્દ્રિય ધારણા સુધી કહેવું, એ પ્રમાણે મતિઅજ્ઞાન કહ્યું. શ્રુતઅજ્ઞાન કેવા પ્રકારનું છે ? 'જે અજ્ઞાની એવા મિથ્યાદષ્ટિઓએ પ્રરુપ્યું છે-' ઈત્યાદિ નંદીસૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ સાંગોપાંગ ચાર વેદ તે શ્રુતઅજ્ઞાન, એ પ્રમાણે શ્રુતઅજ્ઞાન કહ્યું.

હે ભગવન્ ! વિભંગજ્ઞાન કેટલા પ્રકારનું કહ્યું છે ? વિભંગજ્ઞાન અનેક પ્રકારનું કહ્યું છે, તે આ પ્રમાણે-ગ્રામને આકારે, વર્ષ ને આકારે, વર્ષધરપર્વતને આકારે, પર્વતને આકરે, વૃક્ષના આકારે, સ્તૂપના આકારે, ઘોડાના આકારે, હાથીના આકારે, મનુષ્યના આકારે, કિંનરના આકારે, કિંપુરુષના આકારે, મહોરગના આકારે, ગંધર્વના આકારે, વૃષભના આકારે, પશુ, પક્ષી અને વાનરના આકારે-એ પ્રમાણે અનેક આકારે વિભંગ જ્ઞાન કહેલું છે. હે ભગવન્ ! શું જીવો જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! જીવો જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. જે જીવો જ્ઞાની છે તેમાં કેટલા એક જ્ઞાનવાળા છે, જે બે જ્ઞાનવાળા છે તે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનવાળા જે ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે તે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અને અવધિજ્ઞાનવાળા છે, અથવા મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને મનઃપર્યવજ્ઞાનવાળશ છે, જે ચારજ્ઞાનવાળા છે તે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્વવજ્ઞાનવાળા છે. જે એક જ્ઞાનવાળા છે તે અવશ્ય એક કેવળજ્ઞાનવાળા છે. જે જીવો અજ્ઞાની છે તેમાં કેટલાક બે અજ્ઞાનવાળા અને કેટલાક ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે. જે બે અજ્ઞાનવાળા છે તે મતિઅજ્ઞાન, અને શ્રુતઅજ્ઞાનવાળા છે, અને જેઓ ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે તેઓ મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન, અને વિભંગજ્ઞાનવાળા છે.

હે ભગવન્ ! નારકો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની ? હે ગૌતમ ! નારકો જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. તેમાં જે જ્ઞાની છે તે અવશ્ય ત્રણ જ્ઞાનવાળા હોય છે. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાનવાળા છે. જે અજ્ઞાની છે તેમાં કેટલાક બે અજ્ઞાનવાળા છે અને કેટલા એક ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે. એ પ્રમાણે ત્રણ અજ્ઞાનો ભજનાએ (વિકલ્પે) હોય છે. હે ભગવન્ ! અસુરકુમારો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? જેમ નૈરયિકો કહ્યા તેમ અસુરકુમારો જાણવા. એ પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું. હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિકો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની નથી પણ અજ્ઞાની છે, અને તે અવશ્ય બે અજ્ઞાનવાળા છે, મતિઅજ્ઞાની અને શ્રુતઅજ્ઞાની. એ પ્રમાણે યાવત્ વનસ્પતિકાયિક સુધી જાણવું. બેઈન્દ્રિય જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ બંને છે. જેઓ જ્ઞાની છે તેઓ અવશ્ય બે જ્ઞાનવાળા છે, મતિજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની. જેઓ અજ્ઞાની છે તે અવશ્ય બે અજ્ઞાનવાળા છે; મતિઅજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની. એ પ્રમાણે ત્રીઈન્દ્રિય અને ચઉરિન્દ્રિય જીવો સંબન્ધે પણ જાણવું. પંચેન્દ્રિયતિર્યંચયોનિકો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની છે અને અજ્ઞાની પણ છે, જેઓ જ્ઞાની છે તેમાં કેટલાક બે જ્ઞાનવાળા, અને કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે, એ પ્રમાણે ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ જાણવાં. જીવોની પેઠે મનુષ્યોને પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. નૈરયિકોને કહ્યું તેમ વાનવ્યંતરોને જાણવું. જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોને અવશ્ય ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે. હે ભગવન્ ! સિદ્ધો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! સિદ્ધો જ્ઞાની છે પણ અજ્ઞાની નથી. તેઓ અવશ્ય એક કેવલજ્ઞાનવાળા છે.

(૩૯૨) હે ભગવન્ ! નિરયગતિક-જીવો શું જ્ઞાની હોય છે કે અજ્ઞાની હોય છે ? હે ગૌતમ ! તે જ્ઞાનીપણ હોય છે અને અજ્ઞાની પણ હોય છે, (જેઓ જ્ઞાની છે) તેઓને અવશ્ય ત્રણ જ્ઞાન હોય છે અને (જે અજ્ઞાની છે તેઓને) ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. હે ભગવન્ ! તિર્યંચગતિક-જીવો શું જ્ઞાની હોય છે કે અજ્ઞાની હોય છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને અવશ્ય બે જ્ઞાન અને બે અજ્ઞાન હોય છે. હે ભગવન્ ! મનુષ્યગતિક-જીવો-શું જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાનીહોય ? હે ગૌતમ ! તેઓને ભજનાએ ત્રણ જ્ઞાન હોય છે અને અવશ્ય બે અજ્ઞાન હોય છે. દેવગતિક-જીવો નિરયગતિની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! સિદ્ધિગતિમાં જતા જીવો શું જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાન હોય ? હે ગૌતમ ! તેઓ સિદ્ધોની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! સેન્દ્રિય-જીવો શું જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાની હોય ? હે ગૌતમ ! તેઓને ભજનાએ ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે. હે ભગવન્ ! એકેન્દ્રિય જીવો શું જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાની હોય ? હે ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિકની પેઠે જાણવા. બેઈન્દ્રિય, ત્રીઈન્દ્રિય, ચઉરિંદ્રિય, જીવોને અવશ્ય બે જ્ઞાન અને બે અજ્ઞાન હોય છે. પંચેન્દ્રિય જીવો સેન્દ્રિય જીવની

પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! અનિદ્રિય-જીવો શું જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાની હોય ? તેઓ સિદ્ધની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! સકાયિક જીવોશું જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાની હોય ? હે ગૌતમ ! તેઓને પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. પૃથિવીકાયિક યાવત્ વનસ્પતિકાયિક જીવો જ્ઞાની નથી પણ અજ્ઞાની હોય છે, અને તે અવશ્ય બે અજ્ઞાનવાળા હોય છે,

હે ભગવન્ ! કાયરહિત જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! સિદ્ધોની પેઠે તેઓ જાણવા. હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? પૃથિવીકાયિકોની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! બાદરજીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! સકાયિક જીવોની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! નોસૂક્ષ્મનોબાદર જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? સિદ્ધોની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! પર્યાપ્ત નૈરયિકો શું જ્ઞાની છે ? અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન અવશ્ય હોય છે. જેમ નૈરયિકો માટે કહ્યું તેમ યાવત્ સ્તનિતકુમાર દેવો માટે જાણવું. પૃથિવીકાયિકો એકેન્દ્રિયની પેઠે જાણવું. એ પ્રમાણે યાવત્ ચઉરિંદ્રિય જીવો જાણવા. હે ભગવન્ ! પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિકો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. મનુષ્યો સકાયિકની પેઠે જાણવા. વાનવ્યંતરો, જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકો નૈરયિકની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ છે. હે ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત નૈરયિકો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને અવશ્ય ત્રણ જ્ઞાન છે અને ભજનાએ ત્રણ અજ્ઞાન છે, એ પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિતકુમાર દેવો જાણવા. જેમ એકેન્દ્રિયો સંબન્ધે કહ્યું તેમ અપર્યાત પૃથિવીકાયિકથી આરંભી વનસ્પતિકાયિક પર્યન્ત કહેવું.

અપર્યાપ્ત બેઈન્દ્રિય જીવો જ્ઞાની કે અજ્ઞાની ? તેઓને બે જ્ઞાન અને બે અજ્ઞાન અવશ્ય હોય છે. એ પ્રમાણે યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક સુધી જાણવું. હે ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત મનુષ્ય શું જ્ઞાની હોય છે કે અજ્ઞાની હોય છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને ત્રણ જ્ઞાન ભજનાએ હોય છે અને અવશ્ય બે અજ્ઞાન હોય છે. નૈરયિકોની પેઠે વાનવ્યંતરો જાણવું. તથા અપર્યાપ્ત જ્યોતિષિકો અને વૈમાનિકોને ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન અવશ્ય હોય છે. હે ભગવન્ ! નોપર્યાપ્ત અને નોઅપર્યાપ્ત જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ સિદ્ધની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! નિરયભવસ્થ જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ નિયગતિકની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! તિર્યગ્ભવસ્થ જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ છે. હે ભગવન્ ! મનુષ્યભવસ્થ જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ નિરયભવસ્થની પેઠે જાણવા. અભવસ્થ-સિદ્ધોની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! ભવસિદ્ધિક-ભવ્ય જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની નથી પણ અજ્ઞાની છે, અને તેઓને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. હે ભગવન્ ! નોભવસિદ્ધિક નોઅભવસિદ્ધિક જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ સિદ્ધોની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! સંજ્ઞિજીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ સેન્દ્રિયની પેઠે જાણવા. અસંજ્ઞીજીવો બેઈન્દ્રિયની પેઠે જાણવા. નો સંજ્ઞિ-નોઅસંજ્ઞી જીવો સિદ્ધોની પેઠે જાણવા.

(૩૯૩) હે ભગવન્ ! લબ્ધિ કેટલા પ્રકારે કહી છે ? હે ગૌતમ ! લબ્ધિ દશ પ્રકારે કહી છે, જ્ઞાનલબ્ધિ, દર્શનલબ્ધિ, ચારિત્રલબ્ધિ, ચારિત્રાચારિત્રલબ્ધિ, દાનલબ્ધિ, લાભલબ્ધિ, ભોગલબ્ધિ, ઉપભોગલબ્ધિ, વીર્યલબ્ધિ, અને ઈન્દ્રિયલબ્ધિ. હે ભગવન્ ! જ્ઞાનલબ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારની કહી છે, આભિનિબોધિકજ્ઞાનલબ્ધિ, યાવત્ કેવલજ્ઞાનલબ્ધિ. હે ભગવન્ અજ્ઞાલબ્ધિ કેટલા પ્રકાર કહી છે ? હે ગૌતમ ! ત્રણ પ્રકારની કહી છે, મતિઅજ્ઞાનલબ્ધિ, શ્રુતઅજ્ઞાનલબ્ધિ અને વિભંગજ્ઞાનલબ્દિ, હે ભગવન્ ! દર્શનલબ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે ગૌતમ ! ત્રણ પ્રકારની કહી છે, સમ્યગ્દર્શનલબ્ધિ, મિથ્યાદર્શનલબ્ધિ અને સમ્યગ્દમિથ્યાદર્શન લબ્ધિ. હે ભગવન્ ! ચારિત્રલબ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારની કહી છે, સામાયિકચારિત્રલબ્દિ, છેદોપસ્થાનીયચારિત્ર લબ્દિ, પરિહારવિશુદ્ધિચારિત્રલબ્ધિ, સૂક્ષ્મસંપરાયચારિત્રલબ્ધિ અને યથાખ્યાત ચારિત્રલબ્ધિ. હે ભગવન્ ! ચારિત્રાચારિત્રાલબ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે ગૌતમ ! એક પ્રકારની કહી છે, એ પ્રમાણે યાવત્ ઉપભોગલબ્ધિ પણ એક પ્રકારની કહી છે. હે ભગવન્ ! વીર્યલબ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે ગૌતમ ! વીર્યલબ્ધિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે, તે આ પ્રમાણે-બાલવીર્યલબ્ધિ પંડિતવીર્યલબ્ધિ અને બાલપંડિત વીર્યલબ્ધિ.

હે ભગવન્ ! ઈંદ્રિયલબ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ? હે ગૌતમ ! ઈંદ્રિયલબ્ધિ પાંચ પ્રકારની કહી છે, શ્રોત્રેન્દ્રિયલબ્ધિ યાવત્ સ્પર્શેન્દ્રિયલબ્ધિ. હે ભગવન્ ! જ્ઞાનલબ્ધિવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની છે પણ અજ્ઞાની નથી. તેઓને પાંચ જ્ઞાન ભજનાએ હોય છે.

હે ભગવન્ ! જ્ઞાનલબ્ધિરહિત જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની નથી પણ જ્ઞાની છે. કેટલા એક બેઅજ્ઞાનવાળા છે, અને તેઓને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. હે ભગવન્ ! આભિનિબોધિકજ્ઞાનલબ્ધિવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની હોય છે, પણ અજ્ઞાની નથી. કેટલા એક બેજ્ઞાન વાળા છે, તેઓને ચાર જ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. હે ભગવન્ ! આભિનિબોધિકજ્ઞાનલબ્ધિરહિત જીવો જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. જેઓ જ્ઞાની છે તેઓ અવશ્ય એક કેવલજ્ઞાની છે; જેઓ અજ્ઞાની છે તેમાં કેટલાક બેઅજ્ઞાનવાળા છે અને કેટલાક ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે; એ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનલબ્ધિવાળા પણ જાણવા. શ્રુતજ્ઞાનલબ્ધિરહિત જીવો આભિનિબોધિકલબ્ધિરહિત જીવોની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! અવધિજ્ઞાન લબ્ધિવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની છે, પણ અજ્ઞાની નથી. તેઓમાં કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે અને કેટલાક ચારજ્ઞાનવાળા છે; જેઓ ત્રણજ્ઞાનવાળા છે તેઓ આભિનિબોધિક, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાનવાળા છે. જેઓ ચારજ્ઞાનવાળા છે તેઓ આભિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવજ્ઞાનવાળા છે.

હે ભગવન્ ! અવધિજ્ઞાનલબ્ધિરહિત જીવો શું જ્ઞાની છે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે, એ પ્રમાણે તેઓને અવધિજ્ઞાન સિવાય ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. હે ભગવન્ ! મનઃપર્યવજ્ઞાનલબ્ધિવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની છે, પણ અજ્ઞાની નથી; તેમાં કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે અને કેટલાક ચાર જ્ઞાનવાળા છે. જે ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે તો એ આભિનિબોધિકજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની અને મનઃપર્યવજ્ઞાની છે, અને જેઓ ચાર જ્ઞાનવાળા છે તેઓ આભિનિબોધિકજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની મનઃપર્યવજ્ઞાની છે. મનઃપર્યવજ્ઞાનીલબ્ધિરહિત જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે, તેંઓને મનઃપર્યવજ્ઞાન સિવાય ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ છે. હે ભગવન્ ! કેવલજ્ઞાનલબ્ધિવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની છે પણ અજ્ઞાની નથી. તેઓ અવશ્ય એક કેવલજ્ઞાનવાળા છે. કેવલજ્ઞાનલબ્ધિરહિત જીવો જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. તેઓને કેવળજ્ઞાન સિવાય ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. હે ભગવન્ ! અજ્ઞાનલબ્ધિવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની નથી, પણ અજ્ઞાની છે. તેઓને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. હે ભગવન્ અજ્ઞાનલબ્ધિરહિત જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાને છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની છે પણ અજ્ઞાની નથી; તેઓને પાંચ જ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. જેમ અજ્ઞાનબલબ્ધિવાળા અને અજ્ઞાનલબ્ધિરહિત જીવો કહ્યા તેમ મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાનલબ્ધિવાળા અને તે લબ્ધિથી રહિત જીવો કહેવા. વિભંગજ્ઞાનલબ્ધિવાળા જીવોને અવશ્ય ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે, અને વિભંગજ્ઞાનલબ્ધિરહિત જીવોને ભજનાએ પાંચ જ્ઞાન કે અવશ્ય બે અજ્ઞાન હોય છે.

હે ભગવન્ ! દર્શનલબ્ધિવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. તેઓને પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. હે ભગવન્ ! દર્શનલબ્ધિરહિત જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! દર્શનલબ્ધિરહિત જીવો હોતા નથી. સમ્યગ્દર્શનલબ્ધિવાળા જીવાને ભજનાએ પાંચ જ્ઞાન હોય છે, અને સમ્યગ્દર્શનલબ્ધિરહિત જીવોને ભજનાએ ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે. હે ભગવન્ ! મિથ્યા દર્શનલબ્ધિવાળા જીવો જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાની ? તેઓને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. મિથ્યાદર્શનલબ્ધિરહિત જીવાને પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. સમ્યગમિથ્યાદર્શનલબ્ધિવાળા જીવો મિથ્યાદર્શનલબ્ધિવાળી પેઠે જાણવા. સમ્યગમિથ્યાદર્શનલબ્ધિરહિત જીવો જેમ મિથ્યાદર્શનલબ્ધિરહિત જીવો કહ્યા તે પ્રમાણે જાણવા. હે ભગવન્ ! ચારિત્રલબ્ધિ વાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને પાંચ જ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. ચારિત્રલબ્ધિરહિત જીવાને મનઃપર્યવજ્ઞાન સિવાય ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. હે ભગવન્ ! સામાયિકચારિત્રલબ્ધિવાળા જીવો શું જ્ઞાની હોય છે કે અજ્ઞાની હોય છે. હે ભગવન્ ! સામાયિકચારિત્રલબ્ધિવાળા જીવો શું જ્ઞાની હોય છે કે અજ્ઞાની હોય છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની હોય છે. તેઓને કેવલજ્ઞાન સિવાય ચાર જ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. સામાયિકચારિત્રજ્ઞાનલબ્ધિરહિત જીવોને પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. એ પ્રમાણે યાવત્ યથાખ્યાતચારિત્રલબ્ધિવાળા અને યથાખ્યાતચારિત્રલબ્ધિરહિત જીવો કહેવા. પરન્તુ યથાખ્યાતચારિત્રલબ્ધિવાળાને પાંચ જ્ઞાન ભજનાએ જાણવા.

હે ભગવન્ ! ઈન્દ્રિયલબ્ધિવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને ભજનાએ ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે. ઈન્દ્રિયલબ્ધિરહિત જીવોશું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની

છે, પણ અજ્ઞાની નતી. તે અવશ્ય એક કેવળજ્ઞાનવાળા છે. શ્રોત્રેંન્દ્રિયવાળા ઈન્દ્રિયવાળાની પેઠે જાણવા. શ્રોત્રેન્દ્રિયલબ્ધિરહિત જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની પણ છે, અને અજ્ઞાની પણ છે. જેઓ બેજ્ઞાનવાળા છે તેઓ આભિનિબોધિકજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની છે; અને જેઓ એકજ્ઞાની છે તેઓ એક કેવલજ્ઞાની છે, જેઓ અજ્ઞાની છે તેઓ અવશ્ય બેઅજ્ઞાનવાળા છે. જેમકે મતિઅજ્ઞાની અને શ્રુતઅજ્ઞાની. નેત્રેન્દ્રિય અને ઘ્રાણેન્દ્રિયલબ્ધિવાળાને શ્રોત્રેન્દ્રિયલબ્ધિવાળાની પેઠે ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન જાણવા; નેત્રેન્દ્રિય અને ઘ્રાણેન્દ્રિયલબ્ધિરહિત જીવોને શ્રોત્રેન્દ્રિયલબ્ધિરહિત જીવોની પેઠે બે જ્ઞાન, બે અજ્ઞાન અને એક કેવલજ્ઞાન હોય છે. જિહ્વેન્દ્રિયલબ્ધિવાળાને ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. જિહ્વેન્દ્રિયલબ્દિરહિત જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની પણ છે, અને અજ્ઞાની પણ છે. જેઓ જ્ઞાની છે તેઓ અવશ્ય એક કેવલજ્ઞાની છે, જેઓ અજ્ઞાની છે તેઓ અવશ્ય બે અજ્ઞાનવાળા છે; મતિ અજ્ઞાની અને શ્રુતઅજ્ઞાની. સ્પર્શેન્દ્રિયલબ્ધિવાળાને ઈન્દ્રિયલબ્ધિવાળાની પેઠે ભજનાએ ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન જાણવા. સ્પર્શેન્દ્રિયલબ્ધિરહિત જીવોને ઈન્દ્રિયલબ્ધિરહિત જીવોની પેઠે એક કેવલજ્ઞાન હોય છે.

(૩૯૪) હે ભગવન્ ! સાકારઉપયોગવાળા જીવો શું જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાની હોય ? હે ગૌતમ ! તેઓને પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. હે ભગવન્ ! આભિનિબોધિકસાકારોપયોગવાળા જીવો શું જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાની હોય ? હે ગૌતમ ! તેઓને ભજનાએ ચર જ્ઞાન હોય છે. એ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનસાકારઉપયોગવાળા જીવો પણ જાણવા. અવધિજ્ઞાનસાકારઉપયોગવાળા જીવોને અવધિજ્ઞાનલબ્ધિવાળાની પેઠે જાણવા. મન:પર્યવજ્ઞાનસાકારઉપયોગવાળા જીવોને મન:પર્યવાનલબ્ધિવાળાની પેઠે જાણવા. કેવલજ્ઞાનસાકારઉપયોગવાળા જીવો કેવલજ્ઞાન લબ્ધિવાળાની પેઠે જાણવા. મતિઅજ્ઞાનસાકારો પયોગવાળા જીવોને ભજનાએ ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે. એ પ્રમાણે શ્રુતઅજ્ઞાનસાકારો પયોગવાળા જીવો પણ જાણવા. વિભંગજ્ઞાનસાકારોપયુક્ત જીવોને અવશ્ય ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે. હે ભગવન્ ! અનાકારોપયોગવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓને પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. એ પ્રમાણે ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શનઅનાકારારેપયોગવાળા જીવો પણ જાણવા. પરન્તુ તેઓને ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. અવધિદર્શનઅનાકારોપયોગવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે, જેઓ જ્ઞાની છે તેઓમાં કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા અને કેટલાક ચાર જ્ઞાનવાળા છે. જેઓ ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે તેઓ આભિનિબોધિક, શ્રુતજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની છે; જેઓ ચાર જ્ઞાનવાળા છે તેઓ આભિનિબોધિકજ્ઞાની, યાવત્ મન:પર્યવજ્ઞાની છે. જેઓ અજ્ઞાની છે તેઓ અવશ્ય ત્રણે અજ્ઞાનવાળા છે. કેવલદર્શનઅનાકારોપયોગવાળા જીવા કેવલજ્ઞાનીલબ્ધિવાળા પેઠે જાણવા.

હે ભગવન્ ! સયોગી જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? તેઓ સકાયિકની પેઠે સ જાણવા. એ પ્રમાણે મનયોગી, વચનયોગી અને કાયયોગી પણ જાણવા. અયોગી-જીવો સિદ્ધોની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! લેશ્યાવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ સકાયિકની પેઠે જાણવા. કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? તેઓ સેન્દ્રિય જીવોને પેઠે જાણવા. એ પ્રમાણે યાવત્ પદ્મલેશ્યાવાળા જીવો પણ જાણવા. શુલ્કલેશ્યાવાળા સલેશ્યની પેઠે જાણવા અને અલેશ્ય-જીવો સિદ્ધોની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! સકષાયી ! જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? સેંન્દ્રિય જીવોની પેઠે જાણવા. એ પ્રમાણે યાવત્ લોભકષાયી જીવો જાણવા. હે ભગવન્ ! અકષાયી જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? તેઓને પાંચ જ્ઞાન ભજનાએ હોય છે. હે ભગવન્ ! વેદસહિત જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? તેઓ સેઈન્દ્રિય જીવોની પેઠે જાણવા. એ પ્રમાણે સ્ત્રીવેદી, પુરુષવેદી અને નપુંસકવેદી જીવો જાણવા, તથા વેદરહિત જીવો અકષાયી જીવોની પેઠે જાણવા. હે ભગવન્ ! આહારક જીવો શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? તેઓ સકષાયી જીવોની પેઠે જાણવા. પરન્તુ વિશેષ એ છે કે તેઓને કેવલજ્ઞાન (અધિક) હોય છે. હે ભગવન્ ! અનાહરક જીવો શું જ્ઞાની જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ? હે ગૌત ! તેઓને મન:પર્યવજ્ઞાન સિવાયના ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાએ હોય છે.

(૩૯૫) હે ભગવન્ ! આભિનિબોધિક જ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! આભિનિબોધિક જ્ઞાનનો વિષય સંક્ષેપથી ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે, દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી અને ભાવથી. દ્રવ્યથી આભિનિબોધિકજ્ઞાની આદેશવડે સર્વ દ્રવ્યોને જાણે અને જુએ, ક્ષેત્રથી આભિનિબોધિકજ્ઞાની આદેશવડે સર્વ ક્ષેત્રને જાણે અને જુએ; એ પ્રમાણે કાલથી અને ભાવથી પણ જાણવું. હે ભગવન્ ! શ્રુતજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! તે સંક્ષેપથી ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે. દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી અને ભાવથી. દ્રવ્યથી ઉપયુક્ત શ્રુતજ્ઞાની સર્વ દ્રવ્યોને જાણે અને જુએ છે. એ પ્રમાણે ક્ષેત્રતી અને કાલથી પણ જાણવું. ભાવથી ઉપયુક્ત શ્રુતજ્ઞાની સર્વ ભાવોને

જાણે છે અને જુએ છે. હે ભગવન્ ! અવધિજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! સંક્ષેપથી ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે, દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી અને ભાવથી; દ્રવ્યથી અવધિજ્ઞાની રૂપિ દ્રવ્યોને જાણે છે અને દેખે છે-ઈત્યાદિ જેમ નંદીસૂત્રમાં કહ્યું છે તેમ યાવત્ ભાવ સુધી જાણવું. હે ભગવન્ ! મનઃપર્યવજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! સંક્ષેપથી ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે, દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી કાલથી અને ભાવથી. દ્રવ્યથી ઋજુમતિમનઃપર્યવજ્ઞાની (મનપણે પરિણત) અનંતપ્રાદેશિક અનન્ત સ્કંધોને જાણે અને દેખે-ઈત્યાદિ જેમ નંદીસૂત્રમાં કહ્યું છે તેમ અહીં જાણવું, યાવત્ ભાવથી જાણે છે. હે ભગવન્ ! કેવલજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! તે સંક્ષેપથી ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે, દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી ભાવથી. દ્રવ્યથી કેવલજ્ઞાની સર્વ દ્રવ્યોને જાણે છે અને જુએ છે. એ પ્રમાણે યાવત્ ભાવથી હે ભગવન્ ! મતિઅજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! તે ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે, દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી અને ભાવથી. દ્રવ્યથી યાવત્ ભાવથી મતિઅજ્ઞાની મતિઅજ્ઞાનના વિષયને પ્રાપ્ત દ્રવ્યોને જાણે છે અને જુએ છે.

હે ભગવન્ ! શ્રુતઅજ્ઞાનને વિષય કેટલો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! તે સંક્ષેપથી ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે, દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી અને ભાવથી. દ્રવ્યથી શ્રુતઅજ્ઞાની શ્રુતઅજ્ઞાનના વિષયભૂત દ્રવ્યોને કહે છે, જણાવે છે અને પ્રરૂપે છે; એ પ્રમાણે ક્ષેત્રથી અને કાલથી જાણવું. ભાવથી શ્રુતઅજ્ઞાની શ્રુતઅજ્ઞાનના વિષયભૂત ભાવોને કહે છે જણાવે છે અને પ્રરૂપે છે. હે ભગવન્ ! વિભંગજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ? હે ગૌતમ ! તે સંક્ષેપથી ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે, દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી અને ભાવથી; દ્રવ્યથી યાવત્ ભાવથી વિભંગજ્ઞાની વિભંગજ્ઞાનના વિષયભૂત દ્રવ્યોને જાણે છે અને જુએ છે.

(૩૯૬) હે ભગવન્ ! જ્ઞાની જ્ઞાનીપણે કાળથી ક્યાંસુધી રહે ? હે ગૌતમ ! જ્ઞાની બે પ્રકારના કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે સાદિ સપર્યવસિત અને સાદિઅપર્યવસિત. તેમાં જે જ્ઞાની સાદિપર્યવસિત છે તે જઘન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી કાંઈક અધિક છાસઠ સાગરોપમ સુધી જ્ઞાનીપણે રહે છે. હે ભગવન્ ! આભિનિબોધિકજ્ઞાની, આભિનિબોધિકજ્ઞાનીપણે કાળથી કેટલાક કાળ સુધી રહે ? એ પ્રમાણે જ્ઞાની, આભિનિબોધિકજ્ઞાની, યાવત્ કેવલજ્ઞાની, અજ્ઞાની, મતિજ્ઞાની, શ્રુતઅજ્ઞાની અને વિભંગજ્ઞાનીએ દશનો જ્ઞાનીપણે સ્થિતિકાલ પન્નવણામાં કાર્યસ્થિતિપદમાં કહ્યા પ્રમાણે જાણવો; અને જીવાભિગમમાં કહ્યા પ્રમાણે એ દશનું પરસ્પર અન્તર જાણવું તેમજ પન્નવણાના બહુવક્તવ્યતાપદમાં કહ્યા પ્રમાણે ત્રણેજ્ઞાની, અજ્ઞાની અને ઉભયના અલ્પબહુત્વો જાણવા. હે ભગવન્ ! આભિનિબોધિકજ્ઞાનના કેટલા પર્યાયો કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાયો છે. હે ભગવન્ ! આભિનિબોધિકજ્ઞાનના કેટલા પર્યાયો કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાયો છે. હે ભગવન્ ! શ્રુતજ્ઞાનના કેટલા પર્યાયો કહ્યા છે ? હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાયો જાણવા. એ પ્રમાણે યાવત્ કેવલજ્ઞાનના પર્યાયો જાણવા, તેમ મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાનના પણ પર્યાયો જાણવા. હે ભગવન્ ! વિભંગજ્ઞાનના કેટલા પર્યાયો કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાયો કહ્યા છે.

હે ભગવન્ ! એ આભિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાનના પર્યાયોમાં કોના પર્યાયો કોનાથી યાવદ્ વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! મનઃપર્યવજ્ઞાનના પર્યાયો સૌથી થોડા છે, તેથી અવધિજ્ઞાનના પર્યાયો અનંતગુણ છે, તેથી શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયો અનન્ત છે તેથી અનંતગુણ આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયો છે, અને તેથી અનંતગુણ કેવલજ્ઞાનના પર્યાયો છે. હે ભગવન્ ! એ મતિઅજ્ઞાન શ્રુતઅજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાનના પર્યાયોમાં કોના પર્યાયો કોના પર્યાયોથી યાવદ્ વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! સર્વથી થોડા વિભંગજ્ઞાનના પર્યાયો છે, તેથી અનંતગુણ શ્રુતઅજ્ઞાનના પર્યાયો છે, અને તેથી અનંતગુણ મતિઅજ્ઞાનના પર્યાયો છે. હે ભગવન્ ! એ આભિનિબોધિકજ્ઞાનના યાવત્ કેવલજ્ઞાનના તથા મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન, અને વિભંગજ્ઞાનના પર્યાયોમાં કોના પર્યાયો કોના પર્યાયથી યાવત્ વિશેષાધિક છે ? હે ગૌતમ ! સૌથી થોડા મનઃપર્યવજ્ઞાનના પર્યાયો છે, તેથી અનંતગુણ વિભંગજ્ઞાનના પર્યાયો છે, તેથી અનંતગુણ અવધિજ્ઞાનના પર્યાયો છે. તેથી અનંતગુણ શ્રુતઅજ્ઞાનના પર્યાયો છે, તેના કરતાં શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાય વિશેષાધિક છે, તેથી મતિઅજ્ઞાનના પર્યાયો અનંતગુણ છે, તેથી મતિજ્ઞાનના પર્યાયો વિશેષાધિક છે અને તેના કરતાં કેવલજ્ઞાનના પર્યાય અનંતગુણ છે. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે. એમ કહી ભગવાન ગૌતમ ! યાવત્ વિહરે છે.

શતક :૮-ઉદ્દેસા : ૨ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૩

(૩૯૭) હે ભગવન્ ! વૃક્ષો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! વૃક્ષો ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે; સંખ્યાતજીવવાળા, અસંખ્યાતજીવવાળા અને અનંતજીવવા. હે ભગવન્ ! કેટલા પ્રકારે છે ? હે ગૌતમ ! અનેક પ્રકારના કહ્યા છે, તાડ, તમાલ, તક્કલિ, તેતલિ-ઈત્યાદિ પન્નવણામાં કહ્યા

પ્રમાણેયાવત્ નાલિયેરી પર્યન્ત જાણવા. એ સિવાય તેવા પ્રકારના બીજા વૃક્ષો પણ સંખ્યાતજીવવાળા જાણવા. હે ભગવન્ ! અસંખ્યાતજીવવાળા વૃક્ષો કેટલા પ્રકારના છે ? હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના કહ્યા છે; એકબીજવાળા અને બહુબીજવાળા. હે ભગવન્ ! એકબીજવાળા વૃક્ષો કેટલા પ્રકારે છે ? હે ગૌતમ ! અનેક પ્રકારના કહ્યા છે; 'નિંબ, આમ્ર, જાંબૂ'- ઈત્યાદિ પન્નવણામાં પ્રથમપદમાં કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ બહુબીજવાળા ફલો સુધી જાણવાં, એ પ્રમાણે અસંખ્યાતજીવી વૃક્ષો કહ્યા. હે ભગવન્ ! અનંતજીવવાળા વૃક્ષો કેટલા પ્રકારે છે ? હે ગૌતમ ! અનેક પ્રકારનાં કહ્યા છે, 'આલુ શૃંગવેર ઈત્યાદિ સપ્તમ શતકમાં કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ સિઉંઢી, મુસુંઢી સુધી જાણવા. જે બીજા પણ તેવા પ્રકારના વૃક્ષો છે તેઓ પણ (અનન્તજીવવાળા) જાણવા.

(૩૯૮) હે ભગવન્ ! કાચબો, કાચબાની શ્રેણિ, ગોધા (ઘો) ગોધાની શ્રેણી, ગાય ગાયની શ્રેણિ, મનુષ્ય, મનુષ્યની શ્રેણિ, મહિષ મહિષની શ્રેણી એ બધાના બે, ત્રણ કે સંખ્યાતા ખંડ કર્યા હોય તો તેઓની વચ્ચેનો ભાગ શું જીવપ્રદેશથી સ્પૃષ્ટ હોય ? હે ગૌતમ ! હા, સ્પૃષ્ટ હોય. હે ભગવન્ ! કોઈ પુરુષ (તેના અન્તરાલને હાથથી, પગથી, આંગળીથી, સળીથી, કાષ્ઠથી ને નાના લાકડાથી સ્પર્શ કરતો, વિશેષ સ્પર્શ કરતો, થોડું વિશેષ આકર્ષણ કરતો, અથવા કોઈપણ તીક્ષ્ણ શસ્ત્રના સમૂહથી છેદતો, અધિક છેદતો, અગ્નિ વડે બાળતો, તે જીવપ્રદેશને થોડી કે અધિક પીડા ઉત્પન્ન કરે, યા તેના કોઈ અવયવોનો છેદ કરે ? હે ગૌતમ ! એ અર્થ યથાર્થ નથી.

(૩૯૯) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીઓ કેટલી કહી છે ? હે ગૌતમ ! આઠ પૃથિવીઓ કહી છે, રત્નપ્રભા, યાવત્ અધઃસપ્તમપૃથ્વિ અને ઈષત્પ્રાગ્ભારા. હે ભગવન્ ! આ રત્નપ્રભા પૃથિવી શું ચરમ-પ્રાન્તવર્તી છે કે અચરમ મધ્યવર્તી છે ? ઈત્યાદિ. અહીં પન્નવણાનું 'ચરમ' પદ કહેવું. યાવત્ હે ભગવન્ ! વૈમાનિકો સ્પર્શ ચરમવડે શું ચરન છે કે અચરમ છે ? હે ગૌતમ ! તે બંને છે. હે ભગવન્ ! તે એમજ છે, એમ કહી ભગવાન્ ગૌતમ યાવત્ વિચરે છે.

શતક :૮-ઉદ્દેસા : ૩ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

ઉદ્દેશક ૫

(૪૦૧) રાજગૃહ નગરમાં યાવત્ ગૌતમે એ પ્રમાણે કહ્યું કે-હે ભગવન્ ! આજીવિકોએ સ્થવિર ભગવન્તોને આ પ્રમાણે કહ્યું હતું-હે ભગવન્ ! જેણે સામાયિક કર્યું છે એવા શ્રમણના ઉપાયશ્રમાં બેઠેલા શ્રમણોપાસકના ભાંડ-વસ્ત્રાદિ વસ્તુનું કોઈ અપહરણ કરે, તો હે ભગવન્ ! તે વસ્તુનું અન્વેષણ કરતો તે શ્રાવક શું પોતાના ભાંડને શોધે છે કે પારકા ભાંડને શોધે ? હે ગૌતમ ! તે શ્રાવક પોતાના ભાંડને શોધે છે, પણ પારકા ભાંડને શોધતો નથી. હે ભગવન્ ! તે શીલવ્રત, ગુણવ્રત, વિરમણવ્રત, પ્રત્યાખ્યાન અને પૌષધોપવાસવડે તે શ્રાવકનું (અપહૃત) ભાંડ તે અભાંડ થાય ? હે ગૌતમ ! હા, અભાંડ થા. હે ભગવન્ ! એમ શા હેતુથી કહો છો કે તે પોતાના ભાંડને શોધે છે, પણ પારકા ભાંડને શોધતો નથી ? હે ગૌતમ ! તે શ્રાવકના મનમાં એવો પરિણામ હોય છે કે 'મારે હિરણ્ય નથી, મારે સુવર્ણ નથી, મારે કાંસું નથી, મારે વસ્ત્ર નથી, અને મારે વિપુલ, દન, કનક, રત્ન, મણિ, મોતી, શંખ, પરવાલા, રક્ત રત્નો-ઈત્યાદિ વિદ્યમાન સારભૂત દ્રવ્ય નથી, પરન્તુ તેણે મમત્વ ભાવનું પ્રત્યાખ્યાન કર્યું નથી, તે હેતુથી હે ગૌતમ ! એમ કહેવાય છે કે તે પોતાના ભાંડને ગવેષે છે, પણ પારકા ભાંડને ગવેષતો નથી. હે ભગવન્ ! જેણે સામાયિક કર્યું છે એવા, શ્રમણના ઉપાશ્રયમાં રહેલા શ્રણોપાસકની સ્ત્રીને કોઈ પુરુષ સેવે તો શું તે તેની સ્ત્રી સેવે છે કે અન્યની સ્ત્રીને સેવે ? હે ગૌતમ ! તે પુરુષ તેની સ્ત્રીને સેવે છે પણ અન્નયની સ્ત્રીને સેવતો નથી. હે ભગવન્ ! તે શીલવ્રત, ગુણવ્રત, વિરમણવ્રત, પ્રત્યાખ્યાન અને પૌષધોપવાસવડે (તે શ્રાવકની) સ્ત્રી અન્યસ્ત્રી થાય ? હા, થાય. હે ભગવન્ ! તો એમ શા હેતુથી કહો છો કે તેની સ્ત્રીને સેવે છે પણ અન્યસ્ત્રી ને સેવતો નથી ? હે ગૌતમ ! તે શ્રાવકના મનમાં એવું હોય છે કે - 'મારે માતા નથી, પિતા નથી, ભાઈ નથી, બહેન નથી, સ્ત્રી નથી, પુત્રો નથી, પુત્રી નથી, અને પુત્રવધૂ નથી, પરન્તુ તેને પ્રેમબન્ધન તુટ્યું નથી, તે હેતુથી. તે તેની સ્ત્રીને સેવે છે. અન્ય નહીં.

(૪૦૨) હે ભગવન્ ! જે શ્રમણોપાસકને પૂર્વે સ્થૂલપ્રાણાતિપાતનું પ્રત્યાખ્યાન હોતું નથી, તે પછીથી તેનું પ્રત્યાખ્યાન કરતો શું કરે ? હે ગૌતમ ! અતીત કાલે કરેલ પ્રાણાતિપાતને પ્રતિક્રમે-નિન્દે, પ્રત્યુત્પન્ન પ્રાણાતિપાતને સંવરે-અને અનાગત પ્રાણાતિપાતનું પ્રત્યાખ્યાન કરે. હે ભગવન્ ! અતીત કાલના પ્રાણાતિપાતને પ્રતિક્રમતા તે શ્રમણોપાસક શું ત્રિવિધે ત્રિવિધે પ્રતિક્રમે, ત્રિવિધ દ્વિવિધે ત્રિવિધ એકવિધે, દ્વિવિધ ત્રિવિધે, દ્વિવિધ દ્વિવિધે, દ્વિવિધ એકવિધે, એકવિધ ત્રિવિધે, એકવિધ દ્વિવિધે, કે એકવિધ એકવિધે પ્રતિક્રમે ? હે ગૌતમ ! તે સર્વ રીતે પણ પ્રતિક્રમે. ત્રિવિધ ત્રિવિધે પ્રતિક્રમતો મન, વચન અને કાયાથી કરતો નથી, કરાવતો નતી અને કરનારને અનુમોદન આપતો નથી; અથવા મન અને કાયથી કરતો નથી, કરાવતો નતી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી; ત્રિવિધ એકવિધે પ્રતિક્રમતો મનથી કરતો નથી, કરાવતો નથી, અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી; અથવા વચનથી કરતો

નથી, કરાવતો નતી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી; દ્વિવિધ ત્રિવિધે પ્રતિક્રમતો મન, વચન અને કાયાથી કરતો નથી અને કરાવતો નથી; અથવા મન, વચન અને કાયથી કરાવતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી; દ્વિવિધ દ્વિવિધે પ્રતિક્રમતો મન અને વચનથી કરતો નથી અને કરાવતો અથવા મન અને કાયથી કરતો નથી અને કરાવતો નથી, અથવા વચન અને કાયથી કરતો નથી અને કરાવતો નથી, અથવા મન અને વચનથી કરતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી, અથવા મન અને કાયથી કરતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી, અથવા વચન અને કાયથી કરતો નથી અને કરનારને અનુમિત આપતો નથી, અથવા મન અને વચનથી કરાવતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી, અથવા મન અને કાયથી કરાવતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી, અથવા વચન અને કાયથી કરાવતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી; દ્વિવિધ એકવિધે પ્રતિક્રમતો મનથી કરતો નથી ને કરાવતો નથી, અથવા વચનથી કરતો નથી અને કરાવતો નથી, અથવા કાયવડે કરતો નથી અને કરાવતો નથી, અથવા મનવડે કરતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી, અથવા વચનવડે કરતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી, અથવા કાયવડે કરતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નતી, અથવા મનવડે કરાવતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી, અથવા વચનતી કરાવતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી અથવા કાયવડે કરાવતો નથી અને કરનારને અનુમતિ આપતો નથી; એકવિધ ત્રિવિધે પ્રતિક્રમતો મન; વચન અને કાયથી કરતો નથી, અથવા મન, વચન અને કાયથી કરાવતો નથી, અથવા મન, વચન અને કાયથી કરનારને અનુમતિ આપતો નથી; એકવિધ દ્વિવિધે પ્રતિક્રમતો મન અને વચનથી કરતો નથી, અથવા મન અને કાયથી કરતો નથી, અથવા વચન અને કાયથી કરાવતો નથી, અથવા મન અને વચનથી કરાવતો નથી, અથવા મન અને કાયથી કરનારને અનુમતિ આપતો નથી, અથવા વચન અને કાયથી કરનારને અનુમતિ આપતો નથી; એકવિધ એકવિધે પ્રતિક્રમતો મનથી કરતો નથી, અથવા વચનથી કરતો નથી, અથવા કાયથી કરતો નથી; અથવા મનથી કરાવતો નથી. અથવા વચનથી કરતો નથી, અથવા કાયથી કરતો નથી; અથવા મનથી કરાવતો નથી. અથવા વચનથી કરાવતો નથી, અથવા કાયથી કરાવતો નથી, અથવા મનથી કરનારને અનુમતિ આપતો નથી, અથવા વચનથી કરનારને અનુમતિ અપતો નથી, અથવા કાર્યથી કરનારને અનુમતિ આપતો નથી.

પ્રત્યુત્પન્ન પ્રાણાતિપાતને સંવર કરતો (શ્રમણોપાસક) શું ત્રિવિધ ત્રિવિધે સંવર કરે ? ઈત્યાદિ. જેમ પ્રતિક્રમતા ઓગણપચાસ ભાંગા કહ્યા, તેમ સંવર કરતાં પણ ઓગણપચાસ ભાંગા કહેવા. અનાગત પ્રાણાતિપાતનું પ્રત્યાખ્યાન કરતો (શ્રમણોપાસક) શું ત્રિવિધ ત્રિવિધે પ્રત્યાખ્યાન કરે ? ઈત્યાદિ. પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે ઓગણપચાસ ભાંગા કહેવા. હે ભગવન્ ! જે શ્રમણોપાસકે પહેલાં સ્થૂલ મૃષાવાદનું પ્રત્યાખ્યાન કર્યું નથી, પછીથી હે ભગવન્ ! તે સ્થૂલમૃષાવાદનું પ્રત્યાખ્યાન કરતો શું કરે ? જેમ પ્રાણાતિપાતના ભાંગા કહ્યા, તેમ મૃષાવાદના પણ કહેવા, એ પ્રમાણે (સ્થૂલ) અદત્તાદાનના, સ્થૂલ મૈથુનના અને સ્થૂલ પરિગ્રહના પણ ભાંગાઓ જાણવા. આ આવા પ્રકારના શ્રમણોપાસકો હોય છે, પણ આવા પ્રકારના આજીવિકના ઉપાસકો હોતા નથી.

(૪૦૪) આજીવિક (ગોશાલક) ના સિદ્ધાંતનો આ અર્થ છે - ‘દરેક જીવો અક્ષીણપરિભોગી-સચિત્તહારી છે, તેથી તેઓ હણીને છેદીને, ભેદીને, લોપ કરીને વિલોપીને અને વિનાશ કરીને કાય છે. પણ આજીવકના મતમાં આ બાર આજીવિકોપાસકો કહ્યા છે, તાલ, તાલપ્રલંબ, ઉદ્વિધ, સંવિધ, અવવિધ, ઉદય, નામોદય, નર્મોદય, અનુપાલક, શંખપાલક, અયંબુલ અને કારત-એ બાર આજીવિકના ઉપાસકો છે, તેઓનો દેવ અર્હત્ (ગોશાલક) છે, માતાપિતાની સેવા કરનારા તેઓ આ પાંચ પ્રકારન ફલને ખાતા નથી; ઉંબરાના ફલ, વડના ફલ, બોર, સનરનાં ફલ અને પીંપળાના ફલ, તેઓ ડુંગળી, લસણ અને કંદમૂળની વિવર્જક (ત્યાગી) છે. તેઓ અનિર્લાંછિત, નહિ નાથેલા એવા બળદો વડે ત્રસપ્રાણીની હિંસા વિવર્જિત વ્યાપારવડે આજીવિકા કરે છે. જ્યારે એ ગોશાલકના શ્રાવકો પણ એ પ્રકારે ધર્મને ઈચ્છે છે, તો પછી જે આ શ્રમણોપાસકો છે તેઓને માટે શું કહેવું ? જેઓને આ પંદર કર્માદાનો સ્વયં કરવાને, બીજા પાસે કરાવવાને અને કરનારને અનુમતિ આપવાને કલ્પતાનથી, તે કર્માદાનો અંગારકર્મ, વનકર્મ, શટકર્મ, ભાટકકર્મ, સ્ફોટકકર્મ, દંતવાણિજ્ય, લાક્ષવાણિજ્ય, કેશવાણિજ્ય, રસવાણિજ્ય, વિષવાણિજ્ય, યંત્રપીલનકર્મ, નિર્લાંછનકર્મ, દવાગ્નિદાપન, સરોવર, દ્રહ અને તલાવનું શોષણ અને અસતીપોષણ. એ શ્રમણોપાસકો શુક્લ-પવિત્ર, અને પવિત્રતપ્રધાન થઈને મરણસમયે કાળ કરીને કોઈપણ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે.

હે ભગવન્ ! કેટલા પ્રકારના દેવલોક કહ્યા છે ? હે ગૌતમ ! ચાર પ્રકારના દેવલોકો કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે ભવનવાસી. વાનવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક. હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે.